

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník

15

1999

Z HISTORIE KLÁŠTERA V POHLEDU

Helena Hloušková.

Úvod

V tomto příspěvku jsem se pokusila na základě své diplomové práce "Historicko-správní vývoj pohledského kláštera", kterou jsem vypracovala na Ústavu pomocných věd historických, archívnictví a knihovnictví Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zpracovat dějiny ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu. Soustředila jsem se zejména na vztah pohledského kláštera k jiným klášterům řádu, z čehož vyplývá důraz na personální obsazení kláštera.

Prameny a literatura

Většina archivních materiálů ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu je uložena ve Státním ústředním archivu v Praze ve fondu Archivu zrušených klášterů. Jedná se o 74 listin a stejné množství spisů. Listiny se dochovaly sice z celé doby existence kláštera, větší množství se jich týká počátků, ale v pozdějších dobách jsou velké mezery. V Národní knihovně v Praze jsou uloženy dva rukopisy týkající se pohledského kláštera. Jeden obsahuje urbář z počátku 14. století a kopiář listin z prvních padesáti let existence kláštera. Druhým rukopisem je klášterní kronika, kterou začal v sedmdesátých letech 17. století sepisovat pohledský probošt Pavel Augustin Stohandl a jeho následovníci jí dovedli až do roku 1746. Kronika je psána převážně latinsky a zahrnuje téměř celou historii kláštera. Je zde obsaženo velké množství opisů listin, ale přestože se ne všechny dochovaly, můžeme podle známých listin označit zejména Stohandlovy pasáže kroniky za věrohodné. Vedle listin měl autor podle vlastních slov ještě další záznamy o historii kláštera a nekrologium. Bohužel tato kronika není stále využívána ani v nejnovějších pracech, přestože zejména pro pohusitské období je pramenem stěžejním.

Literatura¹ vztahující se k ženskému cisterciáckému klášteru v Pohledu se zabývá převážně architekturou a historie je zde většinou omezena na data založení, zničení kláštera husity a jeho zrušení v době josefinské. Celý vývoj kláštera mapuje kniha Mathiase Marii Feyfara: Das ehemalige Cistercienserrinen-Stift Frauenthal, vydaná v Mikulově roku 1874. Feyfarova práce je prvním úplným sebráním faktů týkajících se pohledského kláštera. Z části je tato práce postavená na Stohandlově kronice, ale je zde bohužel velké množství nepřesností a sám autor si na mnoha místech sám odporuje. Další podrobnější práce jsou například článek Jeronýma Solaře: Klášter cisterciánek v Údolí Panny Marie, Pohled, Frauenthal, otištěný v Památkách archeologických a místopisných III/1859 nebo z novějších prací Jiří Kuthan: Počátky a rozmach

¹ Uvádím literaturu vydanou do roku 1997

gotické architektury v Čechách, vydáno v Praze 1983. Nebo nejnověji L. Svoboda, L. Lanciger: Bývalý klášter cisterciáček v Pohledu u Havlíčkova Brodu. Stavebně historický průzkum, vydáno v Pardubicích 1997.² Listinami k počátkům kláštera se zabývá diplomová práce Petra Žáka: Listiny kláštera pohledského 1258-1357, vypracovaná na FF UJEP v Brně v roce 1966. Velké množství informací je dále roztroušeno v různých studiích věnujících se cisterciáckému řádu, nebo konkrétním řádovým klášterům.

Pohledský klášter v předhusitském období

Cisterciácký řád

Cisterciácký řád³ vznikl na konci 11. století jako jedna z reforem benediktinského řádu, na počátku 12. století vzniká jeho ženská větev. Nejvýraznějším znakem pro mužskou větev řádu byla pevná organizace, v jejímž čele stál opat z Cîteaux. Nejvyšším orgánem řádu byla každoročně konaná generální kapitula. Její postavení bylo upevňováno tím, že cisterciácké kláštery byly vyňaty z pravomoci příslušných diecézních biskupů. nebyla tu jen pevná vazba na centrum, ale také velmi silné vazby filiační. Mateřský klášter konal v dceřiném pravidelné visitace.

Kláštery cisterciáček neměly tyto vazby mezi sebou, ale byly vázány na kláštery mužské. Aby byl ženský klášter přijat do řádu, byl nutný souhlas příslušného diecézního biskupa a vyčlenění nového kláštera z jeho pravomocí, dále schválení nového kláštera papežem, které se dalo na doporučení generální kapituly řádu, která měla současně vyslat do nového kláštera komisi, jež měla prozkoumat podmínky vzniku nového kláštera a úmysly sester, teprve potom mohl být nový klášter inkorporován do řádu. Tento postup nebyl vždy přesně zachováván.

² uloženo na OÚ v Pohledu

³ Základní informace o cisterciáckém řádu lze nalézt např.: Jirásko Luděk: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha 1991. Svátek Josef: Organizace řeholních institucí a kongregací v českých zemích a péče o jejich archívy. SAP 20/1970. Vlček Pavel, Sommer Petr a Foltýn Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997. Jauschek Leopold: Der Cistercienser-orden. Brno 1884. Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech. Praha 1994. Charvátová Kateřina: Cisterciácký řád. HO 4/1993, str. 266-268. Čechura Jaroslav: Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt. PhS 26/1984. Kopiczková Božena: Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13.-15. století). ČČH 1993, str.385-400. Charvátová Kateřina: Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě (13.-15. století). MHB 1. Praha 1991. str. 297-315. Hladík Dušan: Dějiny kláštera Porta coeli. Tišnov 1994.

Do českých zemí byli cisterciáci uvedeni v polovině 12. století, kdy byli mnichy z waldsaského kláštera osazen klášter v Sedlci u Kutné Hory. Ve 12. století pak vzniklo pět dalších mužských klášterů: Plasy, Nepomuk, Hradiště, Svaté Pole a Mašťov později přemístěný do Oseka. Na Moravě vznikl první cisterciácký klášter ve Velehradě na počátku 13. století. Nová vlna zakládání cisterciáckých klášterů přichází v polovině 13. století, tehdy vznikly kláštery Fons sanctae Mariae ve Žďáru nad Sázavou, Rosa Mariae ve Vizovicích, Vyšší Brod a Svatá (Zlatá) Koruna. Na konci 13. století byl ještě založen Václavem II. klášter Aula regia na Zbraslavi. Plán Václava III. na založení kláštera Thronu regis na Vsetínsku se již neuskutečnil. Velmi pozdní bylo založení kláštera ve Skalici a koleje sv. Bernarda v Praze v polovině 14. století.

Ženských klášterů vzniklo méně a na rozdíl od mužských byly větší a významnější z nich na Moravě. Zakládání prvních ovlivnil olomoucký biskup a cisterciácký mnich Robert. První ženský klášter vznikl roku 1225 v Oslavanech u Brna. V letech 1232-1233 následoval klášter Porta coeli v Předklášteří u Tišnova, dále dva kláštery v Čechách, Pohled a Sezemice a na počátku 14. století klášter Králové na Starém Brně.

Velká většina cisterciáckých klášterů v českých zemích byla zničena za husitských válek. Hradiště, Svaté pole a Sezemice už nebyly obnoveny vůbec. V 16. a 17. století definitivně zanikají Nepomuk, Vizovice, Skalica a Oslavany. Všechny ostatní mimo Oseka a Vyššího Brodu byly zrušeny za josefinských reforem, jen tišnovský klášter byl péčí jeptišek z lužického kláštera Marienthal znovu obnoven.

Zakladatelé pohledského kláštera

Klášter cisterciáček v Pohledu byl postaven na břehu řeky Sázavy, nedaleko od města Brodu nazývaného dříve Smilův, pak Německý a dnes Havlíčkův. Podobně se měnilo i jméno Pohledu, latinsky byl nazýván Vallis sanctae Mariae, Vallis beatae virginis nebo Vallis virginum, německy Frauenthal, z čehož vzniklo zkomolením Frantál. Zdejší okolí bylo v té době osidlováno zejména v souvislosti s dolováním stříbra, jehož velké naleziště se nacházelo u nedaleké Jihlavy. Dolování stříbra se rozšiřovalo i k městu Brodu a do bezprostřední blízkosti budoucího kláštera. Město Brod patřilo tehdy jednomu z nejvýznamnějších českých šlechticů té doby Smilovi z Lichtenburka, ten přichází na Českomoravskou vrchovinu ze Žitavy, kde byl v letech 1243-1251 purkrabím⁴. Smil z Lichtenburka byl velkým příznivcem cisterciáckého řádu, jak dokládají jeho dary klášterům ve Žďáře nad Sázavou, Sedlci u Kutné Hory a Hradišti nad

⁴ Novotný Václav: České dějiny I/3. Praha 1928. s.871

Jizerou v letech 1257-1262⁵ a jeho podíl na založení ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu je nesporný.

Vlastními zakladatelkami pohledského kláštera se staly sestry Kateřina, Ludmila, Uta a Gertruda z rodu Vítkovců.⁶ Kateřina byla v té době abatyší v ženském cisterciáckém klášteře v Tišnově. Ludmila z Říše⁷ byla provdána za Markvarta z Týnce, který roku 1248 žádá o dispens, aby mohl zůstat se svou manželkou Ludmilou i přes jejich příbuzenství ve čtvrtém stupni.⁸ Jsou doloženy také tři z Ludmiliných dětí. Syn Markvart z Hrádku je uveden roku 1257 spolu s matkou Ludmilou ve sporu s klásterem v Nové Říši o právo podací, desátky a dva lány polí ve Staré Říši,⁹ a dvě dcery jsou zmíněny v listině z roku 1269,¹⁰ podle níž se obě stávají jeptiškami v pohledském klášteře, Ludmila je zde již mrtvá. Uta byla provdána za Kunu "de Chowan", ale v době zakládání kláštera je již ovdovělá.¹¹ Poslední ze sester Gertrudu zmiňují pouze první listiny o úmyslech založit ženský cisterciácký klášter v Čechách, tedy jen do roku 1265.¹²

Počátky kláštera¹³

U počátku kláštera tedy stáli příslušníci dvou v té době nejmocnějších šlechtických rodů českého království. Příslušníci těchto rodů se už dříve zasloužili o založení cisterciáckých klášterů. U zrodu kláštera žďárského stál Přibyslav z Křižanova, otec Alžběty manželky Smila z Lichtenburka a příbuzný sester Ludmily, Uty, Kateřiny a Gertrudy Vok z Rožmberka založil klášter ve Vyšším Brodě.

Podnět založit nový ženský cisterciácký klášter vyšel pravděpodobně od bývalé tišnovské abatyše Kateřiny. Tuto domněnku též podporuje skutečnost, že se v listině z května 1265, kdy Ludmila z Říše prodává své dědictví ve

⁵ Cronica domus Sarensis. Brno 1964. Kuthan Jiří: Přemysl Otakar II. Král Železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš. Praha 1993. s. 255

⁶ Literatura vycházející z Topografie Jaroslava Schallera s. 159-163 uvádí Berkovny z Dubé

Nejpřesnější rodokmen Vítkovců viz. Mathias Pangerl: Die Witigionem, ihres Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie. Vídeň 1874

⁷ o vladycích z Říše píše Sedláček August: Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. ČMM 16/1892. s. 287-290

⁸ Novotný, s. 900 a 943

⁹ CDB V/1 s. 216 č. 135

¹⁰ CDB V/2 s. 160 č. 579

¹¹ tamtéž s. 64 č. 517

¹² CDB V/1 s. 654 č. 443

¹³ podrobný rozbor listin vztahujících se k počátkům kláštera viz Sviták Zbyněk: Počátky kláštera cisterciáček v Pohledu. SPFFBU C 43, (1996). Brno 1997. s. 5-16

Weiherdorsu klášteru v Zwetlu, uvádí, že tak učinila, aby mohla "...dare operam sorori mee domine Katarine ad fundandum plantationem novam ordinis Cysterciensis in Boemia pro habitatione sanctimonialium feminarum..."¹⁴ V této listině se objevují i další její sourozenci, včetně jejích sester Uty a Gertrudy.

V srpnu téhož roku kupují sestry Ludmila z Říše a Uta "de Chowan" od Jaroše z Poděhús ves Pňov u Poděbrad za 220 hřiven, opět s udáním, že tak činí "... ad fundandum cenobium sanctimonialium ordinis cysterciensis..."¹⁵ Klášter ale nakonec nebyl založen v této vsi, ale na Českomoravské vrchovině, kde se pravděpodobně rýsovala lepší možnost zajištění kláštera pozemky než v té době už dosti hustě osídleném Polabí. V říjnu 1267 potvrzuje Smil z Lichtenburka jako lenní pán, že Uta "de Chowan" získala od bratří Bodizlava a Bartoloměje a jejich švagrové Osanny, vdovy po purkrabím Smila z Lichtenburka, ves Pohled.¹⁶

Už březnu téhož roku byla vydána odpustková listina papežského legáta Guida určená pro návštěvníky "...ecclesie de Valle sancte Marie..."¹⁷, z toho vyplývá, že klášter musel už alespoň formálně existovat, a tedy ves Pohled se dostala do jeho majetku už před Smilovým potvrzením. Založení ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu tedy můžeme položit do let 1266-1267 narozdíl od většiny starší i novější literatury, která obvykle udává rok 1265.¹⁸ Toto datum vychází z listiny kouřimského arcijáhna, v které mimo jiné stojí: "...Postmodum domino nostro archidiacono ponente lapidem primarium in predicta ecclesia Pohled..."¹⁹ Už pojmenování Pohled a nikoliv Vallis beatae Virginis signalizuje, že se nejedná o klášter. Z obsahu vyplývá, že se jedná spíše o stavbu farního kostela nikoliv kláštera jak o tom uvažuje například Feyfar.²⁰

¹⁴ tamtéž s. 654 č. 443

¹⁵ tamtéž s. 668 č.453

¹⁶ CDB V/2 s.64 č.517

¹⁷ tamtéž s. 38 č. 484

¹⁸ například Solař Jeroným: Klášter cisterciánek v Údolí Panny Marie, Pohled, Frauenthal. PAM 3 Praha 1859.s.193-197, Kurka Josef: Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecése litomyšlská Praha 1915, ale i novější např. Bohemia Sacra. Das Christentum in Bohmen 973-1973 re. Seibt Ferdinand. Düsseldorf 1974 - Nový Rostislav: Der Kirchenbesitz und seine Verwaltung s. 48-60 a Machilek Franz: Reformorden und Ordensrefotmen in den böhmischen Länder vom 10. bis 18. Jahrhundert, dále Kopiczková s.385-400, Svátek

¹⁹ CDB V/1 s. 661 č.447

²⁰ Feyfar Mathias Maria: Das ehemalige Cistercienserinnen - Stift Frauenthal (bei Deutschbrod in Böhmen) nunmehr Domäne IHR. Exc.der Gräfin Clam-Gallas. Mikulov 1874 s.7

Definitivně založení kláštera potvrdil roku 1269 král Přemysl II. Otakar a spolu se svou manželkou Kunhutou a bere ho pod svou ochranu.²¹ Následujícího roku pak král žádá generální kapitulu cisterciáckého řádu o inkorporaci nového kláštera, jehož visitaci měli provést opatě hradištský a žďárský. Na zasedání generální kapituly byl ale osobně přítomen opat sedlecký, který získává nový ženský cisterciácký klášter pod svou svrchovanou pravomoc.²² V roce 1271 bere klášter pod svou ochranu pražský biskup Jan III. z Dražic²³ a o rok později i papež Řehoř X.²⁴

V listině Přemysla II. Otakara se také poprvé setkáváme s výčtem klášterního majetku. Vedle Pohledu je tu uvedena ves Jitkov, kterou klášter hned ve svých počátcích vyměnil se Smilem z Lichtenburka za Pňov, jenž byl přece jenom příliš vzdálen, a tím se snižovala jeho užitná hodnota pro klášter. V majetku kláštera se objevují i další vzdálenější statky: půl vsi Wezzelendorph v Dolních Rakousích a statky ve Staré Říši. Poté delší dobu nezaznamenáváme žádný nový zisk, což pravděpodobně souvisí s tím, že velký příznivec pohledského kláštera Smil z Lichtenburka v roce 1269 umírá.

Roku 1270 pak pohledský klášter získává od Ludvíka, provinciálního komendátora řádu německých rytířů pro Čechy a Moravu, právo k farnímu kostelu v Pohledu, který až do té doby patřil pod správu německobrodské expozitury řádu.²⁵ Stavba farního kostela byla započata už před založením ženského cisterciáckého kláštera. Už roku 1263 je vydána warmijským biskupem a papežským legátem odpustková listina vztahující se právě k této stavbě.²⁶ Existence nového farního kostela výrazně zasáhla do stávajícího stavu farní sítě. Už v roce 1265 musel kouřimský arcjáhén Godefridus rovnat spor mezi pohledským farářem Jakubem a Ditrichem, oficiálem "in monte Herwilini"²⁷ o držení vsí Šicendorfu a Utína a patronátní právo na kapli na Buchperku.²⁸ Tuto kapli si

²¹ CDB V/2 s. 661 č. 447

²² Čechura, s. 45n.

²³ CDB V/2 s. 236 č. 629

²⁴ tamtéž s. 304 č. 670

²⁵ tamtéž s. 226 č. 622

²⁶ CDB V/1 s. 567 č. 382

²⁷ "in monte Herwilini" Kurka (Archidiákonáty, s. 94) lokalizuje někde k Dlouhé vsi. (Český) Šicendorf je dnes součástí Stříbrných Hor.

²⁸ Pod názvem "Buchperk" se skrývá část dnešních Stříbrných Hor, bývá ztotožňován též s Mittelbergem (Sedláček August: Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy. Rozpravy ČAV a U tř. 1, č. 60, Praha 1920. s. 124). Nacházela se zde ves, ale většinou pramenů je uváděn jen kostel sv. Kateřiny "in Buchperk", "Puchperk", "Mons fagi" nebo "in Medio Monte". U J.V. Šimáka (České dějiny I/5. Praha 1938) potom splývá s Helmerichesberch, (= Hervilinova hora - Sedláček: Snůš-

nárokoval též přibyslavský farář. Roku 1272 žádá pražský biskup Jan III. z Dražic brodského farář Helvíka, aby ukončil spor mezi pohledským farářem a přibyslavským farářem Sifridem o tuto kapli.²⁹ Tento spor byl ukončen až v polovině 14. století.

Další odpustková listina se vztahuje k roku 1280³⁰ a je poslední zachovanou listinou ze 13. století. Podle klášterní kroniky Pavla Augustina Stohandla byl klášter po smrti Přemysla II. Otakara vypálen a znovu obnoven až po 22 letech.³¹ To je velmi pravděpodobné, neboť tak malý klášter neměl mnoho nadějí přežít tuto obtížnou dobu. Přesto byl někdy na počátku 14. století znovu obnoven, a to zejména péčí otcovského kláštera v Sedlci.

Obnova kláštera

První zprávy se váží k roku 1303, kdy sedlecký klášter koupil spolu s klášterem pohledským od Rajmunda z Lichtenburka ves Bartoušov a statek v Krátké vsi.³² Oba tyto majetky se vrátily zpět do vlastnictví Rajmunda z Lichtenburka, a ten je roku 1308 zastavuje oběma klášterům.³³ Oba majetky pak pravděpodobně po nevyplacení připadly pohledskému klášteru. Vlastní Krátká Ves zůstává i nadále v majetku Ronovců, až roku 1312 ji vyměňuje Václav ze Žleb se sedleckým klášterem za ves Costel.³⁴ Od sedleckého kláštera jí kupuje kouřimský arcijáhen M. Rapoto, který jí daroval pohledskému klášteru i s platem v Cibotíně.³⁵ Tento dar má zřejmě souvislost s Rapotovými čtyřmi dcera-
mi, které žily v pohledském klášteře.

ka, s. 124), či Mermelnberg, zde dochází k omylu, protože například v této listině se obě místa objevují vedle sebe.

²⁹ CDB V/2 s. 307 č. 673

³⁰ RBM II s. 322 č. 1205

³¹ Stohandl Pavel Augustin" Memorabilia monasterii Vallis Beatae Virginis in regno Bohemiae siti vulgo Frawenthal dicti fundati anno a partu virginis MMCCLXVII vall-em perpetuo protege virgo tuam. Uloženo v NK v Praze pod signaturou VI B 13

³² RBM II s. 838 č. 1948, RBM II s. 839 č. 1949

Název "Longa villa" označuje dvě různé vsi.

Dnešní Dlouhá Ves leží jihovýchodně od Pohledu a na počátku 14. století patřila do majetku vilémovského kláštera. Byl zde kostel sv. Kateřiny nazývaný též "in monte Hervilini" (viz pozn.25).

Druhá "Longa villa" je v nejstarších pramenech nazývána obvykle "Longa villa iuxta Belam", protože se nachází u dnešní České Bělé, byla později pro rozlišení nazývána "Krátkádluhá ves", z čehož vznikl dnešní název "Krátká Ves". (srov. Kurka, s.93n.)

³³ RBM II s. 934 č.2166

³⁴ RBM III s. 47 č. 112, Costel není lokalizován

³⁵ RBM III s. 130 č. 322

Roku 1303 také královští urbéři Albertus de Medio Monte a Henningus Scuchwinus dávají pohledskému proboštu Jindřichovi a jeho společníkům Fridrichovi a Godfriedovi opuštěnou štolu u Macourova.³⁶ Nikde není doloženo, že by se klášter nebo sám probošt pokoušeli o dolování stříbra, a protože tato štola je označována jako hraniční mezi majetky Macourov a Samotín, je velmi pravděpodobné, že horní podnikání mělo jen druhotný význam a prvotní byla snaha o získání záchytného bodu pro pozdější získání celé vsi, což se později podařilo.

Podobná situace nastala i při získání vsi Bartoušova, s kterou přešly do vlastnictví kláštera také stříbrné štolý, ale ani tady není nikde doloženo, že by se zde těžilo.

Roku 1304 dosvědčují provinciální sudí Dirisco a brodský rychtář Konrád, že Hildegundis, Vdova po Panovi, a její syn Albert a zeť Hertelin prodali pohledskému klášteru dvůr a část vsi Simtany za 18 kop grošů.³⁷

O deset let později bratři Čeněk a Albert z Borové zčásti dávají a zčásti prodávají pohledskému klášteru pozemky mezi Jitkovem a Slavětínem.³⁸ Tento dar je vlastně věno pro jejich sestry, které vstupují do kláštera.

Roku 1322 Mechtilda ze Žlebo dosvědčuje, že její syn Čeněk přenechal pohledskému klášteru ves Cibotín.³⁹ Plat v Cibotíně získal klášter už dříve od M. Rapoty.

V majetku pohledského kláštera se někdy objevují v literatuře ještě tři dnes zaniklé vsi.⁴⁰ Slek el darovaná roku 1287 Janem z Michalovic,⁴¹ dále statek v Sifridisdorfu⁴² a plat v Eckardisdorfu.⁴³ Tyto vsi lze jen obtížně identifikovat, je však také možné, že mohly patřit klášteru Vallis sanctae Mariae, ale v Lužici.

Majetek pohledského kláštera 12.až první poloviny 14. století je zmapován v dochovaném urbáři, který R.Nový datuje nejpravděpodobněji do roku 1328.⁴⁴ V urbáři jsou v majetku pohledského kláštera uvedeny vsi: Samotín,

³⁶ RBM II s. 82 č.1981

³⁷ tamtéž s. 865 č. 2001

³⁸ RBM III s.327 č. 820

³⁹ tamtéž, s. 327 č.820

⁴⁰ Šimák J.V.: Krajina Německobrodská v době Husově. Zprávy Městského musea v Německém Brodě. Německý Brod 1916, Urban Jan: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století. Historická geografie 18/1979. str. 31-68

⁴¹ RBM II s. 615 č. 1426

⁴² RBM II s. 950 č. 2182

⁴³ RBM II s. 958 č. 2205

⁴⁴ Edice: Emler Josef: Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum hussiticum praecedente. Praha 1881. str.20-22

Nový Rostislav: Studie o předhusitských urbářích I. SH 13/1965. s. 49-55

Šicendorf, Ždírec, Jilemník, Simtany, Bartoušov, Pohled, Haderburk, Rouštany, Dorfleins⁴⁵, Krátká Ves a Cibotín. Z prvních deseti vsí je klášteru odváděn obilní desátek a ze zbývajících dvou pak peněžní plat. R. Nový se domnívá, že vesnice odvádějící obilní desátek nepatřily přímo do majetku kláštera, pouze příslušely k pohledskému kostelu, nebo některému kostelu klášteru inkorporovanému.⁴⁶ Podle listinných dokladů však v majetku kláštera zcela jistě byly Simtany, Bartoušov a Pohled. Není doloženo, jak se do majetku kláštera dostaly vsi Samotín, Ždírec, Jilemník, Haderburk, Rouštany a Dorfleins. Příslušnost k některé inkorporované faře máme doloženu jen u Šicendorfu, v jehož držení je uváděn pohledský farář už roku 1265.

Po sepsání urbáře získává ženský cisterciácký klášter v Pohledu ves Macourov, o kterou už zřejmě usiloval delší dobu. Nejprve zde pohledský probošt získává opuštěnou štolu, ale až z roku 1329 pochází listina, v níž Smil z Ronova, Heimann z Přibyslavi a Jindřich z Osového slibují, že si už nebudou nárokovat ves Macourov, kterou si jejich matka Alžběta pronajala od pohledského kláštera ještě na dobu svého života.⁴⁷

Poslední vsí, jejíž zisk pohledským klášterem v tomto období můžeme přesně datovat je Pravnov, který klášteru věnoval Zdeněk z Ronova roku 1366.⁴⁸

V majetku kláštera se ve druhé polovině 14. století objevují také části kutnohorských kováren. První takto doložená je darem Lucie Kurlové z roku 1357 a je to osmina. V roce 1383 už klášteru patří polovina a o čtyři roky později tři osminy kovárny.⁴⁹

Nové statky či celé vsi nejsou jediné nové majetky pohledského kláštera z tohoto období. Objevuje se zde i skupování různých platů. Jako první to byly již zmiňovaný plat od kouřimského arcijáhna M. Rapoty⁵⁰ a také z roku 1329 je tu půjčka od vyšehradského kustoda Meinharta, který dává pohledskému klášteru 20 kop grošů jako pomoc na opravy, které klášter splácí po dvou kopách ročně. Tyto opravy jsou následkem požáru, který v pohledském klášteře vypukl roku 1329.⁵¹ Dále tu je plat v Žitavě, který klášteru koupil roku 1333 kněz Konrád z Kolína.⁵²

⁴⁵ Šicendorf je dnes součástí Stříbrných Hor, Haderburk je samota na katastru obce Pohled a Dorfleins není přesně lokalizován.

⁴⁶ Nový: Studie, s. 54

⁴⁷ RBM III s. 620 č. 1582

⁴⁸ Schubert Anton: Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Kloster Bohmens. Innsbruck 1901, s. 145

⁴⁹ tamtéž, s. 145

⁵⁰ tamtéž, s. 130 č. 322

⁵¹ tamtéž, s. 627 č. 1602

⁵² tamtéž, s. 793 č. 2042

Několik platů darovala klášteru Anežka, vdova po kutnohorském měšťanovi Martinovi Nözlovi, matka pohledské řeholnice Anny. Nejprve roku 1336 odkázala své dceři plat 4 kopy grošů, které po její smrti případnou pohledskému klášteru.⁵³ Ještě v téže roce svou závěť mění a odkazuje navíc ještě další 4 kopy pohledskému klášteru a ještě dvě sloužícím.⁵⁴ Tyto další čtyři kopy mají být rozděleny mezi chudé, a to co zbude má být dáno pohledské převorci Alžbětě Hansinne, a to až do její smrti. O dva roky později Anežka ještě přidává 3 kopy grošů kaplanům v pohledském klášteře.⁵⁵

Další plat pohledskému klášteru odkazuje roku 1339 Alžběta, vdova po brodském rychtáři Vernerovi. Je to plat na dvoře za městem a případně klášteru po Alžbětině smrti.⁵⁶

Roku 1345 uložil již zmiňovaný M. Rapoto v sedleckém klášteře 100 kop grošů, z nichž má být každoročně vypláceno 10 kop jeho dcerám, pohledským řeholnicím.⁵⁷

V druhé polovině 14. století se objevuje skupování hotových peněz od jednotlivých řeholnic.⁵⁸

Další platy získává pohledský klášter na počátku 15. století. Roku 1409 Jan Kunerl a jeho žena Anežka prodávají klášteru půl kopy grošů na dvoře Leopoldově za 5 kop a o rok později prodává Franz Waulechl abatyši půl kopy grošů domové renty.⁵⁹ Další kopu grošů platu na svém dvoře prodává roku 1415 abatyši Hynek Rosendorf.⁶⁰ Poslední v tomto období doložený plat prodává pohledský rychtář Vít řeholnici Voršile, a to sice půl kopy grošů za 10 kop.⁶¹

V prvních staletích existence byla pohledskému klášteru těž inkorporovány některé fary, a to fara v Pohledu, fara při kostele sv. Kateřiny v Dlouhé Vsi uváděná též jako "in monte Hervilini"⁶² a její filiální kostel sv. Kateřiny na Buchperku, někdy také uváděný jako farní.⁶³ Na faře v Dlouhé vsi se vystřídali faráři Bartoloměj (do 1361), Přibyslav,⁶⁴ Jakub (do 1364), Miku-

⁵³ RBM IV s. 112 č. 281

⁵⁴ tamtéž, s. 122 č. 307

⁵⁵ tamtéž, s. 233 č. 568

⁵⁶ tamtéž, s. 250 č. 644

⁵⁷ tamtéž, s. 603 č. 1495

⁵⁸ Schubert, s. 146

⁵⁹ tamtéž, s. 147

⁶⁰ SÚAr fond AZK, č.i. 811, Schubert udává rok 1416

⁶¹ Schubert, s. 147

⁶² Kurka, s. 94

⁶³ tamtéž, s. 93

⁶⁴ tamtéž, s. 89

laš de Brunislaui⁶⁵ a od roku 1367 Konrád z Mělníka.⁶⁶ Poslední jmenovaný už o čtyři roky dříve vystřídal na Buchperku faráře Jana.⁶⁷ Kdo však po Konrádovi přišel na faru v Dlouhé Vsi již nevíme, protože další doložený farář je až k roku 1405 Mikuláš z Polné střídající tu faráře Hermana.⁶⁸

Vlastně od počátku existence kláštera a fary v Pohledu se táhne spor o kapli či farní kostel na Buchperku. O ukončení tohoto sporu znovu žádá pražský biskup a také Hynek ze Žleb.⁶⁹

Stejně tak i patronátní právo nad kostelem v Dlouhé Vsi si nárokuje farář šlapanovský. Roku 1335 arcidiákon kouřimský Bohuta jako oficiál pražského biskupství potvrzuje patronátní právo pohledskému klášteru.⁷⁰ Přesto se i tento spor protahuje a je znovu řešen o dvanáct let později.⁷¹

Z první poloviny 14. století máme zachované ještě tři odpustkové listiny.⁷²

Majetkové poměry ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu se v první polovině 14. století velmi výrazně zlepšily. Zpočátku je zde patrná velmi významná spolupráce otcovského kláštera v Sedlci. V Druhé polovině 14. století ale sedlecký klášter začíná pomalu upadat, a tak mizí i jeho spolupráce na majetkových transakcích pohledského kláštera. Tento pozvolný úpadek po předchozím vzepětí je patrný i v klášterní kronice. Stohandl zde uvádí, že po roce 1338 75 let nemohl najít žádný záznam "...nec in publicis historicoru libris, nec in memoriis domesticis."⁷³ Prameny sice existují, ale zaznamenávají většinou jen drobné obchody. O ekonomické situaci kláštera také vypovídá fakt, že mu je roku 1409 skrze opata sedleckého odpuštěn generálním opatem Janem příspěvek 6 zlatých k sbírce 6 000 zlatých na vydání na koncil kostnický.⁷⁴ Z téhož roku pochází také soupis dluhů sedleckého kláštera, kde mezi věřiteli figuruje také pohledský klášter s 50 kopami grošů.⁷⁵

Úplnou zkázu kláštera nakonec způsobili husité. V lednu roku 1422 Žižka se svými vojsky oblehl Německý Brod. Pohledské jeptišky očekávaly nebezpe-

⁶⁵ Emler Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidio-
cesim díl I/2. Praha 1874, s. 53

⁶⁶ tamtéž, s.87

⁶⁷ tamtéž, s. 5

⁶⁸ Emler Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidi-
ocesim díl VI. Praha 1883, s. 136

⁶⁹ RBM III s. 136 č. 337, RBM III s. 547 č. 1399

⁷⁰ Schubert: s. 145

⁷¹ tamtéž, s. 145

⁷² RBM II s. 975 č. 2246 RBM III s. 367 č. 949 a s. 431 č. 1102

⁷³ Stohandl, s. 17

⁷⁴ Čelakovský Jaromír: Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husit-
skými. Praha 1916, s. 35

⁷⁵ tamtéž, s. 126

čí a žádaly o pomoc císaře Zikmunda. Když jim byla přislíbena, nechtěly svůj klášter opustit. Po dobytí Německého Brodu byly z kláštera vyhnány. O dva roky později byl prý klášter zničen až do základů.⁷⁶

Přes to všechno nelze majetek pohledského kláštera stejně jako druhého ženského cisterciáckého kláštera v Čechách Sezemic srovnávat s majetky klášterů cisterciáček na Moravě. Od jedné vsi, která tvořila původní nadání kláštera se tento dopracoval ke 12, které jsou zapsány v urbáři a přidal ještě později tři další. Většinou se však jednalo o nevelké lokality, nebo klášteru patřila jen část vsi. Většina vsí se do majetku kláštera dostala za spolupráce kláštera v Sedlci nebo z darů šlechtických příznivců, bohužel tu chyběla předpokládaná pomoc od panovníka a hlavně královny Kunhuty, jejíž vychovatelkou byla Ludmila z Říše.⁷⁷

Během prvních přibližně 150 let své existence pohledský klášter dvakrát přišel o svůj majetek, jednou vyhořel a byl zničen, ale narozdíl od kláštera v Sezemicích, který v husitských válkách zcela zanikl, byl pohledský klášter později znovu obnoven.

Pohledský klášter po husitských válkách

Znovuobnovení kláštera

Po tom, co byl klášter zničen husity, mizí o něm zprávy na více než půl století.

Kláštevní majetky přešly do cizích rukou. V roce 1436 císař Zikmund zapsal Janovi z Bechlova Pohled, poplužní dvůr Ždírec a Simtany, bývalý majetek pohledského kláštera.⁷⁸ O rok později Císař Zikmund zapisuje Petru Polákovi Dlouho Ves, Jilemník, Macourov, Cibotín a Osralov a několik dalších vsí žďárského kláštera.⁷⁹ Co se tedy stalo se Samotínem, Šicendorfem, Bartoušovem, Haderburkem, Rouštany, Dorfleins a Pravnovem nevíme, stejně jako, jak se dostal do majetku kláštera Osralov.

V roce 1468 Viktorin Minsterberský z Poděbrad prodal Burjanovi z Lipé a Lipnice panství Polná s tím, že ho může znovu vyplatit. Mimo jiné k tomuto panství patřilo "na klášteře Frantáli svrchní panství a opravu, jakoú od starodávna k Polné a k Ronově příslušelo."⁸⁰

⁷⁶ Stohandl, s. 20

⁷⁷ CDB V/2 s.160 č.579

⁷⁸ Sedláček August: Zbytky register králův římských a českých z let 1361 - 1480. (Historický archiv č.39) Praha 1914, s. 196

⁷⁹ tamtéž, s. 200

⁸⁰ Emler Josef: Pozůstatky desk zemských roku 1541 pohořelých. II. Praha 1872, s. 351-353

Bezpečně doložené je fungování kláštera v roce 1471. Tehdy Jan Špetle st. z Prudic a na Frýdnavě slibuje pohledské abatyši Alžbětě, že za pozemky u Osralova, zatopené při stavbě rybníka, bude platit klášteru kapry.⁸¹ Není bohužel doklad, kdy přesně byl klášter obnoven, ani s jakým majetkem. Oproti ostatním znovuobnoveným klášterům je toto datum poměrně pozdní a signalizuje velké problémy s obnovou.

16. října 1486 král Vladislav Jagellonský potvrzuje pohledskému klášteru všechna jeho privilegia a svobody, které klášter obdržel od jeho předchůdců.⁸²

Ze 7. října téhož roku pochází zápis v zemských deskách, podle nějž znovu Viktroin Minsterberský z Poděbrad, majitel panství Polná, které předtím vyplatil, prodává Janovi Bočkoví z Kunštátu a z Polné toto panství, k němuž patří "na klášteře Frantáli syrchní panství a opravu, jakoú od starodávna k Polné a k Ronově příslušelo."⁸³

Na pomoc znovuobnovovanému klášteru uděluje roku 1500 Oliverius sabinický a další kardinálové návštěvníkům kláštera odpustky.⁸⁴

Roku 1509 byl v kostele zřízen oltář svatých Štěpána a Vavřince.⁸⁵

Na sousedním polenském panství pokračuje jeho nový majitel Hynek Boček z Kunštátu a na Polné ve stavbě rybníků u Sobiňova a roku 1514 dává jako náhradu za zatopené grunty klášteru plat v Šicendorfu a Utíně, přičemž na těchto dvou vsích nemá klášter žádná další práva.⁸⁶

Roku 1522 královna Marie potvrzuje klášteru privilegia a bere ho pod svou ochranu. Stejně tak učinil v roce 1528 král Ferdinand I., který vydává pro pohledský klášter ještě jednu listinu, kterou roku 1554 potvrzuje volbu abatyše Anny.⁸⁷ Toto je první potvrzení abatyše pohledského kláštera, které se dochovalo. Po něm následuje více než 60 let dlouhá mezera v listinném materiálu. Stejně tak sporé jsou i zprávy v Stohnadlově kronice, které se převážně omezují na zprávy o úmrtích abatyší a jeptišek.

Vliv reformace

Počátek 16. století znamená velké změny v celé katolické církvi, a ty se odrazili velmi citelně i v životě pohledského kláštera.

⁸¹ Archív český VIII. Praha 1888, s. 483

⁸² Schubert, s. 148

⁸³ Emler: Pozůstatky, s. 415n.

⁸⁴ Schubert, s. 148

⁸⁵ Stohandl, s. 21

⁸⁶ AČ VIII, s. 547

⁸⁷ Schubert, s. 148

V jihlavské kronice se píše o velkém pozdvižení, které ve městě znamenala svatba jakéhosi duchovního Hannße, jenž se v roce 1525 oženil s jeptiškou pohledského kláštera.⁸⁸

Podle zprávy vypovídající podrobně o stavu českých klášterů vypracované sice až na počátku 17. století pravděpodobně papežským nunciem, pohledské jeptišky jsou neposlušné a nedodržují klauzuru.⁸⁹ Na konci 16. století se prý abatyše Markéta Žďárská zapletla s klášterním sloužícím Jiříkem Jirkou řečeným Petenlaytner. Ten byl popraven a abatyše sesazena.⁹⁰ Napomínán byl i sedlecký opat, protože podobný případ se v pohledském klášteře stal již o deset let dříve.⁹¹

Třicetiletá válka

Roku 1597 Hertvík Žejdlíc ze Šenfeldu kupuje od Jáchyma Oldřicha z Hradce polenské panství a s ním i vrchní panství nad pohledským klášteřem. Tento majetek po něm zdědil jeho syn Rudolf, který se za českého stavovského povstání přidal na stranu stavů. Byl dokonce hejtmanem stavovských vojsk a na jeho zámek zavítal i král Fridrich Falcký. Po bělohorské bitvě byl samozřejmě Žejdlícův majetek zkonfiskován. Rudolf Žejdlíc umírá roku 1623 a v téže roce kupuje jeho bývalé panství kardinál František z Ditrichsteina.⁹² Ten vzal pohledský klášter pod svou ochranu a abatyši se zde roku 1625 stala jeho příbuzná Zuzana Calvin.⁹³

Stav pohledského kláštera byl v této době velmi neutěšený. V roce 1623 ustanovil visitátor řádu Jiří Vrat, zbraslavský opat, Jana Scherdingera z Bavor, mnicha z kláštera Zlatá Koruna, zpovědníkem jeptišek v Pohledu. Při této příležitosti je zmiňováno, že je klášter téměř prázdný a nemá ani abatyši, ale v roce 1625 skládá už první novicka v pohledském klášteře své slavné sliby.⁹⁴

V roce 1627 získal pohledský klášter z konfiskací statky Termesivy a Rouštany. Tyto statky patřily Albertovi a Oldřichovi Giglingarovým Kneislavským z Kneislsteina.⁹⁵ Albert byl odsouzen roku 1623 k manství, které ale nikdy

⁸⁸ d Elvert Christian: Chronik der königlichen Stadt Iglau (1402-1607) von iglauer Stadtschreiber Martin Lupold von Löwenthal. Brno 1861, s. 72

⁸⁹ Winter Zikmund: Život církevní v Čechách II. Praha 1896 s. 708

⁹⁰ Sochr Jiří: Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1971, s. 68

⁹¹ Winter, s. 816n.

⁹² Bílek Tomáš V.: Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I. Praha 1882, s. 932n.

⁹³ Stohandl, s. 29

⁹⁴ Tadra Ferdinand: Listy kláštera Zbraslavského. Historický archiv č. 23. Praha 1904, s. 345

⁹⁵ Tyto statky koupil jejich otec Jan st. Giglingar z Kneislsteina roku 1598 od Jana Rudolfa Trčky z Lípy. Tento majetek obnášel poplužní dvůr Rouštany s pěti poddanými, statek Termesivy s tvrzí a dvěma poplužními dvory, jedním u tvrze a druhým pus-

nepřijal. Oldřich ztratil veškerý majetek a už roku 1621 zemřel. Oba statky potom daroval Ferdinand II. pohledskému klášteru proti zaplacení 3 000 kop grošů českých věna vdově po Albertovi Magdaléně. Toto darování bylo s odkazem "k vystavení kostela a novému zařízení".⁹⁶

Roku 1635 koupila abatyše Magdaléna Anna Eislerin von Königsheim statek Herlyfy, bez rybníka.⁹⁷ Tím se dluh pohledského kláštera snížil na polovinu.

Velkou ranou pro pohledský klášter bylo, že zdejšími okolím dvakrát prošli Švédové, a to roku 1639 a 1645.⁹⁸ Klášterní kronika se o událostech roku 1639 nezmiňuje, o to podrobnější je kronikářův popis zničení kláštera roku 1645. Po bitvě u Jankova se Švédové stáhli k hradu Lipnici a rabovali celé okolí. Jejich ničení neunikl ani pohledský klášter, který byl vypálen 7. března. Jeptišky se rozutekly do lesů a začaly se vracet až když Švédové odtáhli směrem ke žďárskému klášteru. V červenci klášter opět fungoval, ale bylo v něm jen šest jeptišek s proboštem. Visitátor a generální vikář řádu chtěl tento počet doplnit sestrami z Tišnova.⁹⁹

Nový rozmach kláštera

Po třicetileté válce stav kláštera nebyl dobrý, ale přesto klášter nezanikl a začíná nový rozmach nejen pohledského kláštera, ale celého cisterciáckého řádu. Byl obnoven žďárský klášter zaniklý už před třicetiletou válkou.¹⁰⁰ Na obnovu tohoto kláštera byl vybírán od ostatních cisterciáckých klášterů příspěvek. V letech 1650-1654 přispívá pohledský klášter nejméně ze všech, a to sice 100 zl. V roce 1654 se příspěvek pohledského kláštera zdvojnásobuje, zatímco ostatní příspěvky zůstávají stejné nebo se dokonce snižují.¹⁰¹

Ekonomická situace pohledského kláštera se zlepšila po zaplacení dluhu potomkům paní Magdalény Giglingarové Kneislové z Kneislsteina, ta se provdala ještě podruhé, a to za Kekuleho ze Stradonic. Z prvního manželství měla jen dceru Annu Johannu, provdanou Benýkovou, protože to nebyl mužský potomek, měl majetek připadnout panovníkovi, ale z druhého manželství měla

tým, řečeným Herlyf (Rýdlův), s 9 poddanými a ves Suchou s dvorem. Tuto ves však už Jan st. Giglingar prodal Pavlovi Polmanovi z Pohnání. (Bílek: Dějiny konfiskací, s. 121n)

⁹⁶ Bílek: Dějiny konfiskací, s. 121n.

⁹⁷ Stohandl, s. 31

⁹⁸ Macek Ladislav, Rous Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993, s. 57-59

⁹⁹ Stohandl, s. 31nn

¹⁰⁰ Hladík Dušan: Dějiny kláštera Porta coeli. Tišnov 1994

¹⁰¹ Zemek Metoděj - Bartušek Antonín: Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1. Havlíčkův Brod 1962, s. 32

Magdaléna dva syny Viléma a Alberta. Všichni tři si nárokovali její věno ve výši 1 500 kop grošů. Abatyše odmítala tuto částku splatit, nakonec zaplatila roku 1672 900 zl. s tím, že se oni vzdají všech dalších nároků.¹⁰²

O své nároky se však hlásili také potomci Oldřicha Giglingara Kneisla z Kneislsteinu, respektive jeho manželky Anny rozené Bošinské z Božejova. Annin synovec Jindřich Václav Bošinský z Božejova a neteř Helena Ludmila provdaná Brantová si roku 1680 nárokují 2 000 kop míšeňských, které měla Anna zapsané od roku 1621 na Termesivech. Abatyše se zpočátku velmi bránila tento dluh uznat, ale zprostředkovatelé v této záležitosti, radové zemského soudu, jí nařídili splatit ve třech splátkách 1 000 zl., jinak bude královským komisařem uvalena na majetek kláštera hypotéka.¹⁰³

Kronikář se pomalu dostává k líčení své doby, a tak se objevují i jiné záznamy, než opisy listin, data konání visitací a biografické údaje. První taková zpráva je z roku 1649 a dozvídáme se tu, že 29.7. uhodil do věže kostela mezi zvony blesk.¹⁰⁴ Tento nebyl první ani poslední, neboť 23.7. 1671 další blesk zničil statek v Termesivech.¹⁰⁵ Podle další v letech 1679 až 1680 zuřila v Brodě morová nákaza, která si vyžádala stovky mrtvých, ale pohledský klášter, kde se jeptišky neustále dnem i nocí modlily, zůstal ušetřen.¹⁰⁶

Klášter s začal vzmáhat. Byly opravovány staré a získávány nové rybníky. V letech 1671-1672 byl opravován rybník řečený "Schreyber" u Rouštan, o rok později další rybník, pod kopcem Pfafenberg, roku 1674 byl opravován rybník u Termesiv a roku 1680 koupen rybník u Rýdlova.¹⁰⁷ Roku 1694 byla znovu opravena hráz rybníka u Rouštan a roku 1698 byl naplněn nový rybník přímo u kláštera sloužící pro kuchyň.¹⁰⁸ O dalším klášterním majetku nás informuje výpis z berní ruly. Do majetku pohledského kláštera patří ves Termesivy a panské dvory v ní, v Rouštanech a Rýdlově. V Termesivech bylo tehdy 13 rolníků a 4 zahradníci, celkem bylo obděláváno 926 strychů polí. Poddaní z těchto statků docházeli k církevním úkonům do Německého Brodu.¹⁰⁹ V červnu roku 1674 byla postavena nová sýpka v Rýdlově a o rok později kamenná cesta vedoucí ke klášterní bráně.¹¹⁰

¹⁰² SÚAr. fond AZK, č. i. 823

¹⁰³ SÚAr. fond AZK, č.i.827

¹⁰⁴ Stohandl, s. 34

¹⁰⁵ tamtéž, s. 41

¹⁰⁶ tamtéž, s. 53

¹⁰⁷ tamtéž, s. 45 - 50 a 54

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 64 a 67

¹⁰⁹ Berní rula 10. Kraj čáslavský I. Praha 1953, s. 53

¹¹⁰ Stohandl, s. 50- 51

Po splacení dluhu Giglingarům se finanční situace kláštera natolik zlepšila, že byly nejenom opravovány stávající stavby, ale byly budovány i nové. Už roku 1670 půjčuje zbraslavský opat pohledskému klášteru na šest týdnů bratra konvrše zedníka na výpomoc.¹¹¹ Postupně byl opravován kostel, vybudována krypta a opravovány oltáře.¹¹² Roku 1698 byla ke kostelu přistavěna kaple Všechn svatých.¹¹³ Nejvíce se však stavělo během 28 let, kdy úřad abatyše zastávala čínorodá Konstancie Marie Marquartová. Roku 1700 byl položen základní kámen sýpky, která byla postavena velmi rychle, ale už roku 1702 vyhořela.¹¹⁴ Dále byl 10. května 1710 položen základní kámen nové budovy proboštství, jejíž stavba byla realizována podle plánů G. Santiniho.¹¹⁵ V literatuře se též uvádí, že podle Santiniho byla postavena i tribuna jeptišek v klášterním kostele.¹¹⁶

Také se doplňovalo vybavení jednotlivých budov. V roce 1694 byly pořízeny nové hodiny na kostel za 250 zl.¹¹⁷ Od opata plasského získal pohledský klášter obraz Nanebevzetí Panny Marie od Petra Brandla.¹¹⁸ Toto nákladné vybavení brzy přilákalo zloděje. V noci 20. října 1701 byl kostel vyloupen. Ztratilo se stříbro a další cenné předměty. Abatyše Konstancie potom částečně nahradila staré stříbro ze svých prostředků.¹¹⁹

Zázraky v pohledském klášteře.

V druhé polovině se v pohledském klášteře údajně stalo několik zázraků. Sepsal je tehdejší pohledský kaplan Alan Kozier, který se odvolává na očitě svědky. Jeho líčení do kroniky přepsal až roku 1747 probošt Pichler. Tento zápis pak dodatečně stvrdily svými podpisy i abatyše a jeptišky, jež byly oněch událostí přímo účastny.¹²⁰

První a zřejmě nejznámější zázrak, který velmi podrobně líčí i Feyfar, se měl udát roku 1725. Jedna z pohledských řeholnic Christiania Helffer objedнала v Praze u malíře Mullera obraz tehdy ještě blahoslaveného Jana Nepomuckého. Když přišel obraz do kláštera, všimla si jedna z jeptišek, že Jan Nepomucký má namalováno jen jedno oko. To dojalo sestru Christiancii až k slzám. Obraz donesli prozatím do sakristie, když vtom si jedna ze sester

¹¹¹ Tadra, s. 397

¹¹² Stohandl, s. 41

¹¹³ tamtéž, s. 60

¹¹⁴ tamtéž, s. 69 a 71

¹¹⁵ tamtéž, s. 75

¹¹⁶ např. Řád cisterciáků s. 100

¹¹⁷ Stohandl, s. 64

¹¹⁸ tamtéž, s. 67

¹¹⁹ tamtéž, s. 72

¹²⁰ tamtéž, s. 79-83

všimla, že najednou má světec oči obě a obraz je zrcadlově převrácen. Dokonce z Prahy přijel sám malíř Müller a porovnával obraz s náčrtkem a nezbylo mu než konstatovat, že se stal zázrak.

I další zázraky se týkají sv. Jana Nepomuckého, což koresponduje s dobou jeho svatořečení. Jednalo se v nich o zázračný úlomek světcových ostatků, zakoupený sestrou Konstancií rozenou hraběnkou von Volekrein, o zachránění dcerušky rolníka ze Ždírci před zmrznutím a další zázračná uzdravení. Poslední z popisovaných zázraků tohoto období se opět týká uměleckého díla. Dělník, který při přenášení nově zhotovené sochy sv. Jana Nepomuckého světci zlořečil, uhořel.

Z úcty k novému českému světci mu byl v kapli Všech svatých zřízen oltář.¹²¹

To ale nebyly poslední zázraky, které se v pohledském klášteře udály. Feyfar popisuje zázrak, který vedl ke zřízení kaple sv. Anny. Písař Jakub Čermák na lovu nedaleko kláštera v lese řečeném mnišský zapadl do bažiny, z které se nemohl žádným způsobem dostat. V tomto zoufalém postavení strávil několik hodin. Náhle se mu zdálo, že odkudsi ze země slyší zvuk varhan. Pomodlil se ke svaté Anně a slíbil, že pokud bude zachráněn, postaví k její cti kapli. Vtom se mu podařilo se z bažiny vyprostit a kaple byla skutečně postavena.¹²²

Tím však zázraky u svaté Anny nekončí. U kaple byl totiž objeven pramen, jehož voda se ukázala býti zázračně léčivou. Nedaleko kaple byla postavena poustevna obklopená vodním příkopem. Pohledskou abatýší sem povoláný poustevník František Augustin Hertwig měl za úkol zaznamenávat zázraky, které se tu udály. V letech 1752-1758 jich údajně bylo 15, v letech 1757-1773 pak 28. Kaple se stala vyhledávaným poutním místem.¹²³

V šedesátých letech 18. století byl u studánky postaven kostel. Když zedníci začali stavět obvodové zdi, třikrát našli ráno vše, co postavili předchozí den zbořené. Teprve třetí den se vedle zbořeníště objevily šlápoty. Zedníci přesunuli stavbu na ono místo a zdi již zůstaly stát. Takto prý samotná sv. Anna určila místo budoucího kostela.¹²⁴

Poslední léta kláštera a jeho zrušení

Posledním, kdo do klášterní kroniky zapisoval, byl probošt Mathias Pichler. Jeho zápisy tvoří přibližně její třetinu, jsou velmi podrobné a mají téměř deníkový charakter. Končí však už roku 1746 a potom následuje jen deset stran

¹²¹ tamtéž, s. 72

¹²² Feyfar, s. 57n.

¹²³ Hladík František: Svatá Anna u Pohledu. Havlíčkův Brod 1991, s. 25n

¹²⁴ tamtéž, s. 27

německy psaných dějin kláštera v datech do roku 1443. Pichlerovi nástupci už do kroniky nezapisovali.

Pichlerovi zprávy doplňují dopisy, které do kláštera psal bratr již zmiňované jeptišky Christiancie Helffer, Anton Helffer.¹²⁵ Ten byl pohledskou abatyší pověřen získat u vídeňské banky zpět klášteru kapitál, který byl zabaven pro účely války. A i po skončení války zařizoval pro klášter další finanční záležitosti ve Vídni. Mimo dopisů adresovaných klášteru je dochováno i několik dopisů soukromých, které jsou určeny přímo jeho sestře. V těchto dopisech se nezabývá jen finančními otázkami, ale podává zde zprávy o vývoji války a situaci u dvora.

Z dalších kusých zpráv se dovídáme, že na počátku sedmdesátých let byly do kláštera dovezeny ostatky sv. Faustina a sv. Kandida.¹²⁶

To už se blížil konec kláštera. Cisterciácky jako rozjímavý řád byly v první vlně rušení klášterů a pohledský klášter před zrušením neuchránila ani dobře fungující dívčí škola. 20. března 1782 v 11 hodin dopoledne byl v jídelně pohledského kláštera vyhlášen dekret o jeho zrušení. Do rukou komisařů byly odevzdány všechny klíče a abatyše, převorka, sakristiánka, sklepnice a probošt museli složit přísahu, že přiznají a předají všechen movitý a nemovitý majetek, všechny peníze a další cennosti a nepokusí se nic zatajit.¹²⁷

Rušení postihlo všechny kláštery, které se nezabývaly humanitární činností či výukou. Z cisterciáckých klášterů toto rušení přežily v Čechách jen Osek a Vyšší Brod, ovšem za cenu snížení počtu svých členů na necelou polovinu. Po odevzdání klíčů od pokladen klenotnic, archívů a knihoven, skladů, mimo těch, které jsou nutně potřeba k dennímu chodu kláštera, museli se obyvatelé každého kláštera rozejít. Novici a novicky nesměli složit slavné sliby a museli odejít do čtyř týdnů. Ostatní měli lhůtu na odchod pět měsíců, dostávali pak penzi, která se lišila podle toho, zda řeholník odešel do ciziny, do jiného kláštera svého řádu, nebo přešel do jiného řádu, přičemž byli preferováni milosrdní bratři, piaristé a alžbětinky. Dále se řeholníci mohli stát světskými knězi, nebo odejít do civilního života.¹²⁸

V pohledském klášteře bylo v době jeho zrušení 35 jeptišek, probošt a tři kaplani.¹²⁹ Sestry se rozcházely jen pomalu. Ještě 29. srpna zůstávala v klášteře abatyše s dalšími šesti sestrami a proboštem.¹³⁰

¹²⁵ Dopisy jsou uloženy v SÚAr ve spisech pohledského kláštera fondu AZK.

¹²⁶ Feyfar, s. 71n

¹²⁷ tamtéž, s. 73n

¹²⁸ Sander Rudolf: České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefinské. SAP 45/1995, s. 73-130

¹²⁹ Solař:s. 195

¹³⁰ Feyfar, s. 75

Pokud se týká majetku ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu bylo náboženskému fondu odevzdáno třicet liber stříbra, 700 zl. 8 kr. na hotovosti, pohledávky byly ve výši 15 000 zl. ve žďárském klášteře, 2 000 zl. u města Německého Brodu, 1 793 zl. u svých poddaných a 4 000 zl. na panství Nové Dvory hr. Pachtý zapůjčených roku 1726 a 2 000 zl. na statku Rozsochatec zapůjčených roku 1749. Dluhy kláštera činily jen 444 zl. 20 kr. S výnosem statků byl čistý výtěžek náboženského fondu 125 949 zl. 45,5 kr.¹³¹

Na místo cisterciáček přišly do Pohledu 23. září 1782 z Prahy karmelitky od sv. Josefa a dominikánky od sv. Anny. Až do příchodu nového faráře, exjesuity Antona Polzera, zde s nimi pobýval poslední cisterciácký probošt Edmund Turner. Karmelitek přišlo devatenáct a během desetiletého pobytu zde čtyři zemřely, dominikánek bylo jen šest navíc starých a nemocných, takže roku 1792 pohledský klášter opouštěla jen jediná. V tomto roce se karmelitky i s onu zbylou dominikánkou vrátily do Prahy do bývalého kláštera barnabitů na Hradčanech.¹³²

Budova kláštera byla nabídnuta do dražby od 10. května 1793 za odhadní cenu 14 000 zl., tato cena mohla být snížena až na 9 000 zl., k prodeji však tehdy nedošlo. K této příležitosti Solař dodává, že prý tehdy "obsahovalo klášterní stavení 38 cel a jiných světnic, a dvě 7 sáhů dlouhé jizby, totiž refektář a hovornu, mimoto šest sklepů, prádelnu a kolnu....Celé stavení, na epištolní straně ke kostelu přiléhající, zřízeno jest v podobě latinského H, jehož ale jedny delší nohy kostela se dotýkají. Z kláštera samého vedly skrovnou chodbou schody do kostela na kůr. Vnitřek stavby jest nyní tak přestaven, že jenom dle úzkých pokojů lze poznati, že nynější zámek klášter býval." O kostelu dále píše: "Pohřbchu jest nyní větší nežli prostředky nynějšího času, které k zachování takového stavení nestačí. Zpustlost jeho tedy traplivý dojem činí na milovníka starožitných památek, který mimo to ve vlasti přecasto mívá příčinu nařikati na nesrovnalost, která se vkradla mezi požadavky monumentálních staveb našich a mezi prostředky nynějšího času, které nikde stačiti nemohou." Klášter byl prodán až roku 1807, kdy ho koupil Josef hr. z Unwerthu.¹³³ Než se tak stal byly budovy pronajaty jihlavskému podnikateli Joštovi, který zde zřídil soukenickou dílnu.¹³⁴

Hrabě z Unwerthu nechal přestavět klášter na zámek a i s celým panstvím ho roku 1822 odkázal hraběti Eugenovi Sylva - Tarouccovi. Na počátku šedesátých let 19. století byla ještě poslední naděje, že by se sem mohly cisterciáčky

¹³¹ Bílek Tomáš V.: Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království českém od císaře Josefa II. zrušených. Praha 1893, s. 213n.

¹³² Feyfar, s. 78nn

¹³³ Solař, s. 194

¹³⁴ Feyfar, s. 84

vrátit, neboť o pohledský klášter projevila zájem abatyše z Marienthalu, přišla však pozdě, protože mezitím zámek koupila Klotylda hr. Clam-Gallasová roz. z Ditrichsteina.¹³⁵

Hraběnka Klotylda Clam-Gallasová umírá roku 1899 a po ní dědí její dcery Eduardina Khevehüllerová a Klotylda Festetecsová, které spravují vše společně. Eduardina umírá roku 1925 a po ní dědí její neteř Eleonora Kinská roz. Clam-Gallasová provdaná Schwarzenbergová, majetek je i nadále spravován společně. Až roku 1938 došlo k majetkovému vyrovnání, při němž Pohled získává Klotylda Festetecsová. Roku 1945 je velkostatek Pohled zkonfiskován.¹³⁶

Pohledský klášter byl po svém zničení husity znovu obnoven, ale musel žít velice skromně. Toto se v jeho historii několikrát opakovalo, ale ze všech pohrom se klášter vzpamatoval a od konce 18. století zde dokonce probíhala mohutná stavební činnost, která dala základ jeho dnešní podobě, fungovala zde škola, počet řeholnic se zvyšoval. Tento rozkvět kláštera však byl poslední, přerušilo ho zrušení roku 1782.

Abatyše a probošti pohledského kláštera

V této kapitole bych se chtěla zabývat osobami, které celý klášter řídily. Abatyše měla na starost především vnitřní záležitosti kláštera, probošt často z otcovského kláštera v Sedlci se stará o správu panství a obstarává většinu styku kláštera s jeho okolím, navíc měl na starosti duchovní správu řeholnic. Pokud byl počet jeptišek větší, pomáhal proboštovi při duchovní správě jeden nebo i více kaplanů. Posloupnosti abatyší a proboštů jsem spojila v jednu, protože obě tyto funkce se doplňují a lze tak mimo jiné srovnávat délku jejich působení v úřadu. Zatímco pro abatyše to byl úřad doživotní, probošti často zastávali úřady i ve dvou ženských kláštorech a ještě se vraceli zpět do svého kláštera, či odešli na některou faru.

Neúplné posloupnosti byly sestaveny proboštem Pichlerem na zadních listech klášterní kroniky. Je v nich velké množství nepřesností a navíc jsou neúplné. Posloupnost abatyší je dovedena pouze do roku 1582 a naopak posloupnost proboštů začíná od sedmého v pořadí roku 1618.

Předhusitské období

Pro toto období je jen několik zmínek, kdy abatyše nebo probošt jmenovitě zastupují klášter. Při těchto kusých zmínkách nelze absolutně postřehnout jakékoliv individuální rysy.

¹³⁵ Hladík František: 700 let Pohledu. 1265-1965 Havlíčkův Brod 1965, s. 5

¹³⁶ Zaoralová Marie: Velkostatek Polná-Přibyslav a Pohled, jeho historický a správní vývoj a dějiny jeho archivu. SAP 27/1977, s. 143-183

První abatyší se stala sestra zakladatelek Uty a Ludmily Kateřina z rodu Vítkovců, bývalá tišnovská abatyše. Jako tišnovská abatyše jmenována pouze roku 1257.¹³⁷ V době zakládání pohledského kláštera však už tento svůj úřad nevykonávala. Jako abatyše pohledská je uvedena pouze v jediné listině, a to z roku 1272.¹³⁸ Jak dlouho zde působila není doloženo, snad tu byla do prvního zničení kláštera. V posloupnosti v kronice je tato abatyše uvedena k roku 1267.

Stohandl¹³⁹ uvádí, že prvním duchovním správcem kláštera jako "protopraepositus" byl pohledský farář Jakub.¹⁴⁰

Prvním v listinném materiálu doloženým proboštem kláštera byl Jindřich, který pravděpodobně přišel ze Sedlce, i když Feyfar¹⁴¹ uvádí ze Žďáru, ale lze to jen těžko předpokládat při angažovanosti sedleckého kláštera při inkorporaci a následném vývoji kláštera v Pohledu. Poprvé je tento probošt doložen roku 1303, kdy se dvěma společníky kupuje opuštěnou štolu u Macourova.¹⁴² Je to jediná doložená soukromá iniciativa, kterou v předhusitském období vyvíjí sám probošt, i když jednoznačně jedná v souladu se zájmy kláštera. Poslední zpráva o Jindřichovi je z roku 1327.¹⁴³

Vedle probošta Jindřicha se objevují dvě abatyše. První je doložena abatyše Sofie. Poprvé se objevuje také roku 1303¹⁴⁴ a naposledy 20. června 1316.¹⁴⁵ Zde se poměrně přesně podařilo zachytit změnu v úřadě, neboť už 27. srpna 1316 je abatyší Kateřina (II.).¹⁴⁶

Druhým proboštem měl být Ludolf či Rudolf, jehož jméno našel Pavel Augustin Stohandl na jakémsi nápisu pod oltářem, který do kláštera přenesl z kostela sv. Kateřina z Šicendorfu¹⁴⁷, vztahujícím se k roku 1338.¹⁴⁸ V té době také působili v pohledském klášteře také kaplani. Vzhledem k tomu, že peníze pro jejich platy byly složeny v sedleckém klášteře,¹⁴⁹ pocházeli zřejmě odtud. Nejsou známa jejich jména ani počet.

¹³⁷ CDB V/1 s. 629 č. 424

¹³⁸ CDB V/2 s. 305 č. 671

¹³⁹ Stohandl, s. 12

¹⁴⁰ CDB V/1 s. 384 č. 382

¹⁴¹ Feyfar, s. 28

¹⁴² RBM II s. 852 č. 1981

¹⁴³ RBM III s. 547 č. 1399

¹⁴⁴ RBM II s. 838 č. 1948

¹⁴⁵ RBM III s. 130 č. 332

¹⁴⁶ tamtéž, s. 136 č. 337

¹⁴⁷ jedná se tu zřejmě o kostel sv. Kateřiny na Buchperku

¹⁴⁸ Stohandl, s. 18

¹⁴⁹ RBM IV s. 223 č. 568

V téže době byla abatyší Sofie (II.), která je doložena několikrát v letech 1329-1341.¹⁵⁰ Za této abatyše se klášter vzpamatovává z požáru roku 1339, ale jakékoliv další údaje o ní chybí.

Sestavení pokračování posloupnosti proboštů je velmi obtížné. Feyfar uvádí posloupnost následující: Ludolf-Rudolf (1338-1383), Johann či Hanuš (1383-1387), Prokop (1387-1389) a Mořic (1389-1424).¹⁵¹ Délka působení probošta Ludolfa-Rudolfa 45 let působí poněkud nevěrohodně. V klášterní kronice však po Ludolfovi-Rudolfovi je zmiňován pouze nejmenovaný probošt při zničení kláštera husity. V listinném materiálu se objevuje jmen více. V roce 1345 byl zpovědníkem v pohledském klášteře Jakub,¹⁵² po něm Václav v roce 1364,¹⁵³ Hannus Gestil roku 1383,¹⁵⁴ dvakrát Václav (II.) v roce 1391¹⁵⁵ a Petr roku 1417.¹⁵⁶ Feyfarův Johann-Hanuš je pravděpodobně totožný s Hannusem Gestilem. O proboštech Prokopovi a Mořicovi se však vůbec nic nedochovalo.

Všechno jsou to jen ojedinělé zmínky, z kterých lze jen těžko soudit jak dlouhá byla doba pobytu jednotlivých proboštů v pohledském klášteře. Opět tu existuje jediná listina, kde stojí probošt sám bez abatyše, a to sice probošt Jakub v roce 1345, kdy M. Rapoto skládá v sedleckém klášteře 100 kop grošů pro své čtyři dcery.

Feyfar udává, že všichni probošti tohoto období přišli stejně jako první probošt Jindřich ze Žďáru. To je však velmi málo pravděpodobné vzhledem k velmi velké angažovanosti sedleckého kláštera. Navíc se na místě proboštů v listinách tohoto období objevují sedlečtí opatři. Vazby na klášter v Sedlci potvrzuje i fakt, že generální opat cisterciáckého řádu odpouští pohledskému klášteru příspěvek na úhradu vydání kostnického koncilu prostřednictvím sedleckého opata.¹⁵⁷

Podobná situace jako při sestavování posloupnosti proboštů je u abatyší. U Feyfara po Sofii (I.) následují: Alžběta (1339-1344), Markéta (1344-1382), Kateřina (II.) (1382-1391), Anna (1391-1392), Kateřina (III.) (1392-1409) a Alžběta (1409-1424).¹⁵⁸ V posloupnosti v kronice následují po Sofii (I.) Alžběta (I.) (1339), Markéta (1345), abatyše neznámého jména (1360), Kateřina II. (1383), Anna (1391), Kateřina III. (1392) a Alžběta (II.) (1409 až zničení

¹⁵⁰ RBM III s. 620 č. 1582, s. 627 č. 1602, s. 735 č. 1887, RBM IV. s. 122 č. 307, s. 340 č. 859

¹⁵¹ Feyfar, s. 28nn

¹⁵² RBM s. 603 č. 1495

¹⁵³ Emler: Libri confirmationum I/2, s. 53

¹⁵⁴ Schubert, s. 145

¹⁵⁵ tamtéž, s. 146

¹⁵⁶ tamtéž, s. 147

¹⁵⁷ Čelakovský, s. 23

¹⁵⁸ Feyfar, s. 29n

kláštera husity). V samotném textu kroniky pak se po první abatyši Kateřině objevuje pouze v opisech listin Sofie (I.) z roku 1316.¹⁵⁹ Kronikář sám přiznává, že pro toto období nemá žádné prameny. V listinném materiálu se po Sofii (I.) objevují již zmiňované Kateřina (II.) a Sofie (II.), dále potom Anna v letech 1363-1367,¹⁶⁰ Kateřina (III.) v letech 1383-1391¹⁶¹ a Alžběta, která se v listinách objevuje poprvé roku 1409, kdy kupuje plat od Jana Kunerla a jeho manželky Anežky.¹⁶² Další zmínky o abatyši Alžbětě jsou při dalším skupování platů, až na tu poslední, kdy abatyše a konvent vysazují roku 1417 pohledskému rychtáři Vítovi pole emfiteutickým právem.¹⁶³ Dá se s pravděpodobností soudit, že ke změně abatyše nedošlo roku 1409, ale už 1397. V listině z 18. října tohoto roku totiž převorka a několik dalších jeptišek reprezentují konvent při obchodu s řeholnicí Alžbětou.¹⁶⁴ Tento obchod schvaluje sedlecký opat Jan. Podobné obchody jsou doloženy už dříve a při všech je konvent zastupován abatyší, vedle které se objevují další jeptišky a pohledský probošt, ale nikdy ne sedlecký opat. Je tedy možné, že klášter v té době neměl abatyši a snad ani probošta. Po Alžbětě se už žádné jiné jméno nevyskytuje, takže snad vedla klášter až do jeho zničení.

Porovnáme-li tyto posloupnosti, můžeme s jistotou říci, že v předhusitském období byly pohledskými abatyšemi Kateřina (I.), Sofie, Anna, Kateřina (III.) a Alžběta. V listinném materiálu dále figurují abatyše Sofie (II.) a Kateřina (II.), nikde však není zmiňována abatyše Markéta a Alžběta (I.).

Pokud se týká jednotlivých abatyší a proboštů jsou záznamy o nich velmi kusé, takže se nedá sestavit ani jejich posloupnost, natož postihnout jejich jakékoliv individuální rysy. Situace není lepší ani v prvním století po znovuoobnovení kláštera.

Abatyše a probošti po znovuoobnovení kláštera

V jedné z prvních zmínek o obnoveném klášteře v roce 1479 nacházíme abatyši Alžbětu.¹⁶⁵ Vzhledem k časovému odstupu sotva mohla být tato abatyše totožná s poslední předhusitskou abatyší Alžbětou.

Feyfar udává jako první pohusitskou abatyši Barboru von Gemnitz,¹⁶⁶ a to v letech 1500-1530.¹⁶⁷ Stohandl ve své kronice ale uvádí, že Barbara von Gem-

¹⁵⁹ Stohandl, s. 16

¹⁶⁰ Emler: Libri confirmationum I/2, s. 5,53,87

¹⁶¹ Schubert, s. 146

¹⁶² tamtéž, s. 147

¹⁶³ tamtéž, s. 147

¹⁶⁴ tamtéž, s. 148

¹⁶⁵ AČ VIII, s. 483

nitz zemřela už roku 1499, ještě předtím, než mohla nastoupit do úřadu.¹⁶⁸ V posloupnosti v kronice je tato abatyše uváděná po předhusitské abatyši Alžbětě, a to k roku 1495 a po ní následuje abatyše neznámého jména k roku 1500. V textu kroniky je dále zmiňována abatyše Markéta, která roku 1530 uzavírá smlouvu se sedlákem z Dlouhé vsi.¹⁶⁹ V klášteře tato abatyše byla ještě roku 1550.¹⁷⁰ Po ní je jako další abatyše v posloupnosti uvedena Anna (II.). Podle Feyfara zastávala svůj úřad v letech 1553-1577.¹⁷¹ První datum by souhlasilo, neboť se dochovalo potvrzení její volby králem Ferdinandem I. z 25. srpna 1554.¹⁷² V kronice je pak její osoba připomínána ještě roku 1560, kdy obnovuje výše zmiňovanou smlouvu se sedlákem z Dlouhé Vsi.¹⁷³

Po abatyši Anně měla podle posloupnosti v kronice následovat Judita von Eybenstahl. Feyfar u ní uvádí data 1577-1582, a dále tvrdí, že byla sestrou sekretáře Rudolfa II. a jako vzorná abatyše byla povolána do Prahy, aby zvelebila v té době upadající klášter benediktinek u sv. Jiří, což se jí údajně mělo podařit.¹⁷⁴ V Stohandlově líčení dějin se tato abatyše neobjevuje. Její příběh byl do kroniky dopsán až v polovině 18. století proboštem Pichlerem, který uvádí, že vypisuje z listin kláštera sv. Jiří v Praze.¹⁷⁵ Tyto listiny se však nedochovaly. Je možné, že Pichler tuto postavu vzorné abatyše vytvořil jako protiváhu hříšných abatyší konce 16. století.

Stohandl uvádí, že 26. března 1582 umírá v Brně pohledská abatyše Alžběta.¹⁷⁶ O této abatyši se v kronice více nedozvíme, ale pravděpodobně se jednalo o onu hříšnou abatyši, kterou připomíná Zikmund Winter s odkazem na polenský rukopis. Winter poukazuje na nepořádky v jednotlivých kláštorech a ženský cisterciácký klášter v Pohledu uvádí téměř jako odstrašující příklad. Mimo toho, že jeptišky neposlouchají a nedodržují klauzuru,¹⁷⁷ tu uvádí případ abatyše Markéty Žďárské, která měla s klášterním služebníkem Jiřkem Jirkou řečeným Petenlaytner poměr, který nezůstal bez následků. Narozené dítě měl Jiřík zakopat v nějaké komoře. Roku 1587 byl proto obviněn, odvezen

¹⁶⁶ Příjmení abatyší, proboštů a jeptišek uvádím v nejčastěji užívaném tvaru v listinném materiálu či kronice.

¹⁶⁷ Feyfar, s. 37

¹⁶⁸ Stohandl, s. 21

¹⁶⁹ tamtéž, s. 22

¹⁷⁰ tamtéž, s. 34

¹⁷¹ Feyfar, s. 37

¹⁷² Schubert, s. 148

¹⁷³ Stohandl, s. 23

¹⁷⁴ Feyfar, s. 38

¹⁷⁵ Stohandl, s. 77n

¹⁷⁶ tamtéž, s. 23

¹⁷⁷ Winter, s. 708

do Polné, kde se na mučidlech ke všemu přiznal a byl popraven. Abatyše Markéta byla ze svého úřadu sesazena a sedlecký opat, jakožto její přímý nadřízený byl císařem důrazně napomínán, neboť podobný případ se v pohledském klášteře stal už před deseti lety, kdy se abatyše zapletla s jakýmsi krejčím.¹⁷⁸ Tento starší případ by časově odpovídal abatyši Alžbětě, která mohla být za trest poslána do starobrněnského kláštera, odkud přišla jako její nástupkyně Markéta Žďárská.¹⁷⁹

Od zničení kláštera husity až do počátku 17. století nevíme o pohledských proboštech téměř nic. Známe jen dvě jména. Prvním je probošt Andreas Žeroschin. Feyfar uvádí, že tento svůj úřad zastával v letech 1539-1549.¹⁸⁰ Podle Stohandlovy kroniky však už 28.července 1539 umírá a je pohřben v Pohledu.¹⁸¹ Druhým byl Georg, v kronice zmiňovaný k roku 1550.¹⁸² Feyfar k němu navíc dodává, že do pohledského kláštera přišel z Plas a umírá tu v roce 1599, nebo někdy brzy potom.¹⁸³

Po abatyši Markétě Žďárské uvádí Feyfar abatyši Alžbětu Greinerin von Rohrbach (1599-1616)¹⁸⁴ a Alžbětu Kraymark (1616-1621).¹⁸⁵ V Stohandlově kronice se objevuje v letech 1590, kdy obnovuje smlouvu v Dlouhé Vsi, až 1620 Alžběta Greinerin von Rohrbach.¹⁸⁶ Alžběta "Kraymarkowa" se objevuje v česky psané listině z roku 1616¹⁸⁷ a příjmení "Kraymarkowa" vzniklo nejspíše českou zkomoleninou německého "Greinerin". V této listině abatyše Alžběta žádá generálního vikář o povolení přibrat si k výkonu úřadu abatyše pomocnici, protože ona je už stará a nemocná. Současně císař Matyáš potvrzuje jako pomocnici a budoucí abatyši Voršilu Nyklspurskou, dosavadní převorku starobrněnského kláštera.

Voršila byla pohledskou abatyší až do vánoc roku 1623, kdy umírá.¹⁸⁸ Z 15.10.1623 však pochází listina Jiřího Vrata, zbraslavského opata a visitátora řádu, který ustanovuje pohledským proboštem Jana Scherdingera, podle které prý pohledský klášter je téměř prázdný a nemá ani abatyši.¹⁸⁹ Že v Pohledu není abatyše mohlo znamenat, že není schopna vykonávat svůj úřad.

¹⁷⁸ tamtéž, s. 816n.

¹⁷⁹ Stohandl, s. 23

¹⁸⁰ Feyfar, s. 37

¹⁸¹ Stohandl, s. 22

¹⁸² tamtéž, s. 23

¹⁸³ Feyfar, s. 37

¹⁸⁴ tamtéž, s. 38

¹⁸⁵ tamtéž, s. 39

¹⁸⁶ Stohandl, s. 23

¹⁸⁷ SÚAr fond AZK, č.i. 822

¹⁸⁸ Stohadl, s. 27

¹⁸⁹ Tadra, s. 345

Na počátku 17. století se konečně objevují i jména dalších proboštů. Benedikt, podle Feyfara kapitulár z Plas, měl být pohledským proboštem v letech 1618-1622.¹⁹⁰ K roku 1618 je uveden s pořadovým číslem sedm v posloupnosti v kronice. V textu se objevuje až k roku 1622, kdy žádá generálního vikáře, aby se mohl vrátit zpět do svého kláštera.¹⁹¹

Po Benediktovi se stal proboštem již zmiňovaný Jan Scherdinger. Ten pocházel z Bavorska a býval mnichem ve Zlaté Koruně. Odtud už roku 1617 odchází ještě s dvěma dalšími pro neshody s opatem.¹⁹² V pohledském klášteře zastával úřad probošta od roku 1623 až do své smrti 22. dubna 1631.¹⁹³

Za třicetileté války nebyl úřad pohledského probošta příliš žádaným. Pohledští probošti často následovali příklad probošta Benedikta a vraceli se zpět do svých klášterů. Po smrti Jana Scherdingera se pohledským proboštem stal Tomáš Freindl uvedený v kronikářské posloupnosti jako devátý k roku 1631. Podle Feyfara přišel do Pohledu z lužického kláštera Neuzell v roce 1631.¹⁹⁴ Stohandl ho uvádí v textu kroniky jen s datem úmrtí 24. června 1632.¹⁹⁵

Po Freindlovi přišel tentokrát z velehradského kláštera probošt Georg Sachs, který je v posloupnosti v kronice uveden jako desátý k roku 1633. V pohledském klášteře pobyl jen několik měsíců a vrátil se zpět do Velehradu.¹⁹⁶

Další probošt Michael Nöter, přišel ze Zbraslavi. V posloupnosti v kronice je uveden až jako čtrnáctý, a to až k roku 1636. Těžko soudit, co znamená tato mezera v číslování. Vyplnění mezery v čase naznačuje text kroniky, podle kterého Nöter působil v pohledském klášteře asi šest let.¹⁹⁷ Podle Feyfara se také vrátil zpět do svého kláštera.¹⁹⁸ Stohandl k němu dodává, že za něj byla postavena budova proboštsství.¹⁹⁹

Ani další probošt nezastával svůj úřad dlouho. Jan Martin Benz je v posloupnosti uvedený jako čtrnáctý k roku 1638. Do pohledského kláštera přišel z kláštera v Ebrachu a působil zde v letech 1638-1642. Patnáctý v posloupnosti v kronice k roku 1642 Jakub German přišel z kláštera Fürstenfeldu, kam se následujícího roku vrátil.²⁰⁰

¹⁹⁰ Feyfar, s. 39

¹⁹¹ Stohandl, s. 27

¹⁹² Kadlec Jaroslav: Dějiny kláštera Svaté Koruny. České Budějovice 1949, s. 174

¹⁹³ Emler Josef: Nekrologium Zlatokorunské. Věstník královské české společnosti nauk 1888, str. 42-83

¹⁹⁴ Feyfar, s. 43

¹⁹⁵ Stohandl, s. 30

¹⁹⁶ tamtéž, s. 30

¹⁹⁷ tamtéž, s. 31

¹⁹⁸ Feyfar, s. 44

¹⁹⁹ Stohandl, s. 31

²⁰⁰ tamtéž, s. 31

Další probošt je připomínán po vydrancování kláštera Švédy. Když se jeptišky vracely do kláštera, byl tam probošt Jaroš pocházející z velehradského kláštera.²⁰¹ Tento probošt v posloupnosti v kronice zcela chybí. Šestnáctým je tu až Jindřich Glaaß k roku 1650. Podle Feyfara zůstal v pohledském klášteře dva roky a pak se vrátil zpět do zlatokorunského kláštera.²⁰² Podle kroniky měl však odejít jako probošt do tišnovského kláštera.²⁰³

Od roku 1618 do poloviny století se tedy v pohledském klášteře vystřídalo devět proboštů a pět abatyší. Po Voršile Nyklspurské se stává abatyší Zuzana Calvin, jakási příbuzná Františka kardinála Diterichsteina, který v té době držel nad pohledským klášteřem ochranou ruku. Do Pohledu přišla abatyše Zuzana z Tišnova.²⁰⁴ Nebyla zde však dlouho, umírá už 2. února 1632.²⁰⁵

Také z jiného kláštera, tentokrát ze Starého Brna, přišla Zuzanina nástupkyně Magdalena Anna Eislerin von Konigheim. V Pohledu působila nejprve jako kustodka.²⁰⁶ Zemřela 1. listopadu 1642.

Roku 1645 byl pohledský klášter vypleněn Švédy. To se stalo už za abatyše Markéty Dittmarin. O ní máme již více informací. Pocházela z Prahy a slavné sliby v pohledském klášteře složila roku 1629.²⁰⁷ Abatyší byla zvolena 28. prosince 1642.²⁰⁸ Poté, co byl klášter vypleněn Švédy, vrátila se sem jen s šesti zbylými jeptiškami. Dlouho však zkázu kláštera nepřežila a zemřela už následujícího roku.²⁰⁹

Její nástupkyně Justina Anna Borschowská pocházela ze Žďáru a slavné sliby složila 1. ledna 1625, údajně jako vůbec první v celém pohusitském období.²¹⁰ Abatyší byla zvolena 6. prosince 1646²¹¹ a připadl jí velmi obtížný úkol znovuoobnovení kláštera, ale zřejmě se ho zhostila více než dobře, neboť už od roku 1650 je pohledský klášter schopen přispívat 100 zl. na obnovu žďárského kláštera.²¹² Abatyše Justina umírá 8. června 1652 a 22. června 1652 byla zvolena abatyší Barbora Kateřina Gamsin.²¹³ Slavné sliby v pohledském klášte-

²⁰¹ tamtéž, s. 32

²⁰² Feyfar, s. 47

²⁰³ Stohandl, s. 35

²⁰⁴ tamtéž, s. 28

²⁰⁵ tamtéž, s. 29

²⁰⁶ tamtéž, s. 29

²⁰⁷ tamtéž, s. 29

²⁰⁸ tamtéž, s. 31

²⁰⁹ tamtéž, s. 32

²¹⁰ tamtéž, s. 28

²¹¹ tamtéž, s. 32

²¹² Zemek-Bartušek, s. 32

²¹³ Stohandl, s. 35

ře složila roku 1632.²¹⁴ Jako abatyše pak velmi energicky pokračovala v díle své předchůdkyně a klášter se pod jejím vedením vzcházel. Na rozdíl od ostatních klášterů cisterciáckého řádu, jejichž příspěvky na obnovu žďárského kláštera zůstávají stále stejné, nebo se dokonce snižují, příspěvek pohledského kláštera se zdvojnásobuje.²¹⁵ Abatyše Barbora umírá 26. července 1666.²¹⁶

Dále následuje abatyše Marie Alžběta Emmerichin von Kinzig. Pocházela z Prahy stejně jako jedna z jejích předchůdkyň Markéta Dittmarin, s kterou společně složila slavné sliby roku 1629.²¹⁷ Předtím, než se stala abatyší působila v pohledském klášteře jako převorka.²¹⁸ Feyfar uvádí, že tato abatyše zavedla v pohledském klášteře výuku hudby.²¹⁹ Za působení této abatyše začíná v pohledském klášteře čilý stavební ruch, který pokračuje i za jejích následnic. Byly instalovány nové hodiny, postaven mlýn v Cibotíně a začala se budovat nová krypta, kam byly 15.9.1671 uloženy ostatky zakladatelek kláštera Uty a Ludmily a zanedlouho i abatyše Marie Alžběty, která zemřela, jak uvádí kronika, o půlnoci 8. října 1671 ve věku 64 let, po 42 letech od vykonání slavných slibů a 5 letech v úřadu abatyše.²²⁰

Její nástupkyně Marina Kateřina Hammerin vstoupila do pohledského kláštera 2. února 1651 a 22. června 1652 zde složila své slavné sliby²²¹ a abatyší byla zvolena 29. října 1671.²²² Na této abatyši bylo konečně dořešit dlouho se táhnoucí spor kláštera s potomky bratří Giglingarů Kneislů z Kneislsteina. Dochovány jsou o tom tři česky psané listiny i s německým podpisem abatyše.²²³ Za této abatyše byla přistavena ke kostelu kaple Všech svatých.²²⁴ Abatyše Marina Kateřina zůstala v tomto úřadě poměrně dlouho, vzhledem k stále se opakujícím zdravotním obtížím. Už roku 1674 byla nucena na pět týdnů ulehnout.²²⁵ Zemřela 3. prosince 1689.²²⁶

Za abatyší Barbory, Marie Alžběta a Mariny Kateřiny se v pohledském klášteře vystřídalo deset proboštů. Prvním byl Georg Birgl, který je v posloupnosti v kronice uveden jako sedmnáctý a měl do Poledu přijít z Vyššího Brodu.

²¹⁴ tamtéž, s. 28

²¹⁵ Zemek-Bartůšek, s. 32

²¹⁶ Stohandl, s. 38

²¹⁷ tamtéž, s. 29

²¹⁸ tamtéž, s. 38

²¹⁹ Feyfar, s. 51

²²⁰ Stohandl, s. 42-43

²²¹ tamtéž, s. 35

²²² Stohandl, s. 44, patrně omylem udává 1673

²²³ SÚAr fond AZK č.i. 823,825,827

²²⁴ Stohandl, s. 60

²²⁵ tamtéž, s. 51

²²⁶ tamtéž, s. 57

Feyfar uvádí, že probošt Birgl složil své slavné sliby roku 1630, působil jako farář ve Vyšším Brodě a potom zastával ve svém klášteře úřad převora. Pohledským proboštem měl být v letech 1652-1654.²²⁷ Stohandl však uvádí jen datum jeho úmrtí 20. září 1652.²²⁸

U dalších dvou proboštů došlo v posloupnosti v kronice k omylu, kdy je probošt Laurenz Ziegler uveden jako osmnáctý a Jan Andreas Kumin jako devatenáctý. Podle textu kroniky bylo jejich pořadí právě opačné.

Není ani přesně ohraničeno, jak dlouho Jan Andreas Kumin zastával svůj úřad, podle Stohandla asi dva roky, podle Feyfara však dokonce sedm let od 1654-1661.²²⁹ Toto datování je v příkrém rozporu s datem Kuminova úmrtí 7. dubna 1655, které se objevuje v Stohandlově kronice stejně jako už dříve v také Stohandlově Zlatokorunském nekrologiu.²³⁰ Oba se však shodují v tom, že probošt Kumin býval dříve převorem ve zbraslavském klášteře.

Lauren Ziegler se podle Feyfara v Pohledu pouze mihl v roce 1654, tedy před proboštem Kuminem, a vrátil se zpět do plaského kláštera, kde 8. ledna 1656 umírá.²³¹ Toto datum udává i Stohandl, o jeho návratu se však nezmiňuje.²³²

V posloupnosti proboštů v kronice se dále objevuje jméno Karel Freind z Oseka roku 1661, který se však nikde jinde neobjevuje.

Další probošt Petr Marquart, který je v posloupnosti uveden jako dvacátý první zastával svůj úřad mnohem déle než jeho předchůdci, plných 11 let. Pocházel z Prahy a do Pohledu přišel z oseckého kláštera roku 1656. Zemřel v pohledském klášteře 11. prosince 1666 ve věku 47 let po 30 letech v řádu.²³³ Feyfar však uvádí datum 7. září a přidává věk 57 let.²³⁴

Jeho nástupce Bartoloměj Bernard Schultz ze Zbraslavi je v posloupnosti v kronice uveden jako dvacátý druhý k roku 1667. Navázal na tradici proboštů, kteří v pohledském klášteře nepobyli příliš dlouho, zato se zde výrazně zapsal. Stohandl o něm píše, že obracel kacíře a zavedl matriku křtů. Už roku 1669 na proboštsví v Pohledu resignoval a stal se Proboštem v ženském cisterciáckém klášteře v Tišnově.²³⁵

²²⁷ Feyfar, s. 47

²²⁸ Stohandl, s. 35

²²⁹ Feyfar, s. 48

²³⁰ Stohandl, s. 36, Emler: Nekrologium, s. 73

²³¹ Feyfar, s. 48

²³² Stohandl, s. 37

²³³ tamtéž, s. 38

²³⁴ Feyfar, s. 48

²³⁵ Stohandl, s. 39

Po proboštu Schulzovi nastoupil 23. dubna 1669 Benedikt Gams, bratr někdejší pohledské abatyše Barbory Kateřiny Gamsin, která tu působila v letech 1652-1666. Benedikt Gams byl v roce 1657 sekretářem generálního vikáře a do Pohledu přišel z kláštera Neuzell. Jeho působení zde bylo krátké, neboť umírá už 23. března 1671 a byl pohřben vedle své sestry.²³⁶

Po Benediktu Gamsovi se pohledským proboštem stává autor nejenom první části klášterní kroniky Pavel Augustin Stohandl. Působil zde sice jen dva roky, protože 9. května 1673 odchází jako probošt do starobrněnského kláštera.²³⁷ Pavel Augustin Stohandl se stal mnichem kláštera Zlatá Koruna, zatímco jeho bratr Benedikt vstoupil do kláštera v Plasech.²³⁸ Pavel Augustin platil ve svém klášteře za nejučenějšího mnicha s největším rozhledem. Zastával zde úřad knihovníka a byl znám jako sběratel starožitností. Tento jeho zájem se projevuje i za jeho působení v pohledském klášteře, v jeho kronice se objevují nejen opisy starých listin, ale i odkazy na staré nápisy apod. Ve svém klášteře nevycházel příliš dobře se svým opatem a byl donucen odejít. Putoval do Říma, po návratu se stal kaplanem v Litomyšli, odkud ho vysvobodila změna v opatském úřadě a on se vrátil zpět do Zlaté Koruny. Zde začal roku 1665 podle starých záznamů vést nekrologium,²³⁹ sepsal dějiny kláštera do husitství: "Origio et eversio Auro-Spineae Coronae" a dále vedl anály.²⁴⁰ V roce 1671 se stal proboštem pohledského kláštera a i tady sepsal kroniku od jeho počátků až do své doby. Odtud odešel na Staré Brno, kde působil jako podjáhén i jeho bratr Benedikt.²⁴¹ Pavel Augustin Stohandl zemřel ve starobrněnském klášteře 8. června 1681.²⁴²

Po Stohandlovi zapisovala do kroniky většina jeho nástupců, i když zde zůstali obvykle také jen krátce. Prvním z nich byl Jan Höllman. Velmi vzdělaný mnich ze zbraslavského kláštera, který působil jako představený koleje sv. Bernarda v Praze a profesor arcibiskupského filosofického semináře. Úřad pohledského probošta zastával však jen několik měsíců a potom se vrátil zpět.²⁴³

Další probošt Karel Bernard Mayer z Oseka zde působil déle, 11 let. Do pohledského kláštera už přišel s jistými zkušenostmi, neboť působil jako

²³⁶ tamtéž, s. 40

²³⁷ tamtéž, s. 48

²³⁸ Emler: Nekrologium, s. 78

²³⁹ tamtéž, s. 45

²⁴⁰ Kadlec, s. 5

²⁴¹ Emler: Nekrologium, s. 78

²⁴² tamtéž, s. 59

²⁴³ Stohandl, s. 48

kaplan v ženském cisterciáckém klášteře Marienthal.²⁴⁴ Z jeho zápisů v kronice je patrné, že velkou pozornost věnoval především vedení hospodaření. V roce 1685 se vrací zpět do svého kláštera.²⁴⁵ Feyfar k němu dodává, že zemřel v oseckém klášteře 8. října 1714 ve věku 71 let.²⁴⁶

Jeho nástupce Bernard Opitz přišel 22. července 1685 z Plas.²⁴⁷ V pohledském klášteře zastával úřad probošta osm let. V této době působil v Plasech výborný hudebník Josef Jan Adam Jahn, který tu byl čtrnáct let kantorem. Na počátku devadesátých let pak provedl reformu zpěvu chorálu u řeholnic v kláštorech Maria Stella a Pohled. Vyučoval zde jeptišky zpěvu za doprovodu varhan.²⁴⁸ Probošt Opitz bohužel tuto návštěvu v kronice nezaznamenal. Roku 1693 se probošt Opitz vrací zpět do svého kláštera, kde 14. prosince 1717 umírá.²⁴⁹

Roku 1687 se po dlouhé době objevuje zmínka o pohledském kaplanu. Tehdy v pohledském klášteře umírá kaplan Tomáš, který byl z kláštera Neuzell. Do Pohledu snad přišel s proboštem Gamsem. Na jeho místo pak přišel ze Zbraslavi Bernard Nabiger.²⁵⁰

Dalším proboštem, který přišel opět z Plas, byl Engelbert Kraus. V pohledském klášteře působil velmi krátce v letech 1693-1694.²⁵¹ Poté se vrátil zpět do svého kláštera, kde zemřel 9. července 1716.²⁵²

Do konce století v pohledském klášteře působil ještě probošt Robert Fastnauer, který přišel ze Zlaté Koruny. Stejně jako jeden z jeho předchůdců Pavel Augustin Stohandl působil i Fastnauer v zlatokorunském klášteře v knihovně a archívu, kde sestavil dva svazky regist z let 1600-1665, dále sestavoval inventáře far. Nějaký čas byl farářem v Kájově a také sekretářem generálního vikáře.²⁵³ Do pohledského kláštera přišel až na sklonku svého života a působil zde do roku 1700,²⁵⁴ aniž by v klášterní kronice zanechal jediný zápis.

²⁴⁴ tamtéž, s. 48

²⁴⁵ tamtéž, s. 56

²⁴⁶ Feyfar, s. 52

²⁴⁷ Stohandl, s. 56

²⁴⁸ Kabelková Marie: Hudba v plaském klášteře v 17. a 18. století. In: 850 let plaského kláštera (1145-1995), sborník příspěvků semináře "Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny". Mariánská Týnice 1995, s. 137

²⁴⁹ Emler: Nekrologium, s. 71

²⁵⁰ Stohandl, s. 57

²⁵¹ tamtéž, s. 72

²⁵² Emler: Nekrologium, s. 61

²⁵³ Kadlec, s. 6 a 212

²⁵⁴ Emler: Nekrologium, s. 54

Už od 11. ledna 1690 měl pohledský klášter novou abatyši²⁵⁵. Byla jí Konstancie Marie Marquartin z Prahy, sestra někdejšího pohledského probošta Petra Marquarta. Konstancie byla v pohledském klášteře vychovávána už od mládí.²⁵⁶ 28. září 1669 zde složila slavné sliby.²⁵⁷ Úřad abatyše zastávala 26 let, a to i přes své značné zdravotní problémy, kvůli kterým dokonce podstoupila léčení v Karlových Varech, kde pobývala ještě s dvěma řeholnicemi v roce 1701.²⁵⁸

Tato abatyše byla velmi činorodá a výrazně se podepsala na dnešním vzhledu kláštera. Byly budovány nové budovy konventu, nová sýpka a nová budova proboštsství, která byla postavena podle plánů Santiniho a posvěcena 1.5.1713²⁵⁹. Nově byly zařizovány i interiéry. Byly pořízeny nové oltáře i obrazy, mezi nimi i obraz Nanebevzetí Panny Marie od Petra Brandla.²⁶⁰ Bohaté zařizování klášterního kostela a kaple Všechny svatých se však nevyplatilo. V noci 20. října 1701 bylo uloupeno veškeré stříbro a další cenné věci. Abatyše potom pořídila nové stříbro ze svých vlastních prostředků.²⁶¹ Abatyše Konstancie zemřela 23. března 1716.²⁶²

S působením abatyše Konstancie se přibližně kryje i působení probošta Sebastian Nonnera. Ten byl absolutním rekordmanem v délce zastávání tohoto úřadu, protože pohledským proboštem byl 28 let. Přišel sem roku 1700 ze zbraslavského kláštera, kde byl dříve převorem. Podílel se na stavebním ruchu v pohledském klášteře na počátku 18. století, ale nezanedbával ani kroniku, kam doplnil i chybějící léta za probošta Fastnauera. Vzhledem k proboštově stáří a horšícímu se zraku mu od roku 1727 vypomáhal Mathias Bescher. Probošt Nonner nadále zastával duchovní správu kláštera a probošt Bescher měl na starost temporálie. Tato spolupráce trvala rok, pak se probošt Nonner vrátil do svého kláštera.²⁶³ Podle Feyfara zanedlouho po svém návratu úplně oslepl a záhy zemřel.²⁶⁴

²⁵⁵ Stohandl, s. 40

²⁵⁶ tamtéž, s. 38

²⁵⁷ tamtéž, s. 40

²⁵⁸ tamtéž, s. 71n.

²⁵⁹ tamtéž, s. 76

²⁶⁰ stavební činnost stejně jako zařizování interiérů je v kronice zapisováno průběžně od roku 1689 od s. 60 dále.

²⁶¹ Stohandl, s. 71

²⁶² tamtéž, s. 85

²⁶³ tamtéž, s. 86

²⁶⁴ Feyfar, s. 54

Vedle Beschera v pohledském klášteře působili i kaplani. První z nich Augustin Miller z plaského kláštera zde byl dokonce 23 let.²⁶⁵ Po něm přišel ze Zbraslavi Edmund Strattenický jen na pouhý rok.²⁶⁶ Další kaplan Josef Reich ze Žďáru přišel do pohledského kláštera roku 1721, ale umírá roku 1728 už znovu ve Žďáře.²⁶⁷ Jeho nástupce Hildebrand Fligl zde byl do roku 1732, kdy ho vystřídal Isidor Elger.²⁶⁸ Kaplan Elger odešel 20. prosince 1740 na žarošickou faru a vystřídal ho Jan Nepomuk Lagler.²⁶⁹ Tito tři poslední kaplani přišli ze Sedlce.

Nejvýraznější postavou mezi kaplany byl Alanus Kotzier ze Zbraslavi. Do Pohledu přišel v roce 1722 a působil zde 11 let, než se vrátil zpět do svého kláštera.²⁷⁰ V pohledském klášteře sepsal zázraky, které se tu udály v době svatořečení sv. Jana Nepomuckého.²⁷¹ Feyfar ho též uvádí jako zakladatele kaple a poutního místa u sv. Anny.²⁷² Kaplana Kotziera vystřídal Josef Nühsl také ze Zbraslavi.²⁷³

Probošt Bescher, který přišel z Vyššího Brodu, svůj úřad nezastával tak dlouho jako jeho předchůdce, umírá už 23. září 1730.²⁷⁴

Bohužel po odchodu probošta Nonnera do kroniky nikdo dvacet let nic nezapsal. Některé údaje jsou ze zápisů doplňovány až ve čtyřicátých letech, proto jsou naše informace o dalších osobách v pohledském klášteře dosti kusé.

Ještě za Nonnerova působení se pohledskou abatyší stala Rosalie Bukovská z Hustířan. Byla zvolena 12. srpna 1716, když předtím zastávala úřad převor-ky.²⁷⁵ V úřadu abatyše byla potvrzena císařem Karlem VI. 23. listopadu 1716.²⁷⁶ Zemřela 31. prosince 1733.²⁷⁷

²⁶⁵ Kaplan Miller měl zemřít 4. května 1708 (Stohandl, s. 75), ale v pozdějších zápisech je uvedeno ještě datum 1712 (tamtéž, s. 85). Vzhledem k 23 letem působení, když kaplan Miller přišel 18.3.1688 (tamtéž, s. 65), je první datum mylné.

²⁶⁶ Do Pohledu přišel 17.5.1721 (Stohandl, s. 85) a umírá 30.5.1722 (tamtéž, s. 86)

²⁶⁷ Stohandl, s. 85n.

²⁶⁸ tamtéž, s. 86n.

²⁶⁹ tamtéž, s. 108

²⁷⁰ tamtéž, s. 85 a 88

²⁷¹ tamtéž, s. 79-83

²⁷² Feyfar, s. 57

²⁷³ Stohandl, s. 88

²⁷⁴ tamtéž, s. 87

²⁷⁵ tamtéž, s. 85

²⁷⁶ SÚAr fond AZK, č. i. 828

²⁷⁷ Stohandl, s. 88

Jen o několik dní dříve zemřel probošt Theobald Zebacher, který přišel ze Sedlce a úřad zde zastával od 31. října 1730 do své smrti 25. prosince 1733.²⁷⁸

V roce 1734 proběhla v pohledském klášteře visitace, ze které se nám zachoval visitační protokol.²⁷⁹ Nová abatyše a nový probošt jsou zde důkladně nabádáni, aby dohlíželi na dodržování klausury, protože taková volnost jakou mají pohledské jeptišky, není ani v mužských klášterech.

Těmi novými představenými jsou Aloydis Kautzmannin a Mathias Pichler. Abatyše Aloydis pocházela z Jihlavy, do řádu vstoupila 6. ledna 1701 a slavné sliby složila 17. června 1703.²⁸⁰ Pokračovala v úsilí svých předchůdkyň a nechala dovybavit kapli Všechny svatých i samotný kostel.²⁸¹ V roce 1738 byl stržen starý a postaven nový most z dubového dřeva za vsí Pohled, na místo kdysi kamenného mostu, který strhla povodeň roku 1714.²⁸² Podle Feyfara byla abatyší až do roku 1750.²⁸³

Probošt Pichler byl posledním klášterním kronikářem. Doplnil částečně kroniku po svých předchůdcích, vepsal tam i pravděpodobně fiktivní příběh abatyše Judity a kroniku dovedl do roku 1746. Zároveň na její poslední listy vepsal již zmiňované posloupnosti abatyší a proboštů. Tato posloupnost nejenže není úplná, ale ani neodpovídá předchozímu textu kroniky. Co se týká jeho zápisů tvoří podstatnou část kroniky a jsou vedeny velmi pečlivě, mnohde až deníkovým způsobem. Kronikářova pozornost se však velmi často odpoutává od samotného dění v klášteře a zabývá se událostmi v celé monarchii. Pichlerovým zpravodajem pro tyto zápisy byl pravděpodobně již zmiňovaný Anton Helffer. Píše také o průchodu armád v těsné blízkosti kláštera, saská armáda tu například prošla počátkem roku 1742 a vzali zde dobytek, víno, pivo, chléb, svíčky, a nenechali ani zrnko ovsa, ani stéblo sena.²⁸⁴

O samotném proboštu Pichlerovi víme, že pocházel z Českých Budějovic.²⁸⁵ Podle Feyfara se narodil roku 1684 v Českých Budějovicích, vstoupil do kláštera Zlatá Koruna, kde se stal převorem a působil také jako farář

²⁷⁸ tamtéž, s. 88

²⁷⁹ Carta Caritatis je uložena ve spisech pohledského kláštera v S ÚAr ve fondu AZK

²⁸⁰ Stohandl, s. 71

²⁸¹ tamtéž, s. 92 a 154

²⁸² tamtéž, s. 96

²⁸³ Feyfar, s. 60

²⁸⁴ Stohandl, s. 130

²⁸⁵ Jeho otec Martin byl budějovickým měšťanem a zemřel 23. února 1718, matka Veronika umírá 14. 12. 1726 (Emler: Nekrologium, s. 49 a 72)

v Kájově a Chvalšínách.²⁸⁶ Sám probošt Pichler o sobě píše, že byl převorem a farářem ve Zlaté Koruně.²⁸⁷ Feyfar udává datum úmrtí 12. června 1747.²⁸⁸

Za probošta Pichlera jsou jmenováni další kaplani. Již zmiňovaný Jan Nepomuk Lagler umírá 23. července 1745, když byl pohledským kaplanem čtyři roky a sedm měsíců.²⁸⁹ Po něm přišel 1. října 1745 ze Zlaté Koruny Josef Oliva.²⁹⁰ Feyfar udává, že se narodil roku 1704 ve Strakoniciích, ve svém klášteře byl knihovníkem a podpřevorem, zemřel 30. května 1750.²⁹¹

Novým proboštem po Pichlerovi se stal Gotthard Tureček. V posloupnosti v kronice je dopsaný s pořadovým číslem 34 k roku 1747. Podle Feyfara zde působil v letech 1747-1761 a přišel ze Žďáru.²⁹² Tento probošt se zasloužil o výstavbu kaple a poustevny u sv. Anny.²⁹³

Po proboštu Turečkovi byl v Pohledu krátce proboštem Heidenrich Winter, a to v letech 1761-1765. Už jako sedlecký probošt se několikrát objevuje jako svědek slavných slibů pohledských jeptišek.²⁹⁴

Za probošta Turečka byl pohledským kaplanem Sigmund Dvořák z kláštera Zlatá Koruna. Byl to výborný hudebník a vypomáhal v klášteře s výukou zpěvu. Po smrti probošta Turečka se kaplan Dvořák vrátil zpět do svého kláštera, pak působil na několika místech jako farář a dočkal se i zrušení svého kláštera. Zemřel 16. dubna 1792 v Českém Krumlově.²⁹⁵

Od roku 1750 už byla pohledskou abatyší Candida Mareschlin. Feyfar u ní udává jen datum narození 9. února 1711.²⁹⁶ Tato abatyše je jedinou, pro kterou se zachovalo nejen její potvrzení Karlem VI., a to z 24. dubna 1750,²⁹⁷ tak opatem v Citeaux z 28. ledna 1751.²⁹⁸

Poslední abatyší ženského cisterciáckého kláštera v Pohledu byla Candida Adlerin. Narodila se 5. března 1726 a pokřtěná byla Františka, její otec Jan Jiří Adler byl sklářský mistr. Roku 1752 složila Candida slavné sliby, potom zastávala úřad převorky a roku 1766 se stala abatyší. Byla též výbornou hudebnicí. 20. března 1782 byl pohledský klášter zrušen, ale ještě 27. srpna 1782, tedy

²⁸⁶ Feyfar, s. 60

²⁸⁷ Stohandl, s. 88

²⁸⁸ Feyfar, s. 60

²⁸⁹ Stohandl, s. 162

²⁹⁰ tamtéž, s. 164

²⁹¹ Feyfar, s. 61

²⁹² tamtéž, s. 61

²⁹³ Hladík: Sv. Anna, s. 29

²⁹⁴ viz. SÚAr fond AZK, spisy pohledského kláštera

²⁹⁵ Feyfar, s. 67

²⁹⁶ Feyfar, s. 62

²⁹⁷ SÚAr fond AZK, č.i. 830

²⁹⁸ SÚAr fond AZK, spisy pohledského kláštera č. 49

více než pět měsíců poté tu abatyše setrvala ještě s dalšími šesti sestrami. S třemi z nich se potom odebrala do Poličky, rodiště své matky Barbory, kde spolu žily dále jako v klášteře. Abatyše Candida Adlerin zemřela 27. března 1796.²⁹⁹

Za abatyše Candidy Adlerin se v pohledském klášteře vystřídali dva probošti. Candidus Schiffer přišel podle dopsané posloupnosti roku 1765 ze Zlaté Koruny a v pohledském klášteře působil až do své smrti 22. prosince 1779. Před svým povoláním do pohledského kláštera byl profesorem filosofie v Praze. Byl prý neúnavným zpovědníkem a klášterní poddaní se na něj často obraceli s neřešitelnými záležitostmi, které často vyřizoval za pomoci svých známých na vyšších úřadech v Praze.³⁰⁰

S proboštem Schifferem v klášteře působili dva kaplani Dominik Sebitsch a Engelbert Pecho, také ze Zlaté Koruny. Ani jeden z nich nevydržel v Pohledu do konce. Dominik odešel už roku 1770 jako farář do Kájova (umírá 21. srpna 1782) a Engelbert odešel po smrti probošta Schiffera jako farář do Chvalšín (umírá 7. listopadu 1797).³⁰¹

Posledním pohledským proboštem byl Jakub Edmund Turner, který přišel do Pohledu z Vyššího Brodu. Po zrušení ženského cisterciáckého kláštera tu zůstal dokud nepřišel nový farář a duchovní správce sem příslých karmelitek a dominikánek. Potom se vrátil do svého kláštera, kde 25. listopadu 1784 zemřel.³⁰²

V prvních staletích po obnovení kláštera jsou zprávy o jednotlivých abatyších a proboštech velmi sporé. Posloupnosti jsou na mnoha místech přerušeny, zejména posloupnost proboštů. Ti sem přicházeli z různých cisterciáckých klášterů nejen českých a moravských, ale i ze zahraničí. Nejčastěji to jsou kláštery Zlatá Koruna (6) a Zbraslav (5). Překvapivě málo je jich doloženo z otcovského kláštera v Sedlci. Role otcovského kláštera se výrazněji projevila vlastně jen v první polovině 14. století a potom už jen náznakově na konci 16. století v souvislosti s hříšnými abatyšemi. Vůbec postupem času mizí jakákoliv vazba na některý z mužských klášterů. Visitace provádí generální vikář a visitátor řádu.

Obvykle ze stejného kláštera jako probošt přicházeli kaplani. Výjimkou je Bernard Nabiger ze Zbraslavi, který přišel za působení probošta Opitze z Plas. Někdy tu kaplani setrvali i déle než jejich probošti. Bohužel ucelená posloupnost těchto kaplanů chybí, takže často neznáme ani jejich počet.

²⁹⁹ Feyfar, s. 70 nn.

³⁰⁰ tamtéž, s. 69 n.

³⁰¹ tamtéž, s. 72

³⁰² tamtéž, s. 72 nn.

Pohledský klášter nebyl nikdy žádaným proboštvím. Velká část proboštů se po několika málo letech či dokonce měsících vracela zpět do svého kláštera, nebo odcházeli do jiných větších ženských klášterů. Jediný probošt, který naopak už se zkušenostmi z ženského kláštera přišel byl probošt Mayer.

Abatyše zde obvykle působili v úřadu delší dobu. Pouze u abatyší 16. a 17. století jsou zaznamenány příchody z jiných klášterů, především ze Starého Brna, pouze jedna z Tišnova. Odchody jsou zaznamenány pouze dva, a to nedobrovolné.

Jeptišky pohledského kláštera

Předhusitské období

Ženské kláštery měly v době svého největšího rozkvětu velmi důležitý úkol v sociální oblasti. Byly pro neprovdané ženy prakticky jedinou možností, jak vedle zaopatření získat vzdělání, často dokonce velmi dobré. Dále se mohly zabývat vědou či uměním, nebo také působit v charitativní oblasti.

Pohledský klášter patřil po celou dobu své existence ke klášterům menším jen s nevelkým hmotným zabezpečením, čemuž také odpovídá jeho jen lokální význam a také poměrně malý počet jeptišek.

První jeptišky sem patrně přišly z Tišnova,³⁰³ kde kdysi bývala abatyší první pohledská abatyše Kateřina.

Z jeptišek tohoto prvního období známe jmenovitě jen Alžbětu a Velenu, dcery jedné ze zakladatelek kláštera Ludmily z Říše. Jako věno donesly klášteru statky ve Staré Říši.³⁰⁴ Podobně i další jména nastávajících jeptišek se objevují v souvislosti s darem jejich příbuzných. Ve 14. století se tak objevují Hylarie a Anežka z Borové, sestry Čeňka a Alberta z Borové, které přinášejí klášteru pozemky mezi Jitkovem a Slavětínem.³⁰⁵ Jejich příbuznou byla pro nás bezejmenná dcera Václava ze Žleb, která je uvedena roku 1316 v souvislosti s darováním Cibotína.³⁰⁶ Dále tu byla Anežka, dcera Konráda z Prahy, které roku 1322 klášter postupuje 4 kopy grošů ročního platu.³⁰⁷ Anežka a Dorota, dcery Mikuláše Puschonis, přinesly klášteru roku 1374 4 kopy grošů, přičemž dvě měly připadnout přímo jim.³⁰⁸ Anna, dcera Anežky a Martina Nözlových z Kutné Hory, přinesla klášteru hned několik platů, které její matka odkázala přímo jí, pohledskému a sedleckému klášteru a dokonce pohledským kapla-

³⁰³ Kurka (Archidiákonáty, s. 98) se domnívá, že přišly na popud Smila z Lichtenburka ze Žitavy.

³⁰⁴ CDB V/1 s. 160 č. 579

³⁰⁵ RBM III s. 91 č. 231

³⁰⁶ tamtéž, s. 327 č. 820

³⁰⁷ tamtéž, s. 627 č. 1602

³⁰⁸ SÚAr fond AZK, č. i. 801

nům.³⁰⁹ Sofii, Alžbětě. Kateřině a Anně složil jejich otec M. Rapoto v sedleckém klášteře 100 kop grošů, z nichž jim měl být vyplácen roční plat deset kop.³¹⁰

Tato jména pohledských jeptišek se objevují v souvislosti s darováním nějakého majetku většinou při jejich vstupu do kláštera, ale někdy i později, většinou z odkazů jejich rodičů, či jiných příbuzných. U Alžběty a Veleny z Říše, Hylarie a Anežky z Borové a dcery Václava ze Žleb se jednalo o ves respektive pozemky, u dalších, které většinou pocházely z městského prostředí to potom byly peněžitě platy. Narozdíl od abatyší, které se většinou objevují až při svém uvedení do úřadu, kdy jejich původ již není tak důležitý, dozvídáme se u ostatních sester, z jakého prostředí do kláštera přišly. Bohužel tento vzorek není příliš reprezentativní, protože se jedná pouze o sestry z bohatých rodin. Není známo nic o prostých dívkách, které se zde zajisté objevovaly například ve služebném postavení laických sester, tyto však jsou pro pohledský klášter doloženy pouze v jednom případě.

V polovině 14. století prameny zaznamenávají i některé klášterní úřady, spolu se jmény jeptišek, které je zastávaly. Roku 1341 tu jsou převorka Alžběta³¹¹, podpřevorka Aluscha, sklepnice Engluscha.³¹² Roku 1383 to byly převorka Anna, podpřevorka Eleonora, celleraria Anna, fortnýřka Dorothea,³¹³ roku 1391 převorka Anna, podpřevorka Anna, kustodka Alžběta, celleraria Dorothea a roku 1397 převorka Alžběta³¹⁴, podpřevorka Kateřina, celleraria Anna, kustodka Anna a stará kustodka Alžběta.³¹⁵ Poslední pak jsou roku 1417 převorka Kateřina, podpřevorka Dorothea, sklepnice Alžběta, kustodka Anna a "sengerin" Barbora.³¹⁶

Stále se sice opakují stejná jména, přesto však můžeme jistotu dávkou pravděpodobnosti se dají ztotožnit jen převorka Anna (1391 a 1397) a snad podpřevorka Kateřina s převorkou Kateřinou (1397 a 1417), těžko by bylo možné doložit totožnost fortnýřky (1383), cellerarie (1391) a podpřevorky (1417) Dorothey, ale pravděpodobně je totožná stará kustodka Alžběta v roce 1397 s kustodkou Alžbětou z roku 1391. Kustodka Anna v roce 1397 patrně už vykonává tento úřad a stará kustodka je zde patrně jakousi pomocnicí, neboť,

³⁰⁹ RBM IV s. 112 č. 281, s. 122 č. 307, s. 223 č. 568

³¹⁰ tamtéž, s. 603 č. 1495

³¹¹ tato převorka by snad mohla být Feyfarovou abatyší Alžbětou

³¹² RBM IV, s. 340 č. 859

³¹³ Schubert, s. 145

³¹⁴ tuto Alžbětu bychom snad mohli ztotožnit s poslední předhusitskou abatyší Alžbětou

³¹⁵ Schubert, s. 146

³¹⁶ tamtéž, s. 147

kdyby tento úřad již nevykonávala, patrně by byla nazvána jako bývalá kustodka.

Dále se tyto funkce objevují sporadicky jednotlivě. Jako je v roce 1336 je uvedena "Elisabeth Hansinne"³¹⁷, quondam priorisse", které měl být vyplácen malý plat.³¹⁸ Všechny tyto úřady se v listinách objevují vedle abatyše, pouze v jednom případě, a to v již zmiňovaném roce 1397. Není zde ani abatyše, ani probošt, kteří u těchto smluv vždy bývali, ale je tu sedlecký opat, je proto možné, že pohledský klášter v době sepsání této smlouvy neměl abatyši, jak se často stávalo. V chronologicky předcházející listině se objevuje totiž abatyše Kateřina a v následující Alžběta.

Jména jednotlivých sester se objevují zejména na konci 14. a počátkem 15. století, odkdy se dochovaly smlouvy zaznamenávající skupování hotových peněz od jednotlivých řeholnic.

V několikrát zmiňované listině z roku 1397 je to sestra Alžběta, 7. března 1391 Anna Perllyn a 3. prosince Dorothea Pheyerin.³¹⁹ Velmi podobná příjmení nabízejí doměnkou, že se mohlo jednat o vlastní sestry, což byl poměrně častý jev.

Dalšími řeholnicemi byly Markéta a Barbora, dcery Sigismunda Haderpurgera³²⁰ roku 1410 a Voršila roku 1417.³²¹ Kronikář Stohandl uvádí ještě patrně podle nějakého nekrologia úmrtí převorky Anny 15. dubna 1413 a novicky Anny 15. května 1413.³²²

Pohusitské období

Co se stalo s obyvatelkami kláštera po jeho zničení husity, není známo. Bohužel mimo abatyše neznáme žádnou jeptišku až do roku 1525. Odkud přišly sestry po obnovení kláštera se můžeme jen dohadovat, ale většina českých a moravských ženských cisterciáckých klášterů se potýkala s podobnými problémy jako klášter pohledský. Klášter v Sezemicích byl zničen úplně a už nebyl obnoven, oslavanský po svém zničení byl sice obnoven, ale dlouho jen živořil, starobrněnský byl zničen husity a pak znovu roku 1467 vojsky Viktorina z Kunštátu a tišnovský byl v letech 1425-1454 zcela opuštěn.³²³

Vedle špatných ekonomických podmínek pohledského kláštera zde působil i vliv reformace. Roku 1525 vyvolala velké pobouření v Jihlavě svatba jaké-

³¹⁷ Příjmení jeptišek uvádím ve tvaru nejčastěji používaném v pramenech

³¹⁸ RBM IV, s. 122 č. 307

³¹⁹ Shubert, s. 146

³²⁰ pochází z Haderspurku?

³²¹ Schubert, s. 147

³²² Stohandl, s. 18

³²³ Hladík: Dějiny Porta Coeli s. 54 nn

hosi duchovního Hannße s jeptiškou uprchlou z pohledského kláštera.³²⁴ Toto však zde nebyl jediný případ. Údajně byla jedna z řeholnic zaživa zazděna v klášterním sklepení pro poměr s jedním z místních obyvatel.³²⁵ Ostatně podobné prohřešky se týkaly i abatyší.

První jeptiškou mimo abatyší, kterou známe jménem, je Lidmila Reflowka Giraretorfů. Její jméno se objevuje v kronice vzhledem ke zvláštním okolnostem, provázejícím její vstup do kláštera. Vstoupila sem jako čtyřiatvacetiletá 11. října 1556, ale již druhého dne zemřela.³²⁶

Další jméno se objevuje u Feyfara, a to sice Dorothea Naiman von Naimanitz, která měla společně s abatyší Juditou von Eybenstahl odejít k benediktínkám ke sv. Jiří.³²⁷ Vzhledem k problematické existenci abatyše Judity není ani tato zpráva příliš věrohodná.

Třetí a poslední jméno řeholnice ze 16. století je Kateřina, sakristiánka, která zemřela 5. ledna 1585.³²⁸

Z počátku 17. století pochází zpráva papežského nuncia, který pohledský klášter uvádí téměř jako odstrašující příklad, nejen kvůli hříšným abatyším, ale jeptišky zde jsou neposlušné a nedodržují klausuru.³²⁹ Roku 1649 byla dokonce jedna z jeptišek jako cizoložnice zbavena slibů.³³⁰

Další jména jeptišek se objevují jako průvodkyně abatyší příslých do pohledského kláštera odjinud. S abatyší Voršilou tak přišla ze starobrněnského kláštera přišla Voršila Tischerin, která se zde stala převorkou a zemřela 26. prosince 1623, tedy dva dny po abatyši Voršile.³³¹ S abatyší Zuzanou z Tišnova tak také přišla sestra Mariana Weinschechin.³³²

Tyto příchozí abatyše byly s výjimkou abatyše Zuzany, která sem přišla na přímý popud kardinála Ditrichsteina, přicházely ze starobrněnského kláštera. Byly to Markéta Žďárská, která nahradila hříšnou abatyši Alžbětu, jež za trest odešla právě na Staré Brno, dále Voršila Nyklspurská a Magdalena Anna Eislerin von Königsheim. S těmito abatyšemi zřejmě přicházely jednotlivkyně, ale po třicetileté válce měl být konvent doplněn sestrami z Tišnova,³³³ jestli se tak stalo nevíme.

³²⁴ d'Elvert, s. 72

³²⁵ Hladík, 700 let, s. 3

³²⁶ Stohandl, s. 23

³²⁷ Feyfar, s. 38

³²⁸ Stohandl, s. 23

³²⁹ Winter, s. 708

³³⁰ Stohandl, s. 34

³³¹ tamtéž, s. 27

³³² tamtéž, s. 28

³³³ tamtéž, s. 33

Toto jsou vlastně jediné výraznější kontakty pohledského kláštera s ostatními ženskými cisterciáckými kláštery, další byly až po zrušení pohledského kláštera, kdy cisterciáčky z Marienthalu uvažovaly o jeho obnovení.³³⁴

Na počátku 17. století mimo nově přichozích jsou zmiňovány jen ty sestry, které se později staly abatyšemi, o ostatních informace chybí. První jeptiškou v celém pohusitském období, která v pohledském klášteře měla složit své slavné sliby, byla Justina Anna Borschowsky 1. ledna 1625.³³⁵ Dalšími byly v roce 1629 Markéta Dittmarin z Prahy a Marie Alžběta Emmerichin von Kinzig. Poprvé se zde objevuje místo původu. O Marii Alžbětě ještě víme, že v klášteře působila jako převorka. Jako kustodka zde někdy v této době působila Magdalen Anna Eislerin von Königheim, také budoucí abatyše.³³⁶

Roku 1632 skládá své slavné sliby také budoucí abatyše Barbora Kateřina Gamsin a s ní také Barbora Lötigin a Salomena Burschowskyn.³³⁷ Tyto dvě jsou první sestry, které se nestaly abatyšemi a známe u nich nejen datum složení slavných slibů, ale také datum úmrtí. Připočteme-li k těmto datům asi roční noviciát, vychází, že Barbora Lötigin, která zemřela 28. června 1651³³⁸, žila v klášteře přibližně dvacet let a Salomena, která umírá 4. února 1676³³⁹, dokonce kolem 45 let.

V polovině 17. století se vedle data složení slavných slibů objevuje i datum oblačky. Poprvé u sestry Anny Marie Woprazkin či Woderatskin, která byla slavnostně oblečena 25. března 1648, v řádu pak prožila úctyhodných 57 let a zemřela 24. srpna 1705,³⁴⁰ takže do řádu vstoupila jako sedmnáctiletá.

Všechna tato tři data, tj. oblačka, slavné sliby a úmrtí, máme například u další z budoucích abatyší Mariny Kateřiny Hammerin, která byla slavnostně oblečena 2. února 1651, slavné sliby složila 22. června 1652 a zemřela 3. prosince 1689,³⁴¹ prožila tedy v řádu 38 let, chybí jen údaj kolika let se dožila.

Z těchto údajů vyplývá, že noviciát trval přibližně rok. Slavné sliby novicka skládala obvykle v přítomnosti generálního vikáře a visitátora, výjimečně pozdějších dobách v přítomnosti jeho zástupce. Proto byly slavné sliby obvykle spojeny s visitací kláštera. Stávalo se tak, že doba noviciátu byla někdy i delší. Rosa hr. Würtlin vstoupila do kláštera 3. září 1696 a slavné sliby tu skládala až 28. října 1699, společně s dalšími třemi novickami, které do řádu vstoupily

³³⁴ Hladík: 700 let, s. 5

³³⁵ Stohandl, s. 28

³³⁶ tamtéž, s. 29

³³⁷ tamtéž, s. 28

³³⁸ tamtéž, s. 35

³³⁹ Emler: Nekrologium, s. 77

³⁴⁰ Stohandl, s. 34 a 73

³⁴¹ tamtéž, s. 35 a 57

až roku 1697 (Humbelina Baullerin, šlech. Benedicta Treuerin z Jihlavy a Juliana Felixin).³⁴²

Po padesáti letech od složení slavných slibů byla skládána tzv. druhá profese. V klášterní kronice je tato poprvé doložena u již zmiňované Anny Marie Woprazkin, a to 6. listopadu 1701.³⁴³ Další řeholnice, u nichž je tato profese zaznamenána jsou Teresie Czeipin (11. července 1745³⁴⁴), Beatrix Hammerin a Luitgarda Alexin (obě 25. listopadu 1739³⁴⁵).

Od poloviny 17. století přibývají nejen jména jednotlivých řeholnic a daty jejich slibů a úmrtí, ale je u nich obvykle přidáno místo, odkud ona dívka do kláštera přišla. První z nich je již zmiňovaná Markéta Dittmarin pocházející z Prahy, dále Kateřina Barbora Höleschin z Kadaně či Kateřina Rižalkin či Roženkin ze Žďáru³⁴⁶, Dorothea Woschawskin z Tišnova,³⁴⁷ Teresie Kastnerin z Mikulova,³⁴⁸ Regina Richterin³⁴⁹ a Anna Stolzin³⁵⁰ z Chomutova.

U posledních dvou se vedle dat slibů a úmrtí objevují další údaje. Regina byla převorkou a zemřela ve věku 67 let³⁵¹ a Anna byla přestavenou kuchyně a zemřela ve věku 83 let.³⁵² Připočteme-li noviciát, jehož záznam bohužel chybí, znamená to, že Regina vstoupila do řádu asi v 18 letech a Anna až ve 36 letech.

Sakristiánka Anna pravděpodobně Patkin pocházela z bezprostředního okolí pohledského kláštera, konkrétně z Macourova a sestra Scholastica Chmelwodin z Německého Brodu.³⁵³

Na počátku 18. století se v klášteře opět objevují dívky urozeného původu. Konstancie hr. Volekrein³⁵⁴, Rosa hr. Würtlin, šlech. Benedikta Treuerin,³⁵⁵ Markéta hr. Göttz a Klára bar. Unbittiana.³⁵⁶

³⁴² tamtéž, s. 68

³⁴³ tamtéž, s. 71

³⁴⁴ tamtéž, s. 162

³⁴⁵ tamtéž, s. 102

³⁴⁶ tamtéž, s. 35

³⁴⁷ tamtéž, s. 37

³⁴⁸ tamtéž, s. 38

³⁴⁹ tamtéž, s. 35

³⁵⁰ tamtéž, s. 37

³⁵¹ tamtéž, s. 73

³⁵² tamtéž, s. 71

³⁵³ tamtéž, s. 38. U Anny známe jen datum úmrtí 7. března 1665 po 37 letech od složení slavných slibů.

³⁵⁴ Stohandl, s. 67

³⁵⁵ tamtéž, s. 68

³⁵⁶ tamtéž, s. 71

Mnohé ze sester měli své příbuzné v různých církevních úřadech. Bratři abatýší Barbory Kateřiny Gamsin a Konstancie Marie Marquartin Benedikt Gams a Petr Marquart byli pohledskými probošty. Řeholnice Evženie Tyttlin byla sestrou generálního vikáře a visitátora řádu Evžena Tyttla,³⁵⁷ a sakristiánka Humbelina Baullerin byla sestrou abatýše Scholastiky u benediktinek od sv. Jiří.³⁵⁸

Jen o několika jeptiškách je známo více, než výše uvedená data. První z nich byla sestra Christiancie Helffer. Byla dcerou plzeňského lékaře. Slavnostně oblečena byla roku 1710 a slavné sliby složila 8. listopadu 1711.³⁵⁹ Roku 1725 nechala pro klášter malovat onen zázračný obraz sv. Jana Nepomuckého. Nechala také roku 1737 pořídit do kostela zlacené sochy sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty a dva zlacené anděly držící korunu. Dva bílí andělé z pohledského kostela pak přišli do kostela sv. Mikuláše v Dlouhé Vsi.³⁶⁰ Její bratr Anton byl pověřen zařídit finanční záležitosti kláštera ve Vídni. Je dochováno několik jeho dopisů, z nichž některé jsou adresovány přímo jeho sestře.³⁶¹ Ve všech oznamuje, odvolává se na sestřino přání, nejčerstvější zprávy z Vídně. Popisuje velmi podrobně o stavu armád na území monarchie, píše o dopadení špiona přímo ve Vídni. Všechny dopisy jsou psány německy a zdá se, že korespondence mezi oběma sourozenci byla velice čilá, neboť listy jsou posílány obratem.

Druhou řeholnicí spojenou se zázraky kolem svatořečení Jana Nepomuckého byla Konstancie hr. Volekrein. Do pohledského kláštera přišla z Vídně a slavné sliby zde složila 11. července 1695.³⁶² Dvakrát pak doprovázela nemocnou abatýši Konstancii do Karlových Var.³⁶³ Získala pro pohledský klášter zázračný ostatek Jana Nepomuckého.³⁶⁴ Zemřela 28. dubna 1740.³⁶⁵

Třetí jeptiškou, která zanechala výraznější stopy byla Anežka Konstancie Neslingerin. Poházela z Tišnova a slavné sliby složila 28. září 1669.³⁶⁶ O tři roky později je v kronice zaznamenán odkaz jejího kmotra.³⁶⁷ V roce 1700 nechala zhotovit sochu sv. Jana Nepomuckého a o rok později doprovázela

³⁵⁷ tamtéž, s. 71

³⁵⁸ tamtéž, s. 68

³⁵⁹ tamtéž, s. 76

³⁶⁰ tamtéž, s. 92

³⁶¹ SÚAr fond AZK, spisy pohledského kláštera

³⁶² Stohandl, s. 67

³⁶³ tamtéž, s. 72n.

³⁶⁴ tamtéž, s. 80

³⁶⁵ tamtéž, s. 103

³⁶⁶ tamtéž, s. 40

³⁶⁷ tamtéž, s. 46

spolu se sestrou Konstancií hr. Volekrein abatyši do Karlových Var.³⁶⁸ Potom působila více než dvacet let jako kaplanka a umírá 22. září 1708.³⁶⁹

Větší dar je zaznamenán také u sestry Teresie Czeipin. Byla dcerou královéhradeckého městského pokladníka Samuela Czeipa, který jí ještě v době jejího noviciátu daroval 350 zl.³⁷⁰ Teresie složila slavné sliby 11. července 1695.³⁷¹ Dále je u ní ještě záznam o druhé profesi, kterou skládala 11. července 1745.³⁷² O rok později 1. května však převorka Teresie ve věku 73 let zemřela.³⁷³

Stále častěji se objevují i funkce, které jeptišky v klášteře zastávali. Nejčastěji to jsou převorky, ze kterých se pak často stávaly abatyše, například převorkami byli Marie Alžběta Emmerichin von Kinzig, Rosalie Bukovská z Husťřan, Candida Adlerin nebo v dřívějších dobách Voršila Nyklspurská.

Dále se často objevují sakristiánky a představené kuchyně a některé funkce ve spojení se školou.

Kompletní seznam funkcí přináší seznam jeptišek v době zrušení kláštera. Vedle abatyše a převorky tu jsou podpřevorka, která byla zároveň novicmásterkou, fortnýřka, pět učitelek, z nichž jedna je konkrétně uvedena jako učitelka zpěvu, dále sakristiánka, několik různých funkcí u kuchyně a sklepa a ošetřovatelka nemocných.³⁷⁴ Lékárna byla v klášteře zřízena už roku 1687.³⁷⁵

V pohledském klášteře žilo také několik zámožných a urozených vdov, které se sem uchýlily před světem. První z nich byla Dorothea Kateřina Trachowa de Egerberg, vdova z Jindřichova Hradce, která zde zbožně žila 30 let a zemřela 10.4.1664.³⁷⁶

Druhou byla Jana Františka Salazarová de Marradas roz. z Maradas, dcera císařského generála z doby třicetileté války dona Baltazara Marradase a manželka dalšího generála Jana Salazara de Monte Albano.³⁷⁷ V pohledském klášteře žila v letech 1669-1671. Z 18. srpna 1671 pochází česky psaná listina, kterou Jana Františka odkazuje pohledskému klášteru 800 zlatých, navíc odkazuje jeptiškám veškerý svůj mobiliár a svršky, a to včetně koní a vozu, ovšem pod podmínkou, že bude pohřbena v klášterním kostele u hlavního oltáře jako

³⁶⁸ tamtéž, s. 71

³⁶⁹ tamtéž, s. 75

³⁷⁰ tamtéž, s. 64

³⁷¹ tamtéž, s. 67

³⁷² tamtéž, s. 162

³⁷³ tamtéž, s. 167

³⁷⁴ Feyfar, s. 74n.

³⁷⁵ Stohandl, s. 57

³⁷⁶ tamtéž, s. 39

³⁷⁷ viz Ottův slovník naučný, hesla Marradas a Salazar de Monte Albano

ostatní jeptišky.³⁷⁸ Jana Františka Salazarová de Marradas zemřela 31. října 1671 a byla pohřbena v nové kryptě.³⁷⁹

Počet jeptišek

První údaje o počtu jeptišek máme až z období třicetileté války, kdy byl klášter po vypálení Švédy téměř vylištěn a zůstalo zde jen 6 sester s abatyší.³⁸⁰

Další údaje v klášterní kronice se objevují, když některý probošt při svém příchodu zaznamenal počet jeptišek. Bohužel obsazení kláštera nelze přesně rekonstruovat, neboť nejsou zaznamenány všechny příchody či úmrtí jeptišek.

Roku 1674 bylo v klášteře 13 sester i s abatyší.³⁸¹ O necelých dvacet let později v roce 1693 má klášter opět 13 sester, k tomu ale ještě 2 novicky a 4 kandidátky.³⁸² Těmito novickami byly Kateřina Emerlichin a Teresie Czeipin, které byly slavnostně oblečeny 25. listopadu 1693 a kandidátkami byly Kateřina Strnadowa, Zuzana Commutovensis, Konstancia hr. von Volekrein a Františka Hitterkin, které přišly do kláštera koncem roku 1692 spolu s konvrškou Antoníí.³⁸³ Konstancie a Františka složily slané sliby spolu s Teresíí a Kateřinou Emerlichin 11. července 1695,³⁸⁴ Kateřina Strnadowa a Zuzana nejsou nikde jmenovány.

Z roku 1699 pochází údaj určený pro generální kapitulu, podle kterého toho roku žilo v pohledském klášteře 16 sester a 4 novicky a od roku 1688 zde zemřely čtyři jeptišky. Tišnovský klášter měl tehdy 36 a brněnský dokonce 51 osob.³⁸⁵ Těmito čtyřmi zemřelými byly abatyše Marie Kateřina Hammerin (3. prosince 1689)³⁸⁶ a sestry Dorothea Woschawskin (25. dubna 1697),³⁸⁷ Teresie Kastnerin (2. června 1692) a Scholastica Chmelwodin (7. ledna 1695).³⁸⁸ Novickami byly v roce 1699 Rosa hr. Würtlin (obláčka 1696), Humbelina Baulleirin, šlech. Benedicta Treuerin a Juliana Felixin (obláčka 1697).³⁸⁹ Tyto všechny skládaly slavné sliby 28. října 1699.³⁹⁰

³⁷⁸ SÚAr fond AZK č. i. 824

³⁷⁹ Stohandl, s. 44

³⁸⁰ tamtéž, s. 51

³⁸¹ tamtéž, s. 62

³⁸² tamtéž, s. 63

³⁸³ tamtéž, s. 62

³⁸⁴ tamtéž, s. 63

³⁸⁵ Benešová Klára - Beránek Karel: Cesta Josefa Jahna na generální kapitolu do Citeaux v roce 1699. Umění 36/1988, s. 158

³⁸⁶ Stohandl, s. 57

³⁸⁷ tamtéž, s. 83

³⁸⁸ tamtéž, s. 63

³⁸⁹ tamtéž, s. 68

³⁹⁰ tamtéž, s. 71

V roce 1700 měl mít klášter 18 sester, jednu konvršku a 3 kandidátky.³⁹¹ Těmito kandidátkami, které byly slavnostně oblečeny 10. září 1700 byly Markéta hr. Göttz, Clara bar. Unbittiana a Evženie Tyttlin.³⁹²

Počet sester stále narůstal a roku 1734 zde žilo 32 sester³⁹³ a o čtyři roky později 31 sester, 4 novicky a 1 konvrška.³⁹⁴ 21. října 1738 byly slavnostně oblečeny kandidátky Bernarda Obitezkin ryt. de Obitez, Marie Josefa Stohandlin, Martina Sudin a Floriena Slawiczkin.³⁹⁵

V době zrušení pohledského kláštera zde bylo podle Feyfara 33 profesních sester a 2 novicky.³⁹⁶ U většiny z nich je dochované ve spisech kláštera vlastnoručně podepsané vyznání, že do řádu vstupují dobrovolně a bez přinucení. Nejstarší z nich Aloydis Rabensteinin a Nepomucena Gritznerin, Juliana Netolický a Scholastika Funk von Funkenau jsou zapsány ještě v kronice.³⁹⁷ U Scholastiky máme také jako u první sestry zaznamenáno, že se před svým vstupem do kláštera jmenovala Kateřina.³⁹⁸ Feyfarův seznam však není tak docela přesný, neboť obě jím zmiňované novicky už své slavné sliby složily, Teresie roz. Anežka Pöck z Jaroměře 26. srpna 1780 a Bernharda roz. Josefa Janíček z Tišnova 23. září 1781.³⁹⁹

Život v klášteře

Z roku 1734 je dochován protokol z visitace⁴⁰⁰, která proběhla po nástupu nových představitelů kláštera abatyše Aloydis Kautzmannin a probošta Mathiasa Pichlera. Tento protokol napovídá mnohé o běžném denním životě kláštera.

První bod předepisuje, jak mají jeptišky zpívat v chóru.

V druhém bodě je přísně nařizováno abatyši, aby dohlíželi na dodržování klausury. Visitátor kritizuje, že pohledské řeholnice mají dokonce větší volnost, než jaká je obvyklá i u mužských klášterů řádu. Je určeno, které dveře mají být zamčené a kdo má mít od nich klíče. Fortnýrce se přísně nařizuje, aby se nevzdalovala ze své fortny a klášter tak nezůstával volně přístupný pro kohokoliv. Sestry, pokud chtějí jít ven, mají povolenou louku za klášterem u řeky a klášterní zahradu. Tyto procházky jsou omezeny osmou hodinou večerní.

³⁹¹ tamtéž, s. 69

³⁹² tamtéž, s. 71

³⁹³ tamtéž, s. 88

³⁹⁴ tamtéž, s. 99

³⁹⁵ tamtéž, s. 95

³⁹⁶ Feyfar, s. 74n.

³⁹⁷ Stohandl, s. 90,

³⁹⁸ tamtéž, 148 a 154

³⁹⁹ SÚAr fond AZK, spisy pohledského kláštera č. 63 a 64

⁴⁰⁰ tamtéž,

Třetí bod tohoto visitačního protokolu se vztahuje k chování u stolu. Jeptišky jsou přísně napomínány, aby nechodily pozdě k jídlu a cestou se nezdržovaly povídáním na chodbách. Stejně tak jsou přísně zakazovány hovory při jídle.

Čtvrtý bod nařizuje klid na chodbách a v dalších prostorách kláštera a zakazuje vzájemné návštěvy v celách bez zvláštního povolení.

Pátý bod nedovoluje, aby lékař pobýval sám bez doprovodu v klausuře.

Šestý bod souvisí s klášterní školou, na kterou tu není nazíráno nijak zvlášť příznivě. Visitátor se "mit unßern augen und ohren" přesvědčil, že na chodbách je příliš mnoho hluku a děti v létě často zůstávají až do devíti hodin večer v zahradě. Tyto děti ruší řeholnice, a proto by bylo mnohem lépe, kdyby v klášteře vůbec nebyly, ale když už škola existuje, nebude se rušit, ale děti musí být pod velmi přísným dozorem.

Sedmý bod také kritizuje nadměrný rozruch, tentokrát způsobený volně pobíhající drůbeží. Ta by měla být chována v nedalekém dvoře.

Posledním bodem pak řeholnice jsou nabádány k sesterské lásce.

Celkový dojem z visitace tedy nebyl příliš dobrý. Visitátor zde na každém kroku nacházel věci, které působí hluk a rozptylují jeptišky od jejich poslání. Stále se opakují stesky nad nedodržováním klausury, které se táhnou celou historií kláštera.

Druhým zajímavým dokladem o běžném životě jeptišek v pohledském klášteře, dochovaným ve spisech, je lísteček se seznamem věcí patřících sestře Marii Tekle Soldatin. Lísteček není bohužel datován, ale podle kroniky tato sestra zemřela 11. října 1746 v padesáti letech po dvaceti letech v řádu.⁴⁰¹ Na lístečku je mimo jiné zapsán slavník dva oltáříky, tři různé kožichy, tři kutny, dva nože, dvě stříbrné lžičky, soška Panny Marie s třemi oblečky a dvěma korunkami, stříbrný prsten a 28 zlatých.

Jména pohledských jeptišek se objevují jen pomalu a zpočátku jen v souvislosti s nějakým větším darem klášteru. Stejně tak se jen sporadicky objevují klášterní úřady.

Pohledský klášter nikdy nebyl nijak zvlášť velký, a proto ani počet jeptišek v něm žijících nedosahoval nikdy například počtu starobrněnských řeholnic. Maximum bylo 33 sester v době jeho zrušení. Konvrška se zde objevují málokdy, obvykle sama. Většina řeholnic pocházela z měšťanského prostředí, ale mimo životopisných dat o nich není mnoho známo.

Závěr

Ženský cisterciácký klášter v Pohledu u Havlíčkova Brodu nepatřil nikdy mezi kláštery velké a významné, přesto za více než pět set let své existence prokázal úctyhodnou životaschopnost. Poprvé byl zničen již na počátku své

⁴⁰¹ Stohandl, s. 169

existence, dvacet let po svém obnovení zcela vyhořel, úplně zanikl za husitských válek, zničen byl Švédy za třicetileté války. Všechny tyto katastrofy ho hluboce poznamenaly, ztratil téměř veškerý svůj majetek, ale na rozdíl od mnoha dalších klášterů se pohledský klášter vždy vzpamatoval. Konečnou ranou pro něj bylo až josefinské rušení klášterů.

Přestože u počátku pohledského kláštera stáli příslušníci dvou velmi významných šlechtických rodů a při jeho zakládání se počítalo i s královskou podporou, bylo jeho nadání velmi malé a ani později jeho majetek nedosahoval ani zdaleka majetku moravských ženských cisterciáckých klášterů. Za husitských válek i o tento majetek klášter přišel. Nové majetky, které pohledský klášter získal od Ferninanda II. mu sice pomohly, ale nadále patřil ke klášterům chudým. V posledních dvou staletích zde byli probošty výborní hospodáři, kterým se podařilo z nevelkého klášterního panství získat dostatečné prostředky k rozsáhlé stavební činnosti.

Na počátku existence pohledského kláštera je více než zřetelný vliv otcovského kláštera Sedlce. Jeho vliv postupně upadá, až nakonec zcela mizí. V 17. století není pohledské proboštství příliš žádaným úřadem, což se projevuje ve velmi častém střídání proboštů. Ani úřad abatyše není vždy obsazován dobře, o čemž svědčí především konec 16. století. Přesto se ve vedení kláštera vystříдалo několik velmi schopných osobností, například probošti Jindřich, Pavel Augustin Stohandl, Karel Bernard Mayer či Matyáš Pichler, nebo abatyše Kateřina (I.), Justina Anna Borschowský, Barbora Kateřina Gamsin, Konstancie Marie Marquartin, Candida Mareschlin či Candida Adlerin.

Po ztrátě výsadního postavení sedleckého kláštera se už neprojevují žádné další užší vazby k nějakému mužskému cisterciáckému klášteru.

Pokud se týká ženských klášterů, nevybudoval si pohledský klášter užší vazby za celou dobu své existence k žádnému z nich. Pokud bylo třeba, přicházely sem řeholnice ze starobrněnského nebo případně z tišnovského kláštera. Většinou se zde jednalo o obsazení úřadu abatyše. O ostatních úřadech víme jen velmi málo a nelze ani rekonstruovat nějakou ucelenější posloupnost.

Pohledský klášter měl dlouhou tradici v oblasti vzdělávání dívek. Velmi velký důraz se zde kladl na výuku hudby. Škola při klášteře cisterciacek nebyla příliš obvyklá a pohledským jeptiškám působila velké potíže, přesto nezachránila klášter před zrušením.

Jeptišky do pohledského kláštera přicházeli z celých Čech a Moravy, převážně z měšťanského prostředí. Velká část jich byla zřejmě německého původu a německy je psána i většina klášterních písemností v novější době. Zde působila zejména blízkost německého jazykového ostrova a naopak německy mluvící klášter působil na své bezprostřední okolí.

V 18. století se tu mohutně rozvíjel kult sv. Jana Nepomuckého. Výrazně se tu projevuje barokní zbožnost žádající si velké zázraky.

I přesto, že život pohledských řeholnic nebyl vždy zcela příkladný, byl klášter útočištěm, které zaopatřovalo a vzdělávalo nejen řeholnice, ale celé své okolí.

Prameny a literatura

Prameny a edice

Státní ústřední archiv Praha, fond AZK, spisy a listiny pohledského kláštera

Stohandl Pavel Augustin: Memorabilia monasterii Vallis Beatae Virginis in regno Bohemiae siti vulgo Frawenthal dicti fundati anno a partu virginis MCCLXVII vallem perpetuo protege virgo tuam. Uloženo v Národní knihovně v Praze pod signaturou VI B 13

Archív český VIII. Praha 1888

Beneš František: Berní rula 10. Kraj čáslavský I. Praha 1953

Emler Josef: Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum hussiticum praecedente. Praha 1881

Emler Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim I/2. Praha 1874

Emler Josef: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim VI. Praha 1883

Emler Josef: Nekrologium zlatokorunské. Věstník královské české společnosti nauk 1888, s. 42-83

Emler Josef: Pozůstatky desk zemských roku 1541 pohořelých II. Praha 1872

Emler Josef: Regesta diplomatica et epistolaria Bohemiae et Moraviae II (1253-1310). Praha 1882

Emler Josef: Regesta diplomatica et epistolaria Bohemiae et Moraviae III (1311-1333). Praha 1890

Emler Josef: Regesta diplomatica et epistolaria Bohemiae et Moraviae IV (1334-1346). Praha 1892

Sedláček August: Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480. Historický archiv č. 39. Praha 1914

Schubert Anton: Urkunden - Regesten aus den ehemaligen Archiven den von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens, Innsbruck 1901

Šebánek Jindřich - Dušková Saša: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1. Praha 1974

Šebánek Jindřich - Dušková Saša: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2. Praha 1981

Tadra Ferdinand: Listy kláštera zbraslavského. Historický archiv č. 23. Praha 1907

Zemek Metoděj: Cronica domus Sarensis. Brno 1964

Literatura

- Benešovská Klára - Beránek Karel: Cesta Josefa Jahna na generální kapitulu do Cîteaux v roce 1699. Umění 36/1988, s. 142-160
- Bílek Tomáš V.: Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I. Praha 1882
- Bílek Tomáš V.: Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království českém od císaře Josefa II. zrušených. Praha 1893
- Čelakovský Jaromír: Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými. Praha 1916
- Čechura Jaroslav: Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt. Právněhistorické studie 26/1984
- d'Elvert Christian: Chronik der königlichen Stadt Iglau (1402-1607) von iglauer Stadtschreiber Martin Lupold von Löwenthal. Brno 1861
- Feyfar Mathias Maria: Das ehemalige Cistercienserinnen - Stift Frauenenthal (bei Deutschbrod in Böhmen) nunmehr Domäne Ihr. Exc. der Gräfin Clam-Gallas. Mikulov 1874
- Hladík Dušan: Dějiny kláštera Porta coeli. Tišnov 1994
- Hladík František: 700 let Pohledu. 1265-1965. Havlíčkův Brod 1965
- Hladík František: Svatá Anna u Pohledu. Havlíčkův Brod 1991
- Charvátová Kateřina: Cisterciácký řád. Historický obzor 4/1993, str. 266-268
- Charvátová Kateřina: Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě (13.-15. století). Medievalia historica Bohemica 1/1991. str. 297-315
- Janauschek Leopold: Der Cistercienser - orden. Brno 1884
- Jirásko Luděk: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha 1991
- Kabelková Markéta: Hudba v plaském klášteře v 17. a 18. století. 850 let plaského kláštera (1145-1995), sborník příspěvků semináře "Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny". Mariánská Týnice 1995, s. 132-142
- Kadlec Jaroslav: Dějiny kláštera Svaté Koruny. České Budějovice 1949
- Kopičková Božena: Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13.-15. století). Český časopis historický 1993, s. 385-400
- Kurka Josef: Archidiákonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecése litomyšlská. Praha 1915
- Kuthan Jiří: Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. Praha 1983
- Kuthan Jiří: Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, Král zakladatel a mecenáš. Praha 1993
- Macek Ladislav, Rous Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993

- Machilek Franz: Reformorden und Ordensreformen in den böhmischen Länder vom 10. bis 18. Jahrhundert. Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973 red. Seibt Ferdinand. Düsseldorf 1974, s. 63-75
- Novotný Václav: České dějiny I/3. Praha 1928
- Nový Rostislav: Der Kirchenbesitz und seine Verwaltung. Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973 red. Seibt Ferdinand. Düsseldorf 1974, s. 48-60
- Nový Rostislav: Studie o předhusitských urbářích I. Sborník historický 13/1965, s. 49-55
- Ottův slovník naučný
- Pangerl Mathias: Die Witigionen, ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie. Vídeň 1874
- Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech. Praha 1994
- Sander Rudolf: České zemské gubernium a církevní záležitosti v době josefínské. Sborník archivních prací 45/1995, s. 73-130
- Sedláček August: Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. Časopis matice moravské 166/1892, s. 287-290
- Sedláček August: Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potočky, hory a lesy. Rozpravy České akademie věd a umění tř. 1 č. 60. Praha 1920
- Schaller Jaroslav: Topografie des Königreichs Böhmen 6 Cžaslauer Kreis. Praha, Vídeň 1787
- Sochr Jiří: Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1971
- Solař Jeroným: Klášter cisterciánek v Údolí Panny Marie, Pohled, Frauenthal. Památky archeologické a místopisné 3/1859, s. 193-197
- Svátek Josef: Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archívy. Sborník archivních prací 20/1970
- Svoboda L., Lanciger L.: Bývalý klášter cisterciáček v Pohledu u Havlíčkova Brodu. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1997.
- Šimák Josef Vítězslav: České dějiny I/5. Praha 1938
- Šimák Josef Vítězslav: Krajina Německobrodská v době Husově. Zprávy Městského musea v Německém Brodě. Německý Brod 1916
- Urban Jan: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století. Historická geografie 18/1979 str. 31-68
- Vlček Pavel, Sommer Petr, Foltýn Dušan: Encyklopedie českých klášterů Praha 1997
- Winter Zikmund: Život církevní v Čechách II. Praha 1896
- Zaoralová Marie: Velkostatek Polná-Přibyslav a Pohled, jeho historický a správní vývoj a dějiny jeho archívu. Sborník archivních prací 27/1977

Zemek Metoděj - Bartušek Antonín: Dějiny Žďáru nad Sázavou II/1.
Havlíčkův Brod 1962

Žák Petr: Listiny kláštera pohledského 1258-1357, diplomová práce FF UJEP
v Brně 1966

Příloha:⁴⁰²

Probošti pohledského kláštera

1. Heinricus - z. 27.11. 1303 - 7.12. 1327
2. Ludolf - Rudolf - + 14.8. 1338
3. Jakub - z. 1345
4. Václav - z. 4.9. 1364
5. Hannes Gestil - z. 26.1. 1383
6. Václav (II.) - z. 7.3. a 3.12. 1391
7. Petr - z. 16.7. 1417
8. Andreas Žeroschin - + 28.7. 1539
9. Georg - z. 1550
10. Benedikt - v. 1622
11. Johann Scherdinger - p. 15.10. 1623 - + 22.4. 1631
- ze Zlaté Koruny
12. Thomas Freindl - + 24.6. 1632
13. Georg Sachs - v. 1633
- z Velehradu
14. Michael Nöter - z. 1638 - asi 6 let
- ze Zbraslavi
15. Johannes Martinus Bentius - z. 1638-1642
- Ebersbachu
16. Jakob Germann - z. 1642 - 1643
- z Fürstenfeldu
17. Jaross - z. 1645
- z Velehradu
18. Heinrich Glaaß - z. 1650
- ze Zlaté Koruny
19. Georg Birgl - + 20.9. 1652
- z Vyššího Brodu
20. Johann Andreas Kumin - + 7.4. 1655 - asi 2 roky
- převor ze Zbraslavi
21. Laurenz Ziegler - + 8.1. 1656
- z Plas

⁴⁰² Seznamy jsou sestaveny převážně podle listinného materiálu, Zlatokorunského nekrologia a Stohandlovy kroniky, pouze pro poslední léta doplněno Feyfarem.

22. Peter Marquart - p. 1665 - + 11.12. 1666
- z Oseka
23. Bartolomäus Bernardus Schultz - p. 1667 - o. 1669 do Tišnova
- za Zbraslavi
24. Benedikt Gams - zv. 23.4. 1669 - + 23.3. 1671
- z Neuzell
25. Paul Augustin Stohandl - p. 1672 - o. 9.5. 1673 na Staré Brno - +
8.6.1681
- ze Zlaté Koruny
26. Johann Höllman - zv. 28. 4. 1673 - v. 1673
- ze Zbraslavi, profesor koleje sv. Bernarda
27. Karl Bernhard Mayer - 1674 - v. 1685
- z Oseka
28. Bernhard Opitz - p. 22. 7. 1685 - v. 1693 - + 14.12. 1717
- z Plas
29. Engelbert Kraus - 1693 - v. 1694 - + 9.7. 1716
- z Plas
30. Robert Fastnauer - 18.7. 1695 - + 17. 4. 1700
- ze Zlaté Koruny
31. Sebastian Nonner - p. 1700 - v. 28. 12. 1728
- převor ze Zbraslavi
32. Anton Mathias Bescher - p. 4. 11. 1727 - + 23. 9. 1730
- z Vyššího Brodu
33. Theobald Zelbacher -p. 31. 10. 1730 - + 25. 12. 1733
- ze Sedlce
34. Mathias Pichler - p. 1734 - +12. 6. 1747
- ze Zlaté Koruny
35. Gotthard Tureček - z. 1747 - 1761
- ze Žďáru
36. Heidenrich Winter - z. 1761 - 1765
- ze Sedlce
37. Candidus Schiffer - z. 1765 - 22. 12. 1779
- ze Zlaté Koruny
38. Jakob Edmund Turner - 1779 - 1782
- z Vyššího Brodu

Kaplani pohledského kláštera

- Thomas - + 1687
- z Neuzell
- Bernard Nabiger - p. 1687

Augustin Miller - p. 18.3.1688 - + 4.5. 1708 (1712)
 -z Plas
 Edmundus Strattenický - p. 17. 5. 1721 - + 30.5. 1722
 - ze Zbraslavi

 Joseph Reich - p. 1721 - + 1728 ve Žďáře
 - ze Žďáru
 Hildebrandus Fligl - + 1732
 - ze Sedlce
 Isidor Elger - p. 11. 12. 1732 - v. 20.12. 1740
 - ze Sedlce
 Jan Nepomuk Lagler - p. 1740 - + 23.7. 1745
 - ze Sedlce
 Alanus Kotzier - p. 9.5. 1722 - v. 13. 8. 1733
 - ze Zbraslavi
 Josef Nühsl - p. 1733
 - ze Zbraslavi
 Josef Oliva - p. 1. 10. 1745 - + 30. 5. 1750
 - ze Zlaté Koruny
 Sigmund Dvořák - + 1792 v Českém Krumlově
 - ze Zlaté Koruny
 Dominik Sebitsch - v. 1770
 - ze Zlaté Koruny
 Engelbert Pecho - z. 1773-1780 - + 21.8. 1782
 - ze Zlaté Koruny

z. - zmiňován

zv. - zvolen

p. - přišel

v. - vrátil se do svého kláštera

o. - odešel do jiného ženského kláštera

+ - umírá

Abatyše pohledského kláštera

1. Catharina (I.)- z. 27.8. 1272
2. Sophye (I.) - z. 22.1. 1303 - 20.6. 1316
3. Catharina (II.) - 27. 8. 1316
4. Sophye (II.) - z. 29.11.1329 - 29. 1. 1341
5. Anna - z. 8.2. 1363 - 28.6. 1367
6. Catharina (III.) - z. 26. 1. 1383 - 3. 12. 1391
7. Elisabeth (I.) - 26. 3. 1409 - 16.7. 1417

8. Elisabeth (II.) - z. 12.3. 1479
9. Barbara von Gemnitz - + než nastoupila úřad roku 1499
10. Margaretha - z. 1530 - 1550
11. Anna (II.) - p. 25. 8. 1554
12. Elisabeth (III.) - + 26.3. 1582
13. Margaretha (Žďárská) - zv. 31. 8. 1582
- přišla ze Starého Brna - sesazena
14. Elisabeth Greiner von Rohrbach (Kraymarkowa) - z. 1550 - 1620
15. Ursula Nyklspurská - p. 1616 - + 24.12. 1623
- ze Starého Brna
16. Susana Calvin - + 2.2. 1632
- z Tišnova
17. Magdalena Anna Eislerin von Königheim - + 1.11.1642
- ze Starého Brna
18. Margaretha Dittmarin - s. 13.1. 1629, zv. 28.12. 1642, + 1646
19. Justina Anna Borschowsky - s. 1.1. 1625, zv. 6.12. 1646, + 8.6. 1652
20. Barbara Catharina Gamsin - zv. 22.6. 1652 - + 26.7. 1666
21. Maria Elisabeth Emmerichin von Kinzig - zv. 10.8. 1666, + 7.10. 1671
22. Marina Catharina Hammerin - o. 2.2. 1651, s. 22.6. 1652, zv. 29.10. 1671, + 3.12. 1689
23. Constantia Maria Marquartin - s. 28. 9. 1669, zv. 11.1. 1690, + 23.5. 1716
24. Rosalia Bukowský von Hustierschan - zv. 12.8. 1716, p. 23.11. 1716, + 31.12. 1733
25. Aloydis Kautzmannin - o. 6. 1. 1701, s. 17.6. 1703, zv. 31.3. 1734, + 1750
26. Candida Mareschlin - p.o. 28.1. 1751 - + 1766
27. Candida Adlerin - s. 1752, zv. 1766 - 1782, + 27.3. 1796

z. - zmíněna

o. - obláčka

s. - slavné sliby

zv. - zvolena

p. - potvrzena

p.o. - potvrzena opatem z Citeaux

+ - umírá

Jeptišky pohledského kláštera

Elysabeth a Welena - z. 24. 2. 1269 - dcery Ludmily z Říše

Agnes a Dorothea - z. 7.9. 1374 - dcery kutnohorského měšťana Mikuláše Puschonis

Hylaria a Agnes de Borowa - z. 14.11. 1314 - bratři Schenco a Albertus de Borova
 dcera Václava z Lichtenburka - z. 8.1. 1322
 Agnes - z. 28.3. 1332 - dcera Konráda z Prahy
 Anna - z. 12.3. a 17.6. 1336 - dcera Agnes a Martina Nözl z Kutné Hory
 Elisabeth Hansinne - z. 17.6. 1336 - bývalá převorka
 Elisabeth Rudolphi - z. 13.2. 1339 - z Německého Brodu
 Elisabeth - z. 29.1. 1341 - převorka
 Aluscha - z. 29.1. 1341 - podpřevorka
 Enlgusch - z. 29.1. 1341 - celleraria
 Sofie, Elisabeth, Catharina, Anna - z. 1345 - dcery M. Rapoty
 Anna - z. 26. 1. 1383 - 3.12. 1391 - převorka
 Elka - z. 26.1. 1383 - podpřevorka
 Anna - z. 26.1. 1383 - sklepnice
 Dorothea - z. 26. 1. 1383 - kustodka
 Anna - z. 7.3. - 3.12. 1391 podpřevorka
 Elisabeth - z. 7.3. 1391 - 18.10. 1397 - kustodka (stará)
 Dorothea - z. 7.3. - 3.12. 1383 - celleraria
 Anna řeč. Perlyn - z. 7.3. 1391
 Dorothea řeč. Phyerin - z. 3.12. 1391
 Elisabeth - z. 18. 10. 1397 - převorka
 Catharina - z. 18.10. 1397 - 30. 5. 1417 - podpřevorka a převorka
 Anna - z. 18. 10. 1397 celleraria
 Anna - z. 18. 10. 1397 - 30.5. 1417 kustodka
 Margaretha a Barbara - z. 14.5. 1410 - dcery Sigismunda Haderpurgera
 Anna - + 15.4. 1413 - převorka a představená
 Anna - + 15.5. 1413 - novicka
 Ursula - z. 5.6. 1417
 Dorothea - z. 30. 5. 1417 - podpřevorka
 Elisabeth - z. 30.5. 1417 - sklepnice
 Barbora - z. 30.5. 1417 - sengerin
 Lidmila Refflowka Giraretorfů - o. 11.10. 1556, + 12.10. 1556
 Catharina - + 5.1. 1585 - sakristiánka
 Ursula Tischerin - + 26.12. 1623 - převorka - přišla ze Starého Brna
 Mariana Weinschechin - z. 1624 - přišla z Tišnova
 Anna Patkin - z. 1628, + 6.(7.) 3. 1665 - sakristiánka - z Macourova
 Barbora Lötigin - s. 21.10. 1632, + 28.6. 1651
 Salomena Burschowska - s. 21. 10. 1632, + 4. 2. 1676 - 46 let - ze Žďáru
 Dorothea Ursula Barschin - z. 1637, + 20.3. 1670 - 65 let - představená kuchyně

Anna Maria Woprazkin (Woderatskin)- o. 25.3.1648, 2.p. 6.11. 1701,+
24.8. 1705 - 74 let

- z Hradiště

Maria Pirebawin - 2.5. 1649 zbavena slibů - z Jihlavy

Catharina Barbara Hölleschin - o. 2.2. 1651, s. 22.6. 1652, + 19.8. 1681 -
z Kadaně

Catharina Rizralkin (Roženkin) - o. 2.2. 1651, s. 22.6. 1652, + 28.1. 1681 -
ze Žďáru

Regina Richterin - s. 10.5. 1657, + 15.2. 1705 - 67 let - převorka -
z Chomutova

Anna Holtzin (Stolzin) - s. 10.5. 1657, + 18.2. 1703 - 83 let - z Chomutova

Elisabetha Meskalin (Smegkalin) - s. 20.4. 1659, + 20.2. 1687 - z Červené
Řečice

Dorothea Woschawskin - o. 7.5. 1662, + 25.4. 1697 - z Tišnova

Theresia Kastnerin - s. 10. 8. 1666, + 2. 6. 1692 (1693) - z Mikulova

Scholastika Chmelwodin - s. 10.8. 1666, + + 7.1. 1689 - sakristiánka -
z Německého Brodu

Agnes Constantia Neslingerin - s. 28.9. 1669, + 22. 9. 1708 - kaplanka -
z Tišnova

Lutgardis Noin - novicka

Johanna Mayerhofferin - z. 1680, + 28. 2. 1744 - 86 let

Franciska Auponiessyczkin - + 9.3. 1683

Luitgardis Rumbaldin - + 7. (14.) 9. 1686

Francisca - + březen 1687

Bernarda - o. 18.1. 1688 - z Hradiště

Beatrix Hammerin - o. 18. 1. 1688, 2. p. 25. 11. 1739 - z Rosic

Lutgardis Alexin - o. 18.1. 1688, 2. p. 25.11. 1739 - z Kutné Hory

Agnes - z. 1688

Clara - z. 1688

Antonia Kützmöglin - z. 1692, + 7.6. 1739 - konvrška - dcera Cathariny
Kützmöglin z Jihlavy

Scholastica Hammerschmindin - z. 1692, s. 25.11. 1693, + 11.4. 1714 -
z Chebu

Susanna Commutovensis - z. 1692

Catharina Strnadowa - z. 1692

Constantia Wölkerin hr. z Volekrein - z. 1692, s. 11. 7. 1695, + 28.4. 1740
- 64 let - z Vídně

Catharina Emerlichin - o. 25. 11. 1695, s. 11 7. 1695 - z Prahy

Theresia Czeipin - o. 25. 11. 1693, s. 11.7. 1695, 2.p. 11.7. 1745, + 1.5.
1746 - 73 let - převorka - z Hradce Králové

Francisca Hitterkin - s. 11. 7. 1695 - z Chomutova
 Rosa hr. Würtlin - o. 3.9.1696 - s. 28.10.1699
 Humbelina Baullerin (Paulerin) - o. 1697, s. 28.10.1699, + 15.9. 1740
 šlech. Benedikta Treuerin - o. 1697, s. 28.10. 1699 - z Jihlavy
 Juliana Felixin - o. 1697, s. 28.10. 1699
 Margaretha hr. Göttz - o. 10.9. 1700, s. 6. 11. 1701
 Clara bar. Unbittiana - o. 10.9. 1700, s. 6. 11. 1701
 Eugenia Tyttlin - o. 10. 9. 1700, s. 6.11. 1701, + 19.9. 1740
 Maria Elisabeth Hergeselin - o. 6. 1. 1701, s. 17.6. 1703 - z Chebu
 Ludmila Frislin - o. 6.1. 1701, s. 17.6.1703 - z Chebu
 Anna Magdalena Cunbakin - o. 18.12. 1707, s. 2. 7. 1710 - z Chebu
 Christiantia Helffer - o. 1710, s. 8. 11. 1711, z. 1742 - z Plzně
 Appolonia Friederichin z Merkanthalu - o. 1710, s. 8.11. 1711
 Agnes Nöslin - o. 1710. s. 8.11. 1711 - z Prahy
 Marie Tekla Saldatin - z. 1726, + 11.10. 1746 - z Prahy
 Marie Mittlacherin - z. 1729
 Anna Elisabeth Rosenkrantzerin - z. 1729
 Agnes Veronica Wagnerin - z. 1729
 Bernarda Obitezkin ryt. de Obitez - o. 21.10.1738. s, 25.11. 1739
 Marie Josefa Stohandlin - o. 21. 10. 1738, s. 25.11.1739 - ze Žďáru
 Martina Sudin -o. 21.10. 1738, s. 25. 11. 1739 - z Prahy
 Floriena Slawiczkin - o. 21. 10. 1738, s. 25. 11. 1739 - z Brna
 Constantia Seedlin - o. 21. 4. 17433, s. 23. 5. 1744 - z Prahy
 Lukgerdis Finkin - o. 11. 7. 1745, s. 28. 8. 1746 - z Českých Budějovic
 Theresia Derhlmayerin - s. 27. 10. 1749
 Gottarda Wimtzin - s. 27.10.1749
 Antonia Meytistin - s. 27.10. 1749
 Aloisie Victorin - s. 6.7. 1754
 Rosalia Jankovkin - s. 22.1.1758
 Elisabetha Sallabin - s. 29. 8. 1761
 Eleonora Logdmanin - s. 29. 8. 1761
 Francizca Ginblin - s. 29. 8. 1761
 Aloydis Rabenstein - o. 5.9.1734, s. 6. 11. 1735 - převorka a starší - z Kut-
 né Hory
 Juliana Netolitz - o. 11. 7. 1745, s. 28.8. 1746 - podpřevorka a novicmajs-
 terka
 Johanna Nepomucena Gritzner - o. 5.9. 1734, s. 6. 11. 1735 - vrátná -
 z Prahy
 Floriana Nováček - učitelka

Scholastika Funk - Catharina Funk von Funkenau - o. 21. 4. 1743,
 s. 24.5.1744 - učitelka - z Prahy
 Hedwig Duck - s. 27. 10.1749 - učitelka
 Xaveria Hesse - s. 27. 9. 1752 - učitelka
 Walburga Nespěšný - s. 27. 9. 1752 - představená kuchyně u abatyše
 Johanna Miller - s. 6.7. 1754 - učitelka zpěvu
 Thekla Woraczka - s. 6.7. 1754 - sakristiánka
 Damiana Schaff - s. 22. 1. 1758 - lékárnice
 Michaela Fliger - s. 22.1. 1758 - kuchařka v konventu
 Katharina Sallaba - z. 1782 - sekretářka a sklepnice
 Desideria Wacek - s. 28. 9. 1765 - představená jídelny
 Candida Bayerl - s. 1.9.1770 - ošetřovatelka nemocných
 Vincenzia Jarž - s. 6.7. 1754
 Eugenia Kocourek - s. 6.7. 1754
 Humbelina Lydmann - s. 22.1. 1758
 Monika Urbánek - s. 22. 1. 1758
 Benedikta Lukasch - s. 22. 1. 1758
 Margaretha Gumpel - z. 1782
 Gabriela Gendorfer - z. 1782
 Fortunata Ritter - s. 1. 9. 1770 - z Poličky
 Ludmila Riedel - s. 1. 9. 1770
 Maria Anna Günter - s. 1. 9. 1770
 Josefa Kuchiaka - s. 28.10. 1775
 Cajetana Reylhner - s. 1.2. 1779 - roz. Maria Anna - z Prahy
 Antonia Jelínek - s. 14. 9. 1766 - roz. Magdalena - z Jaroměře
 Franzisca Žlutíček - s. 14. 9. 1766 - roz. Rosalia - ze Sedlce
 Gottfrieda Müller - s. 18. 10. 1777 - roz. Brigitta - z Českého Krumlova
 Sapientia Morawec - s. 18.10. 1777- roz. Walburga - z Dačic
 Rosa Plodík - s. 26. 8. 1780 - roz. Juliana - ze Svitav
 Theresia Pöck - s. 26. 8. 1780 - roz. Agnes - z Jaroměře
 Bernharda Janíček - s. 23. 9. 1781 - roz. Josepha - z Tišnova

z. - zmíněna

o. - obláčka

s. - slavné sliby

2. p. - druhá profese

+ - umírá

Pokus o rekonstrukci obsazení konventu

Počet jeptišek

1645 - abatyše a 6 jeptišek

1674 - abatyše a 13 jeptišek
 1693 - abatyše a 13 jeptišek, 1 novicka, 1 konvrška a 4 kandidátky
 1699 - 16 jeptišek a 4 novicky - od 1688 zemřely 4
 1700 - 18 jeptišek, 1 konvrška a 3 kandidátky
 1734 - 32 jeptišek
 1738 - 31 jeptišek, 4 novicky a 1 konvrška
 1743 - 28 jeptišek, 2 novicky , 1 konvrška už 30 let v noviciátě
 1782 - 33 jeptišek, 2 novicky

1645 - 7 osob - probošt Jaroš
 Margaretha Dittmarin - abatyše
 Justina Anna Borschowský
 Barbara Catharina Gamsin
 Maria Elisabeth Emmerich von Kinzig
 Barbara Lötigin
 Salomena Burschowska
 Dorothea Ursula Barschin

1674 - 13 osob - probošt Karl Bernhard Mayer
 Marina Catharina Hammerin - abatyše
 Constantia Maria Marquartin
 Salomena Burschowska
 Anna Maria Woprazkin
 Catharina Barbara Hölleschin
 Carharina Rizralkin
 Regina Richterin
 Anna Holtzin
 Elisabetha Smegkalin
 Dorothea Woschawskin
 Theresia Kastnerin
 Scholastica Chmelwodin
 Agnes Constantia Neslengerin

1693 - 19 osob - probošt Engelbert Kraus
 Constantia Maria Marquartin - abatyše
 Rosalia Bukovský von Hustierschan
 Anna Maria Woprazkin
 Regina Richterin
 Anna Holtzin
 Dorothea Woschawskin

Theresia Kastnerin
 Agnes Constantia Neslingerin
 Beatrix Hammerin
 Lutgardis Alexin
 Johanna Mayerhofferin
 Antonia Kützmglin - konvrška
 Scholastica Hammerschmindin - novicka
 Constantia hr. z Volekrein - kandidátka
 Theresia Czeipin - kandidátka
 Catharina Emerlichin - kandidátka
 Francisca Hitterkin - kandidátka
 Susanna Comutovensis ?
 Catharina Strnadowa ?

1699 - 21 osob - probošt Robert Fastnauer

Constantia Maria Marquartin - abatyše
 Rosalie Bukowský von Hustierschan
 Anna Maria Woprazkin
 Regina Richterin
 Anna Holtzin
 Agnas Constantia Neslingerin
 Bernarda
 Beatrix Hammerin
 Lutgardis Alexin
 Johanna Mayerhofferin
 Scholastica Hammerschmindin
 Susanna Comutovensis ?
 Catharina Strnadowa ?
 Constantia hr. von Volekrein
 Catharina Emerlichin
 Theresia Czeipin
 Francisca Hitterkin
 Rosa hr. Würtlin - novicka
 Humbelina Baullerin - novicka
 šlech. Benedikta Treuerin - novicka
 Juliana Felixin

1700 - 22 osob - probošt Sebastian Nonner

Constantia Maria Marquartin - abatyše
 Rosalia Bukowský von Hustierschan

Anna Maria Woprazkin
 Regina Richterin
 Anna Holtzin
 Dorothea Woschawskin
 Agnes Constantia Neslingerin
 Beatrix Hamerin
 Lutgardis Alexin
 Scholastica Hammerschmindin
 Constantie hr. von Volekrein
 Theresia Czeipin
 Francisca Hitterkin
 Johanna Mayerhofferin
 Humbelina Baullerin
 šlech. Benedickta Treuerin
 Juliana Feleixin
 Catharina Emerlichin
 Antonia Kützmöglin - konvrška
 Margaretha hr. Göttz - kandidátka
 Clara bar. Unbittiana - kandidátka
 Eugenia Tyttlin - kandidátka

1734 - 25 osob - probošt Mathias Pichler
 Aloydis Kautzmanin - abatyše
 Beatrix Hammerin
 Lutgardis Alexin
 Antonia Kützmöglin
 Constantia hr. von Volekrein
 Theresia Czeipin
 Francisca Hitterkin
 Johanna Mayerhofferin
 Humbelina Baullerin
 šlech. Benedikta Treuerin
 Juliana Felixin
 Margaretha hr. Göttz
 Clara bar. Unbittiana
 Eugenia Tyttlin
 Maria Elisabeth Hergeselin
 Ludmila Frislin
 Anna Magdalena Cunbakin
 Christiania Helffer

Appolonia Friedrichin z Merkanthalu
 Agnes Nöslin
 Marie Mittlacherin
 Anna Elisabeth Rosenkrantzerin
 Agnes Veronica Wagnerin
 Aloydis Rabensteinin
 Nepomucena Gritznerin

1743 - 25 osob - probošt Mathias Pichler

Aloydis Kautzmannin - abatyše
 Beatrix Hammerin
 Lutgardis Alexin
 Theresia Czeipin
 Francisca Hitterkin
 Johanna Mayerhofferin
 Margaretha hr. Göttz
 Clara bar. Unbittiana
 Maria Elisabeth Mergeselin
 Ludmila Frislin
 Anna Magdalena Cunbakin
 Christiania Helffer
 Appolonia Friderichin z Merkanthalu
 Agnes Nöslin
 Marie Mittlacherin
 Anna Elisabeth Rosenkrantzerin
 Agnes Veronica Wagnerin
 Aloydis Rabensteinin
 Nepomucena Gritznerin
 Bernarda Obitezkin
 Marie Josefa Stohandlin
 Martina Sudin
 Floriena Slawiczkin
 Constantia Seedlin - novicka
 Scholastika Funk - novicka

1782 - 35 osob - probošt Jakob Edmund Turner

Candida Adler - abatyše
 Aloydis Rabenstein - převorka
 Juliana Netolitz - podpřevorka
 Nepomucena Gritznerin - fortnýřka

Floriana Nováček - učitelka
Scholastika Funk - učitelka
Hedwig Duck - učitelka
Xaveria Hesse - učitelka
Walburga Nespěšný - představená kuchyně u abatyše
Johanna Miller - učitelka zpěvu
Thekla Woraczka - sakristiánka
Damiana Schaff - lékárnice
Michaela Fliger - kuchařka v konventu
Katharina Sallaba - sklepnice
Desideria Wacek - představená jídelny
Candida Bayerl - ošetřovatelka nemocných
Vincenzia Jarž
Eugenia Kocourek
Humbelina Lydmann
Monica Urbánek
Benedikta Lukasch
Margaretha Gumpf
Gabriela Gendofer
Fortunata Ritter
Ludmila Riedel
Maria Anna Günter
Josefa Kuchiaka
Cajetana Reylhner
Antonia Jelínek
Franziska Žlutíček
Gottfrieda Müller
Sapientia Morawec
Rosa Plodík
Theresia Pöck
Bernharda Janíček

PAMĚTI KANTORA JELÍNKA

Ladislav Macek (ed.)

Úvod

Jedním z nejzajímavějších pramenů, které ve svých depozitářích uchovává Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, jsou tzv. Paměti kantora Jelínka.

Jedná se o svázanou složku 127 folií ručního papíru o rozměrech 9,6 x 15,2 cm, přičemž desky již podlehly zkáze a úvodní folio bylo (pravděpodobně až v pozdějším období, aby nedocházelo k poškození) podlepeno tvrdším papírem.

Text je psán česky, pouze na stranách 120 - 123, kde je uveden výtah z privilegia císaře Ferdinanda III. z roku 1637 pro město Německý Brod, bylo užito jazyka originálu, tj. němčiny.

Autorem převážné většiny textu (strany 1 - 65, 88 - 174) je Jan Jindřich Stanislav Jelínek, narozený v Pardubicích, který se roku 1667 přistěhoval do Německého Brodu a začal zde pracovat jako školní mládenec a od roku 1672 také jako soudní zřízenec. Roku 1687 byl kantorem v Chotěboři, roku 1690 v Německém Brodě, roku 1700 v Čáslavi, roku 1702 v Nových Dvorech, roku 1704 opět v Čáslavi a v roce 1708 se definitivně vrátil do Německého Brodu, kde 15. listopadu 1716 jako ctihodný měšťan s četnými kontakty mezi místní šlechtou zemřel.

Pokračovatelem v zápisech se stal jeho syn Adam Felix Jelínek (strany 67 - 78) a později i jeho vnuk Adam David Jelínek (strany 66, 79 - 80, 175 - 189 a snad i 191 - 211). Závěrečné texty na konci svazku (strany 212 - 214 a 223) jsou psány čtyřmi dalšími osobami, o jejichž původu je možné se pouze dohadovat. Vše nasvědčuje tomu, že všechny byly v příbuzenském vztahu k rodině Jelínků a minimálně jedna z nich byla zetěm Adama Davida Jelínka (strana 214).

„Paměti“ představují nejen velmi cenný dobový pramen ke studiu dějin města Německého Brodu, ale jejich interpretace může velmi zásadním způsobem přispět k rozšíření obecného poznání společenského a ekonomického života v typicky venkovské oblasti starého českého státu ve druhé polovině 17. a na počátku 18. století.

Jak ve starší, tak i v novější literatuře, věnované historii území dnes nazývaného Havlíčkobrodsko, je často odkazováno na „Paměti kantora Jelínka“, avšak jen málokdo měl dosud možnost seznámit se s jejich úplným zněním. Hlavním cílem editora proto bylo odstranit toto omezení a předložit veřejnosti přepis, odpovídající pokud možno co nejvěrněji originálnímu textu a umožňující tak studium výjmečného pramene i dalším zájemcům.

Hlavní zásady ediční a transkripční

Originální záznamy jsou přepsány v úplnosti, včetně dodatků a odkazů autorů, pouze na stranách 88 - 117 byl vynechán opis českého překladu listiny z roku 1637, kterou císař Ferdinand III. potvrzuje starší privilegia a povyšuje Německý Brod na město královské. Vynechán byl ze dvou důvodů. Za prvé, obsah textu nijak nekoresponduje s dalšími záznamy „Pamětí“ a jeho zapsání bylo pravděpodobně motivováno pouze osobním zájmem autora a za druhé, je natolik zajímavý, důležitý a rozsáhlý, že si zaslouží samostatné vydání v kritické edici.

Text „Pamětí“ je přepsán v souladu s návrhem zásad pro transkripci novodobých textů¹, byly však zachovány některé dialektické zvláštnosti.

Při prepisu bylo užito současné české abecedy. Písmena -v-, -w-, -g-, -j-, -y- ve významu hlásek -u-, -v-, -j(g)-, -í-, -i- (případně -j-), byla přepsána písmeny -u-, -v-, -j(g)-, -í-, -i- (případně -j-). Ve slovech cizího původu byla ponecháno podle předlohy písmeno -g-, i když se někdy vyslovovalo jako -j-. Spřežky byly přepsány podle jejich hláskové platnosti, tj. -ss- jako -š-, -cz- jako -c- nebo -č-, -rz- jako -ř-, pokud neznamenal dvojhlásku -rz-. Dvojí tvary některých písmen předlohy (-r-, -s-) se v edici nerozlišují. Dvojhláska -au- byla přepsána na -ou-. V místech výskytu protetického -j- nebyla provedena žádná změna.

Psaní -i- , -y-, souhláskových skupin a interpunkce bylo upraveno dle pravidel českého pravopisu. V případech, kdy oprava interpunkce nevyzněla jednoznačně, byla ponechána v původní podobě.

Latinisující způsob psaní -c- ve významu -k- se v českých slovech změnil na -k-, ve slovech latinských bylo ponecháno -c-.

Datace, jejíž součástí byla číslice (např. Xbris) byla rozepsána (decembris).

Závorky v originálním textu byly nahrazeny závorkami kulatými, závorky hranaté označují rozepsanou zkratku a nebo chybějící (nečitelnou) část. Značka [!] označuje původní chyby textu.

Osobní jména a příjmení byla přepsána v současném tvaru, pouze v případech, kdy vyjadřovala dobový a nebo jazykový úzus byla ponechána bez opravy.

Při prepisu původních poznámek a dodatků autorů textu byl dodržen jejich způsob označování, tj. písmeny NB. Z důvodů lepšího odlišení od běžného textu edice jsou tyto poznámky psány proloženým písmem.

¹ Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů - návrh. Československý časopis historický, r. 22, Praha 1974, s. 398-419.

Paměti rozličné Joannesa Henricha Stanislava Jelínka Pardubského, měšťenína královského města Brodu Německého, ve jménu Boha Otce, Syn[a] i Ducha sva[t]ého, též ke cti nejsvě[těj]ší rodičky Boží Pan[ny] Marie a všech milých [bo]žích svatých sepsané.

1) Předně, přišel jsem z města Pardubic, kdežto jsem se zrodil, do Německého Brodu, některý den před svatou pannou Kateřinou v létu 1667 a ihned jsem za mládence do školy přijat byl, kteréhožto času pan Jiří Václav Borovnický, též v Pardubicích rodilý, a to v témž roce, asi před čtvrt létem za kantora se dostal; v týž škole jsem zůstával 4 léta a některý tejdén.

Potom v létu 1672, dne 8. Janu[arii] za úř[adu] purkm[istra] p[ana] Pavla Fumuziana, byl sem přijat v témž Brodě za servusa², v týž službě jsem byl až sem sám o propuštění žádal, totiž 4 léta.

2) V létu 1673, dne 15. Janua[rrii], měl jsem dokonalou přípověď³ aneb zasel-ky⁴ s poctivou pannou Dorotou, pozůstalou dcerou po neb[ožtíkov]i dobré paměti panu Václavovi Fiklovským, někdy hamerníku na Přerostlých Hamřích, čtvrt míle od městys Hlinskýho, a následovně měšťenína města Brodu Německého a paní Anny, manželky téhož, jakožto mateři její.

V témž létu 1673, dne 30. Januarii, měl jsem veselí svadební s nadepsanou pannou Dorotou Fiklovskou,

3) pan děkan Matouš Šíma, který toho času v Německém Brodě za děkana byl, mně[!] s ní voddal aneb kopulíroval⁵ v přítomnosti pana Valentina Jenče, J[eho] M[ilosti] c[ísařské] rychtáře, pana Jana Konráda Harttungka primátora, jako i pana otce mého Jiřího Josefa Jelínka, měšťenína a spoluradního města Pardubic nad Labem a paní matere mé Kateřiny, rodilé z Rakovníka, jako i jiných pánův radních a přátel mužského i ženského pohlaví tu přítomných.

4) Item v témž létu 1673, dne 8. Decembris, jmenovitě na den Početí Panny Marie mezi 6. a 7. hodinou celého orloje⁶ v noci, Pán Bůh všemohoucí nám

² Úřední sluha, posel, někdy též obecní strážník.

³ Slib - v tomto případě příslib manželství.

⁴ zasnuby, námluvy

⁵ sezdal

⁶ Starší způsob počítání hodin, pocházející z Itálie. Po západu slunce přes noc a den se počítal celý denní kruh, který byl uzavírán 24^{ou} hodinou. Protože se doba západu slunce během roku mění, býval orloj občas upravován, kdykoliv se začátek první hodiny odchýloval od západu slunce minimálně o 1/4 hodiny. V českých zemích a nejbližším okolí byl tento způsob počítání nazýván **českými hodinami**.

rodičům ráčil dáti syna na znamení Střelce; jméno jeho Jan Jiří, křtil jej pan Matouš Šíma, děkan toho času v Německém Brodě. Kmotrové jeho: urozený pan Karel Fleischinger z Auerspachu, spoluradní města Brodu Německého, pan Mikuláš Graiff a paní Dorota Skřivánková. _

NB. V pátek byl narozen. Jan Jiří se narodil v pátek.

5) V létu 1674, dne 24. Decembris, to jest na Štědrý den, narodil se nám syn po poledni na znamení Štíra, pokřtěn na den Božího narození před nešporem⁷, když kázání bylo v hlavním chrámu Páně německobrodském, od J[eho] M[ilosti] pana pátera Ignatia, řádu s[vatého] Augustina, jménem Adam Felix, kterémužto p[anu] páterovi na křtu svatém též jméno s[vatého] Adama dáno bylo; a předtím nikdy žádného jiného nekřtil, až jeho ponejprve. Kmotrové jeho p[an] Jan Jiří Bergk-

NB. Adam jest v pondělí narozen.

6) man, rodilý v Mladé Boleslavě, kterýžto toho času v krámě J[eho] M[ilosti] pana Jana Hieronýma z Levenfelzu (titul) zde v Německém Brodě v krámě za mládence v službě kupecké zůstával a týž jej při křtu svatém na rukou držel. Item p[an] Mikuláš Graiff, měšťténín tohoto města Brodu Německého, tchán jeho a paní Salomena, manželka pana Valentina Jenče, J[eho] M[ilosti] c[ísařské] pana rychtáře téhož města Brodu Německého.

Buď jméno Páně pochváleno amen.

7) Léta 1676, dne 1. Martii, narodila se nám dcera k 15. hodině celého orloje na znamení Panny; jméno její Františka Rozina, pan Matouš Šíma, děkan německobrodský, ji křtil v hlavním chrámě Páně. Kmotry její: paní Saloména Jenčová a již sice Šottová, měšťténínka města Brodu Německého, paní Dorota Khurcová, manželka p[ana] Václava Khurce, sládka dolního pivovaru a p[an] Václav Turner, měšťténín a radní téhož města. _

NB. Františka Rozina v neděli se narodila.

8) V létu 1677, dne 24. Decemb[ris], mezi Štědrým dnem a Narozením Krista Pána v noci po jitřní v 10 hodin celého orloje, narodil se nám syn na znamení Kozorožce, jemužto jméno dáno Jan Václav. Kmotrové jeho pan Mikuláš Fr[antišek] Skřivánek, spoluradní, pan Jan Petr Šott, měšťténínové města Brodu Německého a paní Saloména, manželka urozeného pána Karla Fleišingera z Auerspachu, spoluradního, rozená z Levenfelzu. _

NB. Matouš Šíma, děkan, křtil.

NB. Jan Václav se narodil přede dnem na sobotu.

⁷ odpolední, podvečerní pobožnost

9) V létu 1697, dne 6. Aprilis, na den svaté Salomény, narodila se nám dcera mezi 9. a 10. hodinou celého orloje ráno na úsvitě na znamení Vodnáře; jméno její Saloména Anna. Křtil ji pan Matouš Šíma, děkan německobrodský v hlavním chrámě Páně. Kmotrové její: urozená panna Božena, dcera urozeného a statečného rytíře pana Jana Hieronýma z Levenfelzu, Item

NB. Saloména Anna narodila se v pátek přede dnem.

10) paní Saloména, manželka pana Jana Petra Šotta, spoluradního města Brodu Německého a pan urozený pán Karel Fleišinger z Auerspachu, J[eho] M[ilosti] c[ísařské] rychtář téhož města Brodu Německého.

NB. Nejprve jest novou vodou posvěcenou, která v křtitedlnici jest, křtěná.

Buď jméno Páně z toho a ze všeho na věky věkův pochváleno, amen.

11) V létu 1681, dne 9. Septembris mezi 3. a 4. hodinou, narodila se nám dcera na znamení Lva, jméno její Lidmila Kateřina, křtil ji p[an] Jiří Josef Grunt, děkan německobrodský, v hlavním chrámě Páně téhož města. Kmotry její požádaní byly tyto: vysoce urozená panna panna Joseffina Johanna Františka, slečna, rozená hraběnka z Sulmu⁸ etc.⁹, dědičná vrchnost panství Heráleckého a Humpoleckého. Však ale nemohouc tu sama osobně přítomna býti, na místě svém poslati ráčila

NB. Lidmila Kateřina se narodila v outerý na den s[va]té Kunegundy.

12) urozenou pannu Barboru, kterážto po německu jmenována byla Barbrle N. N. a ta ji při křtu svatém na rukou držela. Item urozená paní Božena Jeníková, rozená z Levenfelzu etc. a urozený p[án] Kryštof Theophil Müller, primátor v témž městě Brodě Německém.

Buď jméno Páně na věky věkův ze všeho pochváleno, amen.

— Requiescat in pace, amen.¹⁰

13) Léta páně 1685, dne 25. Januarii, to jest na den Obrácení svatého Pavla na víru, narodila se nám dcera asi v pět hodin na noc celého orloje a to ve čtvrtek na pátek na znamení Váhy, jméno její Dorota Školastika, jest narozena v škole německobrodské; křtil ji p[an] Jiří Josef Grunt, děkan města Brodu Německého, v hlavním chrámě Páně. Kmotry její jsou tyto:

⁸ Správně „ze Solmsu“.

⁹ Z latinského „et cetera“, což odpovídá českému „a další, atd.“

¹⁰ Dodatečný vpisec, související s pozdějším úmrtím zmíněné osoby, jenž volně přeložen zní „odpočívá v pokoji, amen“.

14) vysoce urozená panna panna Josefína Johanna Františka, svaté římské říše rozená slečna a hraběnka z Sulmu etc. Však pro nedostatek zdraví nejsou přítomna, na místě jejím byla a ji při křtu svatém na rukou držela urozená a statečná paní Kateřina N. z Levenfelzova, rozená z Wedlu (titul), Item paní Voršila, manželka pana Kryštofa Proffina, spoluradního města Brodu

15) Německého a pan Lukáš Kobzin, spoluradní, jsouc bratranec mé manželky. Buď z toho na věky věkův jméno Páně pochváleno, amen.

Pán Bůh rač dáti, aby na světě dobře živa byla a po smrti do nebeské slávy se dostala, amen.

Léta Páně 1687, dne 23. Novembris, to jest jmenovitě na den svatého Klimenta, papeže a mučedníka, a to v neděli asi v sedm hodin ráno polovičního orloje¹¹, narodil

16) se nám syn v škole města Chotěboře, kdežto jsem toho času kantorem byl; kterýžto na křtu svatém jména sobě dané má Vilím František Antonín. Křtil jej p[an] farář chotěbořský, tam v chrámě Páně svatého Jakuba většího, jménem Michal N. Abrle. Kmotrové jeho jsou tito: vysoce urozený pán pan Vilím Karel, svaté římské říše hrabě Chynský ze Vchynic a Tetova, pán na Chotěboři

17) a Libodřicích etc., p[an] Jiří Procházka, důchodní¹² chotěbořský a paní Dorota, manželka pana Jana Kladenského, hejtmána chotěbořského, kterážto rozená jest z městys Hlinského, dcera p[ana] Jana Hřebíčka, primátora téhož městys.

NB. Však ale nemohouce sám osobně J[e]ho M[ilost] pan hrabě přítomen býti, tehdy na svém místě poslati ráčil urozeného p[ána] Joannesa Branta, někdy Corneta, a v ten čas obývajícího v městě Chotěboři.

Buď jméno Páně pochváleno, amen.

18) Léta Páně 1662, dne 4. Septembris, jmenovitě na den s[vaté] panny Rozalie mezi 7. a 8. hodinou polovičního orloje, ráno před polednem, narodila se nám dcera na znamení Blížencův, jméno její jest Rozalie Starosta, aneb Starostlivá, *NB. s[vatého] P. Starosty světi se = 20. Julii, na den s[vatéh]o Eliáše proroka*, jinak Wilgeforta. Křtil ji p[an] Jiří Josef Grunt, děkan německobrod-

¹¹ Způsob počítání hodin, který se k nám dostal z Německa ve druhé polovině 16. století a byl proto nazýván **německými hodinami**. Den se dělil na dva stejné díly a v každém z nich se počítalo po 12 hodinách, jednou od půlnoci do poledne a podruhé od poledne do půlnoci. Tento způsob ostatně užíváme i dnes.

¹² Správce městských financí.

ský, v hlavním chrámě Páně pod titulem Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie, rodičky Boží.

19) Kmotrové její jsou tito: urozená paní Kateřina, manželka urozeného pána Kryštofa Theophila Müllera, primátora tohoto města Brodu Německého, paní Kateřina, manželka p[ana] Davida Krona, výběřčího contribučního¹³ a p[an] Lukáš Kobzin, mydlář a švagr můj, vše měšťtěnínové dotčeného města Brodu Německého.

Pán Bůh rač jí i všem dítkám mým, který živí jsou, zdraví a hojné požehnání dáti, by dobře na světě živi byli a po smrti se do nebe dostali, amen.

— V Pánu odpočívá.¹⁴

20) Léta 1687, dne 3. Julii, dostal jsem se do města Chotěboře za kantora a tam jsem tři léta až do 1690 zůstával, do 18. Septemb[rii]. Potom ihned přijal sem službu kantorskou v Německém Brodě, tu až do s[vatých] Třích králův 1700, to jest deset let pořád v týž službě byvše, odtad potom do města Čáslavě jsem se dostal a tam dvě léta též kantorem jsouc, odtad dne 10. Julii 1702 na Nové Dvory u J[e]ho V[ýsosti] hrab[ěcí] M[ilosti] pana pana Bernarda Frant[iška], hraběte z Věžníků, podobně kantorskou službu jsem přijal, tam 2 léta a čtvrt byvše, odtad zase do Čáslavě při času s[vatého] Havla 1704 se dostal a tuž službu kantorskou přijal za úř[adu] purkm[istra] p[ana] Havla Fialy. Byl jsem tam zase 3 léta.

21) 1702, dne 19. Februarii, jmenovitě na neděli Sexagesima¹⁵, Adam Felix Jelínek, syn můj, s pannou Kateřinou, pozůstalou dcerou po neb[ožtíkov]i dobré paměti p[anu] Janovi Zajíčkovi, měšťtěnínu města Čáslavě a p[aní] matere její Alžběty, též v Pánu odpočívající, veselí svadební měl; urozený a velebný pán Joannes Josephus Říčan, děkan čáslavský, vicarius foraneus, v hlavním chrámě s[vatých] Petra a Pavla je kopulíroval¹⁶; svadba v pivovaře u p[ana] Jana Beneše, sládky, strejce nevěsty, konána a potom v Německém Brodě dodržána byla. P[án] Bůh jim rač dáti požehnání svaté.

22) 1704, dne 3. Martii po 11. hodině před polednem pol[ovičného] orl[oje], narodil se syn Adamovi Felix[ovi] Jelínkovi, synu mému a Kateřině, manželce jeho, rozené Zajíčkové z města Čáslavě, a to na znamení Vodnáře, jména na křtu svatém dané má Josef Jiří, křtil ho p[an] páter Andreas a s[vatého] řádu

¹³ výběřčí daní

¹⁴ Zapsáno stejnou rukou, avšak později, než původní text.

¹⁵ Osmá neděle před Velikonocemi.

¹⁶ oddával

s[vatého] Augustina, dobrá duše, v chrámě Páně Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie v městě Brodě Německém, kdežto také narozen jest. Kmotrové jeho jsou tito: p[an] Václav Štěpánek, kožešník, soused německobrodský,

NB. Dorota, manželka má, totiž bába téhož vnuka, též při tom byla a schválně z Nových Dvorů k tomu se vypravila.

NB. Nebyl tehdáž pan děkan doma.

23) kterýžto jej při křtu na rukou držel, druhý poct[ivý] mládenec p[an] Lukáš Suchánek a paní Effrozina, manželka p[ana] Davida Mecheldta, spoluradního Brodu Němec[kého]. Pán Bůh rač dátí, aby ke cti a chvále Boží a k spasení duše své dobře na světě živ byl a ku potěšení rodičův i nás všech šťastně svůj zrost bral a po tomto časném životě do slávy života věčného spolu s námi se všemi se dostal, amen.

NB. Bábou při porodu byla paní Anna, manželka pana Jana Reynovského, uzdaře a měšt[ěná] města Brodu Něm[eckého].¹⁷

24) Léta 1705, dne 20. Novembris, to jest jmenovitě na den s[vatého] Rafaele archanděla v půl čtrnáctý hodiny český, před šestou německou ráno, Pán Bůh všemohoucí ráčil dátí Adamovi Felix[ovi] Jelínkovi, synu mému a Kateřině, manželce jeho, syna, z čehož buď jméno Páně na věky pochváleno, narodil se na znamení Kozorožce, jména jeho jsou Adam David, křtil jej p[an] páter Justinus řádu s[vatého] otce Augustina v hlavním chrámě

25) Páně německobrodském, totiž ten den, kdy se narodil, pan děkan tehdáž doma nebyl. Kmotrové jeho jsou pan David Zachariáš Mecheldt, měštěnín a spoluradní, který jej na rukou držel, druhý kmotr pan Václav Štěpánek, kožešník a paní Anna, manželka p[ana] Lukáše Suchánka, vše měšt[ěninové] téhož města Brodu Německého.

Pán Bůh rač mu dátí, aby na světě dobře živ byl a po smrti do nebeské slávy se dostal a Pána Boha na věky věkův chválil, amen.

26) Léta 1705, dne 5. Maii, Lidmila Kateřina, dcera má, měla svatbu s Joannem Müllerem, rodilým z Pruský země soldátem¹⁸ pěším, v domě U bílýh koníčka proti s[vatému] Jindřichu na Novém Městě pražském, byli kopulírováni v chrámu Páně s[vatého] Jindřicha od dvojctihodného kněze p[ana] Andrea-sa Adalberta Košina, v ten čas faráře téhož chrámu Páně.

¹⁷ K osobě Anny Rejnovské viz Macek, L., Rous, P.: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993, s. 70-74.

¹⁸ vojákem

NB. P[an] kaplan je kopulíroval. Což se stalo s dovolením velebné consistorie pražské, jakž attestati¹⁹ ukazuje.

27) Byl při copulati urozený pán Karel N. Fleišinger z Auerspachu (titul), někdejší J[e]ho M[i]losti c[í]sařské rychtář král[ovského] města Brodu Německého a nyní vzáctný měšténín pod povinností v slavném Novém Městě pražském, přítel krevní a přitom ode mne v kmotrovství požádaný, též p[an] Tomáš N. Špendlíkář, měšt[ě]nín staroměstský, na plácku u s[vatě] Anežky dům mající, i s paní svou, p[an] Joan[nes], syn p[ana] N. Pařízka, radního etc., družba a panna Dorotka, sestra téhož družby, za přední a panna Juditka, dcera paní Mařenky, rodilé Trnkové, za druhou družičku, též p[an] leítnant²⁰ a p[an] fendrych²¹ a jinší.

28) Léta 1706, dne 6. Martii, v sobotu před kejchavnou nedělí²² ve 3 hodiny německý přede dnem, narodil se ve městě Čáslavi, kdežto jsem já v ten čas kantorem, Lidmile Kateřině, dceři mé (kterážto manžela svého Joannesa Müllera, rodilého z Pruské země, na vojně má), syn, jemužto na křtu svatém jméno dáno jest Jan Josef. Křtil jej v chrámě Páně s[vatých] Petra a Pavla v týž den sobotní důstojně velebný, vysoce učený pan Joannes, baron z Říčan (titul), děkan král[ovského] kraj[ského] města Čáslavě, též vicarius fora-

29) neus kraje Čáslavského, kmotrové jeho jsou tito: pan Václav Lorenců, rodič²³ německobrodský a nyní měšténín a kupec čáslavský, kterýžto jej na rukou držel, druhý p[an] Pavel Horský, mydlář, též měšt[ě]nín čáslavský a paní Terezie, manželka p[ana] Samuele Svobody, též souseda téhož města. Narodil se na znamení Střelce, tak jakž v mém kalendáři položeno jest. Pán Bůh rač mu dáti, aby na světě dobře živ byl, tak aby po smrti do nebeského království dostatí a na věky věkův radovati se mohl, amen.

Buď z toho jméno Páně pochváleno.

30) Léta 1707, dne 26. Octobris, to jest ve středu, třetí den před s[vatých] Šimona Judy a jmenovitě na dne s[vatého] Evarista, papeže a mučedlníka, též ten den jest s[va]té Abundancie, narodil se Adamovi, synu mému a Kateřině, man-

¹⁹ osvědčení

²⁰ Voják s nejnižší důstojnickou hodností v armádách německých a rakouských panovníků, dnes by odpovídala hodnosti podporučíka.

²¹ praporčík

²² Neděle Oculi - třetí postní.

²³ rodák

želce jeho, syn, po desátý hodině německý před polednem na znamení Štíra, pan páter Ladislav z zdejšího kláštera německobrodského jej křtil, jméno jeho Jan Václav; kmotrové pan Václav Štěpánek na rukou ho držel, pan Lukáš Suchánek a paní Dorota, manželka p[ana] Davida Mecheldta, radního. Pán Bůh rač mu dáti, aby na světě dobře živ byl a království Boží sobě zasloužil, amen.

31) _ 1708, mezi 22. a 23. Apr[ili], totiž právě ve 12 hodin německých o půlnoci ke dni s[vatého] Vojtěcha, Pán Bůh povolati ráčil z tohoto světa Jana Václava, syna Adama, syna mého a Kateřiny, manželky jeho, jakožto vnuka mého, kterýžto na neštovice stonal a věku svého půl léta bez tří dní měl; jehožto tělo při chrámě Páně velkým na krchově na den s[vatého] Vojtěcha pohřbeno jest, dušička pak jeho beze vší všudy pochybnosti s Kristem Pánem s neviňátky a andělíčkami v nebeské slávě na věky věkův se radovati bude, amen. _

32) 1709, 21. Julii, okolo 9. hodiny polov[ičného] orloje, na znamení Střelce, byl pátek, narodila se dcera Adamovi, synu mému a Kateřině, manž[elce] jeho, jméno jí dáno Anna Marie, kmotrové: paní Dorota Mecheldová na rukou ji držela, paní Kateřina Štěpánková a pan Lukáš Suchánek. Pán Bůh rač jí dáti na světě dobře živa býti a potom věčnou radost.

1711, dne 31. Decemb[ris], poslední den roku, ráno k půl osmé hodině polov[ičného] orloje, narodil se Adamovi, synu mému, syn na znamení Panny, byl ten den čtvrtek, křtil ho pan děkan zdejší německobrodský Joannes Baptista Seidl, kmotr přední pan Valentin Jenč, druhý p[an] Max[imilián] Suchánek, kmotra paní Justýna, manželka p[ana] Pavla Kotlasy, jména jeho Kašpar Melichar Valentin. Pán Bůh rač mu dáti na světě dobře živu býti a po smrti království nebeské, amen.

33) Jiné paměti

P[an] otec můj milý Jiří Josef Jelínek, měšťténín a spoluradní města Pardubic nad Labem, ještě za živobytí svého hádal, že by se asi v létu 1613 (jestliže dříve není) narodil.

1693, dne 30. Julii, to jest na den s[vatého] Abdona, bylo ve čtvrtek asi 3 hodiny přede dnem, nadepsaný p[an] otec můj Jiří Josef Jelínek po zaopatření spasitelnými svátostmi s tímto světem se rozloučíc, v Pánu Bohu usnul; však při jeho smrti jsem nebyl, neb sem předtím s ním rozžehnal.

34) Pán Bůh račiž mu milostiv býti a jeho duši, jako i jiné všech věrných duše, do věčné slávy mezi své vyvolené přijíti, amen.

Dne 1. Augusti, při dvouch Věech svatých u s[vatéh]o Jana při městě Pardubicích konaných, náležitý pohřeb měl a tam na krchově²⁴ tělo jeho odpočívá; kdežto jsem přítomen byl. Dne 3. Augusti, v místě radním tam v Pardubicích, kšaft²⁵ jeho publicírován²⁶ a 14. Septembris, to jest v šesti nedělích k stvrzení přišel; a ačkoliv můj bratr Jakub

35) Joan[nes] Jelínek (mladší jsa, dědicem předním býti, a že by jemu dům patřiti měl se domnívaje) též Alžběta, Kateřina a Zuzana, tři sestry mý, spolu i s manžely svými, všichni s domy (já pak v ten čas né) zaopatřeny, proti tomu kšaftu a proti mně, Alžběta sice a Kateřina, myslím, ne tak jako druží, velmi na odpor byli i také prokurátora od Hory Kutný, který se některý čas v Pardubicích zdržoval a tam dům sobě koupiti smejšlel, sobě zjednajíc, odpor kšaftu magistrátu podali; však ale toliko na mé oustní předneše-

36) ní, protože jisté a podstatné příčiny v přítomnosti dvouch panův radních od písaře městského v témž kšaftu položené byly, pozadu zůstali a p[an] prokurátor jejich, dostanouc od nich, jimž sloužil, domluvu, s maličkým nosejčkem odebrati se musel a hus (kterou snad šhubati a obojí stranu do škod a outrat uváděti, soudcům pak zaneprázdnění činiti chtěl) zatím ulítla. My pak dědicové, obzvláštně[!] ²⁷ já, majíc k tomu nejprřednější dle kšaftu právo, dům jsme prodali

37) magistrátu a co komu náleželo dobře zaplatíc, dluhy pozůstalé též zapravíc, o ostatek, jako i o jiné věci, se rozdělili, neb jsme již všichni, buď Bohu chvála, zletilí a dospělí byli.

Vinšoval bych, aby jeden každý, když cokoliv, buď mnoho, neb dosti málo, po rodičích aneb po komkoliv zdědí, byť pak třebas za krejcar špendlíku bylo, o to se pokojně rozdělili a jestli by toho někdo nepotřeboval, tehdy potřebnějšímu to daroval, soudu zanechal a tak sobě záduší zejskal. Než

38) přicházím na to, že snad někdo by říci mohl, když tobě dům odkázán byl, pročs pak ho neujal a v něm nezůstal? Odpovídám: předně, kdybych byl dům ujal, byl bych ihned dluhy platiti; za druhé, bratru a sestram též hotové peníze na jejich díly složiti; za třetí, právo městské (majíc je, však domu v ten čas né, v Německém Brodě) znovu kupovati, též do řeznického cechu přistoupiti mu

²⁴ na hřbitově

²⁵ závět

²⁶ zveřejněn

²⁷ Správně „obzvláštně“.

sel; za čtvrté, jsa již v ten čas do 26 let zde v Německém Brodě,
NB. Nyní však co jsem toto

39) *psal, jak náleží 30^{ti} let a asi 14 dní (což psáno jest dne 2. Decembris 1697. roku)*

že bych se s mnohými lidmi, jak v Pardubicích, tak také po vesnicích a jiných místech, dlouho neseznámil; k tomu za páté, z strany nadepsaného domu, od svých vlastních nějaké důtklivé[!]²⁸ slova slyšeti musel; a naposledy kdo ví jak by mně tam povětrí sloužilo. Tudy a z těch i jiných ještě více příčin, jichž pro obšírnost nekladu, jsem se rozmyslil.

40) A tak nyní k začátku této paměti se navrátím; počítaje, kdyby se v létu 1613, neb[ožtík] dobré paměti, p[an] otec můj Jiří Josef Jelínek narodil a potom (vystojíc na tom světě veliké obtížnosti vzláště[!] v vojenský běh, o čemž by mnoho psáti bylo) léta 1693, dne 30. Julii, že jest umřel, tehdy by věku svého osumdesáte let měl. Přitom také s první manželkou Magdalénou rok bez 11 dní byl. Z čehož buď jméno Páně pochváleno na věky věkův, amen.

Requiescat in pace, amen.

41) Paní mateř má milá, jménem Kateřina, dcera p[ana] Šimona Huttského, v letech svých asi 25^{ti}, jestliže starší nebyla (tak jakž neb[ožtík] p[an] otec můj pravil) se vdala a v městě Rakovníce v outerý před s[vatý]m Martinem, jenž bylo 8. Novembris, v létu 1644 s N. panem otcem Jiřím J. Jelínkem veselí svadební měla, s ním v manželství byla 41 rok bez 7 neděl a jednoho dne; a tak následovně v létu 1685, dne 21. Septembr[is], (majíc věku svého 66 let)

42) jmenovitě na den s[vatéh]o Matouše, apoštola Páně, v půl čtvrtý hodiny z poledne, po zaopatření duše své spasitedlnými svátostmi, v Pánu Bohu usnula, při jejížto smrti jsem byl, nebo pro mně posláno bylo; a když jsem v noci, asi ve 2 hodiny na noc, jedním dnem 7 mil až tam do Pardubic přišel, tehdy ačkoliv prve již dosti dlouho od ní žádný slovo slyšáno nebylo a to tak asi do třetího dne trvalo, jako by v mdlobách byla, potom

43) však, když jsem já přišel a Jakub, bratr můj, k ní mluvíc se ptal, zdali by také ještě ráda mně viděla (však já sem zatím venku v síni byl) a potom i oznámil, že tu jsem, ona ihned se schopila, hlavu pozdvihše promluvila, že ráda; a tak vejduc já do světnice k ní, s ní jsem v krátkosti promluvil a v čem jsem ji koliv po všechn čas kdy rozhněval, aby mně to odpustila, synovsky

²⁸ Správně „důtklivá“.

odprosil a rozžehnal, což jí myslím milo bylo a také mně odpustila, odpustiž ji Bože též, amen.

Nicméně

44) po tom mém s ní shledání, ještě do třetího dne živa byla, ale však vždy tiše ležela, potom pak, když se Pánu Bohu líbilo, té naděje jsem, že se k němu do věčné slávy odebrala, a to v pátek bylo. 23. Septembris, v neděli při nešpoře, funus byl k kostelu s[vatéh]o Jana, kdežto sice před osmi lety bez osmi týhodnův dříve, nežli p[ana] otce, tělo na krchově pochováno jest, vedle sebe ležíce.

25. Septemb[ris] sloužily se dvě mše svaté za duši její v tem nadepsaném chrámě Páně s[vatéh]o Jana Křtitele.

45) 1662, dne 15. Aprilis, v sobotu po Velikonoci, má milá paní bába Alžběta, která podle mého počtu (jestliže jsem nechybil, neb jsem tehdy ještě pachole byl, když sem léta její počítal) asi 99 let by míti měla, v Pánu Bohu, po zaopatření spasitelnými svátostmi, usnula; která mě velice milovala. Při její smrti jsem také byl. Pán Bůh račiž jí milostiv býti a její duši do slávy věčné mezi vyvolené Boží přijíti, amen, staniž se tak všemohoucí Pane.

NB. V Pardubicích umřela a u s[vatéh]o Jana tělo její odpočívá.

46) 1666, dne 27. Februarii, p[an] Jan Pokorný, měšťtín a spoluradní města Pardubic nad Labem, vlastní bratr n[ebožtíka] p[ana] otce mého, z tohoto světa se odebral a v Pánu Bohu usnul; též u s[vatéh]o Jana na témž krchově odpočívá tělo jeho. Pán Bůh račiž mu milostiv býti a duši je do věčné slávy přijíti, amen.

Též jsem při jeho smrti i funuse byl.

47) Léta 1678, dne 6. Januarii, Jan Václav, syn můj (který se dne 24. Decembris léta 1677 narodil), jmenovitě na Tři krále ve 3 hodiny na noc, v Pánu Bohu usnul, věku svého státi jenom 13 dní měl; 8. Januarii tělo jeho pochováno aneb pohřbeno jest na krchově, právě proti oknu zákristie, které proti děkanství jest, asi 6 hrobů ode zdi, a to při hlavním chrámě Páně pod titulem Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie zde v král[ovské]m městě Brodě Německém.

48) Léta 1680, dne 2. Novembris, jmenovitě na den Všech věrných dušiček před 19^u hodinou, povolal k sobě Pán Bůh všemohoucí prostředkem smrti časné mou milou dceru Františku Rozinu, kterážto ve čtvrtek se rozstonala a v sobotu, když z ní psotník²⁹ hnal, má manželka Dorota, jakožto mateř její, umejti jí chtěla, ona však na rukou umírala a jako by právě usnula, tak skonala;

²⁹ Dětská nemoc, spojená s křečí.

NB. Mnoho zde sice v tom roce lidí na morní ránu pomřelo, však ale na ní nebylo nic znáti, jenom, že ně-

49) kterou pihu pod kůží proti srdci měla; jestliže co vnitř bylo, to nejlépe Pán Bůh ví.

Notandum³⁰

Když má manželka, mateř její, asi 3 dni v koutě po porodu ležela, a to v tom nešťastným domě, který mně zmocněním z zášti vzat byl, v němž nyní Pavel Holík zůstává, tehdy přišla k ní, mimo nadálost mou, a vzlezla[!] za španělskou zeď, jedna osoba ženská, která prve nikdá žádné seznámení (ačkoliiv že hornopředměstká[!] souseda byla) s ní neměla, skrze což

50) nemálo pohoršen jsem byl, avšak nikoliv se nenadál, aby co z toho jejího ohyzdného navštívení pojíti mělo. Když pak večer přišel a již také noc byla, tehdy na dítě psotník přišel a mateř omdlévala, nevěděl jsem co činiti; dítě jsem vzal a na matku fochroval³¹, sám pak div také leknutím a strachem nepadl; pro bábu jsem poslal a pro spovědníka též poslati chtěl, že však bába mateř opatřila a s ní lépe bylo, tehdy sem tak zanechal; dítě však spokojeno nebylo, aniž

51) se tak lehce spokojiti dalo, až vždy předce nějaké prostředky se vynášly, že i to tak prostředně zdrávo býti se zdálo.

Co se ale dále stalo: když již asi šest neb sedm neděl minulo, přišla ta jistá ženská osoba zase do domu, hledající prej mě, tu nějakou chvíli pobyla; a jak odešla, tak ihned na dítě psotník přišel a je začasté tuze držel, takže celého čtvrt léta v té takové nemoci trvalo a ve dne i v noci pokoje nemělo, anobrž jenom na rukouch mateře, děvečky a mých chováno

52) a více nežli na kolíbce tak kolíbáno aneb konoušeno bylo; následovně pak, když jsem já s žalostí velikou přes pole odešel a doma nebyl, obě dvě oči jako vajíčka témuž dítěti ven vylezly a potom pomalu zřetedlnice vytekly; nicméně to dítě vždy předce půl páta léta a devět týhodnův živo bylo, a tak skrze tu slepotu, nepochybně s Kristem Pánem, ženichem svým milým, v té neskonalé slávě být věčný sobě zasloužilo, amen.

Pohřbena jest na velkém krchově podle Jan Václava, bratra svého.

53) Léta Páně 1686, dne 4. Maii, na den s[vatéh]o Floriána a také na den s[vat]é Moniky v večer, asi v 6 hodin z poledne, Pán Bůh všemohoucí prostředkem časné smrti povolati ráčil z tohoto bídneho světa Jana Jiřího, syna

³⁰ Volně možno přeložit jako „poznámka“.

³¹ ovíval vějířem

mého milého, kterýžto nejprvnější dítě ode mně Jana Jindřicha Stanislava Jelínka s Dorotou, manželkou mou, poctivě (jako i druzí děti) na svět zplozené, asi v 5^{tí} neb 6^{tí} letech maličkou kuličku za uchem, jako by bobrový hrách býti mohl,

54) narostlé jest mělo, a potom rostouc mu to rok po roku víc (ačkoliv o to vynasnažovalo se, aby od toho pomozeno bylo) tak, že mu veliká fistule³² narostla a krk mu zakrosovala³³; naposledy pak potom, majíc již dvanácte let a jeden a dvaceti neděl, otekly jsa, že téměř nohy jeho proti slunečnému světlu prohlídnouti mohl, poroučejíce se vždycky Pánu Bohu a Panence Marii etc., dobrou paměť máje a před tím se

55) vyzpovídaje s přijetím velebné svátosti, potom ten den v poledne, na s[vatéh]o Floriána, poslední pomazání přijal a následovně sedíce u kamen v horní světničce školy německobrodský (kdežto dosavad v tomto 1697 roce zůstávám), protože pro otok ležeti nemohl, s tímto světem se rozžehnajíc, v Kristu Pánu, v přítomnosti mé osoby jakožto otce a mateře své, přitom také jedné ženy, která ho hlídala, mezi rukama pokojně usnul a jeho tělo na velkém krchově u Matičky boží podle bratra a sestry, duše pak beze vší pochybnosti v nebi odpočívá a radost věčnou má, amen.

56) Léta Páně 1707, dne 21. Septembris ve středu, jmenovitě na den s[vatéh]o Matouše apoštola, asi 2 hodiny přede dnem, Vilím František Antonín, syn můj, máje věku svého 20 let bez devíti neděl zouplna, v domě urozeného pána Karla Flaišingera z Auerspachu, p[ana] kmotra a strejce, na Novém Městě pražském na Poříčí za s[vatý]m Josefem, třetí dům od druhýho domu téhož p[ana] Flaišingera od starodávna u Tašků řečeného, kdežto Lidmila, dcera má, sestra jeho Vilíma, v nájmu

57) zůstávala, po vystání asi 2 neb 3 týhodní těžké nemoci, jsouc spasitedlnými svátostmi zaopatřen a před vyjitím duše z těla vidouc krásné mládence okolo sebe a jasnost před očima svýma, i žebráčka, jemuž kus chleba dáti poručil, ale sestra jeho žádného neviděla a ještě něco (o čemž týž Lidmile, sestře své tu přítomné, vypravoval) radostného více, s vyzpíváním předtím, nevím zdali celé, písničky, aneb jen některého verše:

³² píštěl

³³ zabrala, nahradila

58) Ach můj smutku, má žalosti, nemohu mít vědomosti, kde mu první nocleh bude, když má duše z těla vyjde, etc., z tohoto světa, beze vsí pochybnosti, jistě do věčné slávy se jest odebral.

Druhý pak den ve čtvrtek, při mši svatě u s[vatéh]o Jindřicha na Novém Městě pražském, na krchově blíž kostnice vedle rodu pana Karla Flaišingera, pohřben a na jeho hrobě kříž postaven a na něm tabulka s nápisem mým, v městě Čáslavi učiněným a tam do Prahy

59) po Dorotce, dceři mé, poslaným, pro památku přibita jest. Pane Bože rač mu milostiv býti, aby se mohla jeho duše v nebeské slávě na věky věkův radovati, amen. Moje neb[ožka] paní mateř Kateřina Jelínková, téhož Vilíma bába, v městě Pardubicích také na den s[vatéh]o Matouše před 22 lety (jakž zpředu psáno jest) z tohoto světa se odebrala. Pán Bůh rač jim oběma i všem dušičkám milostiv býti, amen.

NB. K témuž

60) *NB. Paměť. Tento n[ebožtík] Vilím, syn můj, u Matěje Toufara, řezníka na Novém Městě pražském (kdežto se velmi zle měl) toliko od postu v službě zůstával a za svou věrnou službu a těžkou práci, skrze kterou se snad namohl, přijdouc do nemoci, z domu vyháněn byl, takže kdyby se byla Lidmila, sestra jeho, k tomu netrefila a jej do příbytku, tu kde v nájmu zůstávala, dosloužíc mu až do vyjití duše z těla jeho, jej nepřichránila, snad vyjda on nemocný bez kabátu na ulici, byl by snadno mohl mizerně zahynouti. NB. Po jeho pak smrti, v krátkém čase, téhož Toufara manželka, také umřela.*

NB. Jan Václav, synáček Adama, syna mého, vnuk můj, mezi 22. a 23. Apr[ilii] 1708, umřel a napřed po narození jeho zapsán jest.

61) Léta 1708, od Nového léta, dostal sem se ze služby kantorské, již podruhé, z Čáslavě a přistěhoval jsem se do Něm[eckéh]o Brodu 7. Januarii téhož léta. V kterémžto městě Čáslavi (dostanouce se tam z Nových Dvorův od hraběte Věžníka) 2 léta jsem zůstával. A tak v Čáslavi po obakrát byl jsem 6 let a mezi těmi 6^{ti} lety 2 léta na Nových Dvořích u hraběte Věžníka, činí všeho 8 let.

62) Léta 1713, dne 2. Octobris, Rozalie Starosta, dcera má (dostanouc se na den s[vatéh]o Václava v Praze do lazaretu, majíc černé peteče³⁴, kdežto 2 doktoři i jeden duchovní byl, však nemoha jí pomoci, ona pěkný, jakž jsem zprávu dostal od Lidmily, sestry její, kšaft učinila, kterýž týž duchovní jí sepsal, co na mše svatě a svíčky i chudým z služby své a z šatův poroučela, ano i také na truhlu 1 z[latý] r[ýnský] odkázala) potom po zpovědi a přijetí Pána

³⁴ černé neštovice

Boha, jakž týž duchovní vyznal, pěkně umřela, totiž svrchu psaného dne a do truhly položena a pochována jest. Pán Bůh rač ji milostiv býti a její duši do věčné

63) slávy mezi své svaté vyvolené přijíti, amen. Věku svého měla 21 let a čtyry týhodny zouplna.

Léta téhož 1713, dne 27. Octob[ris], Lidmila Kateřina, dcera má, která u Zlatého bažanta na Poříčí na Novém Městě v Praze pokojík najatý měla, tam se, to jest na den s[vatých] Šimona Judy v pátek, na černé (prej) peteče rozstolala a čtvrtý den v pondělí v poledne, to jest 30. Octobris, život svůj dokonala, však ale ten den, když se rozstolala, u zpovědi a přijímání byla. Pán Bůh rač jí milostiv býti, amen.

NB. Věku svého měla 32 léta, 7 neděl a tři dni.

64) *NB. Co se v Praze ten mor začal, do 15. Novembris v témž 1713 roce, pomřelo lidí (mimo židův) třiceti dva tisíce dvě stě sedumdesáte a šest osob, mezi nimiž také tyto mé dvě dcery v počtu jsou; kterýmžto všem věrným dušičkám Bože všemohoucí rač milostiv býti a je všechny skrze zásluhy Krista Pána a nejsvětější rodičky Boží Panenky Marie i všech milých božích svatých nebesťánův zásluhy, do věčné a neskonalé radosti přijíti, amen, amen, amen.*

NB. Ale potom jich ještě mnoho pomřelo.

65) Léta 1714, dne 15. Apr[ilis], Kateřina, rodilá Zajíčková z města Čáslavě, manželka Adama Felixe Jelínka, syna mého, po zaopatření její duše spasitelnými svátostmi i ten den posledního pomazání, tu noc na pondělek, před půl nocí v 4 hodiny český, to jest v 11 hodin německých, majíc dobrou paměť do té poslední chvíle, s pobožným Pánu Bohu se poručením, život svůj dokonala; Pán Bůh rač ji milostiv býti, amen. V outerý při mši s[va]té funus byl k velkému kostelu zde v Brodě Německém, věku svého měla 28 let bez 5 dní.

NB. V manželství byla 12 let, 8 neděl.

66) Léta Páně 1728, dne 12. Máje, to jest v středu na strviek[!]³⁵, umřel můj pan otec Adam Jelínek Felix po zaopatření své duše, jak zpovědi i též přijímání velebné svátosti a posledního pomazání, s tímto světem se jest rozloučil a v Pánu šťastně usnul, jemužto Pán Bůh buď milostiv a radost věčnou dej, veselý z mrtvých vzkříšení, amen.³⁶

³⁵ Správně „čtvrtek“.

³⁶ Strana 66 je psána rukou Adama Davida Jelínka, vnuka Jana Jindřicha Stanislava Jelínka.

67) Léta Páně 1716, dne 15. Novembris, to jest v neděli ráno mezi 4 a 5 hodinou, můj pan otec Joan[nes] Henrich Stanislav Jelínek po zaopatření své duše jak zpovědí, též přijímání velebné svátosti a posledního pomazání, s tímto světem se jest rozloučil a v Pánu šťastně usnul, jemužto Pán Bůh buď milostiv a radost věčnou dej, veselé z mrtvých vzkříšení, amen.

68) Léta Páně 1718, dne 12. Augusti, to jest v pátek, nebožka moje paní mateř Dorota Jelínková, ráno okolo osmý hodiny, s tímto světem se jest rozloučila. Pán Bůh buď jí milostiv a dej jí slávu a radost věčnou, veselé z mrtvých vzkříšení, amen.

69) Léta Páně 1720, dne 31. Máje, to jest v pátek o třích hodinách ráno, umřela v Pardubicích p[an]í teta Alžběta Lazarka, sestra mého pana otce, na kterémžto funuse také sem tam byl, neb pro mě schvální posel byl poslán, funus teprva v neděli od vyčera[!] ³⁷ byl a druhý den 5 mší svatých za ní bylo slouženo, Pán Bůh jí dej slávu a radost věčnou a veselé z mrtvých vstání, amen.

70) Léta Páně 1720, dne 7. Junii, v pátek o 5 hodinách ráno, Pán Bůh nám ráčil povolati synáčka z tohoto světa jménem Karla Tomáše, stáří byl 31 tejdén, ten den měl funus o 5 hodinách s poledne k svatému Vojtěchu, na neštovice umřel. Věřím, že jeho dušička mezi anděly v nebi jest, amen.

A já sem ani doma nebyl, na funuse byl sem v Pardubicích, právě sem přišel, když z funusu taky přišli.

71) Léta Páně 1719, dne 6. Februarii, to jest tu pondělí po devítníku, aneb na den svaté panny Doroty, měl sem já Adam Felix Jelínek veselí svadební a Annou Kateřinou, vlastní dcerou p[ana] France Čermáka, měštěnína tohoto královského města Brodu Německého. Pán Bůh račiž nám dáti, aby sme v víře, lásce a svornosti, též v požehnání Božím, až do smrti byli a po smrti do království nebeského se dostali, amen.

72) Léta Páně 1719, dne 2. Novembris, to jest jmenovitě na památku Dušiček věrných, po vyjití svátku Všech milých Božích svatých, půl hodiny po půlnoci, aneb v půl osmý hodiny české, narodil se nám syn, jemužto jméno na křtu svatém dáno Karel Tomáš a byl křtěn ten den, pan kaplan zdejší ho křtil.

Kmotrové jeho pan Tomáš Kobzin, pan radní, na rukouch držel a pan Pavel Kotlas a paní Kateřina, manželka pana Maximiliána Suchánka, bylo již ve čtvrtek. Znamení jeho jest Rak, kdyby se byl o půl hodiny dříve narodil bylo by jeho znamení Blíženci.

³⁷ Správně „večera“.

73) Pán Bůh račiž mu dáti dobrej svět, aby ke cti a chvále Boží a k spasení své duše svůj zrušt měl a nám rodičům a přátelům k potěšení, amen.

Léta Páně 1721, dne 21. Octobris, to jest jmenovitě na den svaté Voršily v půl jedenácté hodiny před polednem, narodila se nám dcera, kteréžto na křtu svatém dáno jest jí jméno Kateřina, což den byl outerní, a křtil pan páter Severin z kláštera, p[an] děkan, ani p[an] kaplan

74) doma nebyli, kmotrové paní Kateřina, manželka p[ana] Tomáše Kobzina, na rukouch držela a paní Kateřina, manželka p[ana] Maximiliána Suchánka a pan Pavel Kotlas, Pán Bůh račiž ji dáti dobrý svět, aby ke cti a chvále Boží a k spasení své duše rostla a nám rodičům a přátelům k potěšení, amen. Znamení její jest Štír.

75) Léta Páně 1724, dne 22. Februarii, to jest v outerý před čtvrtou hodinou na noc, neb před devátou hodinou německou, narodila se nám dcera, kterážto druhý den ráno po mši svaté křtěna byla a pan děkan náš německobrodský ji křtil, jížto jméno je Rozina Kateřina, kmotry její sou paní Kateřina, manželka pana Tomáše

76) Kobzina, v rukouch držela a paní Kateřina, manželka pana Maximiliána Suchánka a pan Pavel Kotlas, Pán Bůh jí račiž dáti dobrý svět, aby ke cti a chvále Boží rostla a k spasení své duše a nám rodičům a přátelům k potěšení, amen.

Znamení její jest Vodnář.

77) Léta Páně 1726, dne 5. Junii, to jest ve středu o 5 hodinách po poledních, narodila se nám dcera, kterážto druhý den křtěna jest a na křtu svatém dáno jest jí jméno Maria Magdaléna Kateřina, pan děkan ji křtil, kmotrové její sou paní Kateřina, manželka pana Tomáše Kobzina a paní Kateřina, manželka p[ana] Maximiliána Suchánka

78) a pan Pavel Kotlas, vše měšťané zdejší, Pán Bůh jí račiž dáti dobrý svět, aby ke cti a chvále Boží rostla a k spasení své duše a nám rodičům k potěšení, amen. Znamení její jest Lev.

79) Léta Páně 1728, 20. dne srpna, to jest v pátek před pátou hodinou ráno, narodila se cera[!]³⁸, na křtu svatém dáno jest jí jméno Rozarije[!] Kateřina.

³⁸ Správně „dcera“.

Přední paní kmotra pa[ní]³⁹ Tomáše Kobzina, císařskýho rychtáře, druhá paní kmotra Kateřina, manželka pa[na] Maximiliána Suchánka a pan kmotr pa[n] Karel.

Znamení její jest Ryby⁴⁰

Po smrti pana otce s 9 nedělí narodila se.

80) Léta 1733, dne 24. července, to jest na den Kristiny panny v pátek, Pán Bůh ráčil dáti Adamovi Jelínkovi, Magdaléně, manželce mý, Pán Bůh ráčil nám dáti ceru[!] na znamení Kozorožce. Jména její Anna Běta. Kmotrové její panna Běta, pana Čutky cera[!], druhá paní manželka pana Čápa, třetí Karel, p[an] kmotr Křepíncký a čtvrtý p[an] Tomáš Bednář. Pán Bůh ráčí táti[!], aby na světě dobře živa byla. Nebo sem ten čas na Věži 1 míli od Brodu, byl sem šenkýřem. Křtěna Krásný Hoře pana pátera Vodáka, faráře.

81 - 87) Prázdná.

88 - 117)⁴¹

118) J[eho] M[ilosti] panu podkomořímu p[anu] Fridrichovi Věžníkovi, tento níže podepsaný extract, jak nejprve pod malou městskou, tak i prostřední pečeti, vydán jest dne 23. Maii 1661.

Extract

z privilegium města Brodu Německého, tak jak v kvaternu trhovém černém kropeném léta 1588, ve čtvrtek po s[vatě]m Linhartu, H VI při deskách zemských se vynachází.

Rychtáře pak městského a nad důchody obecními správci, poněvadž v obci na nich nemálo záležitosti a oni mezi sebou všechny

119) dostatky i nedostatky své nejlépe znají, při nich purkmistru a konšelích, jako starších obecních, kohož by hodného uznali, volení se zůstávají; a kteříž by tak koliv osoby k přijímání důchodův obecních všech i všelijakých volení byli, to aby každého roku po obnovení raddy ouřadu a vší obci, počty pořádné

³⁹ Míneň je zřejmě „Kateřina“

⁴⁰ Zde autor uvádí špatné znamení, 20. srpen je ve znamení Lva.

⁴¹ Opis českého překladu listiny, vydané v Praze dne 27. června 1637, kterou císař Ferdinand III. potvrzuje městská privilegia, pokud neodporují katolické víře a za poplatek 20 000 zlatých povyšuje Německý Brod na město královské a polepšuje městský znak, který se zde podrobně popisuje /včetně klauzule o provedení zápisu privilegia do desk zemských/ - originál viz Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond Archiv města Havlíčkův Brod, inv.č. 72.

povinni byli, v témž My jim s dědici a budoucími našimi žádné překážky činiti, ani jim v tom kracovati nemáme;

Confirmati na to od vysoce slavné paměti J[eho] M[ilos]ti c[ísařské]

120) Ferdinanda třetího, v kvaternu trhový druhým tělným léta 1637 v outerý po svatým Ondřeji, to jest 1. Decembris, B 8.

Über dieß so confirmiren und bestettigen wier Ihnen zuegleich alle hieuor von unseren Vorfahren und Ihren vorigen Obrigkeiten gehabte und confirmirte Privilegia, allermaßen dieselben unseren Hochgeschriften Herrn Vattern Christmildisten Angedenckens, nach sub dato Wien dne 24. Aug[usti] deß 1635 Jahrs confirmiret worden, also und der gestalt, das dieselbe in allen

121) Ihren Puncten, Clausulen undt Article, so weit sie der heil. catholischen Religion nicht zu wieder, und ermelte Statt in possessione velqasi derselben ist, gleich als wann solche alle von Wort zu Wort diesen unseren kaiser. und könig. Brieff, mit ein Verleibt wahren, gültig und kräftig sein Si sich auch derselben ohne männigliches Eintrag oder Hinderung ruhiglich gebrauchen halten und erfreien können.

Neben dieser unser kai. und könig. confirmation Ihrer hieuorigen Privilegien, Begna-

122) dung Recht und Gerechtigkeiten, thuen Wier Si noch ferner von newem, und dahin gnedigstbegaben, daß sie mit allein die Rathvahl, auf vorige Weiß und Gebrauch, wie Si von Altershero gepflogen und vermög haben den Privilegien erbefuegt, zue gewöhnlichen Zeiten, fürnehmen und fortstellen, sonder auch unsern Untercamerer so ins khünfftig jedesmahl solcher Wahl, wie in anderen unseren könig. Stätten, gebreüchlich beiwohnen würdt, weder jetzt noch hinführo mehr nicht als nebenst gebreüchlicher Lostfreihaltung 10 ⁴² groschen zue

123) geben schuldig sein sollen.

Že tomu všemu co se nadpisuje, tak v pravdě a v skutku jest, to my purkmistr a konšelé pečeti naší městskou (kteroužto k tomuto extractu vědomě sme přitisknouti dali) pro lepší důvěrnost dotvrzujeme, actum v městě Brodě Německém dne 23. Maii 1661.

124) Prázdná.

125) Paměti

⁴² kop

Léta Páně 1422, v sobotu po s[vatých] Třech králích, Jan Žižka dobyl šturmem Německý Brod, kdež na tři tisíce lidu z obojí strany padlo, město vydrancováno a vypáleno, za sedm let pořád pusté zůstalo.

1626, 13. Junii, na s[vatého] Antonína de Padua,⁴³ mezi 14. a 15. hodinou, vyšel oheň z domu Doroty Vaňkovy v Horní ulici blíž brány, mezi domy Řehoře Naymona z jedné a z druhé strany Jana Balatýho, pekaře,

126) kdežto Káča, dcera Doroty Vaňkovy oheň za komínem pod žlabem udělala, tříštky na 2 neděle sbírajíc, je chovala a těmi zapálila, uhořelo v tom ohni a co se zdusilo čtrnácte osob. Domův devadesáte sedm a čtyry sladovny, k tomu dvě stodoly za městem také vyhořely. Ten oheň trval málo více než čtyry hodiny; *NB. Však žádnéj nevěděl kdo by ten oheň byl založil.* Podle toho ohně našel se jinej k ní rovněj, jménem Ambrož, synek pražský, ten též před tím ohněm den, slámu po ulicích sbíral a za řadra ji schovával, naposledy jsa při krá-

127) deži v tom postižen, do vězení se dostal a tu na trápení⁴⁴ vyznal, že jest i U jelenů v hospodě, blížeji rathauzu⁴⁵ ležíc, podobně oheň založil a tak rovněj v jedné hodině měli spolu ty oba dva ohňové vyjítí, ale že Pán Bůh dal, že časně hospodyně takovej oheň uhlídala, jej jsou s pomocí Boží uhasili, sice by bylo snad celé město prachem padlo. Po několika dnech přišla zpřed psaná Káča do domu Markovýho, kde se šenkovalo, šenkýřky žádala, aby jí slámy dala, ona se jí ptala co s ní dělati bude? Kterážto odpověděla, jestliže jest se v

128) Horní ulici dobře svítlo, že se lépeji svítiti bude v Dolní ulici; i bylo právu věděti dáno a ona vězením opatřena jsouc, vyznala, že takový zlý skutek vykonala; matka pak její o tom vědouce, od města utekla, naposledy i ta se dostala a vězením opatřena byla; následovně pak jak dceru tak matku k útrpnému právu podali a téhož 1626 roku, dne 4. Julii, jsou mistrem popravním koncovány; matka její vlastní před některým rokem manžela svého vlastního nožem zabila; i tak matka jest sřata a dcera Káča s tím Ambrožem upálena.

129) 1628, 24. Februarii, J[eho] M[ilosti] c[ísařské] páni comissaři do Německého Brodu v příčině reformati přijeli, na ráno jesuvita kázání v velkém kostele učinil, potom pak obec povolána byla do starý rychty⁴⁶, kdež nyní slove U jelenů, tam obci patenty čtené byly, kdo se chce s Jeho Milostí Císařskou

⁴³ Padova v Itálii.

⁴⁴ mučení

⁴⁵ radnici

⁴⁶ Dnes sídlo městského úřadu.

v náboženství srovnávati a katolickou víru přijíti⁴⁷, ten že má v české zemi zůstatí a kdo by pak nechtěl, tehdy aby do Velkonoci hleděl české země prázen býti. Páni comissari byli p[an] Václav Herolt Libštejnský z Kolovrat, p[an] Vilím z Kolovrat z kraje Chrudimského na Bystrým a p[áter] Joann[es] Platais, kanovník pražský.

130) 1633, 20. Januarii, voda byla zde v Brodě Německém tak veliká, že ji mohl z mostu rukou dosáhnouti; což nad paměť lidskou jest.

Téhož léta, 9. Jan[uarii], mezi 3. a 4. hodinou umřela paní Marie Magdaléna, hraběnka Trčková z Lobkovic a jest pochována 23. Januarii v kostele v městě Světlý v sklípku pánův Trčkův.

1634, 29. září, na den svatého Michala, archanděla, vysoce urozený pan Jan Rudolf, hrabě Trčka z Lípy, umřel zde v městě Brodě Něm[eckém], v domě pánův z Říčán, mezi hodinou 19. a 20. Pochován jest v sklípku v kostele měst[a] Světlý dne 16. Oktob[ris], to jest na den s[vatého] Havla. Anno ut Supra⁴⁸.

131) 1635, 23. Septemb[ris], ouřad německobrodský prodal dvě vesnice, totiž Posovice⁴⁹ a Mokobruny⁵⁰ panu Hadlerovi z Bukau za 5000 z[latých] r[ynských] a jsou mu postoupeny i s poddanými 28. Septemb[ris]. Anno ut Supra.

1635, 17. Martii, mezi 11. a 12. hodinou, vzala voda most velkej zde v Brodě Německém a roztrhala jej na čtyry kusy, jeden kus snesla dolů až k panským lukám a druhej kus po straně k příkopům vrazila, třetí pak na obec snesla, čtvrtého kusu zanechala. Při bráně ti lidé, kteří se na to dívali až hrozno bylo, povídali, když

132) jej roztrhla, že se o něj kry zastavily a jej zhuru zdvihly, potom se ty kry všeckny k panským lukám snesly, takže lidé po nich sem i tam chodili.

1358, dne 10. Julii, most Pražský od císaře Karla čtvrtého založen, a to kamenný přes Vltavu.

1496, 5. Januarii, most Pražský se zbořil v tom místě, kde nyní Boží muky stojí.

1503, dne 22. Junii, most Pražský přes celou Vltavu dostaven jest, dlouhost jeho 862 loktův jest; kdo nevěří, nechť jej změří; tak uvěří.

NB. A tak se stavěl 145 let.

⁴⁷ přijmouti

⁴⁸ Volně přeloženo z latiny zní „léta výše uvedeného“.

⁴⁹ Pozovice

⁵⁰ Studénka u Štoků

133) 1621, dne 21 Junii, žalostivá executi⁵¹ konána byla v Praze nad rebelanty českými.

Léta 839, dne 18. Junii, bylo lacino v Čechách, korec pšenice za dva malé peníze kupovali.⁵²

1648, 26. Julii, lid švejdský hrad Pražský a Malou Stranu dostal.⁵³

1514, 23. Augusti, pražané staroměstští pro vynášení rady dali dva konšely stíti.

1645, 25. Aug[usti], město Brno od švédského lidu obleženo, ale s hanbou opuštěno.⁵⁴

1517, 26. Augusti, Jeruzalém

134) od Turkův dobyt, který dosavad v své moci mají.

1471, 27. Aug[usti], město Čáslav s kostelem i zvony skoro všechno vyhořelo.

430, 28. Aug[usti], s[vatý] Augustin umřel v městě Hyponu řečeném v Africe.⁵⁵

1347, 3. Septemb[ris], císař Karel čtvrtý klášter Matky boží Sněžné v Praze založil.

799, 5. Sept[embris], město Jihlava od Moravanův, chtěc odtud Čechům škoditi, založena.

1634, 6. Septemb[ris], Ferdinand třetí, král český, porazil lid kurfiršta saského v Nordlinku.

135) 15 let před narozením Krista Pána narodila se Panna Maria.

1638, 11. Sept[embris], císař Ferdinand třetí obraz Panny Marie do Staré Boleslavě doprovázeti ráčil.

1529, 13. Septemb[ris], Turek u Vídně 20 šturmu a lidu 80 tisíc ztratil a s hanbou odtrhl⁵⁶.

⁵¹ exekuce

⁵² Tento a mnohé další podrobné údaje z dějin českých zemí v dobách dávno minulých nasvědčují tomu, že autor byl dobře obeznámen s *Kronikou českou* Václava Hájka z Libočan, která poprvé vyšla roku 1541 a mnohé z ní čerpal i olomoucký biskup Jan Dubravius, který „Hájka“ použil jako základní pramen pro svoji práci *Historia regni Boemiae*, jež vyšla roku 1552.

⁵³ Zde si autor popletl datum. Pražských Hradčan a Malé Strany se švédský generál Königsmark zmocnil o měsíc déle, tj. 26. srpna.

⁵⁴ Jednalo se o tažení švédského generála Torstenssona, který si po vyhrané bitvě u Jankova (6.3. 1645) otevřel cestu na Moravu.

⁵⁵ Hyppo - sídlo biskupství v severní Africe.

⁵⁶ odtáhl

824, 22. Sept[embris], sníh veliký spadl a trval 29 neděl začátek podzimku.

717, 23. Sept[embris], Libuše kněžna nejprv hrad Pražský založila a dřevěný vystavěti dala.

788, 24. Sept[embris], Mnata, kníže české po Libuši, hrad Pražský z kamenní vystavěti dal.

136) 1663, 26. Sept[embris], Nový Zámky v Uhřích accordem⁵⁷ vzaty od Turka.

1631, 15. Novembr[is], města pražská kurfirštu saskému pod accordem se podali a Nyburk⁵⁸ vypálili.

1620, 17. Novembr[is], Fridrich, falckrabě, z kostela s[vatého] Víta v Praze obrazy vyházal.

1627, 20. Novembris, narodilo se tele na panství Pardubském o dvouh hlavách.

A[nn]o 1378, 29. Novemb[ris], střelba a prach od jednoho chytrého mnicha vymyšlena.

1611, 8. Janu[arii], pasovští vpád učinili do Menšího Města pražského.

137) 1564, 18. Jan[uarii], u Hory Kutný v Čechách narodilo se dítě o dvouh hlavách.

A[nn]o 644, 19. Januarii, Čech a Lech, bratři vlastní, nejprve do Čech přišli a tu se osadili.

908, 22. Jan[uarii], svatý Václav, kníže české, narodil se z Drahomíry, ukrutné pohanky.

1547, 29. Janu[arii], Čechové začali oděv smutku nositi při pohřbu královny Anny.

1649, 30. Jan[uarii], Karel Stuard, englický král, od svých poddaných s'at sekerou ve městě Londu⁵⁹ na rynku.

138) 796, 1. Febr[uarii], Čáslav založena.

894, 2. Feb[ruarii], nejprvnější mše v Čechách v král[ovském] Hradci u s[vatého] Klimenta od kněze Keycha držána.

653, 13. Febr[uarii], Kouřim město nejprvnější v Čechách od knížete Lecha vystaveno.

775, 19. Feb[ruarii], město Plzeň od nějakého Radouše, pohana, založeno.

1437, 20. Feb[ruarii], komora v král[ovství] Českém od císaře Zikmunda vyzdvižena.

⁵⁷ úmluvou, dohodou

⁵⁸ Nymburk

⁵⁹ Londýně

1646, 27. Feb[ruarii], město Lipnice i zámek v Čechách od lidu císařského vyvráceno z gruntu.

139) 1645, 6. Martii, veliká bitva u Jankova v Čechách byla mezi švédským a císař[ským] lidem.

1562, 16. Martii, začátek koleje jesuuitské v Praze blížeji mostu.⁶⁰

718, 19. Martii, město Žatec od bohatého muže Svacha, pohana, založeno.

3970, 25. Martii, Adam z truple⁶¹ a hlíny stvořen, před narozením Pána Jezu Krista.

779, 1. Apr[ilis], Nymburg založen

1371, 7. Apr[ilis], Alžběta, císaře Karla čtvrtého manželka, novou podkovu roztrhla.

NB. Babylonská věž byla vejšky pět tisíc, sto a sedumdesáte čtyřých krokův, loktův činí 7761, to jest: sedum tisíc, sedm set a šedesáte jeden loktův.

140) 996, 23. Apri[ilis] 23. Apri[ilis], svatý Vojtěch, biskup pražský, při mši svaté od Prušáků zamordován.

1628, 24. Apri[ilis], kostel založen na Bílé hoře u Prahy od císaře Ferdinanda druhého.

722, 13. Maii, Přemysl, sedlák ze vsi Stadice, za kníže české zvolen od Libuše.

1536, 18. Maii, král englický, dal stíti svou manželku pro cizoložstvo. Třetí den sobě jinou pojal.

1631, 19. Maii, Magdeburg město od nejvyš[šího]o Tilly⁶² dobyto a vyplundrováno, lid v něm pobit.

141) 1632, 27. Maii, města pražská od generála z Valdštejna mocně zase dobyta.

1598, 28. Maii, Ráb v Uhřích Turkům odňat původem p[ánem] z Švarcenburku.

1618, 30. Maii, někteří místodržící císaře Matyáše z oken kanceláře české⁶³ v Praze vyházení.

⁶⁰ Míněno je Klementinum (dnes areál Národní knihovny) v Karlově ulici v Praze.

⁶¹ Beztvárný, nezformovaný kus hlíny nebo něčeho podobného, kus něčeho drolivého, drobitvého, vyprahlého.

⁶² Generalissimus císařské armády Jan Tserclaes, hrabě z Tilly, vítěz bitvy na Bílé hoře roku 1620.

⁶³ Původně expediční úřad českého panovníka, kterým procházeli všechny písemně vyřizované záležitosti mezi panovníkem a českými zeměmi a naopak. Kromě toho kancelář plnila funkci kanceláře a výkonného orgánu královské rady, vedla stálou pí-

1630, 11. Junii, veliká dražota a hlad v Čechách, takže chudí lidé hladem mřeli

1642, 13. Junii, Olomouc město lid švédský pod accordem⁶⁴ dostal.

1527, 15. Junii, železná klec na rynku Staroměstském v Praze postavena.

142) 1656, 14. Septemb[ris], císař Leopold první na Království české korunován.

Léta Páně 325, dne 3. Apr[ilis], svatá Helena kříž Páně v Jeruzalémě s velikou radostí doleji v zemi nalezla.

1640, dne 9. Junii, Leopold první, římský císař, český a uherský král, narodil se v městě Vídni.

1657, dne 2. Apr[ilis], císař Ferdinand třetí, pan otec císaře Leopolda prvního, umřel v Vídni.

1666, 14. Novemb[ris], Leopold, císař, měl svadbu s Markétou, dcerou krále španělského.

143) 1667, 25. Oktob[ris], Arnošt Vojtěch, kardinál z Harrachu, arcibiskup pražský (který mne Jana Jindřicha Stanislava Jelínka, totiž tím třetím jménem, v kostele s[vatého] Klimenta jesuitském v Praze, blíž mostu, biřmoval, a pan N. Blovský od Černého slunce mně v kmotrovství stál) v 9 hodin před polednem na palčivou zimnici umřel, byl kardinálem 42 léta. Requiescat in pace, Amen.

1673, 12. Martii, Markéta, římská císařovna, věku svého stáří 21 let, v Pánu usnula v Vídni, a to při porodu s princem.

144) 1673, 15. Octob[ris], císař Leopold první, měl v městě Grácu⁶⁵ veselí svadební s kněžnou Claudíí Felicití z Inšpruku.⁶⁶

1668, 12. Maii, 2 hodiny přede dnem pan Jan Henrich starší z Levenfelzu, J[eho] M[ilosti] c[ísařské] rychtář města Brodu Německého po skoupení města nejprvnější, umřel.

1673, 2. Maii, dvě hodiny po poledni, udeřilo povětří do velké věže při kostele zde v Německém Brodě, nejprve se za tabulí, kde německý hodiny

semnou agendu zemského sněmu a byla tak i jeho orgánem. Za vlády císaře Rudolfa II., kdy došlo ke značnému rozšíření počtu písemné agendy začalo docházet k tomu, že kancelář začala písemnosti nejen expedovat, ale sama je i vyřizovala a vytvořila tak předpoklady k její přeměně ve skutečný správní úřad, v dnešním slova smyslu.

⁶⁴ úmluvou, dohodou

⁶⁵ Štýrský Hradec

⁶⁶ z Innsbrucku

proti lípě ukazovaly, kouřilo, potom pod makovicí rožeň hořel, a když se to uhasilo a plech odtloukl, lidé již odešli, však ale potom v večer,

145) když sem já Joan[nes] Henr[ich] Jelínek, jsouc tehdaž servusem, s p[anem] Tomášem Langbeinem, ode mně dožádaným, pro stříkačky šel na věž a na velký cimbál⁶⁷ vstoupil, spatřil sem vnitř oheň, ješto z důli žádného dýmu znamenati se nemohlo, dal sem se na cimbál velký do tlučení s nemalým přitom křikem i strachem; kdežto lidé sběhše se, mléko kozy i vodu přinesli a tak sem to s týmž p[anem] Langbeinem ulil a uhasil; tak že kdybych byl nahoru nešel, byla by snad celá věž i s kostelem shořela a kdo ví kde by se snad (následujíc noc) bylo stavilo. Měl sem sobě zakázáno,⁶⁸ že se na mě v všem dobrém pamatovati bude, však ale chybilo.

146) 1656, 17. Maii, od stvoření světa, Noe všel do korábu a 1658, 27. Maii, zase vyšel z něho; a tak byl v něm dvě léta a deset dní.

1646, v městě Brodě Německém veliký mor byl, po několika tělích mrtvých do hrobův nosili a nejvíce 16 neb 17,

1680, zase v Německém Brodě, však ale v Vídni a v Praze i jinde, nakažení bylo, v Brodě však tenkrát nejvíce 6 a 7 těl mrtvých nesli. Násle-

147) dovně pak právě před svátkem s[vatéh]o Ondřeje, apoštola Páně, jako i předešlý mor, v ten čas přestal. A tak dle vzácného magistrátu a celé obce Německobrodské snešení⁶⁹, při hlavním chrámě Páně kaple ke cti s[vatéh]o Ondřeje vystavena jest.

1702, dne 17. Novembris, Josef, král uherský, císaře Leopolda, toho jména prvního, syn, po dobytí v říši hlavní pevnosti, města Landau, kdež to on král přítomen byl, do Hory Kutný 16. Novemb[ris] večer

148) a na ráno 17. Novemb[ris] na Nové Dvory, kdežto já kantorem jsouc, nejprve do obory přijeti a 14 neb 15 kusů jelenů sám zastřeliti, potom v bažantnici mnoho bažantů postřítleti a tu největší kratochvíl majíc, k snídani do zámku k J[eho] M[ilosti] p[anu] hraběti z Věžníků (jemuž jsem spolu s musikanty troubil a on až blízko nás trubačův se postavíc) přijeti, potom pak po snídani do druhé bažantnice zase na kratochvíl a odtud k Čáslavi (kdežto jeho královna byla) a pak k Německému Brodu jeti a tam nocleh míti ráčil.

⁶⁷ zvon

⁶⁸ Byl jsem si jist, ...

⁶⁹ usnesení

149) V manuálu právním král[ovského] města Brodu Německého, fol. 130⁷⁰

Léta 1700, dne 2. Martii, za úřadu purkmistra p[ana] Jana Jindřicha Weisenthala, memorial⁷¹ poctivého cechu řeznického J[eho] M[ilosti] panu podkomořímu (titul) z strany platu z krámův masných podaný a při punctech⁷² sem odeslaný,

150) Od J[eho] M[ilosti] c[ísařské] pana rychtáře, pana purkmistra, pánův radních, bedlivě povážený jsa, takový plat, který při skoupení města již cassirovany⁷³ byl a o tom v artikulích pánův řezníkův, ani nikdež jinde, žádná paměť se nevynachází, tu též totaliter⁷⁴ se cassiruje a poctivý cech řeznický, téhož (mimo platu ke špitáli

151) a kůru literátskému) na časy budoucí a věčné osvobozeny jest. Že tomu, což se tuto nadpisuje, tak a nejinače jest, to my J[eho] M[ilosti] c[ísařské] rychtář, purkmistr a rada téhož města Brodu Německého pečeti naší menší městskou potvrzujeme vědomě. Actum Anno et Die ut Supra.⁷⁵

152) Notandum⁷⁶

V příčině zpřed⁷⁷ psaného platu aneb ouroku každoročního, kteréhož se před skoupením města, než mezi jiné královská města pojaté bylo, po 50 [kopách grošů míšenských], následovně pak po skoupení a to vše již darmo po 25 [kopách grošů míšenských] a posledně na ponížené toho vyhledávání na 15 [kopách grošů míšenských] (v čemž jsem já Joan[nes] Henr[ich] Stanisl[av] Jelínek s p[anem] Václavem Chýškou, spolu se mnou cechovním, i také některý

153) rok spolu s ním v cechmistrovství jsoucím, přes 20 několik let pracoval a jak předně za J[eho] M[ilosti] pana z Harachu, druhého J[eho] M[ilosti] pana Hubryka, třetího J[eho] M[ilosti] pana z Šejdlerů a čtvrtého J[eho] M[ilosti] pana Obiteckého, vše podkomořích (titul) spisy psal, což i na Jich Excell[ence]

⁷⁰ Zápis se nepodařilo v městských knihách nalézt. Jedná se zřejmě o opis zápisu z nedochovaného svazku.

⁷¹ písemné podání

⁷² v písemné podobě

⁷³ zrušený

⁷⁴ jednota v názoru (???)

⁷⁵ Dáno roku a dne výše uvedeného.

⁷⁶ V latině „poznámka“.

⁷⁷ vpředu

a M[ilosti] královské pány, pány místodržící (titul) vznešeno, i dobře (tak jakž vše v pokladnici

154) řeznické se vynajde, načež veliké množství outrat vzešlo, než těch osmi krámův držitelové, kteří při cechu řeznickém nejsou a platiti nápomocni býti nechtěli, mezi nimiž cech sladovnický jednoho krámu držitelem jest, přemožení byli[)] vyřízeno jsa, posledně při vzáctném magistrátu města Brodu Německého, k zmítnění přišlo; a tak proti tomuto vejpisu z manuálu právního pod počtí měst-

155) skou vydaného, také od cechu řeznického pod pečeti cechovní vzáctnému magistrátu vydáno jest, že na nižádném, ani to co jsme po skoupení města nejprve platili, ani škody a outraty vzešlé nahražené míti nežádáme, aniž kdo z budoucích potomkův žádati má.

Z čehož buď jméno Páně na věky pochváleno, že ani my nynější, ani potomci naši (což by snad na věčné časy trvalo) platiti nebudou.

NB. Ať na nás za to vzpomenou.

156) Léta 1706, dne 12. Maii, okolo 11. hodiny německé před polednem nejhroznější zatmení slunečné bylo, slunce bez jednoho coulu a téměř všechno v malé však chvíli; zatmělo se tak, že hvězdy větší každý, a to asi na čtvrt hodiny, spatřiti mohl a spatřil, kteréž jsem i já dosti patrně viděl a tma se stala, jakoby k jedné hodině na noc býti mohlo a přitom něco blýskavého, tak jako to, čím kamna blýskavý potřené jsou, napadlo, až to za několik dní na trávě zůstalo, v ten čas, jsouc já v Čáslavi kantorem, to jsem spatřil.

157) Léta Páně 1714, dne 8. Julii, poslal jsem obraz malovaný v rámě asi 2 ¹/₂ lokte s papršky⁷⁸ vysokým za sklem aneb tabulí celou sklennou nenastavovanou, kterážto z vejší asi 1 ¹/₂ lokte jest, do chrámu Páně nového svaté panny Markéty blíž vsi Suchý jsoucím, který jsem před některým rokem k mému v něm zalíbení maloval a k svátku svaté panny Markéty, kteréhož se den 13. Julii svěťí, offeriroval⁷⁹,

158) a na druhé zadní straně, na papíře přilepeném, pro památku takto napsal:

Tento obraz ode mě níže podepsaného jest malovaný z ledeckýho obrazu zázračného, hned brzo potom, když se na témž obraze zázraky zjevily a spatřovaly, jakož také při malování tohoto obrazu ten ledecký obraz často se měnil, ale však předce k témuž obrazu (což jinší lidé uznali) právě podobný a tak,

⁷⁸ paprsky

⁷⁹ daroval

159) jakž řezba jest, jak tvářnost, tak také jiné všechno na cirkl⁸⁰ vyměřeno jest; kterýžto teď malovaný obraz za sklennou tabulí jsoucí, zázračného obrazu Panny Marie bolestné v městě Jihlavi v kapli při hlavním chrámě Páně, skrze duchovní osobu ode mně požádanou, dotýkán i také potom v městě Brodě Německém od velebného pána pátera Antonína de Luca Capucina (který ve-

160) líké a obvzláštní odpustky od Jeho Svatosti papežské sobě udělené měl a na sta tisícův lidem, sem i tam po světě jdouc a jedouc, udělovati moc měl a uděloval) posvěcen jest. Nyní pak k větší cti a chvále nejsvětější Trojice boží a přeblahoslavené Panny Marie, též svaté panny Markéty a celé říše nebeské, ode mně i na místě Doroty, manželky mé a

161) dítek i vnukův mých s mosaznou lampou, kteráž před týmž obrazem viseti má, do chrámu Páně svaté panny Markéty na týž den, 13. Julii 1714, na věčnou památku se nejponíženěji odevzdává.

Joan. Henr. Stanisl. Jelínek Pardubský, měštěnin města Brodu Německého

162) 1713 roku, dne 3. Augusti, to jest srpna, byvše před tím po dva dni od Jana Tenciána, mydláře, strejce mého, pobízen, abych s ním do jeho domku blíž kostela s[vatého] Vojtěcha šel, nechtěl jsem jíti, až třetí den předce jemu k vůli jsem to udělal a téhož vejš psaného dne k večeru s ním nešťastně hned z kostela klášterského do téhož jeho domku vyšel a odtad k jeho žádosti, kterýžto pravil, že se na jeho pole podíváme, avšak ani jsme na poli nebyli, nýbrž vpřímo do ho-

163) spody k Panským dvořákům šli a tam dajíc on se Tencián do hry kartův (já jsem v karty nehrál), až do noci se zdrželi, a když jsem já dřív nocí odtad podvkráté jíti chtěl, on mě zdržoval, tak dlouho až do 3 hodin na noc a tak nemoha se jeho dočkati, sám jedinký jsem domů šel a jdouc po rozviklaných lávkách u Potychového domu přes Žabinec, z nich jsem již blízko konce upadl a levou nohu v koleně vytkl⁸¹ a v půli jednou a doleji nad kotníkem podruhé, to jest na dvouch místech, dokonce nohu zlámal,

164) a když jsem přehrozně křičel a pro Boha prosil, jestliže kdo dobrý jest, aby mně pomohl, takže mne k Urbanovi dvořákovi slyšeti bylo, tehdy teprve on Jan Tencián přiběhl a pro Jana Lípu, kata, šel a vnesouc mě na hnojných nosidlách do domku Martina Pita, tkalce, kdež nejbliže bylo, tam mě převázal kat

⁸⁰ kruh

⁸¹ vykloubil

a tak jsem na těch nosidlách do rána ležel, ráno asi v 9 hodin teprve se má manželka dověděla o mně, dala mě tak na těch nosidlách okolo města domů nésti,

165) s jakou žalostí a bolestí, to opomím. Když pak již asi pár měsíců bylo, rozbořilo se mně to nedobře složené, aneb srovnané, takže mne teprva kost, a sice prve ne, skrz kůži vystupovala a zase znovu bolest byla větší. Potom pak ještě jednou se to hnulo, protože nebyly kosti dobře k sobě spojené, nýbrž jedna vedle druhé a tak již sotva do smrti jinak bude, protože k kosti kost přirostlá není, ale pod samou kůží, jako by vždycky se proklubati chtěla vypoučena jest; pomáhej mi Pán Bůh sám.

NB. Nyní nohu o tři prsty kratší mám a chromcem skrze něho jsem.

166) Léta 1714, dne 31. Julii, v večer skrze velké přívaly potrhlo se mnoho rybníkův na panství Žďárském a Polenském, přišla hrozná a nenadálá voda, která nad paměť lidskou nebyla, a to největší k 2. hodině na noc, na dolním předměstí vezmouc celý most krytý, domův nad mostem i za mostem s lidmi v nich jsoucími pryč vzala,

jako by umetl		33 domů
It[em] na předměstí zbořených zůstalo		8 domů
v městě zbořených a podemletých od vody		79 domů

167) mlejnv při městě zbořených a větším dílem

od vody pobraných		5
barevnu soukenickou		1
špitál ode zdi nákladně vystavěný z gruntu pryč		1
Item při témž špitáli a kostelu s[vatě] Kateřiny		
zvonici i s dvoumi zvonky		

97 domů

Mimo toho mlejnv dolní Šlapánovský, této obci patřící ... 1

It[em] Perknovský též ... 1

Lidí co pobrala zde počítá se (pokudž dobře počítáno) ... 80 osob, z nichž to se navrátilo ... 11 osob, však někteří na míli, dvě i tři a dále plynuli, než se ven z vody dostali.

168) Ve vsi Babicích pod Okrouhlicí počtli utopených a pryč vzatých ... 42 osob

It[em] v Světlý počítají domův ... 24

It[em] v týž Světlý lidí potopených a pryč vzatých ... 73 osob

V městě Ledči lidí od vody vzatých a utopených 20 osob.

It[em] něco domův pobrala a ostatek pobořených téměř (prej) za půl města.

Co pak ale jinde táž voda škod učinila a lidu pobrala, aneb zatopila, o tom kroniky jdou a budoucně, až se to všechno vyšetří, více půjdou.

169) Item praví se, že ta voda 14 loktův zvejší byla, v městě Ledči v kostele oltáře i děkanství pobořila a v jednom domě všichni se ztopili, jenom jedno maličké děťátko na necičkách ležící živé zůstalo, které voda na vrch kamen vynesla a když voda opadla a ono plačíc, uslyšáno bylo, tam odtad se vzalo. Hamry, mlejny, mosty i vesnice a městečka při týž řece Sázavě ležící i Pelíškův most dosti silný a vysoký pryč odnesla.

170) Jedna žena na té vodě zvolila za patronku sobě svatou pannu Barboru a ji prosila, aby ji opatrovala; stalo se, že ji za ruku vzalo a na skálu vyhodilo, což lidem k podivení bylo. Dvě děti maličké, držíc se za své ručičky, majíc kotě mezi sebou, plynuly, o těch se nepíše, jestliže se z té vody ven dostaly. Jiných pak lidí, domův, stavení a dříví, truhel a rozličných věcí, kterýchž vypsati nemožné jest, hojně

171) plynulo, takže se ta od kolika set nebývalá povodeň a škoda na sta tisíc učiněná vypsati a šacovati⁸² nemůže. Někteří pak lidé, kteří mnoho věcí na té vodě chytali, mohou zbohatnouti, však ale s tím mnozí tak brzo hejbatí nebudou.

Zde okolo města Brodu Německého mnohé zahrady, louky pískem a kamením, také hrozným smradlavým bahnem, v městě domy a zahrádky zaneslo, takže v domích i na Dolní ulici

172) místem na dlouhý loket i vejše bahna zůstalo a v něm hadův, žab a nejvíce velkých štírův, jako ráčkův, se nacházelo a kteří z lochův⁸³ a domův to smradlavé bahno vynášeli, těm nohy a ruce otekly a pro veliký smrad v domích dlouho býti nemohli a sice i na ulici, jsou hrozně veliké hromady téhož vyvezeného bahna, sotva lidé pro smrad obstáti mohli. Jaké naříkání a pláč byl, to každý povážiti může.

173) V kostele s[vaté] panny Kateřiny do půl oltáře topila, obrazům nic neuškodila a před týmž kostelem stojící kříž a na něm krucifix, ten obstál a jej nepodemlela, což k velkému podivení jest.

⁸² odhadovati

⁸³ sklepů

Topila ta voda po celý Dolní ulici až k ouličce, co se k masným krámům jde a z druhé strany až k Rosmarku⁸⁴, kašnu, která při zdi městské za domem Jana Tazlera stála, i s vodou v ní doprostřed Dolní ulice postavila.

174) Jak mnoho se lidí po té řece Sázavě až k řece Vltavě potopilo, počet se věděti nemůže.

Zdejších něco utopených se našlo a některé[!] těla byvše tuze porušené a pozdě nalezené, sem přivezené a u s[vatého] Vojtěcha pochované, jiné pak leckdes od lidí zakopané jsou. Dobytka, zvěři, včel a soli i s prameny dosti se potopilo a po řece plynulo.

175) Léta Páně 1732, dne 1. Augusti, to jest ten outery po s[va]ltém Patru Pavlu, jmenovitě na Navštívení Panny Marie, já Adam Jelínek, měl sem sva-dební veselí s Maří Magdalénou, vlastní dcerou p[ana] Johanesa Svobody, ten čas bejvalý myslivec na panství Tratenstovském při městě Tejně,

176) v bažantnici vostávajíc. Ten čas i taky moje manželka rozená jest, já Adam Jelínek, rodilý v městě Brodě Německém, voddávaný v městec Habru. Pán Bůh rač dáti lásku a svornost a po smrti radost věčnou, amen.

177) Roku 1733, dne 24. července, na den s[vaté] Kristýny paní, v pátek, P[án] Bůh ráčil dáti Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dcerušku na znamení Kozorožce, na křtu svatém dostala jméno Anna Alžběta, kmotrové jsou tyto - panna Alžběta Čutková, druhá paní manželka Čápova, třetí pan Karel Křepin-ský, čtvrtý pan Tomáš Bednář, ten čas na Věži šenkýřem. Křtěna od p[ana] faráře Vodáka v Krásný Hůře⁸⁵.

178) Roku 1735, dne 24. července, jmenovitě na den s[vatého] Jana Křtitele, narodila se nám Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dcera na znamení Lva, na křtu svatém dostala jméno Maří Magdaléna. Kmotrové, p[aní] Magda-léna Fošnerová, p[aní] Veronika Musílková, p[an] Jan Růžek, kmotr. Křtěna v Brodě Německ[ém].

179) Roku 1737, dne 14. srpna, jmenovitě před Nanebevzetí P[anny] Marie, ráčil Bůh dáti Adamovi Jelínkovi, Maří Magdaléně manželce, narodil se syn ve 4 hodiny s poledne na znamení Skopce, jméno dostal na křtu svatém Josef Rochus, kmotrové jeho jsou p[an] Josef Štainhazl, mládenec p[an] Franz Ko-lář, soused Tupadlský, p[aní] kmotra Vilímová. Křtený v Potěhách.

⁸⁴ Dnes Smetanovo náměstí.

⁸⁵ v Krásné Hoře

180) Roku 1738, dne 28. září, jmenovitě na s[vatého] Václava, Adamovi Jelínkovi, Maří Magdaléně manželce, narodila se dcera na znamení Skopce, na křtu svatém dostala jméno Lidmila Kateřina, v 11 hodin v noci. Kmotrové její jsou p[aní] Lidmila Kolářová, p[aní] Anna Vilímová, p[an] Josef Štanhazl. Křtěna v Potěhách.

181) Roku 1741, dne 2. března, jmenovitě na den s[vaté] Kunhuty, P[án] Bůh všemohoucí ráčil dáti Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dcerušku na znamení Kozorožce, v Skuhrově. Na křtu s[vatém] dostala jméno Lidmila. Kmotrové její p[aní] Lidmila Macudová, p[an] Matěj Láska, p[aní] Kateřina Hazuková. Křtěna v Skuhrově.

182) Roku 1743, dne 19. dubna, Bůh všemohoucí dáti ráčil Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dceru, na znamení Střelce. Na křtu s[va]t[é]m dostala jméno Veronika. Kmotrové její jsou panna Veronika Vencovská, p[aní] Kateřina Hazuková, p[an] Mates Láska. Křtěna v Skuhrově.

183) Roku 1745, dne 28. března, narodila se Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dceruška na znamení Vodnáře. Na křtu s[va]t[é]m dostala jméno Alžběta. Kmotrové její jsou p[aní] Lidmila Macudová, p[aní] Kateřina Hazuková, p[an] Jiřík Šotola. Křtěna v Skuhrově.

184) Roku 1747, dne 7. února, narodila[!]⁸⁶ se Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dcery. První sedmého, druhá osmého. Jméno její Lenora⁸⁷, na znamení Vodnáře. Kmotrové její p[aní] Lidmila Macudová, p[aní] manželka Šotolova, p[an] Josef Hazuka, p[an] Václav Macák. Křtěna v Skuhrově.

185) Roku 1749, dne 19. srpna, narodila se Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, dceruška, na křtu s[va]t[é]m dostala jméno Rosálie, na znamení Štíra. Kmotrové její jsou p[aní] Kateřina Hazuková, p[aní] manželka Šotolova, p[an] Václav Macák. Křtěna v Skuhrově.

186) Roku 1751, dne 15. Aprili, narodil se Adamovi Jelínkovi, Magdaléně manželce, synáčka[!]⁸⁸, na znamení Střelce. Na křtu s[va]t[é]m dostal jméno

⁸⁶ Správně „narodily“.

⁸⁷ Je zajímavé, že křtěna byla pouze jedna osoba. Vše nasvědčuje tomu, že jedno z dvojčat se narodilo mrtvé, nebo zemřelo krátce po porodu.

⁸⁸ Správně „synáček“.

Vojtěch. Kmotrové jeho sou p[an] Josef Hazuka, p[an] Václav Hazuka, p[an]í Kateřina Šotolová. Křtěný v Skuhrově.

187) Roku 1754, 29. března, narodil se syn jménem František a 25. prosince zase v Pánu usnul.

Roku 1756, dne 12. ledna, narodila se dceruška jménem Barbora, usnula v Pánu.

Roku 1753, dne 25. Marci, narodila se dceruška, dostala jméno na křtu s[vatém] Barbora, usnula v Pánu 1753, dne 22. Aprili.

188) Roku 1745, dne 1. srpna, Matěj Láska, švagr můj, usnul v Pánu v Čáslavi.

Roku 1747, 18. máje, velký voheň byl v Brodě Německém od Jiříka Štrubla až konec předměstí vztahující se, na sumě i s bránou horní 23 domů.

Roku 1749, dne 9. Junii, bylo zemětřesení v Moravii i také v Čechách slyšeti.

189) Roku 1761, dne 1. srpna, usnula v Pánu švagrová moje Anna Lásková v Čáslavi u Bílýho koníčka. Druhý muž byl Danihel Skalický.

Roku 1760, dne 12. Julli[!]⁸⁹, usnul v Pánu švagr můj Wenzl Láska, hospodský v Kameně.

190) Prázdná.

191) Starožitnost rodu, příchod a počátek Jelínkovského od Jiřího Josefa Jelínka roku 1713⁹⁰, dne 9. Januarii, až do r[oku] 1767ho.

NB. Předně pan Jiří Josef Jelínek, měšténín a spoluradní města Pardubic nad Labem, ještě za živobytí svého hádal, že by se asi v létu 1613 (jestliže dřív-

192) ve není) narodil a léta 1693, 30. Julii, zase z tohoto ze světa odebral a tak tehdy by byl stáří věku svého osumdesáte let.

Po něm pozůstalý syn jeho Johan Henrich Jelínek z Pardubic přišel sem do Německého Brodu a tady předně roku 1667, před s[vatou] Kateřinou, kterého času p[an] Jiří Václav

193) Borovnický, též v Pardubicích rodilý, a to v témž roce, asi před čtvrt létem, za kantora se dostal a já též v tom roce za školního mládence sem přijat byl. Potom 1672, dne 8. Januarii, za ouřadu purkmistra p[ana] Pavla Fomeziána v témž Brodě byl přijat za servusa, v týž službě byl, až sám o propuštění

⁸⁹ Správně „Julii“.

⁹⁰ Správně „1613“.

194) žádal, totiž čtyry léta nato, 30. Januarii, roku 1673, se oženil s poct[ivou] pannou Dorotou Fiklovskou, též z Německého Brodu rozenou. *NB. Také cechmistrem řeznickým přes 20 let byl.* Zplodili spolu na tento svět dítek osum, po kterýmžto Johanes. Henr. Jelínkovi zůstal Adam Felix Jelínek, jenž se narodil zde v Brodě Německém, a to

195) 24. Decemb[rii], roku 1674 a roku 1702, dne 19. Febr[uarii] se oženil, souce[!]⁹¹ kopulírovaný s pan[n]ou Kateřinou, dcer[ou] po neb[ožtíkovi] p[anovi] Janovi Zajíčkovi, měšťanu měst[a] Čáslavě a svatba byla konána zde v Brodě Německém. Potom ale léta 1687, dne 3. Juli, dostal se za kantora do města Chotěboře a tam 3 léta byl, až r[oku] 1690. Potom ihned, 18. Sept[embrii], přijal službu kantorskou v Brodě

196) Německém až do 10. Julii 1702. Na Novejch Dvořích 2 léta a čtvrt, odtad zase do Čáslavě a byl sem tam tři léta až 1707. Zplodíce spolu na tento bídný svět osmero dítek a v Pánu usnuli r[oku] 1728 věku svého starý 54 léta. Nato po něm zůstali synové Josef Kašpar, Adam David. Týž Adam David Jelínek též

197) rozený v Brodě Německém roku 1705, dne 20. Novemb[ris], jsouce mistr řeznický, však ale předně jsouce ženatý s poct[ivou] p[annou] Maří Magdalénou, po neb[ožtíkovi] p[anovi] Johanesovi Svobodovi, bejvalým bažantníku u města Tejna. Nato jsouce nejprve na Věži za šenkýře jeden rok, potom ale v Brodě u Černého orla, též také v Bračicích⁹² a

198) v Skuhrově. Nyní též až posavad hospodským v Radostíně, jednu mli od Brodu Německého. Zplodíce spolu 14 dítek - _ 5 umrdlých⁹³, usnuly v Pánu a 9 pozůstává živých, který jsouce vdaný jak následuje dále.

199) Anna Alžběta první jsouce vdaná za muže, předně Františkovi Lázničkovi[!], mlynáře frantalskýho _⁹⁴ a druhého Vojtěcha Šetka, měšťana kr[álovského] města[a] Brod[u] Německ[ého], zplodíce spolu s prvním mužem osum dítek, totiž jména 1. Agnes, 2. Anna _, 3. Václav _, 4. Josef _, 5. Franc, 6. Ignác, 7. Johanes, 8. Kateřina _, 9. majíce s druhým

⁹¹ Správně „jsouce“.

⁹² Zřejmě v Bračicích u Čáslavi.

⁹³ zemřelých

⁹⁴ V originálu „mynaře fratalskýho“, míněna je zřejmě obec Pohled u Havlíčkova Brodu.

200) mužem jméno Marie Anna __, 10. Josef, 11. Maří Magdaléna, 12. Vojtěch.

201) Lidmila, čtvrtá, jsouc vdaná za muže Mikoláše Husáka, mistra mlynáře v král[ovském] měst[ě] Brodě, zplodíc spolu dítek jichžto jména tyto 1. Ignácius __, 2. Vojtěch __, 3. Anna, 4. Mikoláš, 5. Antonín de Padua.⁹⁵

202) Prázdná.

203) Veronika, pátá, stará 21 rok, jsouc vdaná za muže Josefa Vyčichla, mistra kominika král[ovského] měst[a] Brod[u] Německého a spoluměšťana, zplodíce spolu dítek, jichžto jména jsou tyto 1. Antonín, 2. Maří Magdaléna, 3. Vojtěch, Veronika dcera, Stázička, syn Franz.⁹⁶

204) Prázdná.

205) Alžběta, šestá, jsouc vdaná za muže Dominika Velce v Moravi z městic⁹⁷ Brtnice, souseda a mistra kovářského, zplodíce spolu dítek, jichžto jména jsou tyto 1. Eva, 2. Marie Anna, 3. Barbora.

206) Prázdná.

207) Eleonora __, sedmá, jsouce vdaná za muže France __ Roubíčka, mistra řeznického a měšťana král[ovského] měst[a] Brod[u] Německého, zplodíce spolu dítek, jichžto jména jsou 1. Václav, 2. Michal, 3. Franc.

208) Prázdná.

209) Rozálie __, osmá.

210) Prázdná.

211) Vojtěch __, devátý.

212) Léta Páně tisícího⁹⁸ 793, dne druhýho z Aprílii, umřel můj bratr Vojtěch Grunt, hospodský [v] Skuhrově, právě na den svatýho Františ[ka] de Pauly,

⁹⁵ Poslední jméno bylo dopsáno dodatečně a jinou rukou. Několik dalších listů je ze svazku vytrženo.

⁹⁶ Tři poslední jména byla dopsána dodatečně a jinou rukou.

⁹⁷ městyse

⁹⁸ V originálu je „tisítýho“.

starý byl 57 let, právě s poledne 12 hodin, Pán mu rač dáti lehké odpočinutí a světlo věčné, amen.⁹⁹

213) 1797, 22. Februarii v půl devátý hodin ráno, navštívil Bůh pana Václava Šťastného na Trubce ohněm, který maštale, stodolu, kůlny, špejchary, též mnoho obilí strávil.¹⁰⁰

214) Léta Páně 1757, dne 13. Februarii, měl sem svadební veselí v Radostíní. Pana Ad[a]m[a] Jelí[n]k[a] [d]ceru, hospockýho radostínskýho [...] svaté pan[n]y Markéty v Lučici měl sem koplaci¹⁰¹.

215 - 222) Prázdná.

223) 1802, dne 23. Novembris, stalo se zde v Německým Brodě, jmenovitě na sva[tého] Klimenta večer okolo devátý a desátý hodiny, v Dolní ulici rámus, že Karel Konečný, tkadlec, zbil a strčil, až si krk neb vaz srazila, paní Mařenku Hoffmanku; a došla až do půl mostu, pak ji museli odnést domů; a půlhodině byla paní v Pánu zesnulá a byla komis držána nad ní, pohřeb měla dne 27. Novem[brii] a on jmenovaný byl opatřený arestem¹⁰² a potom dodán kriminálu do Hory Kutný, po examentích¹⁰³ se navrátil zpátky zas.¹⁰⁴

224 - 252) Prázdná.

⁹⁹ Psáno jinou nevypsanou rukou.

¹⁰⁰ Psáno jinou rukou.

¹⁰¹ Má být „kopulaci“, tj oddavky. Psáno stejnou rukou rukou jako str. 212.

¹⁰² uvězněním

¹⁰³ po vyšetření

¹⁰⁴ Psáno jinou rukou.

HUDEBNÍK Z HAVLÍČKOBRODSKA JIŘÍ ČART (1708 - po1778)

Stanislav Václav Klíma

Jednou z významných postav starší české hudby, pocházející z Havlíčkobrodska, byl Jiří Čart (narozen r. 1708 - zemřel po roce 1778), vynikající houslista, hráč na příčnou flétnu a skladatel. Neproslavil se ani tolik jako sólista, spíše jako člen tří v 18. století proslulých evropských hudebních souborů - polské královské a zejména pruské královské a falcké kurfiřtské kapely. Hrál před polským králem Augustem II. Silným, pruským králem Bedřichem II. Velikým a falckým kurfiřtem Karlem Theodorem a zkomponoval asi čtyřicet skladeb různých žánrů. Jeho životní osudy byly nesrovnatelně pestřejší než osudy jeho krajana, německobrodského rodáka Jana Václava Antonína Stamicce, jehož životopis byl nedávno podán ve vlastivědném sborníku Havlíčkobrodsko, svazek č. 14.¹⁾ Velký časový odstup - dvě staletí, jež uplynula od hudebníkova skonu - a další okolnosti zapříčinily, že Čartovo jméno dnes říká hudebním znalcům jen málo, laikům nic.

Byl to především instrumentalista, který zemřel dávno předtím, než byla vynalezena záznamová zařízení a stupeň virtuozity jeho hry nelze dnes bezpečně posoudit. Žil téměř tři čtvrtiny života na různých místech v cizině, do vlasti se zřejmě nevracel, a ve skladbách, nijak početných, nedosáhl takového stupně vyspělosti, osobitosti a pokrokovosti jako jeho vrstevníci: Johann Sebastian, Wilhelm Friedemann a Carl Philipp Emanuel Bachovi, Christoph Willibald Gluck, J. V. A. Stamic, Jiří Benda a další.

O Čartovi nejenže nebyla dosud zpracována monografie, ale naše hudebně historická literatura postrádá o něm jakoukoli obsáhlejší samostatnou stať. Lakonické zmínky se zachovaly jen v hudebních slovnících, při čemž novější většinou nekriticky přejímají údaje ze starších. S výjimkou vlastního životopisu hudebníkova přítele Františka Bendy se jméno Čart vyskytuje v dobových statích vrstevníků jen sporadicky. Stručné zmínky jsou roztroušeny po desítkách odborných publikací, pojednávajících především o hudbě předklasického údobí a jeho představitelích.

Záměrem této studie je přehledné zpracování dostupných údajů převážně v chronologickém sledu, upozornění na desetiletí tradované omyly a jejich oprava, a konečně doplnění méně známými či neznámými poznatky, jež vyplynuly ze současného bádání. Zjištěná fakta přispěla k potvrzení, že Jiří Čart byl skutečně mimořádnou osobností české hudební minulosti, neprávem opomíjenou.

Hochtánov (dnes Vysoká)

Většina starších hudebních slovníků uvádí, že se Jiří Čart narodil roku 1708 v Hochtánově u Německého (dnes Havlíčkova) Brodu, případně v samém

Německém Brodu. Z nejstarších slovníků je to dílo Jana Bohumíra Dlabáče (Johann Gottfried Dlabacz, event. Dlabacz, 1758-1820), muže, kterého naučné slovníky označují jako národního buditele se zakladatelským významem pro české hudební dějepisectví, historika, básníka, překladatele, člena Královské české společnosti nauk (později jejího ředitele) a hudebníka.

Roku 1778 vstoupil do premonstrátského kláštera v Praze na Strahově, o pět let později byl vysvěcen na kněze a určen "ad bibliothecam". Stal se skriptorem klášterní knihovny, roku 1788 druhým knihovníkem, 1802 jejím ředitelem a roku 1816 spoluterčem strahovského kláštera. Zabýval se sbíráním hudebnin a zpracováváním životopisů českých umělců, zejména hudebních, o nichž zpracoval obsažný Všeobecný historický slovník umělců pro Čechy a zčásti i Moravu a Slezsko.²⁾ Do Slovníku, vydaného v Praze roku 1815, zahrnul i heslo o Čartovi, takto v českém překladu uvedené:

"Cžarth, Georg, znamenitý hráč na housle a příčnou flétnu, narozený roku 1708 v Hochtenu, vsi v majetku knížete Palma [!], ležícím nedaleko král. města Německého Brodu v Čechách". V osobě šlechtice se však Dlabáč mylil: nebyl jím Palm, ale Pacht.³⁾ V závěru hesla se lexikograf zmínil o tom, jak materiály získal: "Ze cesty do Brna v roce 1788 jsem v Německém Brodě získal od jednoho z jeho [tj. Čartových] dosud žijících přátel mnohé zprávy o životě našeho slavného Cžartha."

Dlabáčem uvedený rok a místo narození přejala další slovníky, přesnější datum narození, 8. dubna 1708, přinesl pravděpodobně jako první (až roku 1937) Pazdírkův hudební slovník naučný,⁴⁾ a od toho roku je uvádí většina hudebních slovníků zahraničních i tuzemských, například Československý hudební slovník osob a institucí.⁵⁾ Datum se však nepodařilo ověřit, protože podle sdělení příslušných archivů⁶⁾ matrika narozených, oddaných a zemřelých farnosti Šlapanov, kam Hochtánov náležel, z let 1691-1754 je nezvěstná. Zachovány jsou matriky farnosti šlapanovské z let 1657-1690 a 1755-1771, kdysi uložené na faře ve Ždírci u Polné, dnes ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, kde jsou zaznamenána jména Václava Čarta a Evy jako rodičů dětí, narozených v letech 1673-1688.⁷⁾ Gruntovní kniha vsi Vysoká⁸⁾, založená roku 1710, uvádí v obci dva držitele usedlostí s příjmením Czaart (jinak Czaarth, Cziart, Cziarth): pod pořadovým číslem 4 Lorentze Czaarta, který roku 1690 převzal usedlost po otci Wenzelovi. Pořadové číslo 26 udává Michla (Michaela) Czaarta, který si v roce 1711 postavil chalupu.⁹⁾ Příbuzenský vztah uvedených k Jiřímu Čartovi však nelze prokázat.

Zahraniční lexika uvádějí jako Čartovo rodiště převážně obec Hochtánov (jinak Hochtanov, Hochtanow, německy Hochtán, Hochtann, Hohentann, Hochtén bei Deutschbrod), chybně pak Deutschbrod (Deutschenbrod). Tak jako Havlíčkův Brod získal svůj nový název přejmenováním z Německého Brodu

po druhé světové válce v květnu 1945, tak i Hochtánov byl přejmenován 16. prosince 1947 na Vysokou. Tato obec nad Šlapánkou, vzdálená 5,5 km jihovýchodně od Havlíčkova Brodu, ve stejnojmenném okrese, zmiňovaná jako villa Hohentann už roku 1308, byla tak označována podle své polohy "pod vysokou jedlí", dnes Vysokou (587 m n. m.), odkud je široký rozhled po okolí, na Havlíčkův Brod, Šlapanov, Žižkovo Pole a další lokality. V roce 1890 měla obec 56 domů a 308 obyvatel, 29 Čechů a 279 Němců, v roce 1938 čítala 301 obyvatel (49 Čechů a 252 Němců).¹⁰⁾ Poté, až do roku 1945, bylo obyvatelstvo Hochtánova stoprocentně německé národnosti a po vydání dekretů prezidenta republiky (E. Beneše) bylo všechno odsunuto.

Dnes (tj. v r. 1997) má obec 35 obytných domů a 97 obyvatel s trvalým pobytem. Žádná kronika, nebo jiné písemné záznamy se ve Vysoké nedochovaly, starším obyvatelům jméno Čart už nic neříká. Do dnešního dne se dochoval jen místní název části lesního prostoru v obci, zvané Čartova paseka.¹¹⁾

Vzhledem k tomu, že zmíněná matrika není k dispozici, nepodařilo se zjistit, pod jakou verzí jména bylo novorozeně zapsáno, zda bylo jméno uvedeno jako Čart anebo jinak. Dochovalo se totiž přes dvacet (!) jeho variant, vyskytujících se v hudebních slovnících, na tiscích a opisech hudebnin, v dokumentech, odborných a jiných pojednáních: Georg, George, Georges, Jerzy - Card, Cart, Czaard, Czaart, Czaarth, Czard, Czart, Czarth, Cziart, Cziarth, Czarth, Čárt, Hardt, Harth, Schardt, Szarth, Tzarth, Zard, Zardt, Zart, Zarth. A ještě jedna, nepravděpodobná varianta: publicista Paul Netti¹²⁾ soudil, že hudebníkovovo jméno bylo původně asi Čert! Na tiscích skladeb ze šedesátých let 18. století a v katalogích rukopisů lipské firmy Breitkopf je hudebník uváděn jako Georg Czarth, Tzart, Tzart i Zarth. Nevíme ani, jak se jmenovali jeho rodiče, jaká byla jejich životní data, jaké bylo otcovo povolání.

Německý Brod

Podle Dlabače nabyt Čart základního školního vzdělání v Německém Brodě, kde též získal základy hudebního vzdělání. Studia však nelze dnes prokázat, neboť seznamy studentů ani katalogy bývalé městské školy v Německém Brodě z 1. poloviny 18. století se nedochovaly.¹³⁾ Učitelem hudby zde byl pravděpodobně pardubický rodák Antonín Ignác Stamic (1686 - 1765), otec J. V. A. Stamice, německobrodský varhaník, regenschori, kantor, kupec, malíř a městský radní, působící ve městě od roku 1710, a dále podle Dlabače, Lukáš Lorenz.

Praha

Asi počátkem dvacátých let 18. století přišel mladičkový Čart do Prahy, kde pravděpodobně pokračoval jak ve všeobecných studiích, tak v prohlubování hudebních znalostí. Jako další učitel hudby jsou Dlabačem uváděni Timmer

a Biarelli, Ernestem Ludwigem Gerberem¹⁴⁾ též Rosetti a Sterlingem E. Murrayem¹⁵⁾ Rosetter a Jan Stamic. Z této pětice lze bezpečně vyloučit minimálně dva: Rosettiho, tj. Antonia Rosettiho alias Antonína Rösslera (cca 1749/50-1792), asi o čtyřicet let mladšího. V úvahu nepřipadá ani o devět let mladší J. V. A. Stamic, který v době, kdy Čart už opustil Čechy, teprve studoval v Jihlavě. Ani později v Mannheimu se nemohli střetnout: Stamic tam v březnu 1757 zemřel a Čart do města přicestoval až o měsíce později. O dalších třech pedagozích, Biarellim, Rosetterovi a Timmerovi budou zmínky dále v textu v souvislosti s Čartovým pobytem ve Vídni.

Podle ČsHSOI¹⁶⁾ Čart "... působil nejprve v kapele hr. Pachtů v Praze". Tento údaj lze doplnit několika poznámkami: V Praze působil hudebník v komorním souboru Jana Jáchyma Pachtů z Rájova (1676-1742), roku 1721 povýšeného do stavu říšských hrabat, hejtmána boleslavského kraje, pána Liběchova a Liblic u Mělníka, majitele panství Bezno¹⁷⁾ u Mladé Boleslavi a paláce na pražském Anenském náměstí. Hudební produkce souboru se konaly jednak v pražských palácích Pachtů, jednak na zámku v Liběchově. Murray¹⁸⁾ uvádí, že Čart působil "v Rájově (Čechy)" avšak navzdor tomu, že obcí tohoto názvu je v Čechách několik, nepodařilo se zatím pachtovský Rájov (Rayhofen) u nás lokalizovat.

Mnozí z příslušníků rodu Pachtů byli hudební nadšenci, podporovatelé hudebního umění i aktivní hudebníci, houslisté, klavíristé a skladatelé. V různých dobách - až do prvního desetiletí 19. století - si vydržovali v pražských palácích nebo na svých panstvích komorní soubory či kapely, například kvinteta - dechové harmonie. Stýkali se s předními umělci doby, mj. s Fr. X. Duškem, W. A. Mozartem, J. Myslivečkem, R. Wagnerem aj. a účastnili se hudebně organizační činnosti.

Vídeň

Čartovo působení v Praze bylo zřejmě krátké, neboť už roku 1725¹⁹⁾ odešel, jako sedmnáctiletý, do Vídně. Není vyloučeno, že tam pokračoval ve službě u Pachtů.²⁰⁾ Některé hudební slovníky²¹⁾ uvádějí, že Čart odjel do Vídně kolem roku 1725, věnoval se tam studiím, pak byl krátce ve službách hraběte Pachtů v Rájově, a roku 1729 odešel s Františkem Bendou do Varšavy. Ani tuto variantu, s výjimkou působení v "Rájově", nelze vyloučit, zdá se však být pravděpodobnější, že se Čart nejdříve učil a působil v Praze, pak prohluboval vzdělání ve Vídni, kde se přidal k Bendovi a odcestoval do Varšavy. O Čartově pobytu ve Vídni se hudební slovníky vyjadřují vesměs lakonicky.

Ve Vídni se Čart dále vzdělával v hudbě. Ve hře na housle se stal žákem Rosettera, pravděpodobně houslisty vídeňské dvorní kapely Johanna Antona Rosettera.²²⁾ Druhým učitelem byl vídeňský hudebník Joseph Timmer (1696-1750),²³⁾ tenorista, houslista, pedagog a skladatel, působící v letech 1719-1750

jako zpěvák v dvorní kapele.²⁴⁾ Dlabáč připomíná Timmerovo úspěšné vystoupení ve "velké opeře" (Costanza e fortezza) rakouského varhaníka a skladatele Johanna Josepha Fuxe, uvedené 28. srpna 1723 v Praze u příležitosti korunovace Karla VI. Tehdy přijelo z Vídně asi dvacet hudebníků, další byli rekrutováni z různých pražských kapel, z řad studentů i cizích hudebníků-návštěvníků. K posléze zmíněným patřili němečtí muzikanti, violoncellista, tenorista a skladatel Carl Heinrich Graun, hoboista, houslista, později flétnista Johann Joachim Quantz a loutnista, theorbista a skladatel Sylvius Leopold Weiss. Pokud byl tehdy, roku 1723, patnáctiletý Čart v Praze a hudebně se angažoval při nácviku a provedení opery, mohl se už tehdy seznámit se svým budoucím vídeňským učitelem Timmerem a s dvěma budoucími členy pruské královské kapely, v níž sám později působil, Graunem a Quantzem.

Třetím Čartovým učitelem ve Vídni byl podle Dlabáče Biarelli, u něhož se vzdělával ve hře na flétnu. Je pravděpodobné, že si na studia Čart vydělával jako služebník či úředník v rodinách Pachtů a vídeňské aristokracie, nebo jako člen některého z jejích hudebních souborů, snad i jako učitel hudby.

Ve městě se sprátelil s krajanem, rodákem ze Starých Benátek nad Jizerou, houslistou a skladatelem Františkem Bendou (1709-1786), synem tkalce a muzikanta Jana Jiřího Bendy (1686-1757). Není však vyloučeno, že se s ním znal už z Prahy. Benda prožil jinošství jako zpěvák různých chrámů v Praze, potom v Drážďanech a znovu v Praze, kde se v létě 1723 zúčastnil jako sborový zpěvák zmíněného pražského provedení Fuxovy opery. Studoval též jako gymnazista u pražských jezuitů. V letech 1724-1725 působil v rodišti, pak se pravděpodobně znovu vrátil do Prahy, odkud v říjnu 1726 odešel do Vídně. V novém působišti prošel několika zaměstnáními, převážně jako služebník u aristokratů a přivydělával si jako hudebník. Nespokojen s lokajskými službami, rozhodl se v létě 1729 k odchodu z Vídně do Polska, kde doufal, že se uplatní jako hudebník a zlepší si životní podmínky.

Spolčil se s Čartem, dohodl se též s vídeňským rodákem, houslistou, hoboistou, hráčem na druhý lesní roh (cor-basse) a skladatelem Karlem Höckem (1707-1772) a saským violistou a hráčem na první lesní roh (cor-alto) Wilhelmem Weidnerem (+před 1758) a vydal se na cestu. Podrobnosti dobrodružného cestování vylíčil roku 1763 ve vlastním životopise,²⁵⁾ zahrnujícím nejednu zmínku o Čartovi. "Ve Vídni ode mne žádali lokajských služeb, což mě velmi bolelo... Ježto prostředky byly, počal jsem pomýšlet na - tajný útěk... Jistý hudebník jménem Czarth, jenž býval ve službách hraběte Pachty, se seznámil se mnou důvěrně a ježto byl v nich právě tak nespokojen, jako já byl ve svých, rozhodli jsme se tajně ujít a to do Polska. Jiní dva přátelé [Höck a Weidner], které jsme poznali v Sibini [?],²⁶⁾ a o nichž v dalším líčení více povím, rozhodli se nás následovat".

Po odchodu z Vídně se Čart už s hrabětem Pachtou nesetkal. Jeho pána později potkal nezáviděníhodný osud. Za vlády nové panovnice Marie Terezie Prahu oblehla a na podzim 1741 dobyla spojená francouzská, saská a bavorská vojska, a když v prosinci 1742 francouzská posádka město kvapem opouštěla, odvedla s sebou jako rukojmího mj. hraběte de Einsiedlu. Tam zakrátko na útrapy věznění zemřel.

"Vratislav²⁷⁾ měla být místem našeho setkání", pokračoval Benda. "Vzali jsme s panem Čartem některé hudebniny a pár flauti traversí²⁸⁾ do železné pokladnice, taktéž dvoje housle a několik košil; střídavě jsme vše nesli, převlékl jsem se do jiných šatů, abych byl ještě méně poznán; vydali jsme se večer v sedm hodin na cestu, míjeli pokud to jen bylo možno hlavní zemskou silnici a v několika dnech jsme šťastně dorazili do Vratislavi".²⁹⁾

Vratislav, Polsko: Varšava, Sochaczew

(K tomu vysvětlení: Benda byl poddaným hraběte Hynka Zikmunda z Klenové a Janovic, v letech 1720-1764 majitele benátského panství a ve službách markýze de Lunéville, Čart poddaným hraběte Pachty, majitele hochtánovského panství. K odstěhování z obvodu panského statku bylo třeba svolení feudálů, které hudebníci zřejmě získali k pobytu ve Vídni, nikoli však k cestě do Polska. Proto ony tajné přípravy a odchod do Vídně).

"Zde jsme se prohlásili jako studenti z Prahy, kteří chtějí zkusit v Polsku své štěstí, učinili několik známostí a v neděli hráli každý z nás po jednom koncertu v kostele. V několika dnech za námi dorazili venkovskou bryčkou oba naši přátelé. Oba byli nás bohatší jak na peníze tak na dobré svědomí. Po jedenáctidenním pobytu nám dal po svém valdhornistovi vzkázat tehdy zde žijící pan hrabě Pruskov, že došly na dva hudebníky z Vídně zatykače a že nám radí, jsme-li snad jimi, abychom raději co nejdříve za sebou zvrhli prach. Tuto jeho výstrahu jsme si nedali dvakrát opakovat.

Hned jsme opustili svoje obydlí na ohlavském předměstí a plížili se v noci na opačnou stranu města. Jelikož se tu právě chystalo několik formanských vozů k odjezdu do Varšavy, naložili na ně naši dva přátelé věci a šli s námi pěšky do Varšavy. Ve Vartenberce³⁰⁾ jsme čekali na vozky, hráli ve zdejším kostele i ve městě, pročež nás měly nejurozenější veličiny chuť angažovat, ale náš úmysl směřoval do Polska. Na hranicích jsme si radostně vydechli, že je pryč nebezpečí zatýkacích listů. Po nějakém čase psal nám z Vídně jeden přítel, že markýz³¹⁾ nabízel tisíc dukátů tomu, komu se zdaří mne polapit. Byl velmi bohatý a ctižádostivý...

Naše cesta ve společnosti formanů šťastně ubíhala... Několik málo mil od Varšavy nás stihl příběh, který mi doživotně utkvěl v mysli. Šli jsme dost dlouhým lesem a ve vedru hledali stín stranou cesty. Pojednou padla nám do očí dosti velká truhla. Okukovali jsme ji dlouhou chvíli myslíce, že se snad objeví

její majitel. Volali, křičeli jsme a čekali ještě hezkou chvíli, ale protože se nikdo neukázal, zdvihli jsme ji, naložili na povoz a až po Varšavu poptávali se ve všech krčmách vesnic po majiteli. Jelikož jsme ho nemohli zjistit ani ve Varšavě, otevřeli jsme nalezený náš poklad a věci jeho mezi sebe rozdělili. Každý z nás dostal, čeho měl nejvíc zapotřebí. Mně připadl látkový oděv, který tak dobře padl, jako by ho byl krejčí šil pro mne. Jak rád jsem tomu byl, neboť můj ve Vídni vyměřený šedý kabátec by byl slušel svou přílišnou délkou spíše rektorovi.³²⁾

Nyní jsme tedy byli ve Varšavě. Hrstka peněz, kterou jsme měli - budiž po pravdě doznáno, že jsem neměl téměř nic - způsobila, že jsme se na dobrou recomandaci jednoho přítele, kterého jsme hned při vstupu poznali, ubytovali na předměstí v tak řečeném Kaziměřském paláci,³³⁾ kde již po více jak padesát let člověk nebydlel. Okno a dveře, které se nedaly bezpečně uzavřít, měla jen jediná malá světnička. Nedaleko odtud bydlel německý malíř. Jeho syn se učil hudbě. Dobří tito lidé nám prokázali mnoho lásky. Když jsme ve svém zpustlém zámku cvičili, mysleli kolemjdoucí Poláci, že to tam není tak docela v pořádku a byli přesvědčeni, že jsme zloduchové. O svátcích jsme provozovali hudbu v klášterech. Duchovní páni byli štedří, obdarovávali nás syrovým masem, které bylo pak vařeno nebo pečeno v domě našeho podporovatele malíře. Konečně jsme byli po několika týdnech voláni k jistému panu starostovi Suchaquenskému z domu Szaniawských,³⁴⁾ aby nás slyšel [hrát]. Všechny čtyři nás angažoval a jelikož bylo tehdy v Polsku zvykem, že jeden z musique vrchnosti musil slout kapelmistrem, byl tento titul uštědřen mně. Naše tak zvaná kapela čítala asi devět osob a byla vskutku z nejlepších v říši. Většinou jsme se zdržovali na statcích vrchnosti, ale také jsme podnikali cesty na vzdálenější statky. Tři a půl roku jsme byli v této službě na statku Pohlisch.³⁵⁾ Větším dílem jsme tu utěšeně žili, neboť vrchnost byla velmi milostivá. Hrál jsem první housle a vedle mne pan Čárt, jenž flaute traverse dobře hrál. Pan Karl Höck hrál rovněž housle a troubil zvlášť výtečně druhou borlici.³⁶⁾ Pan Weidner troubil první a hrál violu. To byli právě dotyční přátelé, kteří nám dělali na cestě společnost".

Postavu zaměstnavatele hudebníků se pokusila objasnit polská hudební historička Danuta Idaszaková.³⁷⁾ Poznamenává, že (varšavský?) starosta uvedeného jména není znám a uvádí, že spíše se jednalo o sochaczewského starostu, tedy starostu města Sochaczewa, dnes okresního města ve vojvodství Skierniewice³⁸⁾ při řece Bzura. Jmenoval se Fabian Szaniawski (+ 1734), není však prokázáno, že měl vlastní kapelu. Také Encyklopedia muzyczna³⁹⁾ uvádí, že zaměstnavatelem hudebníků byl "sochaczewský starosta F. Szaniawski (?)"

"Když zemřel houslista královské polské kapely Willicus, dal mne její ředitel [Johan Schultze] písemně vyrozumět, abych dal slyšeti svou hru ve Varšavě, jestli by se mě toto místo líbilo".⁴⁰⁾

Benda měl o místo zájem a proto zajel do Varšavy, kde předvedl své umění řediteli hudby. Poté, co byl přijat, požádal starostu o propuštění. Ten se však zdráhal, nabízel zvýšení platu, ale hudebník trval na svém. Ve vlastním životopise se přiznával: "Královským hudebníkem slouti cenil jsem si tehdy nad vše. Odcestoval jsem tedy s myslí dosti zkroušenou, zvláště když jsem tu zůstavil tolik mně blahovolných dobrých přátel. Pan Čart, který byl tehdy považován za mého rodného bratra - což jsme při odchodu z Vídně na dobré svědomí smluvili - obdržel mé místo prvního houslisty. Dlouho je však neměl, neboť také on se ocitl u sasko-polské kapely".⁴¹⁾

Proč sasko-polské? Od roku 1697 bylo Polsko spojeno v personální unii se Saskem. Společným a jediným vládcem byl v letech 1694-1733 saský kurfiřt Bedřich August I. (1670-1733), který byl v letech 1697-1733, s výjimkou let 1706-1709, kdy byl z Polska vyhnán Stanisławem Leszczyńskim, jako August II. Silný polským králem. Byl to podporovatel umění a manufakturní výroby, stavebník drážďanského Zwingeru a míšeňské porcelánky. Jeho dvůr byl proslulým centrem barokní kultury a okázalosti. Té sloužila i kapela, v různých publikacích uváděná odlišnými názvy: "královská polská (varšavská) kapela", "kurfiřtská saská (drážďanská) kapela" apod. Doprovázela krále a kurfiřta na jeho cestách a pobývala s ním střídavě v královském sídelním městě Varšavě a kurfiřtském sídelním městě, od roku 1485 hlavním městě Saska, Drážďanech.

V polské kapele se Benda a Čart seznámili s německým hobojistou a houslistou, později flétnistou a skladatelem Johannem Joachimem Quantzem (1697-1773), pokud se s ním neznali už z dřívějšíka, Čart například od roku 1723 z Prahy. Quantz působil v kapele od roku 1718, střídavě ve Varšavě a v Drážďanech. Polský král mu též od roku 1728 umožňoval dvakrát ročně navštěvovat Prusko, Berlín, Rupín a Rheinsberg, kde hudebník vyučoval pruského korunního prince hře na příčnou flétnu.

1. února 1733 polský král August II. zemřel a jeho nástupcem se stal jeho syn, jako polský král August III. (1696-1763) a jako saský kurfiřt Bedřich August II. Ten dal příkaz, aby kapela byla povolána z Varšavy do Drážďan. "Pan hrabě Bruhl⁴²⁾ tam odeslal mnoho své bagage", pokračoval Benda ve svém životopise, "na niž dožíral pan music-Director Schultze. Byl jsem mezi těmi, kdož s ním šli a též - pan Čart".⁴³⁾

Sasko: Drážďany

Lze tedy mít zato, že záhy po 1. únoru 1733, datu úmrtí Augusta II., stěhovali se Benda, Čart a s nimi, nebo brzo po nich, zbytek kapely z Varšavy do Drážďan, kde i nadále působili v kurfiřtské saské kapele. V drážďanském Stát-

ním archivu se dochovaly záznamy⁴⁴⁾, podle nichž činil Čartův roční příjem od 1. dubna 1733 230 tolarů, zvýšený s platností od 1. ledna 1734 o 100 tolarů. Höck odešel v zimě 1733/1734 jako první houslista do dvorní kapely v anhaltském Zerbstu. Členství Františka Bendy v drážďanské kapele však nemělo dlouhého trvání. Po návštěvě Prahy a rodiště dostal dopis od Quantze, ve kterém pisatel zřejmě naznačil možnost Bendova zaměstnání v kapele pruského korunního prince Bedřicha (1712-1786), od roku 1740 krále Bedřicha II. Velikého, syna krále Bedřicha Viléma I. (1688-1740). Benda zvážil všechny okolnosti, shledal možnost velmi lákavou a rozhodl se o místo ucházet. Odjel z Drážďan do pruského Rupína, městečka severozápadně od Berlína, kde bylo jedno ze sídel korunního prince. Přijel tam 17. dubna 1733, předvedl své umění a záhy se stal členem princovy kapely.

O zálibě korunního prince v hudbě se zmínil londýnský varhaník, hudební historik a pedagog, skladatel, cestovatel a doktor hudby oxfordské univerzity Charles Burney (1726-1814) ve svém hudebním cestopise nazvaném *Současný stav hudby v Německu, Nizozemí a Spojených provinciích* neboli *Deník z cesty těmito zeměmi, podniknuté k sebrání materiálů pro všeobecné dějiny hudby*:⁴⁵⁾ "Zesnulý král zakázal svému synovi, korunnímu princovi, pěstovat hudbu a učit se na nějaký nástroj, ba dokonce hudbu poslouchat a princ se své zálibě mohl věnovat jen potají. Pan Quantz mi potom vyprávěl, že ho v této ušlechtilé zálibě podporovala královna matka a najímala pro něho hudebníky. Tajemství však musilo být zachováno a Apollonovi synové se vydávali ve velké nebezpečí v případě, že by se král dověděl, že jeho zákazu nebylo uposlechnuto. Princ často předstíral, že jede na lov, a koncertovalo se pak v lese nebo v jeskyni".

V Rupínu se Benda vzdělával v hudbě u koncertního mistra Johanna Gottlieba Grauna (1702 či 1703-1771) i jeho mladšího bratra, kapelníka Carla Heindricha Grauna (1703 či 1704-1759) a vystupoval jako houslista i tenorista. Ve vlastním životopise zaznamenal i pobyty mimo Prusko, v Bayreuthu a Drážďanech a další cesty; o Čartovi se však už nezmínil.

Prusko: Rupín, Rheinsberg, Berlín, Postupim

Můžeme se však domnívat, že na Bendův popud se i Čart rozloučil s Drážďany a Saskem a následoval jej do Pruska, kde též vstoupil do kapely pruského prince, snad ještě roku 1734, byť mu byl v Drážďanech, jak už bylo uvedeno, od 1. ledna 1734 zvýšen roční příjem o 100 tolarů na 330. Působil v princových sídlech, nejdříve v Rupínu, potom v Rheinsbergu.⁴⁶⁾ Členy kapely byli služebníci-hudebníci, hobojisté princova pluku a další muzikanti.⁴⁷⁾

„V 7 hodin ráno, častěji však dříve, začínal koncert v hudebním salónu, vybaveném velkým nalakovaným křídlem [klavicembalem], 5 notovými pulty,

4 nástěnnými svítidly, 2 guéridony [stolky] a 2 bílými mramorovými stoly, při čemž překvapivě chyběly jakékoli židle či křesla.“⁴⁸⁾

„Při těchto koncertech hrál zámecký pán na flétnu. Vystoupení se nesměl zúčastnit nikdo, kdo nebyl pozván. Koncerty trvaly od 9 hodin. Divadelní představení, která se v zimě konala několikrát týdně, končila zpravidla symfonickým koncertem dvorní kapely“.⁴⁹⁾

V kapele pruského korunního prince působili již zmínění bratři Graunovi, zpěvák, kapelník a skladatel Carl Heinrich a koncertní mistr Johann Gottlieb, dále houslisté Joseph Bluhme, Ehms (Ehmes), Johan Caspar Grundke, Čart, violista Reich, český violoncellista Hock, flétnista Fredersdorf, valdhornista Josef Ignác Horzitsky (Hořický? z Čech), theorbista⁵⁰⁾ Ernst Gottlieb Baron, harfista Petrini a klavírcembalista Christoph Schaffrath a další, celkem asi patnáct hudebníků.⁵¹⁾

Po smrti pruského krále 31. května 1740 se panovníkem stal jeho syn Bedřich (II. Veliký), racionalista, představitel osvícenského absolutismu, který posiloval ekonomický a správní systém země. Pokračoval v expanzivní politice Pruska, v roce nástupu na trůn dobyl bez vyhlášení války Slezsko a udržel je za obou slezských válek a za sedmileté války proti Marii Terezii. V dobách, kdy nebyl na válečném tažení, věnoval se svým zálibám, především hudbě, a do královské pruské kapely přijal většinu z někdejších členů rupínského či rheinberského hudebního souboru. Členy královské kapely se tak stali jak Čart, tak Benda, který byl jmenován prvním houslistou a roku 1741 koncertním mistrem. V Prusku Benda už zůstal a časem se mu podařilo královým přičiněním přesídlit do nového působiště své rodiče a některé sourozence. V Berlíně a Postupimi, kde 7. března 1786 zemřel, tak působil téměř šestačtyřicet let.

Před přesídlením jej rodiče v Prusku navštívili a v této souvislosti se ještě jednou v bendovských materiálech objevuje Čartovo jméno. O žních roku 1734 navštívila Bendu matka a o vánocích otec, kteří na zpáteční cestě do Čech zprostředkovali doručení různé korespondence. V následujícím roce pak byli podrobeni na novobenátské faře výsledkům, byli exkomunikováni, ale výnosem pražské konsistoře roku 1736 opět vzati na milost. Výsledky byly zřejmě vyvolány rozhodnutím Františka Bendy (už v Drážďanech) přestoupit na protestantskou víru a setrvat v Prusku, zvát k návštěvám rodiče a přemluvit je k emigraci, aby se zbavili existenčních nesnází i poddanské závislosti. Jezuitská protireformační praxe stíhala odpadlictví jako zločin proti státu a jeho panovníkovi, proto ony výsledky.

Při výslechu byl otec Jan Jiří Benda dotazován: „Slyšel jsem, že jste též z Berlína přivezl na různá místa určené dopisy a to od těch, kteří odtud uprchli ovlivnění kacířskými bludy, řekněte: kdo je posílal a komu?“ „Nepřivezl jsem nic“, odpověděl Benda, „ale moje žena, když tam byla o žních sama, přivezla

dopis do Prahy jednomu studentu, který bydlil U černé lišky, poblíž Židovského města a byl preceptorem u sv. Mikuláše. Jak se ten student jmenoval, nevím, ale jeho bratr, který mu dopis z Berlína posílal, se jmenuje Jiří Čart, narozen v Německém Brodě a je dosud s mým synem v Berlíně. Tento dopis jsem mu nedoručil; byl poslán vrchnostenským poslem do hraběcího domu v Praze a student si jej sám vyzvedl, byly v něm dva dukáty“.

K tomu manželka Bendy staršího Dorota dodala při výslechu: „Přivezla jsem odtamtud dva dopisy, jeden pro nějakého studenta na Malé Straně a druhý též pro studenta novoměstského semináře od jeho příbuzného, významného vojáka“. Z uvedeného tedy vyplývá, že Jiří Čart měl mladšího bratra, který bydlil v Praze, asi na Starém Městě, v domě „U černé lišky“, ještě studoval, snad na univerzitě a přivydělával si jako preceptor, učitelský pomocník, školy u sv. Mikuláše na Malé Straně. Výhodné zaměstnání v pruské královské kapele tedy umožňovalo Čartovi finančně, alespoň občas, podporovat bratra na studiích.⁵²⁾

Ještě roku 1740 se kapela přestěhovala do Berlína a v dalších letech se rozšířila: kapelníkem byl i nadále C. H. Graun, těleso dále tvořilo dvanáct houslistů (koncertní mistr J. G. Graun, František a Jan Jiří Bendovi, Čart, Johann Gabriel Seiffar a další), 4 violisté, 4 violoncellisté, 3 kontrabasisté, 4 flétnisté (od roku 1742 včetně Quantze), 2 hobojisté, 2 fagotisté, 2 valdhornisté, 1 theorbista, 1 harfista a 2 klavicebalisté-klavíristé (Carl Philipp Emanuel Bach a Christian Friedrich Schale).⁵³⁾ Každodenně večer od 19.00 do 21.00 hodin se provozovala komorní hudba k poslechu krále, jeho rodiny a hostů, převážně za vladařovy aktivní účasti. Hrála se díla C. P. E. Bacha, Fr. Bendy, obou Graunů, Quantze a dalších skladatelů. Skladby nacvičoval Benda, který se též účastnil, zřejmě s Čartem a dalšími hudebníky, jejich provádění.⁵⁴⁾ V koncertních síních zámků v Berlíně a Postupimi se hrála i orchestrální díla.

O hudebnících kapely se na několika místech obšírněji zmiňuje Burney.⁵⁵⁾ Quantze charakterizuje jako jednoho z nejlepších virtuosů ve službách Jeho Veličenstva, komorního mistra a skladatele: „Je stejně proslulý jako flétnista a skladatel i jako učitel Jeho Veličenstva pruského krále. Málokterý z jeho koncertů pro flétnu byl uveřejněn; napsal jich však pro svého královského žáka více než tři sta“. „Pan František Benda, komorní a koncertní mistr, získal si velkou slávu nejen jako významný houslista, nýbrž také jako skladatel krásných a úchvatných houslových skladeb... Setkal se u Jeho Veličenstva s oběma Grauny a Quantzem, pilně s nimi studoval a oni mu také, jak dozrává, prokázali mnoho přátelských služeb. Řídí ještě orchestr velké opery, kde ho zastupuje bratr Josef a může se pochlubit tím, že za čtyřicet let, co je v královských službách, doprovázel Jeho Veličenstvo asi na padesáti tisících koncertech“. To by však předpokládalo asi tři až čtyři koncerty denně, což je neskutečné!

„Jeho pruské Veličenstvo má ve velké oblibě opery zesnulého [+ 1759] kapelníka Carla Heinricha Grauna a cení je tak vysoko, že nerad poslouchá opery jiných skladatelů. V Berlíně poslouchají dosud stále s nadšením přede hry a houslové koncerty jeho bratra koncertního mistra Johanna Gottlieba Grauna, který teprve nedávno [1771] zemřel; nejsou však nejlepší, ani pokud jde o nápady, ani o hudební vkus... Kapelník Carl Heinrich Graun komponoval velmi mnoho... Pro berlínské divadlo napsal za čtrnáct let od roku 1742 do roku 1756 sedmadvacet italských oper... O koncertním mistru Johannu Gottliebu Graunovi... říkají jeho obdivovatelé, že byl jedním z největších houslistů své doby a zcela rozhodně skladatelem prvořadým... V Berlíně jsou jména Quantz a Graun svatá a přísahá se na ně více než na Luthera a Kalvína“. Tolik Burneyovy charakteristiky a postřehy.

Hudebníci kapely hráli též při operních představeních, která se od listopadu 1741 konala v kurfiřtském sále berlínského zámku. Pro vystoupení angažoval Graun především zahraniční talenty, zpěváky z Itálie a tanečnický z Paříže. Po roce, přesněji 7. prosince 1742, konala se operní představení v novém, tehdy ještě nedokončeném berlínském divadle, vybudovaném Georgem Wenzelslauses von Knobelsdorffem. Toho dne byl provoz zahájen představením opery Cleopatra e Cesare (Kleopatra a César) C. H. Grauna, za aktivní účasti pruské královské kapely v čele s autorem, kapelníkem Graunem a dále s Františkem Bendou⁵⁶⁾ a zřejmě i Čartem.

Na dobové mědirytině P. Haase, zachycující koncert pruské kapely, je v popředí před notovým pultem zobrazen stojící král s flétnou, za ním soubor asi dvanácti hudebníků. Jsou to stojící houslisté a kontrabasista, sedící violoncellista, klavicembalista či klavírista a hráči na dechové nástroje. Není vyloučeno, že zády obrácení stojící houslisté jsou Benda a Čart. Mnohem novějšího data, z roku 1852, je obraz nazvaný Flétnový koncert Bedřicha II. v Sanssouci (tj. na rokokovém letohrádku v Postupimi, postaveném v letech 1745-1747 G. W. von Knobelsdorffem pro pruského krále). Autorem je německý malíř, grafik a ilustrátor knih o Bedřichu II. Velikém Adolph Friedrich Erdemann von Menzel (1815-1905). Na obraze rozměrů 142 x 205 cm je zobrazen stojící vladař, hrající na flétnu, vpravo doprovázející hudebníci, vlevo naslouchající členové rodiny a hosté. Také zde lze předpokládat, že mezi hudebníky jsou i Benda a Čart. Menzelův obraz byl však namalován asi až o století později po Čartově účinkování v pruské kapele.

Od 28. září do 6. října 1772 pobýval v Berlíně již zmíněný londýnský hudebník Charles Burney, který o královském divadle, opeře a hudebnících v retrospektivě mj. uvedl: „Krátko předtím, než Jeho Veličenstvo panující král roku 1740 nastoupil na trůn, bylo vystaveno nové divadlo, ve kterém se první opera hrála v roce 1742, v den narozenin královny matky. V té době vstoupili

do králových služeb nejlepší němečtí instrumentalisté, italští zpěváci a francouzští tanečníci a tanečnice a hudba dosáhla ještě vyšší úrovně než dříve. Od toho roku se v královském divadle v době karnevalu hrály skvělé opery. Provedení bylo více nebo méně dobré, podle nadání zpěváků a zpěvaček, mezi nimiž bylo v královských službách několik vynikajících jednotlivců. Nejskvělejší je v berlínských hudebních dějinách rok 1752, kdy hlavní role zpívali Carestini a Astruová. Tehdy byl berlínský orchestr nejlepší v celé Evropě zásluhou slavných hudebníků jako Bacha, Bendy, Čarta, Grauna, Hasseho, Quantze a Richtera...⁵⁷⁾

Po několika letech se však situace zhoršila a za sedmileté války (1756-1763) bylo divadlo v důsledku úsporných opatření mimo provoz.

Počátkem padesátých let 18. století koncertovali někteří členové hudebního souboru, František Benda, Čart a další, též mimo kapelu v rámci různých koncertů. Roku 1750 vystupoval Čart jako sólista Musikübende Gesellschaft (Hudbu provozující společnosti) v Berlíně.⁵⁸⁾

Příznivější finanční situace umožnila Čartovi, aby se v Prusku, v Berlíně či Postupimi, někdy počátkem padesátých let 18. století oženil. Neznáme jméno ani původ jeho manželky, ani počet a jména všech dětí. Víme jen to, že měl dvě dcery, Barboru a Žofii, z nichž prvá se narodila asi roku 1753 a druhá pravděpodobně o dva roky později a obě otce přežily.⁵⁹⁾

Asi roku 1753 vydal Čart v Paříži u vydavatelů Le Clerka, Mme. Boivinové a Mlle. Castagneryové své první dva opusy, Šest flétnových sonát s basso continuo (generálním basem), opus 1 a Šest houslových sonát s basso continuo, opus 2. Byla to úspěšná díla, ze všech Čartových skladeb snad nejžádanější, jejichž části se později dočkaly reedic.

V létě 1754 cestoval Benda a další hudebníci kapely, snad i Čart, s pruským králem do Slezska. Cesta a pobyt trvaly necelé tři týdny, od 3. do 21. září. Podle vlastního životopisu⁶⁰⁾ cestoval Benda za sedmileté války roku 1757 „s pány kolegy z postupimské komorní hudby“, možná i s Čartem, do Vratislavi, kde měl král zimní ležení.

V pruské královské kapele působil Čart asi osmnáct let. Hugo Reimann⁶¹⁾ poukazuje na souvislost skonu J. V. A. Stamice (+ 27. března 1757 v Mannheimu) s přesídlením padesátiletého Čarta roku 1758 do Mannheimu: „Snad doufal, že by se mohl stát Stamicovým nástupcem“ (tj. na výnosnějším místě kapelníka). F. Lorenz⁶²⁾ rovněž datuje Čartův odchod z Berlína rokem 1758 a jako možný důvod uvádí pokles hudebníkových výdělků v souvislosti se zhoršující se finanční situací pruského státu v důsledku sedmileté války. E. L. Gerber⁶³⁾ a po něm i další posunují Čartův odchod z Berlína o dva roky, do roku 1760.⁶⁴⁾

Pravděpodobnou dobou Čartova ukončení služby v kapele pruského krále v Berlíně a Postupimi a odchodu do Mannheimu byl konec roku 1757 nebo začátek roku 1758. Vyplývá to z výplatní listiny členů mannheimského orchestru, kde byl již 16. února 1758 uveden jako jeho člen, houslista, s ročním platem 800 zl.⁶⁵⁾ Nestal se tedy Stamicovým nástupcem: to místo získal mannheimský rodák Johann Innocent Christian Bonaventura Cannabich (1731-1798), houslista, dirigent a skladatel, Stamicův žák.⁶⁶⁾

Falc: Mannheim, Schwetzingen

Nové Čartovo působiště, Mannheim, je doložen už roku 766 jako ves, při níž byl kolem roku 1275 vybudován hrad a celnice rýnských falckrabat. Na počátku 17. století byla přebudována na pevnostní město, které získalo r. 1607 městská práva. Za třicetileté války bylo napadeno a poničeno, později znovuvybudováno, ale za války o orleánské dědictví bylo r. 1689 téměř srovnáno se zemí. Počátkem 18. století povstalo ze sutin a popele. Novému Mannheimu značně napomohlo povýšení na falckou kurfiřtskou rezidenci a přestěhování kurfiřta Karla Filipa s dvorem v listopadu 1720 z Heidelbergu k trvalému pobytu. V letech 1720-1760 byl budován nový zámek, Residenzschloss, s průčelím o délce 431 m, největší barokní objekt Německa. Do roku 1778 byl Mannheim hlavním městem Falce.

V létě 1772 pobýval v Mannheimu a ve Schwetzingenu neúnavný anglický cestovatel a hudebník Burney, který o městě napsal: „Nádhera dvora a jeho výdaje jsou v tomto městě nesmírné. Palác a dvorní budovy tvoří téměř jeho polovinu a polovina obyvatelstva žije na útraty ostatních, kteří jsou, jak se zdá, dosti chudí... Je tady mnoho velkých náměstí, asi 1547 domů a v roce 1766 tu žilo 24 190 obyvatel“.

Čartovým novým zaměstnavatelem byl nástupce Karla Filipa, falcký kurfiřt Karel Theodor (1724-1799), vládnoucí území, prostírajícímu se od Düsseldorfu a Jülichu až po Neuburg na Dunaji a Weiden při Českém lese. Později území ještě rozšířil o Bavorsko. Jako státník a vládce není historiky příliš lichotivě hodnocen: je mu vytýkána absolutistická vláda, snaha ve všem se připodobnit vzoru francouzského krále Ludvíka XIV. a rozmařilost. Vydržoval nádherný a nákladný dvůr, v panovníkův prospěch však svědčí to, že se přičinil o založení vědeckých a uměleckých institucí a rozkvět kulturního, zejména hudebního dění v sídelním městě.⁶⁷⁾ Město při ústí Neckaru do Rýna se stalo významným střediskem německého společenského a kulturního života, silně ovlivňovaným francouzskou kulturou a bylo označováno jako „předměstí Paříže“.

Kurfiřt dobudoval tamní zámek, založil akademii věd, akademii výtvarných umění, sbírku starožitností, fyzikálně ekonomickou společnost a další ústavy a zařízení. Jeho největší zálibou byla hudba a divadlo. Zasloužil se o rozvoj

hudby, původně provozované v kostelích, později v opeře a posléze o jím mimořádně podporovanou dvorní kapelu. Čilý kulturní ruch přitahoval do města umělce a vědce domácí i z daleké ciziny. V Mannheimu, z něhož učinil nejen umělecké středisko Falce, ale hudební centrum evropského věhlasu, a v nedalekém letním sídle Schwetzingenu založil divadla. Za jeho vlády bylo město označováno jako Paradies der Tonkünstler, ráj hudebních umělců. Hudebníci měli k dispozici naturální byty a dostávali poměrně slušné platy.

"Kurfiřt, který sám hraje velmi dobře na flétnu a violoncello", napsal dále Burney, „pořádá koncert ve svém paláci každý večer, když se v divadle nehraje. Všichni jeho poddaní a dokonce i cizinci mají volné ‚entré‘... Zdá se, že je hudba kurfiřtovým nejmilejším a nejtrvalejším rozptýlením. Opera a koncerty, na něž mají všichni poddaní přístup, vytvářejí hudební vkus v celém kurfiřtství.“

V zimě pobýval kurfiřt Karel Theodor se svou rodinou, dvorem i orchestrem v Mannheimu, na léto se stěhoval do Schwetzingenu, jižně od města, kde obýval nádherný zámek, v 17. století zničený a do poloviny 18. století obnovený a v letech 1746-1752 rozšířený o rokokové divadlo. V sousedství objektu se prostíral rozsáhlý francouzský park, později upravený na anglický. O kurfiřtově letním sídle Burney⁶⁸⁾ napsal: „V létě následuje Jeho kurfiřtskou Výsost do Schwetzingenu asi patnáct set osob; žijí všichni v tom malém městě na kurfiřtovy útraty. Každému, kdo jde v létě ulicemi ve Schwetzingenu, musí se zdát, že je v kolonii hudebníků, kteří své povolání trvale provozují, neboť v jednom domě slyší houslistu, v jiném flétnu, tu vynikajícího hobojistu, tam opět fagot, klarinet, violoncello nebo koncert několika nástrojů dohromady“.

Mannheimský orchestr

Před Čartovým příchodem do Mannheimu měl tamní orchestr asi 45 členů, převážně Němců, Čechů a osob českého původu bylo asi šest až sedm, tedy 13-15%.⁶⁹⁾ Tehdy byli členy orchestru německý houslista Jakob Cramer, italský houslista, flétnista a skladatel Alessandro Toeschi, moravský zpěvák, houslista a skladatel František Xaver Richter, rakouský kapelník a skladatel Ignaz Jakob Holzbauer, německý violoncellista a skladatel Johann Anton Fils, český houslista, koncertní mistr a skladatel, bratr J. V. A. Stamice Josef František, italský houslista, kapelník a skladatel Giovanni Battista, syn Alessandra Toeschiho. Z mladších hudebníků tzv. druhé generace lze uvést italského violoncellistu Innocente Danziho, zmíněného německého hudebníka J. I. Ch. B. Cannabiche, německého houslistu, kapelníka a skladatele Ignaze Franzla, mannheimského rodáka, violistu a skladatele, syna J. V. A. Stamice Karla Philippa Stamitze, německého houslistu Wilhelma Cramera, českého houslistu a skladatele, syna J. V. A. Stamice Antonína Tadeáše Jana Nepomuckého a další.

Vůdčí osobností hudebního tělesa býval Jan Václav Antonín Stamic, rodák z Německého (Havlíčкова) Brodu, který působil v Mannheimu asi od roku 1742 jako houslista, koncertní mistr, kapelník, hudební pedagog, skladatel - spoluzakladatel tzv. mannheimské školy. Vzhledem k tomu, že zemřel před Čartovým příchodem, je v této studii zmiňován jen sporadicky, v nejzávažnějších souvislostech a čtenáře odkazujeme na autorovu stať, uvedenou v poznámce 1), ze které jsou dále čerpány některé podstatné údaje o mannheimském orchestru a škole.

Zmíněný František Xaver Richter (1709-1789), zpěvák, houslista, kapelník, hudební pedagog a skladatel, údajný rodák z Holešova na Moravě, byl po Stamicově skonu nejvýznamnějším z hudebníků českého původu v Mannheimu, mistrem mannheimské školy. Po studiích na Moravě, ve Vídni a v Itálii se uplatnil jako hudebník ve Stuttgartě, Schlitzu, Ettalu a Kemptenu, do Mannheimu přišel roku 1747 a účinkoval tam zpočátku jako zpěvák basista, později koncertní mistr druhých houslí, hudební pedagog a skladatel. Se svolením kurfiřta koncertoval po Francii, Nizozemí a Anglii, kde též dojednával tisky svých skladeb. Po dvaadvacetiletém působení v Mannheimu odešel roku 1769 do Štrasburku, kde se stal prvním kapelníkem katedrály. Přestože se o tom nedochovaly zmínky, lze předpokládat, že se v Mannheimu v letech 1757 až 1769 přátelsky stýkal s hudebním kolegou a krajanem Čartem.⁷⁰⁾

Vedle Stamic, Richtera a Čarta působili v Mannheimu v různých dobách existence kurfiřtské dvorní kapely další hudebníci českého původu, jejichž jména byla na výplatních listinách různě komolena, například houslista, kapelník a skladatel František Xaver Pokorný (1728-1794), bratři J. V. A. Stamic Josef František (1719-1791) a Václav Jan (nar. 1724) a syn Antonín Tadeáš Jan Nepomucký (1750-před 1809), dále tři valdhornisté Jakub, Josef a Václav Živní (Zwibini) a další.

Dejme znovu slovo Burneymu, který o orchestru napsal:⁷¹⁾ „Shledal jsem vskutku všechno takové, jak jsem očekával. Silně obsazený orchestr působí ovšem mocným dojmem. Správné využití jeho síly při každé příležitosti však musí být důsledkem dobré disciplíny. V tomto orchestru je vskutku více sólových hráčů a skladatelů než snad v kterémkoli jiném orchestru v Evropě. Je to armáda generálů, stejně schopných nastínit plán bitvy jako v ní bojovat.

Instrumentální hudba se nepřestuje a nezdokonaluje jen ve velké kurfiřtově opeře, nýbrž také na koncertech, kde má tento neobyčejný orchestr dost možností i prostoru, aby potvrdil celou svou moc a dosáhl velkých účinků, aniž by musel brát ohledy, jaké si vynucuje vokální hudba. Zde právě Stamic, podnícen skladbami Jommelliho, poprvé překročil hranice obvyklých operních predeher, které až do té doby sloužily jen k tomu, aby získaly pozornost a klid pro vystupující zpěváky. Po objevu, na který přišel poprvé Stamicův génius,

byly zkoušeny všechny účinky, jaké jsou možné při kombinování zvuku. Zde je doba zrození crescenda a dimiduenta a zde právě si povšimli, že piano (jehož předtím užívali převážně jako echa a také je za tak málo důležité považovali), je stejně jako forte hudební barvou, která má své odstíny právě tak jako červená a modrá v malířství...

Abych si učinil příznivý dojem o kurfiřtově kapele, stačilo přechíst si jen seznam jmen. Kapela se skládá téměř ze sta osob, zpěváků a hudebníků. Uvedu z nich jen některá, jejichž jména jsou známa v Anglii. Jedním z kapelníků je pan Holzbauer. Prvními houslisty a koncertními mistry jsou pánové Christian Cannabich a Carlo [Giuseppe] Toeschi. První z nich hraje první housle v italských operách, druhý ve francouzských a německých. Od těchto tří mistrů jsou známé různé vynikající symfonie, z nichž byly některé vytištěny v Anglii. Prvním flétnistou je pan J. Battist Wendling a mezi houslisty je ještě Johann [Giovanni Battista] Toeschi, Frenzel, Fr. a Carl Wendling a Cramer. Tento je považován za jednoho z nejlepších sólistů v celé Evropě... V tomto tělese je třináct zpěváků a zpěvaček, z nichž někteří jsou vynikající.

Někteří z těch, kteří jsou uvedeni v seznamu, už pro pokročilý věk nevykonávají službu nebo jsou přespočetní. Všichni, kteří byli v kurfiřtových službách a ztratili nemocí hlas nebo už nemohou vystupovat, dostávají řádnou penzi tak dlouho, pokud jsou v Mannheimu; když odejdou do své vlasti nebo jinam, dostávají i potom polovinu penze.“

Německý hudební teoretik, historik a spisovatel Johann Nikolaus Forkel (1749-1818) uvádí ve svém Hudebním almanachu pro Německo 1782⁷²⁾ v kapitole 6, v Seznamu nejlepších kapel německých dvorů, pod záhlavím I. Kurfiřtsko-falcká dvorní kapela v Mannheimu, přehled členů orchestru: kapelník Holzbauera, ředitele instrumentální hudby Ch. Cannabiche, ředitele komorní hudby C. J. Toeschiho, koncertní mistry J. Toeschiho a I. Fränzla a dále 16 houslistů a 5 akcesistů - mladších houslistů čekatelů, dále 3 violisty, 3 hráče na altovou violu, 4 violoncellisty, 4 hráče na příčnou flétnu, 3 hobojisty, 4 fagotisty, 4 valdhornisty a 2 akcesisty, 4 klarinetisty a 1 akcesistu, dále 4 kopisty, 1 rytce a další 2 hudebníky, celkem tedy 65 muzikantů. Mezi houslisty je uveden i Georg Zardt.

Na jaře roku 1763 vycestovala rodina salcburského houslisty, kapelníka, hudebního pedagoga a skladatele Leopolda Mozarta (1719-1787) na druhé velké hudební turné po Evropě. Otec Leopold, jeho manželka Anna Marie, dcera Marie Anna (1751-1829), klavíristka a později učitelka hudby, a syn Wolfgang Amadeus (1756-1791) cestovali přes Mnichov, Augšpurk, Mannheim, Schwetzingen, Mohuč a dále přes Brusel do Paříže, pak do Londýna a zpět přes Nizozemí, Francii, Švýcarsko a Bavorsko do Salcburku. Ze Salcburku vyjeli 9. června a vrátili se až po více než třech letech, koncem listopadu

1766. V červenci 1763 se zdrželi tři dny v Mannheimu, potom pobyli šest dní ve Schwetzingenu, kde dvanáctiletá Marie Anna a sedmiletý Wolfgang Amadeus uspořádali akademii v divadle.

Ve Schwetzingenu se mladičský Mozart poprvé setkal s uměním mannheimského orchestru, o němž jeho otec 19. července 1763 napsal⁷³⁾ ze Schwetzingenu příteli a majiteli domu, které Mozartovi v Salcburku obývali, Johanu Lorenzi Hagenauerovi: „...orchestr je nesporně nejlepší v Německu, samí mladí lidé, vesměs dobrých mravů...“ O návštěvách Mannheimu a Schwetzingenu si Leopold Mozart v červenci a srpnu 1763 zapsal pár poznámek do cestovního deníku, zejména názvy navštívených objektů a jména vybraných hudebníků. Čteme tam, například „první kapelník Holzbauer“ a také „Musicus Georg Czart“⁷⁴⁾.

V letech 1762 až 1778 zkomponoval Čart v Mannheimu a ve Schwetzingenu řadu skladeb různých žánrů, které známe jen dle názvu: byla to Sonáta A dur pro 2 housle bez generálního basu (Sonate a due Violini senza Basso ... di Georg. Czarth, 1762). Sonáta G dur pro 2 housle a basso continuo (Sonate a due Violini et Basso ... di Tzarth, 1762), Symfonie D dur (Sinfonia a 4, D ... del Sigr. Zarth, in Berolino, 1766), Houslový koncert D dur (Conc. del Sigr. Tzarth ... Violino concertat., 1766), Houslová skladba g moll s basso continuo (Violino Solo col Basso ... di Tzarth, 1768) a Houslový koncert D dur s doprovodem 2 viol, 2 fléten, 2 lesních rohů a smyčců (Conc. a Viol. princ., 2 C, 2 Fl, 2 Viol., V. e B. ... de Zarth, 1782-1784). Těchto šest skladeb bylo uvedeno v Katalozích sól, duet, trií, kvartetů a koncertů pro housle, symfonií, partit, předeher, „jež se nacházejí v rukopisech v Breitkopfově hudebním zařízení v Lipsku“⁷⁵⁾.

Bernhardt Christoph Breitkopf (1695-1777) založil roku 1719 v Lipsku tiskárnu, která roku 1745 přešla do rukou jeho syna Johanna Gottloba Emanuela Breitkopfa (1719-1794), který po pěti letech se soustředil zejména na vydávání hudebních děl. Všechny uvedené Čartovy skladby je dnes neznámých.

Mannheimská škola

Na charakteristiky mannheimského orchestru je možno navázat exkursem o tzv. mannheimské škole. Tak byla označována skupina hudebníků, především skladatelů, zčásti českého původu, která se v polovině 18. století přičinila na mannheimském dvoře o nový orchestrální sloh a nové klasické hudební formy, které ovlivnily tvorbu L. Boccheriniho, F. J. Gosseka, C. Ditterse z Dittersdorfu, J. Ch. Bacha a dalších hudebníků a vyvrcholily v období vídeňského klasicismu. Zakladateli školy byli hudebníci českého původu J. V. A. Stamic a Fr. X. Richter, kolem nichž se vytvořila skupina žáků a následovníků, působících zejména v mannheimském orchestru, J. Ch. Cannabich, W. Cramer, J. A. Fils, Antonín Jan a Karl Philipp Stamicové a další.

Členové mannheimské školy dali podnět k vytvoření moderního, početnějšími členy (přes 40) vybaveného orchestru a nové orchestrální interpretaci. Hráči dosáhli takové kázně a sešranosti orchestrální hry, jaká do té doby nebyla slýchána. Musili co nejpozorněji sledovat pokyny koncertního mistra, dirigenta, zejména s ohledem na kvalitní docílení dynamických odlišností. Charakteristikou tělesa bylo též jednotné vedení smyčců. Hráči novým způsobem využívali dechových nástrojů, zavedli do hudebního tělesa definitivně klarinety, oblíbené nástroje české lidové hudby, zdůraznili lesní rohy a dechovým nástrojům svěřili v některých místech i melodické vedení. Objevili orchestrální crescendo a decrescendo, výrazový prostředek, který je pro nás sice už naprosto běžný, ale teprve od dob mannheimských pravidelný a samozřejmý. Jejich posluchače to udivovalo a vzrušovalo, takže Mannheimští si v tom nakonec tak libovali, že tato jejich zvláštnost přešla časem do manýry, ne vždy nutné a odůvodněné. V této souvislosti lze připomenout vzletná slova německého básníka, žurnalisty a hudebníka Christiana Friedricha Daniela Schubarta (1739-1791), který roku 1784 napsal:⁷⁶⁾ „Žádný orchestr světa nepředstihl co se provedení týká mannheimský. Jeho forte je hrom, crescendo katarakt, diminuendo do dálky bublající křišťálový tok, jeho piano jarní závan“.

Mannheimští pěstovali zpěvnou melodiku s nádechem lidovosti a nespokojovali se s přenášením melodie v jejím základním tvaru, ale přizdobovali ji různými způsoby, jednou nebo několika kratičkými notičkami. Tak vyšperkovali zejména part prvních houslí. Zaváděli melodické ozdoby, zejména sestupné sekundové průtahy, „mannheimské vzdechy“ (Seufzer). Mannheimská škola dále rozvinula barokní sonátu zavedením kontrastního druhého tématu, ustálila princip kontrastu témat a čtyřdílnou cyklickou sonátovou formu. Ve čtyřvětém symfonickém cyklu uváděli první část rychle v sonátové formě (Allegro), případně s variacemi, druhou pomalu (Andante), třetí jako trojdílný menuet s triem a čtvrtou rychle (Presto) v sonátové nebo rondové formě, ale toto schéma nedodržovali důsledně.⁷⁷⁾

23. září 1777 se Wolfgang Amadeus Mozart vydal v doprovodu matky na další koncertní turné na západ, které je zavedlo do Mnichova, Augšpurku, Schwetzingenu, Mannheimu a Paříže. Zpáteční cesta vedla opět přes Mannheim a Mnichov do Salcburku. Mozartův druhý pobyt v Mannheimu trval od 30. října 1777 do 14. března 1778. Tehdy se hudebník ve městě spřátelil s rodinami J. Ch. Cannabiche, zpěváka, divadelního nápovědy a kopisty Fridolina Webera, dále s Holzbauerem, C. G. Toeschim, J. B. Wendlingem, hoboistou Friedrichem Rammem, fagotistou a skladatelem Georgem Wenzlem Ritterem, tenoristou Antonem Raaffem, skladatelem Antonem Schweitzerem a snad i s dalšími členy kapely. O možných stycích s Čertem se zprávy nedochovaly.

V dopise⁷⁸⁾ otci do Salcburku Mozart 4. listopadu 1777 napsal z Mannheimu: „Orchestr je velmi dobrý a silný: 10 až 11 houslí na obou stranách, 4 violy, 2 hoboje, 2 flétny a 2 klarinety, 2 lesní rohy, 4 violoncella, 4 fagoty a 4 kontrabasy a trubky a kotle. Dá se [zde] dělat krásná hudba“. Mozart se zúčastnil několika vystoupení orchestru, například 6. listopadu galakonzertu v rytířském sále zámku, na který navázal vlastními přehrávkami, dále slavnostního Tedeum 31. prosince a bohoslužeb s hudebním doprovodem 2. ledna 1778.⁷⁹⁾ Hudebník doufal, že jej kurfiřt přijme do stálé služby, jeho přání se však nesplnilo a tak před jarem 1778 odjel z Mannheimu do Paříže.

Když roku 1777 vymřela kurfiřtem Maxmiliánem III. Josefem bavorská větev Wittelsbachů, připadlo Bavorsko spřízněné vedlejší falcké větvi rodu, v jejímž čele stál falcký kurfiřt Karel Theodor. To narazilo na odpor Rakouska, které se pokusilo část Bavorska obsadit. Proti tomu se však postavilo Prusko a po několika srážkách byl konflikt urovnán těšínským mírem 13. května 1779. Mezitím, počátkem roku 1778 se Karel Theodor se svou rodinou, dvorem a později částí orchestru přestěhoval z Mannheimu do Mnichova.

V Bavorském hlavním státním archivu se zachoval Přehled (ročních) platů členů mannheimské kurfiřtské dvorní hudby⁸⁰⁾, zůstávajících v Mannheimu i vybraných pro Mnichov, datovaný v Mannheimu 6. srpna 1778. Mezi houslisty je uveden Czard, s nejvyšším ročním platem houslistů 800 zl. Platy ostatních patnácti houslistů se pohybují od 50 do 600 zl. Pro další srovnání, plat kapelníka, Holzbauera, nejvyšší ze všech zaměstnanců, činil 1900 zl., ředitele Canabiche 1 500, violoncellisty Danzyho a Flétnisty Wendlinga 1 000, koncertního mistra Fränzla 900, atd.⁸¹⁾ Přehled zahrnuje 111 zaměstnanců, z toho 57 hudebníků kapely a 54 dalších osob - intendanta, tajemníka, zpěváky, opisovače not, důchodce aj., rozdělených v dalších sloupcích do dvou skupin: na ty, kteří měli setrvat v Mannheimu (včetně Čarta) a na ty, kteří byli vybráni pro Mnichov. Celková roční částka vyplacená 111 zaměstnancům činila 47 656 zl., s příplatky 54 570 zl. Ve sloupci „postradatelných a budoucně penzionovaných osob“⁸²⁾ je v Čartově řádce uveden důchod 600 zl., tedy 75% dosavadního platu. Podle sdělení Bavorského hlavního státního archivu⁸³⁾ byl Čartovi důchod vyplácen od 1. září 1778, tedy jako sedmdesátiletému. Zůstal v Mannheimu a nepřestěhoval se s částí orchestru do Mnichova, která se tam přemísťovala někdy v létě a na podzim 1778.

Když 6. listopadu přijel ze zpáteční cesty z Paříže do Salcburku po třetí do Mannheimu Mozart, s většinou mannheimských hudebníků se tam už nesetkal. O příjezdu napsal 12. listopadu⁸⁴⁾ otci do Salcburku: „Přijel jsem sem v pořádku 6. a příjemně překvapil všechny své dobré přátele. - Chvála díky Bohu, že jsem zase ve svém milém Mannheimu! Ujišťuji Vás, že kdybyste byl zde, řekl byste totéž... Za celou dobu, co jsem zde, ještě jsem se nestravoval doma, ne-

boť jsem opravdu na roztrhání! Zkrátka: jak já miluji Mannheim, tak také Mannheim miluje mne...“ Zda se za tohoto pobytu setkal s Čartem, nevíme. 9. prosince 1778 Mozart odcestoval z Mannheimu do Mnichova.⁸⁵⁾

Datum přehledu (ročních) platů členů mannheimské kurfiřtské dvorní hudby 6. srpna 1778 a datum penzionování 1. září 1778 jsou posledními známými údaji Čartova života. Datum a místo úmrtí není známo: vyskytuje se šest variant, při čemž jako místo skonu je většinou uváděn Mannheim. Jak vyplývá ze dvou výše uvedených dat, byl Čart roku 1778, alespoň dvě třetiny roku, naživu a nezemřel tedy „okolo roku 1774“, jak uvedl Gerber⁸⁶⁾ ani „1774“, jak udává ČsHSOI.⁸⁷⁾ Zbývají 4 varianty: rok 1778, po roce 1778, roku 1780 a 1788.

Rok 1778 jako úmrtní udává Pazdírkův slovník⁸⁸⁾. Dodatky k Riemannově hudebnímu slovníku⁸⁹⁾ uvádějí, že Čart zemřel „po roce 1778 na neznámém místě“. Polská hudební encyklopedie⁹⁰⁾ udává: „Je možné, že se roku 1778 přestěhoval spolu s dvorem do Mnichova“, jako místo a datum skonu však uvádí „po 1778 Mannheim (?)“. Z toho, co však bylo uvedeno výše, vyplývá, že Čart do Mnichova neodešel. Jeho působení v mannheimském orchestru klade Roland Wurtz⁹¹⁾ do let „1757-1780“ (!), zřejmě na základě údaje v Kurfiřtsko-falckém kalendáři, kde je hudebník uváděn ještě roku 1780 jako člen orchestru⁹²⁾. Tento rok by mohl být považován za další variantu data hudebníkovy skonu, pokud v kalendáři nebyl otištěn zastaralý údaj. Konečně Jan Racek⁹³⁾ se přiklání, bez udání pramene, k roku 1788. Ani nedávné (v roce 1998) bádání nepřineslo kýžený výsledek a proto jsme se v této studii přidrželi údaje o Čartově skonu „po roce 1778 v Mannheimu“.

Hodnocení

V souvislosti s otázkou hlavních směrů české hudební emigrace z našich zemí do okolního evropského světa, zařadil Jan Racek⁹⁴⁾ Čarta do prvního a zároveň nejmocnějšího proudu, který se ubíral do západní Evropy, především do Německa, Francie a Anglie. „Tento směr se dělil na několik samostatných odnoží. Z nich nejvydatnější byla odnož mannheimská, berlínská a středoněmecká. Do Mannheimu odchází J. V. Stamic, Fr. X. Richter, Jiří Čart, Antonín Fils a Karel Stamic. Do Berlína emigruje Fr. Benda, Jan Jiří Benda mladší, Josef Benda a zpěvačka Anna Bendová...“. Není to však rozdělení nejpřesnější, neboť Čart nepůsobil dlouhý čas jen v Mannheimu (asi dvě desetiletí, 1758-1778?), ale už předtím v Berlíně a okolí (Rupínu, Rheinsbergu a Postupimi), ještě o něco déle, čtyřicet let (cca 1734-1757/58). Nelze ani prokázat, že by se doba Čartova obohacování evropské kultury kryla výlučně s obdobím působení v Mannheimu. Někteří hudební historikové řadí Čarta po bok J. V. A. Stamice a Fr. X. Richtera a zahrnují jej mezi členy Mannheimské školy⁹⁵⁾. Zde je však třeba připomenout, že Čartův skladatelský přínos do pokladnice evropské hudby nebyl nikterak velký. Na základě současného průzkumu jej lze od-

hadnout asi na čtyřicet skladeb, z nichž část je nezvěstná. V celkovém počtu je zahrnuto několik symfonií a koncertů, převážně to však jsou komorní díla, tria a dua, z nichž tiskem bylo vydáno asi třináct, většinou za Čartova berlínského působení, tedy před příchodem do Mannheimu. Slohové zařazení tvorby do hudebního vývoje doby a zhodnocení hudebníkovy skladatelského vývoje stěžuje zmíněný menší počet zachovaných skladeb, uložených většinou v zahraničních archivech a knihovnách, a také problém přesnější datace jejich vzniku. V raných pracích skladatel vycházel z barokního slohu, v dalších se propracoval přes galantní styl k ranému klasicismu (předklasicismu). Do Mannheimu přišel už jako padesátiletý hudebník, nikoli nevnímavý k tomu, co se v tamním orchestru dělo a co jeho členové přinášeli v tvorbě nového, ale zřejmě už příliš zralý na to, aby se novotám významněji podřídil a přispěl dalšímu rozvoji. Na základě uvedeného je třeba konstatovat, že výraznější Čartova účast v mannheimské škole musí být zpochybněna.

Skladatelská činnost

Tvorbu Jiřího Čarta lze rozdělit do čtyř skupin: první tvoří asi 3 symfonie, druhou 2 houslové a asi 3 flétnové koncerty, třetí, nejpočetnější zahrnuje komorní díla, asi 8 trií, 21 houslových a flétnových duet a čtvrtou 2 skladby pro sólové housle a sólovou flétnu, celkem tedy kolem 40 skladeb. Dle názvu známe tato díla: 1) Symfonie: Symfonie D dur, Br.⁹⁶⁾ Další existovaly podle Dlabače v rukopisu. 2) Koncerty: Houslový koncert D dur s doprovodem smyčců, Br. a Houslový koncert D dur s doprovodem 2 fléten, 2 lesních rohů a smyčců, Br. Flétnový koncert, zmíněný Gerberem⁹⁷⁾ a další, uvedené Dlabačem jsou nezvěstné. 3) Komorní hudba: Trio (Sonáta) G dur pro flétnu a housle s basso continuo (klavicembalem nebo violoncellem), Br., Trio G dur pro 2 flétny s basso continuo, Br., Trio (Sonáta) C dur pro housle, klavicembalo a obligátní vilocello, Sonáta G dur pro 2 flétny s basso continuo, Br., Sonáta (Trio) A dur pro 2 housle s basso continuo. Další tria, uváděná Dlabačem, jsou nezvěstná. Šest houslových sonát s basso continuo, opus 2, vydali Le Clerc, Mme. Boivinová a Mlle. Castagneryová v Paříži 1753, právě tak jako Šest flétnových sonát G., d, C, g, h, Es, opus 1 (1753). Houslové skladby, sóla, dua, sonáty, s basso continuo, A, B, C, G, g, Br., a flétnová díla (sóla, sonáty) s basso continuo D, E, e, G, se zachovaly v opisech. 4) Skladby pro sólové housle a sólovou flétnu: Capriccio (Adagio) pro sólové housle bylo otištěno v souboru Quarantes Caprices a Violon Seul. Ostatních 39 skladeb je od Františka Bendy. Čart je uveden jako Hardt. O Sonátě D dur pro sólovou flétnu se bližší údaje nezachovaly.

Rukopisy, dobové opisy a tisky skladeb jsou uloženy v Národním muzeu - Muzeu české hudby (Hudebním archivu) v Praze, Deutsche Staatsbibliothek (Musikabteilung) a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz v Berlíně, Mec-

klenburgische Landesbibliothek ve Zvěříně (Schwerin), Bibliothèque du Conservatoire royal de musique de Bruxelles v Bruselu, Královské knihovně v Kodani, Library of Congress (Music Division) ve Washingtonu, D. C. a jinde⁹⁸⁾.

Závěrem lze uvést, že pro půvabnou a svěží melodiku se u nás dočkaly v letech 1967-1981 tři Čartovy skladby novotisků. Jsou to: Jiří Čart - Antonín Kammel - Bedřich Ludvík Benda: Houslové sonáty českého baroka, Jiří Čart: Sonata in C (Housle a klavír nebo housle, cembalo a obligátní violoncello). Vydal a revidoval Richard Tillinger. Musica viva historica, sv. 18. Praha - Bratislava 1967, reedice 1981. Dále: Jiří Čart: Dvě triové sonáty: 1 Sonata a flauto e violino (G dur) (Flauto, violino, piano/cembalo e violoncello); Trio G dur pro 2 flétny (a cembalo) Trio a due flauti (Flauto I., flauto II., piano/cembalo e violoncello). Editor Vratislav Bělský. Musica viva historica, sv. 41, Praha 1978.

Věřme, že i další Čartova díla se dočkají reedic a také, že budou v archívech a knihovnách objevena nová, neznámá.

Poznámky a bibliografie

- 1) Klíma, Stanislav Václav: K výročí hudebníka Jana Václava Antonína Stamice, Havlíčkův Brod 1998, s. 50-87
- 2) Dlabač, Jan Bohumír: Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, 3 díly, Praha 1815. - Heslo Čzarth, Georg, je uvedeno ve sv. I, sl. 303-304 a nebude v poznámkách až na některé výjimky citováno
- 3) Šesták, Zdeněk: Laudatio nominis Pachta, Hudební věda, r. 28, č. 4, Praha 1991, s. 326: „V té době byl s největší pravděpodobností členem tohoto pachtovského hudebního ansámblu i skladatel Jan [!] Čart, ostatně pocházející z Hochtanova, což byla další pachtovská država“
- 4) Pazdírkův hudební slovník naučný (dále jen Pazdírek), díl II, sv. I, Brno 1937, s. 159
- 5) Československý hudební slovník osob a institucí (dále jen ČsHSOI), sv. 1, Praha 1965, s. 180
- 6) Státní okresní archiv Havlíčkův Brod a Státní oblastní archiv v Zámruku
- 7) Podle údaje Jiřího Sochra, prom. hist., zesnulého ředitele Okresního archivu Havlíčkův Brod, chybějící matriky určitě existovaly ještě v r. 1939. Při nedávném prověřování existence těchto matrik však výsledek zůstal i nadále negativní
- 8) Sbírka pozemkových knih Okresního soudu Německý Brod č. 224
- 9) Sdělení Státního oblastního archivu, Zámruk.
- 10) Ottův slovník naučný (dále jen OSN), sv. 11, Praha 1897, s. 479. - Dr. Profous, Antonín: Místní jména v Čechách, Praha 1954, s. 660
- 11) Za sdělení děkuje autor p. Vladimíru Bártovi, starostovi Obecního úřadu ve Vysoké, okres Havlíčkův Brod
- 12) Nettl, Paul: Forgotten Musicians, New York 1969, pozn. 214 na s. 325

- 13) Sdělení Okresního archivu Havlíčkův Brod
- 14) Gerber, Ernst Ludwig: Historisch-Biographisches Lexikon der Tonkünstler, sv. 1, Lipsko 1790, sl. 318
- 15) Murray, Sterling E.: Bohemian Musicians in South German „Hofkapellen“ during the late 18th Century, Hudební věda, r. 15, č. 2, Praha 1978, s. 166
- 16) ČsHSOI, citované dílo (dále jen c. d.), sv. 1, s. 180
- 17) V úvodu k novotisku skladatelových Dvou triových sonát uvádí pod iniciálama V. B. (editor Vratislav Bělský): „Svoji kariéru zahájil jako hudebník na zámku hraběte Pachty v Beznu u Mladé Boleslavi. Pak odešel do Vídně...“ Tento údaj, bez odkazu na pramen, je však nepřesný: zámek v Beznu byl postaven na místě středověké tvrze až roku 1750, kdy Čart působil už čtvrt století v zahraničí
- 18) Murray, S. E., c. d. s. 166
- 19) Murray, S. E., c. d., s. 166
- 20) Mendel, Hermann: Musikalisches Conversations-Lexikon. Eine Encyclopädie der gesamten musikalischen Wissenschaften für Gebildete aller Stände, sv. 3, Berlín 1873, s. 43
- 21) Die Musik in Geschichte und Gegenwart (dále jen MGG), sv. 14, Kassel-Basilej-Tours-Londýn-New York 1968, sl. 1022
- 22) Dr. Köchel, Ludwig von: Die kaiserliche Hof-Musikkapelle in Wien von 1543 bis 1867, Vídeň 1869, s. 70
- 23) Dlabač, J. B.: c. d., sv. 1, sl. 303 a sv. 3, sl. 265. - Mendel, H., c. d., sv. 3, s. 43
- 24) Dlabač, J. B. : c. d., sv. 1, sl. 303 a sv. 3, sl. 265
- 25) Lebenslauf. Wöchentliche Nachrichten und Anmerkungen die Musik betreffend (Red. Johann Adan Hiller), Lipsko 2. 9. 1766 až 24. 1. 1767. - Celý životopis zveřejnil Karl von Ledebur v Neue Berliner Musikzeitung, sv. 20, č. 32-35, Berlín 6.-27. 8. 1856 a využil jej i v Tonkünstlerlexikon Berlins 1860-1861. - Viz t. Vlastní životopis, jež pro své děti a potomky roku 1763 napsal František Benda, královský pruský koncertní mistr. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Jaroslav Čeleda, 2. vyd., Praha, b. d. (Dále jen Benda) - Lorenz, Franz: Die Musikerfamilie Benda. Franz Benda und seine Nachkommen. Autobiographie Franz Bendas, Berlín 1967, s. 138-159
- 26) Sibiň, Sibiu, dnes město ve středním Rumunsku, v l. 1699 až 1865 sídlo habsburských gubernátorů Sedmihradska
- 27) Vratislav, německy Breslau, polsky Wrocław, ve Slezsku, byla v l. 1335-1742 součástí České koruny, později hlavním městem pruského Slezska, třetím sídelním městem pruského krále a jedním z nejlidnatějších měst střední Evropy. Dnes je vojvodským městem v Polsku.
- 28) Flauto traverso (italsky), flute traversiere (francouzsky) = příčná flétna (na rozdíl od podélné, zobcové) byl původně lidový nástroj potulných pištců, jehož konstrukce se během staletí vyvíjela. Značného rozšíření doznal v 17. století, zdomácněl v orchestru a časem zaujal místo flétny zobcové
- 29) Benda, c. d., s. 16-17.
- 30) Velký Vartenberk, tehdy Gross-Wartenberg v pruském Slezsku, dnes Syców v Polsku, je situován asi 57 km severovýchodně od Vratislavi na dálnici do Varšavy
- 31) Markýz de Lunéville byl Bendův poslední vídeňský zaměstnavatel

- 32) Benda, c. d. s. 17-19
- 33) Snad Kazimírovský palác na Krakovském předměstí Varšavy, někdejší sídlo krále Jana Kazimíra, vládnoucího v l. 1648 až 1688
- 34) Benda, c. d., pozn. 60 na s. 58: „Jiní píší Suchaczewsky a Suchaquewsky, ale skutečné jméno jeho bylo Kazimierz Suchakwensky“. Benda sám uvedl jméno jako Suchaquewsky, Dlabač Suchaczewsky, Dr. Schoenbaum, Camillo: Předmluva k novotisku Sonáty pro příčnou flétnu s průvodem violoncella a cembala Františka Bendy, Musica Antiqua Bohemica, sv. 60, Praha 1983, s. III, Kazimierz Suchaczewski
- 35) V originále: „Dritthalb Jahr lebten wiir in diesem Dienst auff gut Pohnisch, doch Meistentheils Recht vergnügt, den die Herrschaft war sehr gnädig“. Lépe tedy: „Tři a půl roku jsme žili v této službě podle polských zvyklostí a přece jsme se většinou dobře bavili, neboť panstvo bylo velmi milostivé“
- 36) Lesní roh
- 37) Idassaková, Danuta: Z problematyki czeskiej emigracji muzycznej w Polsce w XVIII wieku. Z dziejów muzyki polskiej, Bydhošť 1963, s. 16
- 38) Sochaczew je jedno z nejstarších mazovských měst. Je vzdáleno asi 55 km od Varšavy a r. 1984 mělo 34 700 obyvatel
- 39) Encyklopedia muzyczna. Cześć biograficzna (Red. Elzbieta Dziebowska), sv. 2, Krakov 1984, s. 35 (Dále jen Endyklopedia)
- 40) Benda, c. d., s. 20
- 41) Benda, c. d., s. 21
- 42) Hrabě Heinrich Brühl (1700-1763) byl saský státník, od r. 1746 předseda vlády
- 43) Benda, c. d., s. 22. - S nimi odešel i primista a skladatel, první houslista královské kapely ve Varšavě, později v Drážďanech, kde působil až do smrti, Antonín Jiránek (cca 1712-1761)
- 44) Sdělení Staatsarchiv, Drážďany
- 45) Burney, Charles: The Present State of Music in Germany, the Netherlands, and United Provinces. Or, the Journal of a Tour through those Countries, undertaken to collect Materials for a General History of Music, I. vyd., Londýn 1773. - Viz t. Burney, Charles: Hudební cestopis 18. věku (Přeložila Jaroslava Pippichová), Praha 1966, s. 319
- 46) Rheinsberg, též Rheinsberg in der Mark, je město v kraji Neuruppin, okrese Postupim, situované asi 90 km severozápadně od Berlína. V listopadu 1733 koupil zámek v Rheinsbergu pruský král Bedřich Vilém I. pro svého syna, který se tam přestěhoval, po barokové přestavbě v l. 1735-1736, v srpnu 1736
- 47) Dr. Altmann, Wilhelm: Zur Geschichte der königlichen preussischen Hofkapelle, Die Musik, r. 3, část 4, sv. 12, seš. 19, s. 3-22 a seš. 21, s. 211-227
- 48) Lorenz, F., c. d., s. 16
- 49) Arnheim, Fritz: Der Hof Friedrichs des Grossen, Berlín 1912, s. 236
- 50) Theorba byla obměna loutny
- 51) Lorenz, F., c. d., s. 16
- 52) Hnilička, Alois: Aus Georg Bendas Jugend. Marginalien zu seiner Biographie, Praha 1911. - Viz t. Lorenz, F., c. d., s. 6

- 53) Příjem kapelníka činil 800 tolarů a 1 200 tolarů příplatků, koncertního mistra 800 + 400, Fr. Bendy 500 + 300, Čarta 400, J. J. Bendy 300, atd. - Lorenz, F., c. d., s. 21-22
- 54) Benda, c. d., poznámka 102 J. Čeledy na s. 62
- 55) Burney, Ch., c.d., s. 307, 320, 346 a 347
- 56) Schrenk, Oswald: Berlin und die Musik. Zweihundert Jahre Musikleben einer Stadt 1740-1940, Berlín 1940, s. 7-9
- 57) Burney, Ch., c. d., s. 308
- 58) Lorenz, F., c. d., s. 24-25
- 59) Obě otce přežily a dostávaly z rýnsko-falcké pokladny po 50 zl. ročně. Žofie byla ještě roku 1809 naživu, Barbora zemřela 14. 10. 1842 v Mannheimu. V roce 1809 bylo přibližné stáří Barbory Zardt uváděno na výplatní listině jako „údajně 56 let“, věk Žofie Zarth „údajně jako 54“ a u obou bylo poznamenáno „Hofmusicustochter“, dcera dvorního hudebníka. - Sdělení Stadtarchiv, Mannheim
- 60) Lorenz, F., c. d., s. 28
- 61) Riemann, Hugo: Předmluva k Denkmäler der Tonkunst in Bayern, sv. III/1: Sinfonien der pfälzbayerischen Schule (Mannheimer Symphoniker I), Lipsko 1902, s. XXV
- 62) Lorenz, F., c. d., s. 30
- 63) Gerber, E. L., c. d., sv. 1, sl. 318
- 64) V souvislosti s rokem 1760 uvádí OSN, c. d., sv. 5, Praha 1892, s. 836, chybně: „...stal se houslistou kurfiřta bavorského [!] (1760), kterýž úřad zastával až do své smrti“. Čart se stal hudebníkem falckého (!) kurfiřta
- 65) Generallandesarchiv Karlsruhe, GLA 77/1657, fol. 11. - Sdělení Stadtarchiv, Mannheim
- 66) Cannabich se stal členem mannheimského hudebního tělesa r. 1744 zpočátku jako elév, o tři roky později byl již řádným houslistou. Po studiích v Itálii byl r. 1757, před Čartovým příchodem do Mannheimu, jmenován Stamicovým nástupcem
- 67) Mannheim, dnes v Bádensku-Württembersku, měl r. 1983 299 700 obyvatel
- 68) Burney, Ch., c. d., s. 193
- 69) Personalliste der Mannheimer Hofmusik (1756).- Viz Marpur, F. M.: Historisch-kritische Beiträge zur Aufnahme der Musik, r. 2, 1758, s. 567.- Viz t. Fukač, Jiří: Biographische und quellenkundliche Gegebenheiten in der Musikgeschichte der böhmischen Länder in Beziehung zur Mannheimer Schule (Stand der Forschung), Colloquium Musica Bohemia et Europea, Brno 1970, Brno 1972, s. 222
- 70) O Fr. X. Richterovi více viz Klíma, S. V., c. d., s. 73-75
- 71) Burney, Ch., c. d., s. 190 a 192
- 72) Forkel, Johann Nikolaus: Musikalischer Almanach für Deutschland 1782, Lipsko 1782, reprint Hildesheim-New York 1974, s. 123
- 73) Dopis č. 56 Leopolda Mozarta, datovaný 19. 7. 1763 ve Schwetzingenu, Johannu Lorenzi Hagenauerovi do Salcburku: Bauer, Wilhelm A.-Deutsch, Otto Erich: Mozart. Briefe und Aufzeichnungen. Gesamtausgabe, sv. 1: 1755-1776, Kassel-Basilej-Londýn-New York 1962, s. 79
- 74) Bauer, W. A. - Deutsch, O. E., c. d., sv. 1, č. 57, s. 82

- 75) Catalogo dei soli, duetti, trii, quattri e concerti per il violino ... sinfonie, partite, overture ... chi si trovano in manuscritto nella officina musica di Breitkopf in Lipsia.- Viz Brook, Barry S.: The Breitkopf Thematic Catalogue. The Six Parts and Sixteen Supplements 1762-1787, New York 1966, sl. 43, 58, 223, 237, 308 a 783
- 76) Schulbert, Christian Friedrich Daniel: Ideen zu einer Aesthetik der Tonkunst, Vídeň 1806, s. 130
- 77) Slavná minulost české hudby. Kapitoly z dějin české hudby, Praha 1959, s. 20-23.- Nové pohledy na mannheimskou školu přinášejí statě: Larsen, Jens Peter: Zur Bedeutung der „Mannheimer Schule“ (Festschrift Karl Gustav Fellerer zum sechzigsten Geburtstag am 7. Juli 1962 überreicht von Freunden und Schülern), Řezno 1962.- Eggebracht, Hans Heindrich: Mannheimer Stil-Technik und Gehalt; Colloquium Musica Bohemica et Europea Brno 1970 (Uspořádání a redakce Rudolf Pečman), Brno 1972, s. 205-218.- Fukač, Jiří, c."d., s. 219-233.- Rietmüller, Albrecht: Mannheimer Kompositionsstil und zeitgenössische Ästhetik, s. 243-253.- Vysloužil, Jiří: Vorklassische Phänomene in der Musik der böhmischen Länder und die Mannheimer Schule, s. 255-266, vše citovaný sborník
- 78) Dopis č. 363 W. A. Mozarta, datovaný 4. 11. 1777 v Mannheimu, otci Leopoldu Mozartovi do Salcburku.- Bauer, W. A. - Deutsch, O. E., c. d., sv. 2: 1777-1779, Kassel -Basilej-Londýn-New York 1962, s. 101
- 79) Budian, Hans: Mannheimer Mozartgedenkstätten (Würtz, Roland: Das Mannheimer Mozart-Buch), Wilhemshaven 1979, s. 26 a 29
- 80) Samtlicher bei der Kurfürstl. Hof Music in Mannheim sich befinden - und theils nacher München auserwählten - theils in Mannheim entbleibende Personen, dort wasselbe an Besoldung geniessen. Sign. HR, fasc. 457 č. 13.- Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Mnichov
- 81) S výjimkou Holzbauera odešli uvedení hudebníci do Mnichova
- 82) „Entbehrliche Personen und hinkünftig pensionirte.“
- 83) Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Mnichov
- 84) Dopis č. 504 W. A. Mozarta, datovaný 12. 11. 1778 v Mannheimu, otci L. Mozartovi do Salcburku.- Bauer, W. A. - Deutsch, O. E. c. d., sv. 2, s. 505
- 85) Po čtvrté a naposledy pobýval Mozart v Mannheimu ve dnech 23. - 25. 10. 1790; 24. 10. byl ve Schwetzingenu
- 86) Gerger, E. L., c. d., sv. 1, sl. 319
- 87) ČsHSOI, c. d., sv. 1, s. 180
- 88) Pazdírek, c. d., sv. II/1, s. 159
- 89) Riemann Musik Lexikon. Ergänzungsband, Mohuč 1975, s. 811
- 90) Encyklopedia, c. d., sv. 2, s. 35
- 91) Würtz, Roland: Verzeichnis und Ikonographie der kurpfälzischen Hofmusiker zu Mannheim, Wilhelmsaven-Amsterdam-Locarno 1975, s. 37
- 92) Kurpfälzischer Hof- und Staatskalender 1780.- Sdělení Stadtarchiv, Mannheim
- 93) Racek, Jan: Česká hudba. Od nejstarších dob do počátku 19. století, Praha 1958, s. 160 a 254
- 94) Racek, J., c. d., s. 149
- 95) „Další příslušník mannheimské školy Jiří Čart...“: Racek, J., c. d., s. 160. „Housl. sonátami a koncerty, trii a sinfoniemi se řadí jako člen tzv. mannheimské školy ve-

dle J. Stamice, Fr. X. Richtera a jiných mezi čes. předchůdce klasicismu.“- Malá encyklopedie hudby (Kolektiv autorů; vědecký redaktor doc. dr. Jaroslav Smolka, CSc.), Praha 1983, s. 124

96) Br. = rukopisné skladby uvedené v katalogích firmy Breitkopf. Viz poznámku 75

97) Gerber, E. L., c. d., sv. 1, sl. 318

98) Podle německé hudební encyklopedie MGG, sv. 14, sl. 1023, další Čartovy skladby, původně uložené ve Schlossbibliothek v Berlíně, Hessische Landes- und Hochschulebibliothek v Darmstadtu a Bibliothek der Thomasschule v Lipsku, byly za druhé světové války zničeny

Závěrem bych rád poděkoval všem vedoucím pracovníkům archivů, knihoven, muzeí aj. organizací, kteří mi byli v mém bádání nápomocni, ať již upozorněním na literaturu nebo poskytnutím rady či materiálů. Z domácích jsem zavázán Dr. Karlu Hromádkovi a PhDr. Tomáši Šímkovi, ředitelům Státního oblastního archivu v Zámrsku, Jiřímu Sochrovi, prom. hist., řediteli Okresního archivu Havlíčkův Brod se sídlem v Pohledu, Dr. Karlu Křesadlovi, řediteli Okresního archivu v Jihlavě, PhDr. Janě Beránkové, ředitelce a Zině Zborovské, odborné pracovníci Okresního vlastivědného muzea v Havlíčkově Brodě, PhDr. Ladislavu Mackovi, řediteli Státního okresního archivu Havlíčkův Brod, p. Vladimíru Bártovi, starostovi obce Vysoká v okrese Havlíčkův Brod, ze zahraničních p. Petru Thüringerovi, zástupci ředitele hudebního oddělení, Deutsche Staatsbibliothek v Berlíně, p. Tittmannovi, vedoucímu Stadtarchiv v Drážďanech, dále vedoucímu Staatsarchiv v Drážďanech, Dr. Martinovi, městskému archivnímu radovi, Stadtarchiv, Mannheim, Dr. Robertu Münsterovi z Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově a Dr. Höpplovi, vrchnímu archivnímu radovi, Bayerisches Hauptstaatsarchiv v Mnichově.

Za přátelskou pomoc děkuji též manželům LIKEŠOVÝM z Havlíčkova Brodu

*Havlíčkův Brod,
dobová rytina*

Hudební historik, pedagog, ředitel klášterní knihovny v Praze na Strahově, autor jednoho z prvních hesel o J. Čertovi, Jan Bohumír Dlabáč (1758-1820). Stínový obrázek

Allgemeines
historisches
Künstler-Lexikon
für Böhmen
und
zum Theil auch für Mähren und Schlesien.

Gesammelt und bearbeitet

von

Gottfried Johann Dlabacz,

regulirtem Oberberrn des Prämonstratenser-Ordens im Stifte Strahow, erstem Bibliothekar und
Forscher der stiftlichen Jahrbücher dasselbst, der seit Director der k. k. böhm. Gesellschaft der
Wissenschaften, und der Oberkammer in Wien Mitglied, wie auch rechtsgelehrtem beendeten
Notar.

E r s t e r B a n d.

M——H.

Auf Kosten der Hochwürdigen Herren Stände Böhmens herausgegeben.

Prag, 1815.

Verlegt bei Gottlieb Haase,
böhmisches k. k. Hofbuchdrucker.

holl. ter Thiermer die Stundenschläge der Stadtuhr. Fischell's Brief.
 Czadecký, Ferdinand, ein Chorherr aus dem Prämonstratenserstifte Drobositz oder Habdowitz in Mähren bei Brünn. Von ihm ist die Polhöhe von Brünn in einem Kupferblatte 1715 gestochen worden.
 Czapel, Wenzel, einer der besten Diskantisten an der St. Benediktikirche in der Altstadt Prag, von Zwettin in Böhmen gebürtig. Im J. 1707 und noch späterhin hielt er sich auf dem Prämonstratenser Kollegium auf. Anual. Colleg. Norbert. Prag. T. I. ad cit. ann.
 Czarth, Georg, ein trefflicher Violinpieler und Clavierverfasser, im J. 1708 zu Pöschitz, einem dem Fürsten Palai gehörigen unweit der kün. Stadt Deutschbrod in Böhmen liegenden Dorfe geboren. Seine erste Jugend brachte er auf der Schule zu Deutschbrod zu, wo er von einem gewissen Lukas Lorenz in den Anfangsgründen der Tonkunst, mit dem nachmals berühmten Stamih unterrichtet wurde, nachdem aber nach Prag ging, wo er eine längere Zeit geblieben ist. Hierauf nahm er bei dem kaiserlichen Musiker Timmer, und bei Viarelli auf der Flöte Unterricht, und ging wieder nach einigen Jahren mit dem gleich berühmten Franz Benda nach Warschau, wo beide bei dem Starostie Suchaczewsky so lang in Diensten geblieben sind, bis sie 1733 in die künigl. Polnische Kapelle aufgenommen wurden. Im folgenden Jahre aber begab sich Czarth in die Dienste des Kronprinzen von Preußen nach Reinsberg, und folgte auch seinem Herrn, als er im J. 1740 den Thron bestieg, nach Berlin, wo er bis 1760 verblieb, in welchem er wieder Berlin verließ, und sich nach Mannheim begab. Endlich starb er 1774 daselbst als Konzertmeister an dasiger kurfürstlichen Kapelle. Außer verschiedenen im Miste bekannt gemachten Violin- und Flötenkonzerten, Trios, Solos und Symphonien, sind auch 6 Flöten, und 6 Violinsolos, im J. 1753 in Paris gestochen worden, auf welchen sein Name Czarth in Zarth von dem Verleger verandelt wurde. Burney's Tagebuch seiner musikal. Reisen. S. 68. Marpurgs Beiträge. B. 1.

Gerbers Verison. S. 318. 319. Im J. 1733 auf einer Reise nach Brünn, wurde ich in Deutschbrod von einem seiner noch lebenden Freunde über manche Lebensumstände unsers berühmten Czarth's belehrt, die von den angeführten Schriftstellern übergangen worden.
 Czislawsky, M. Georg, hat die Abbildung der künigl. Bergstadt Kuttenberg, ebendasselbe für das im J. 1670 in 4. unter dem Titel: „Přebrah Pold, polabnice cizského království“ in der Universitäts-Buchdruckerei in Prag aufgelagte Werk, als Titelblatt gestochen. Von ihm ist auch der Atlas, an dem die Bergwerke bei Kuttenberg angezeigt sind, für Beczlowsky's böhm. Chronik Bl. 44. im J. 1700 im Kupfer gestochen, worauf zu lesen ist: „G. Czislawsky fecit.“
 Czech, Exped. Franz Xaver, ein guter Organist, und Fortepianospielder, zu Horiez in Böhmen 1739 den 4. Dezember geboren, wo er auch Unterricht im Singen, und in andern musikalischen Kenntnissen genossen hat. Im J. 1772 kam er nach Prag, wo er an der Barnabitenkirche als Musikant angenommen wurde. Der dasige Chorregent Johann Kuttinowsky, der jüngere, der ebenfalls ein seltener Violinkonzertmeister gewesen, hielt ihn sowohl zu den Studien, als auch zur Musik so väterlich an, daß er ihm keine eigene Unterrichtsstunden gab, und die Direction seiner Kirchenmusik nach einigen wenigen Jahren sehr oft ihm anvertrauen konnte. So wie er schon damals in der musikalischen Bildung merklich zugenommen, und manche kleine musikalische schriftliche Versuche gemacht hatte, so hat er auch seine Studien mit einem so glücklichen Erfolge getrieben, daß er im Jahre 1780 auf der Universität die Magisterswürde in der Philosophie erhalten, und in selbem Jahre noch, den 14. September, in das Prämonstratensist Strahow aufgenommen worden. Hier legte er im Jahre 1787, den 11. Jänner, die Lebensgelübde ab, und im Jahre 1787, den 8. Julius, las er die erste Messe in seiner Vaterstadt, worauf er durch mehrere Jahre an der Pfarrkirche seines Geburtsortes in Prag, und seit 1801 in Muhlhausen als Kapellan und würdiger Seelsorger lebte.

Pražský c. k. Hrad s částí Malé Strany od jihovýchodu. Kreslil Vincenc Morstadt, ryl G. Döbler

Pohled na císařské rezidenční město Vídeň. Rytina z 18. století

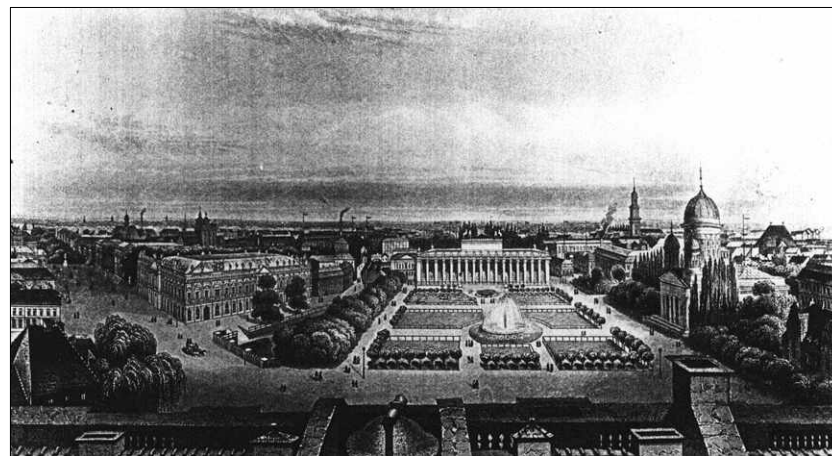
František Benda (1709-1786), houslista a skladatel, Čertův přítel. Podle portrétu Joachima Martina Falbeho ryl Johann Matthias Schuster, Berlín 1756

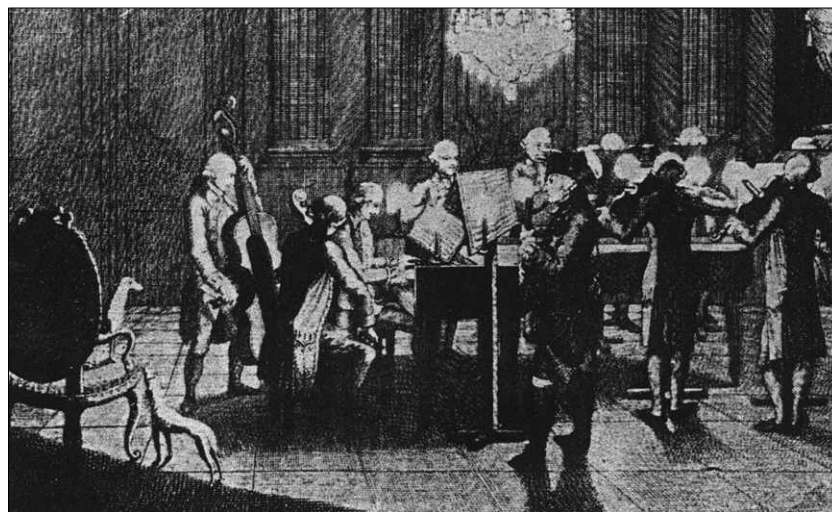
*Krakovské předměstí ve Varšavě. Olejomalba Juliana Wyszyńskiego, Varšava
1862-1865*

Drážďany z pravého břehu Labe. Olejomalba Bernarda Bellotta zv. Canaletto

Berlín. Dobová rytina

Pruský král Bedřich II. Veliký (1712-1786) při koncertu na flétnu. Mědirytina P. Haase

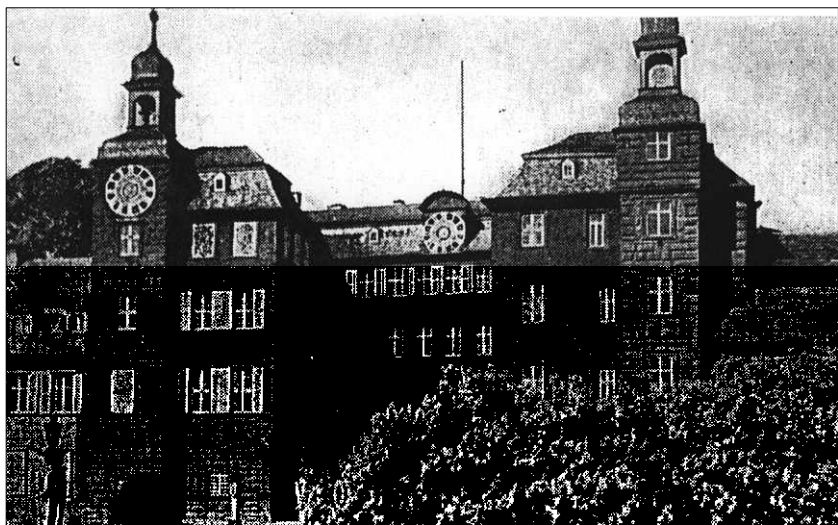
Německý flétnista, kapelník u pruského dvora, hudební teoretik a skladatel Johann Joachim Quantz (1697-1773)

Anglický hudebník, historik, cestovatel a spisovatel Charles Burney (1726-1814). Portrét od Joshuy Reynoldse

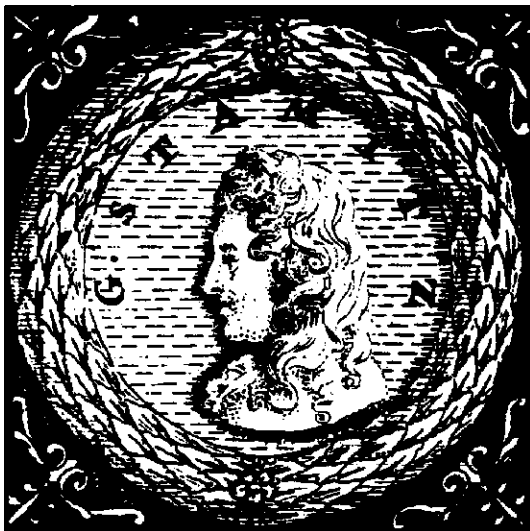
Mannheimský zámek. Kolorovaná mědirytina Georga Matthäuse Probsta, cca 1775

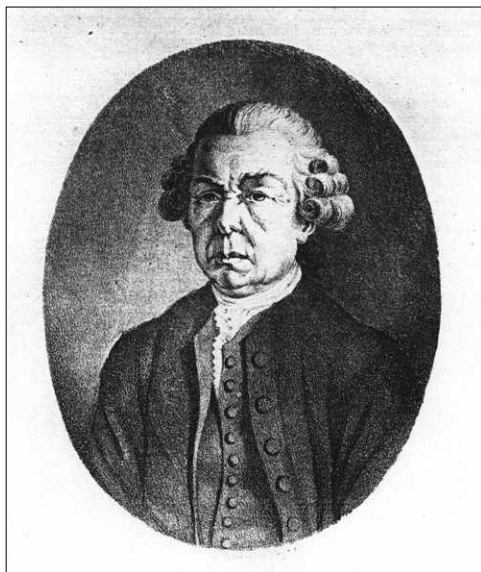
Schwetzingenský zámek

Falcký kurfiřt Karel Theodor (1724-1799), zaměstnavatel J. V. A. Stamice a J. Čarta v Mannheimu a ve Schwetzingenu

*Jan Václav Antonín
Stamic (1717-1757).
Rytina F. Dobreta na
titulním listě souboru
houslových děl L'art
du violon J. B. Car-
tier, Paříž 1798*

*František Xaver Richter
(1709-1789), Stamicův a
Čertův spolupracovník a
přítel v Mannheimu.
Litografie Heinricha E.
von Winttera podle
předlohy Christopa G.
Guérina, Heidelberg
1819*

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ DĚJIN ŘÁDU BOSÝCH AUGUSTINIÁNŮ V ČECHÁCH - KONVENT SVATÉ RODINY V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ (1674 - 1807)

Michal Pehr

Řád bosých augustiniánů

Řád vznikl jako reformovaná větev obutých augustiniánů¹ roku 1533 ve Španělsku. Důvodem vzniku byl úpadek řeholní kázně. Na obutých augustiniánech je řád zcela nezávislý. Dělí se do tří kongregací²: italské, španělské a francouzské. Každá z nich je řízena generálním vikářem.

České kláštery náležely k italské kongregaci se sídlem v Římě, založené roku 1592 P. Ondřejem Diazem. Rakouská provincie, respektive česko-německá provincie, která zahrnovala Čechy, Moravu, Rakousko a Bavorsko, se začala tvořit v okamžiku, když přišli dva mniši roku 1623 do Čech a usídlili se v Praze při kostele sv. Václava na Zderaze³. Odtud vznikaly další konventy. Vídeň, pozdější sídlo provincie, byla též osazena pražskými augustiniány. Samotné sídlo ukazuje, že byla ve správě provincie na německé straně převaha, i když se v úřadu provinciála, který byla volen na dobu tří let, měli pravidelně střídát Češi a Němci. Od roku 1692 byla provincie autonomní⁴, tudíž si mohla sama volit svého představeného. V době největšího rozkvětu (tj. v první polovině 18. století po založení konventu v Lysé nad Labem) měla provincie celkem 13 domů. Pro ilustraci uvádím, že roku 1771 měl řád na celém světě 245 domů⁵.

Členové řádu měli v postatě obdobné poslání jako obutí augustiniáni. Patřili mezi žebravé mnichy, vypomáhali v duchovní správě, zřizovali mimo jiné lékárny a knihovny, věnovali se umělecké, vědecké a pedagogické činnosti. Členové přijímali při vstupu do řádu řeholní jméno (např. Václav od sv. Víta). Dále se zavazovali ke slibu chudoby, čistoty a poslušnosti, stejně tak jako

¹ Obutí augustiniáni – eremité vznikli roku 1256 sloučením několika poustevnických organizací z iniciativy papeže Alexandra IV. Vedle toho byli ještě řeholní kanovníci sv. Augustina (Sacer et apostolicus Ordo casnonicoru Rehularium S. Augustini). Viz Luděk Jirásko: *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991; s. 39 - 40 a s. 60 - 61, heslo obutí augustiniáni. Nebo Ottův slovník naučný II., Praha 1889, heslo augustiniáni a také Český bohovědný slovník, Praha 1912, heslo augustiniáni.

² Viz Josef Svátek: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP r. XX. č. 2; Praha 1970, s. 555 - 556

³ Viz Luděk Jirásko: c. d., s. 62

⁴ Viz Eva Barbořová: *Bosí augustiniáni Lnáře (1684 - 1948)*, inventář 1/137, České Budějovice 1970; s. 2.

⁵ Viz Fridericus a S. Leonardo: *Nomina reverendorum patrum ac fratrum ordinis disc. 1771*, sign. fond ŘA Lnáře č. 20 - knihy (rkp.).

v jiných řádech. Každý řeholní dům – konvent vedl převor, kterého zastupoval v době nepřítomnosti podpřevor.

Na území České republiky bylo celkem 6 konventů⁶, z toho 5 v Čechách. Byly to:

Praha – Nové Město (1623), Tábor (1640), Havlíčkův (Německý) Brod (1674), Lnáře (1682) a Lysá nad Labem (1713). Na Moravě to byl konvent ve Vranětíně. Všechny tyto konventy, s výjimkou jediného ve Lnářích, nepřežily josefínské reformy a osvětenství. Lnářský konvent existoval až do roku 1950⁷, kdy byly všechny kláštery zrušeny.

Konvent Svaté rodiny v Havlíčkově (Německém) Brodě (1674 - 1807)

Třetí konvent vznikl v Havlíčkově (Německém) Brodě. K jeho založení vybídl augustiniány prefekt císařského dvora Jan Maxmilián hrabě z Lamberka⁸. Město a měšťané příliš se založením kláštera nesouhlasili a dokonce posílali protesty proti tomuto úmyslu úřadu královského podkomořího⁹. Ještě předtím, než město 16. 12. 1673 poslalo protest, byl vyslán řádem P. Jan Bonus a S. Vito a P. Vincentius a S. Quilelmo¹⁰, aby se všemožně zasadili o vznik nového konventu.

Důvodů, proč zdejší měšťané nechtěli mít ve městě konvent, bylo mnoho. První skupinou důvodů, která byla asi patrně nejdůležitější, které přikládali největší význam a již používali při argumentaci byly důvody ekonomické¹¹. Město utrpělo hodně třicetiletou válkou a následně z jedné třetiny vyhořelo. Měšťané uváděli, že se jedná o řád žebravý, který by ochudil již tak chudé město. Navíc ve městě byly tři kostely, o které se starali měšťané. Existence čtvrtého kostela se jim zdála už neúnosná. Augustiniáni byli známí svou výpomocí v duchovní správě. Měšťané již na tento argument předem odpověděli. Podle jejich názoru městem prochází dostatek žebravých (potulných) mnichů, kteří mohou v městských kostelech vypomoci. V listě prosili podkomořího coby svého ochránce, aby řeholníky odmítl¹². Na tento list téměř okamžitě

⁶ Viz Josef Svátek: c. d.; s. 556

⁷ Ke vztahu státu a církve viz Karel Kaplan: Stát a církve v Československu v letech 1948 - 1953; Brno 1993.

⁸ Viz František Petr: K dějinám býv. kláštera v Německém Brodě, In Zprávy městského musea v Německém Brodě - ročník 1916; s. 3. Důvodem bylo také mimo jiné to, že pokatoličtění královské město Německý Brod nemělo klášter.

⁹ Viz František Petr: c. d.; s. 5 - 6

¹⁰ Viz František Petr: c. d.; s. 4

¹¹ Vedle těchto důvodů byl zajisté i důvod náboženský. Utravvistické město bylo násilně pokatoličtění až v průběhu třicetileté války. Viz František Petr: c. d.; s. 4 - 5

¹² Viz František Petr: c. d.; s. 6

odpověděl¹³ převor konventu sv. Václava v Praze rozsáhlým dopisem. Všechny argumenty měšťanů vyvrátil. Nový konvent obhájil tím, že německobrodský děkan nemůže všechno stačit. Potulné (žebravé) mnichy budou hostit v klášteře na své útraty, čímž odpadnou zdejšímu děkanovi náklady. V případě nákazy vypomohou se zaopatřováním nemocných. Slíbil, že mniši nebudou žebrat po domech. A proti výtce získávání odkazů zbožných měšťanů pro případný nový kostel odpověděl, že jsou jako: „pták ve vzduchu“¹⁴.

3. ledna 1674 úřad podkomořího odpověděl městu s tím, že opětovně doporučuje řád královské obci. Magistrát se přesto v dubnu téhož roku rozhodl vyslat do Tábora svého zástupce Daniela Františka Kamberského, aby zjistil poměry mezi klášteřem a městem. Jeho zpráva po návratu vyzněla ve prospěch řádu. Pro následující období bohužel nemáme bližších zpráv o průběhu vyjednávání. Víme, že 30. listopadu 1674 dal provinciál revers¹⁵, jímž se zavázal k tomu, že řád, respektive konvent, nebude městu na újmu. Mniši přišli do města již o více než měsíc dříve. Bylo to 26. října, kdy sem přišli tři kněží a dva bratři¹⁶. Jejich příchod lze považovat za začátek života řeholníků ve městě. Nejdříve se ubytovali v domku - bytě zvoníka při špitálním kostele sv. Kateřiny. Téhož roku (1674) se ještě přestěhovali do domu měšťana Tobiáše Schindlera, přičemž bohoslužby sloužili v děkanském kostele¹⁷.

Na jaře následujícího roku koupili pozemek¹⁸ k výstavbě budoucího konventu s kostelem. Nejdříve postavili provizorní stavbu¹⁹. Stavba samotného konventu, tak jak jej známe dnes, se postupně v souvislosti, respektive v závislosti na peněžních prostředcích protáhla až do roku 1733²⁰. Dřevěná

¹³ 19. prosince 1673

¹⁴ Viz František Petr: c. d.; s. 6

¹⁵ znění listiny uvádím v příloze

¹⁶ Byli to P. Benno a Santa Rosalia, P. Cyrillus a S. Paulo, P. Ignatius a S. Joannes Evangelisto, Fr. Hermanus a S. Damiano (lékárník) a Fr. Wenceslaus a S. Bernardo. viz František Petr: c. d.; s. 11

Mniši přišli na základě císařského dovolení 21. srpna 1674 a povolení pražského arcibiskupství 26. září 1674. Německý Brod patřil až do roku 1784 pod pražskou arcidiecézi, poté přísluší ke královéhradecké. Viz Jeroným Solař: Bývalý klášter bosých augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, nyní kollegium premonstrátů želivských a nižší gymnásium v Německém Brodě. In. Památky archeologické a místopisné - 1859; s. 271.

¹⁷ Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

¹⁸ Pozemek stál 279 zl. a 30 kr. Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

¹⁹ Náklady na provizorní stavbu činily 875 zl. 14 kr. Viz František Petr: c. d.; s. 14

²⁰ Pro ilustraci uvádím, že celkový náklad na stavbu, mimo darovaný materiál činil 21 577 zl. 14 kr. Viz František Petr: c. d.; s. 27.

provizorní kaple byla vysvěcena 5. 1. 1679²¹. Následujícího dne přišli členové řádu do svého prozatímního konventu²². Od tohoto dne zde začala fungovat lékárna²³, která zde sloužila až do roku 1771 (po dostavbě byla přestěhována do nového konventu) pro potřeby města. 23. května 1679 posvětil opat žďárského kláštera Benedikt Zaunmüller²⁴ základní kámen ke stavbě kostela. Na stavbu přispívala řada lidí²⁵. Za sedmáct let dne 27. srpna 1696 byla posvěcena nedokončená stavba kostela, aby se v ní mohly konat bohoslužby²⁶. Za čtyři roky - roku 1700 byla dřevěná kaple zbořena²⁷. Roku 1703 byl kostel dostavěn do podoby, jakou známe dnes²⁸. Téhož roku, a to sice 6. srpna, bylo zdejší průčelí ozdobeno sochou Pána Ježíše. Jejím autorem, stejně tak jako dalších dvou postranních soch, Panny Marie a sv. Josefa²⁹, byl člen řádu fr. Filip a S. Hermano, vlastním jménem Bedřich Molitor³⁰, který byl jedním z nejvýznamnějších řezbářů a sochařů řádu v tehdejší době. Po nezbytných dokončovacích úpravách byl zdejší kostel vysvěcen opatem Strahovského kláštera a světitel biskupem pražským P. Vitem Seiplem³¹. Důvod zasvěcení stavby Svaté rodině byl více než symbolický. Jednalo se o třetí klášter po Praze a Táboře v Čechách. Architektem kostela byl s největší pravděpodobností Giovanni Baptista Dominik Canavalli³², stavitel italského původu z Chrudimi. Na vnitřní výzdobě se podílela řada umělců, z nichž jmenuji alespoň Ignáce

²¹ Viz Klášterní kronika - I. díl (1673 - 1733), uložená v SOkA Havlíčkův Brod; s. 85. Autorem I. dílu kroniky (*Annales nostri discalceato = augustiniani asceterii sub patrocinio sanctissimae creatae triadis Iesu Maria Ioseph in Regia urbe Teuto = Brodensi ab anno parta salutis 1673 ad praesens...*) je P. Severin a S. Anna, významný kronikář a historik řádu, který vedle jiných funkcí byl ve zdejším konventě převor. Zvláště pak je asi nejcennější jeho zpracování dějin pražského konventu.

²² Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

²³ O lékárně viz Jeroným Solař: c. d.; s. 272 a František Petr: c. d.; s. 13

²⁴ Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

²⁵ Nejdůležitější donátory stavy uvádí Jeroným Solař: c. d.; 271

²⁶ Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271 a také Emanuel Poche a kol.: Umělecké památky I.; s. 366, se zmiňuje o vysvěcení nedokončené stavby.

²⁷ Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

²⁸ Viz Emanuel Poche a kol.: Umělecké památky I.; s. 366

²⁹ Viz Emanuel Poche a kol.: c. d.; s. 366

³⁰ Viz Ivo Kořán: Umění a umělci baroka v Havlíčkově brodě, In Umění - roč. IX. (1963); s. 144 - 145. Bedřich Molitor se narodil roku 1665 v Praze. Roku 1685 složil řeholní sliby a pracoval v pražském klášteře. Kolem roku 1697 přichází do Havlíčkova brodu, kde v podstatě žil až do své smrti (1715). Kromě činnosti ve zdejším klášteře se dochovala jeho díla ve Lnářích a Jihlavě.

³¹ Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 271.

³² Viz Ivo Kořán: c. d.; s. 144 a 148. Canavalli se narodil kolem roku 1658 v Itálii. Zemřel roku 1751 v Chrudimi.

Rohrbacha, taktéž z Chrudimi³³. Roku 1705 byl položen základní kámen k dostavbě konventu. Stavba probíhala pod vedením Daniela Měnického³⁴ z Chrudimi. Samotná stavba, jak jsem již výše uvedl, probíhala s přestávkami až do roku 1733. Původně byl zdejší konvent počítán pro dvanáct řeholníků. Jejich počet byl ale překročen. roku 1724 zde bylo kupříkladu 14 kněží a 4 laici. Nejvyšší počet byl 22 řeholníků. Stejněho roku - 1724 vznikla při kostele přístavba Božího hrobu (podle vzoru Božího hrobu jeruzalémského). Na jeho stavbu věnovala prostředky hraběnka Teresie z Petingenu, rozená Michnová³⁵. Stavbou byl následujícího roku pověřen pražský malostranský architekt Antonín Václav Spannbrucker spolu s kameníkem Juliem Rauerem.

Členové řádu se kromě činnosti pastorační i zde věnovali činnosti pedagogické. Jejich činnost se plně rozvinula zvláště poté, co byl dostavěn klášter. Nejdříve vyučovali soukromě. Podnět k založení gymnázia³⁶ dala Kateřina Kobsinová (zemřela 1730)³⁷, když odkázala své veškeré jmění³⁸ na založení gymnázia o čtyřech třídách. Roku 1733 přijali augustiniáni nabídku města a převzali na sebe povinnost vyučování. Zároveň příslibili, že budou pokračovat v humanitním studiu, pokud obec zřídí vyšší třídy. Císař Karel VI. dne 17. srpna 1735³⁹ potvrdil a schválil založení nového gymnázia⁴⁰. Magistrát prozatím pro účely školy koupil za 160 zl. domek poblíž kláštera, kde vzniklo gymnázium⁴¹. V listopadu 1735 bylo slavnostně otevřeno. Počet žáků byl nejdříve v první a druhé třídě 38, ve třetí 7 a ve čtvrté 5 žáků⁴². Jak se počet studentů postupně rozrůstal, byl roku 1740 zakoupen větší dům naproti klášteru. Ale ani gymnáziu se nevyhnuly válečné události poloviny 18. stol. Roku 1742 se zde

³³ O vnitřní výzdobě viz Ivo Kořán: c. d.; s. 145 - 147 a Emanuel Poche a kol.: c. d.; s. 366 - 367

³⁴ Viz Ivo Kořán: c. d.; s. 144

³⁵ O Božím Hrobě bíže viz Ivo Kořán: c. d.; s. 144 - 145

³⁶ Gymnáziu v Německém Brodě se věnuje také: Alois Majer: Dějiny osady Lnářské, Blatná 1923; s. 79 - 84

³⁷ Viz Alois Majer: c. d.; s. 80, uvádí, že Kateřina Kobsinová byla vdovou po zdejším soudci. Další kdo se zasloužili o vznik školy byl převor P. Eligius od sv. Jiří. Ten dokázal prosadit založení školy i přes odpor svých představených.

³⁸ Viz Alois Majer: c. d.; s. 80. Uvádí sumu 8 600 zl., které odkázala pro dva kněze, aby vyučovali zdarma chudé studenty ve čtyřech třídách latinských škol.

³⁹ Viz Alois Majer: c. d.; s. 82

⁴⁰ Viz Alois Majer: c. d.; s. 82 - 84. Podává pravidla zdejšího gymnázia.

⁴¹ Magistrát si původně představoval, že by gymnázium mohlo být přímo v klášteře. Mniši to odmítli s tím, že zde bydlelo přes dvacet řeholníků a také: „že by křik a hlo-moz rozpoutané mládeže a jiné věci, jež by ubytování škol v klášteře vzápětí mělo s pořádkem a poklidem klášterním špatně se shodovaly“.

⁴² Viz Jeroným Solař: c. d.; s. 272.

ubytovali velitelé sasských a francouzských vojsk. Šest let na to v roce 1748 budova vyhořela. V letech 1757 - 1758 se ze školní budovy stala spíž pro královské vojsko. Přesto probíhalo provizorně vyučování, když mniši dokázali uhájit tři místnosti. Roku 1767 došlo nařízení o zrušení zdejšího gymnázia. Toto zrušení bylo ještě roku 1788 opětovně potvrzeno. Místo latinských škol se zde otevřela normální škola. Tu pak až do roku 1802 spravovali členové řádu. Císařským dekretem ze 14. dubna 1802 bylo gymnázium znovu obnoveno⁴³.

Ani přesto, že zde kněží vyučovali na gymnáziu, neuniknul zdejší klášter zrušení⁴⁴. Pedagogická činnost způsobila určité zpomalení. Roku 1787 došlo k sepsání jmění kláštera, navrženého ke zrušení. Samotného Josefa II. havlíčkobrodští augustiniáni přežili. Postupný nedostatek schopných členů, kteří by zde vyučovali, způsobil, že došlo k faktickému zrušení. Stalo se tak na základě císařské rezoluce Františka I. ze dne 23. 10. 1806. Posledním dnem augustiniánů lze nazvat 6. říjen 1807, kdy poslední převor P. Hermenegildus od sv. Vavřince předal klášter spolu s kostelem a gymnáziem opatovi želivského premonstrátského kláštera⁴⁵. Zbylí členové řádu, byli to dva kněží a jeden frater, se potom 21. 10. 1807 odstěhovali do klášterů v Táboře, Lysé nad Labem a Lnářů. Opat se zavázal, že dosadí do gymnázia vyučující ze svého řádu. Dále prohlásil, že jmění kláštera⁴⁶ bude vést odděleně na potřeby gymnázia. Obec se zavázala k dodávání 40 sáhů dřeva na vytápění školy. Kostel přešel pod město a sloužil pro potřeby studentů. Škola se nakonec roku 1816 přestěhoval do klášterní budovy, kde byla až do 19. 10. 1908. Odtud se přestěhovali do nové současné budovy. V klášterním objektu poté sídlily státní instituce.

Přehled převorů od r. 1694 tak, jak jej uvádí P. Fridericus a S. Leonardo: Nomina reverendorum patrum ac fratrum ordinis cremitarum discelati (conscripta) 1771; sign rond ŘA Lnáře 20, s. 804 - 805

1. P. Ignác od sv. Jana	1694 - 97
2. P. Cyprián od sv. Terezie	1697 - 00
3. P. Adrián od sv. Michala	1700

⁴³ Viz T. V. Bílek: Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů... od císaře Josefa II. zrušených, Praha 1893; s. 164 - 165.

⁴⁴ Viz František Petr: c. d.; s. 29 uvádí celkovou hodnotu jmění 36 662 zl. rýnských. Město vedle toho usilovalo, aby se klášter stal druhou farou. To ale nebylo povoleno s tím, že město má 1 800 obyvatel, na což stačí jedna fara.

⁴⁵ Kromě Bílka popisuje zrušení kláštera Jeroným Solaf: c. d.; s.272 a také František Petr: c. d.; s. 35.

⁴⁶ Viz T. V. Bílek: c. d.; s. 165 uvádí sumu 3 927 zl. 18 kr.

4. P. Lambert od sv. Jeronýma	1700 - 03
5. P. Adrián od sv. Michala	1703 - 06
6. P. Eligius od sv. Cypriana	1706 - 09
7. P. Adrián od sv. Michala	1709 - 11
8. P. Thadeáš od sv. Justiniana	1711 - 12
9. P. Thadeáš od sv. Justiniana	1712 - 15
10. P. Leonard od sv. Zephyrina	1715 - 17
11. P. Protus od sv. Terezie	1717 - 18
12. P. Protus od sv. Terezie	1718 - 21
13. P. Daniel od sv. Ludmily	1721 - 24
14. P. Thadeáš od sv. Justiniana	1724 - 26
15. P. Timotej od Zasnoubení P. Marie	1726 - 27
16. P. Hermenegild od sv. Bennona	1727 - 30
17. P. Severin a S. Anna	1730 - 33
18. P. Jiljí (Eligius) od sv. Jiří	1733 - 36
19. P. Vít od sv. Václava	1736 - 37
20. P. Zacheáš od sv. Zuzany	1737 - 39
21. P. Tomáš Augustin od sv. Bonaventury	1739 - 42
22. P. Augustin od Nejsvětější Trojice	1742 - 45
23. P. Augustin od Nejsvětější Trojice	1745 - 48
24. P. Ezechiel od sv. Filipa a Jakuba	1748 - 51
25. P. Augustin od Nejsvětější Trojice	1751 - 54
26. P. Augustin od Nejsvětější Trojice	1754 - 57
27. P. Leonard od sv. Terezie	1757 - 60
28. P. Leonard od sv. Terezie	1760 - 63
29. P. Fabian od sv. Jana Nepomuckého	1763 - 66
30. P. Prosper od sv. Nothburgy	1766 - 69
31. P. Protus od sv. Hermenegildy	1769 - 72
32. P. Pavel od sv. Václava	1772 - 75
33. P. Clement od sv. Karla Boromejského	1775 - 78
34. P. Serafin od sv. Anny	1778 - 81
35. P. Gelasius od sv. Eleonory	1781 - 84
36. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1784 - 87
37. P. Anasthasius od sv. Kateřiny	1787 - 90
38. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1790 - 93
39. P. Anasthasius od sv. Kateřiny	1793 - 95
40. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1795 - 98
41. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1798 - 1801
42. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1801 - 03
43. P. Hermenegildus od sv. Vavřínce	1803 - 06

Titulní strana I. dílu klášterní kroniky *Annales nostri discalceato - augustiniani asceterii sub patrocinio sanctissimae creatae triadis Iesu, Mariae, Ioseph in regia urbe teutobrodensi ab anno patris salutis 1673 ad Praesens...* Autorem I. dílu byl P. Severina a S. Anna. Autorem malby byl německobrodský malíř Jakub Pischl. Pochází z roku 1736. Na dolním okraji vidíme vyobrazení Havlíčkova (Německého) Brodu.

Příloha č. 1

„Já níže podepsaný řádu Sv. Augustina Discalceatův v krajinách německých provinciál jménem a na místě všech sobě na ten čas svěřených klášterův známo činím tímto listem, jenž Revers sluje, vůbec přede všemi, obzvláště pak, kdyby toho potřeba ukazovala, jakož jsou milostivým povolením J. M. C. jakožto krále a pána nás všech nejmilostivějšího, též také J. V. O. kníž. Milosti pána p. Matouše Ferdinanda arcibiskupa Pražského, jakožto představené duchovní vrchnosti na naše šetrné a snažné toho vyhledávání a vysoce vzácnou a platnou interessí J. M. p. Lamberta Františka z Harrachu, podkomořího v král. Českém, vzáctný magistrát a celá obec král. Měst Brodu Německého s jednomyslnou vůlí, jakožto vroucí křesťané a samospasitedlného náboženství Katolického milovníci povolili, abysme k rozhojnění větší cti a slávy boží při již dotčeném městě pro řeholníky řádu našeho klášter vystavěti dáti mohli, kteréžto již dotčeného magistrátu a celé obce dovolení vysoce vděčně přijímajíce, v tom se prohlašují, že žádných důchodů jednoho, druhého neb třetího chrámu páně téhož města Brodu Německého, kteréž týmuž nyní náleží, aneb praetextem sobě nepřivlastňovali. Místo také oblíbené k vystavení téhož kláštera hotovými penězi dle slušnosti zaplatiti a z téhož kde náleží J. M. C. kontribucí, když se však takové od města z knih městských od starodávna povinné náležitě a dostatečně ukáže na sebe vzíti, dále také od pohledávání domácích almužen aneb jiných obtížností měšťanův a sousedův, leč co by sami dobrovolně prokázati chtěli, se zdržeti, nic co by městu náleželo, buďto vody, nebo něco jiného sobě nepřivlastňovati, poddaný téhož města robotami neobtěžovati aneb bez dovolení J. M. C. pana rychtáře a pánův radních jakýchkoliv gruntův neskupovati, nadto šenku piva aneb vína na újmu obce se nedotýkati slibuji a připovídám.

A ačkoli sice svatému řádu našemu ničeho takového se dotýkati obyčej není, jsouce chudí řeholníci a podle našeho povolání ne na tyto časné věci alebrž na čest a vzáctný magistrát to, že v ničem na odpor bítí nechceme, vskutku seznati mohl, vejš jmenované puncta nyní i budoucně dokonale zdržeti a zachovati jak já tak i na místě successorův mích se zavazuji.

Pro lepší toho ujištění já nahoře psaný obyčejnou pečeť ouřadu provinciálního k tomu reversu jsem přitiskl a v něm vlastní rukou spolu s prosekretářem mým se podepsal. Jehož datum ve Vídni dne 30. Novembris 1674.

Příloha č. 2

Stanovy německobrodského gymnázia tak jak je uvádí Alois Majer v Dějinách osady lnářské, Blatná 1923; s. 82 - 84

„Jakož účelem tohoto gymnasia tak i celou snahou těch, kteří ho navštěvují, má býti, aby nabyli nejlepšího vzdělání nejen v krásném mluvení, ale i v dobrém životě a jiných cnostech, odtud pravidla:

1. Každý častým rozjímáním osvoj si přesvědčení, že celé blaho člověka záleží v poznání, milování a bázni Boha a že počátek, prospěch a výsledek všech jeho záležitostí závisí na Bohu, pročež jak den tak i všechny činy a snahy jeho počínejtež vzýváním Boha.

2. Před ranní školou ze zvláštního zaslíbení gymnasia a zbožnosti, jakož i podle stanov křížového bratrstva ran Kristových, k němuž všickni budou přivtělení, každodenně předcházeti bude krátké čtení úvahy o životě a utrpení Páně, aby podle souhlasu sv. otců přineslo jim jistě přemnohé ovoce ve všeliké cnosti a pokroku u vědění a obrátilo zvěsti (fabulas) škol ku pravdě a ku Kristu, pravému Apollovi a v jeho ranách našli pravý pramen mŕs, pro všechny oplývající milostmi a vědomostmi; horlivě také chtětež na místě Minervy a mus jako šťastné patrony své výchovy: bl. P. Marii, s. anděla strážce, s. Josefa, s. otce Augustina a s. matku Moniku.

3. Na mši sv. budou každodenně přítomni s pozornou pobožností, o dnech svátečních též na kázání; svátost pokání a eucharistii dvakrát aneb nejméně jednou za měsíc budou přijímati, prvé byvše od profesora dobře poučení o užitečném a zbožném přistoupení k obojí (svátosti); za kterýmžto účelem budou se učit na paměť aspoň jednou za týden katechismus a jeho výklad.

4. Ráno častěji posilňujte v sobě úmysl, směřovati proti svým náklonnostem a činiti vše s předcházející rozvahou a předpisem rozumu, od mládí spolu učte se, každému vážnému zaměstnání předeslati delší přípravu, abyste nepodnikali ničeho nepřipraveně a nerozvážně. Nade vše pak pomalu cvičte se v oně rozumnému člověku vlastní povinnosti, aby ničeho nečinili, z čehož by nedovedli dáti si účet, proč to a tak učinili. Proto při každém díle mějtež rozumné proč, ve kterémž spočívá rozum veškerý člověka a vší povinnosti, nejprospěšnější ovšem ku brzkému nabytí všech cností.

5. Mimo křesťanské cnosti se vši pílí opatřete si a nacvičte cnosti, týkající se života občanského, totiž jakousi sílu ducha nebo srdnatost ku statečnému podnikání a provádění věcí obtížných a počestných; také zdvořilost, líbeznost v řeči a přívětivost, pročež naučtež se ze schválených spisovatelů vám vykládané způsoby pozdravování, odpovídání, žádání atd. Věztež též, že hrubost mravů, nezdvořilost, změkčilý a bázlivý duch ku věcem ušlechtilým na vás samých se tresty vymstí.

6. Pamatujtež, že jste živá chrámové Boží, proto s pilnou péčí ostříhejte zevnějšek těla i šatu a obracujte to vše s pravým myslím ku slávě Boží; především ozdobte se skromností, pořádající důstojné každé hnutí chucha i těla. Mimo to často přihlížejte, zdali něco nelsušného a nepočestného na vás neulpělo v chrámu, školách, rozmluvě, hře atd. což diti se bude zvláště při večerním zpytování svědomí, kteréž nikdy nemá býti opomenuto.

7. Jest pak míra ve všech věcech nejlepší prospěch podnikání; proto způsob studování, čtení, na paměť učení, opakování atd., od profesorů vám sdělený, pilně si pamatujte a zachovejte, neméně rozdělení a pořádek celého dne, zvláště čas, pro studium určený, kterýž vám znamením veřejného zvonku oznámen bude.

8. Než se studiu odáte, popřejte malé chvíle na přípravu vůle a lásky k studiu, jakož i na vzbuzení statečného úmyslu ku přemáhání obtíží ve studiu a omrzelosti; neboť toť jest znamení cnosti, aby co se koná, konalo se s předsevzetím ducha vesele s rozkoší a statečně. Způsob pak, jak by tyto pocity vzbudili a vyloudili a pohnutky k nim naučí se od svých učitelů.

9. Bez vědomí otce rodiny aneb (mají-li je) vychovatelů nevycházejte z domu, nebud'te mimo dům, vystříhejte se nebezpečných marných a podezřelých styků a domů jakož i divadel atd., od ostatní pak rodiny v domě neděliž je jméno studenta, ale mray strdenta a líbeznot jednání, u stolu nikdy nepřekročte míry v jídle i v pití, kterouž uznáte za způsobilou ku spořádání ducha i síly, ve kteréž varujte se výstřednosti jakožto zdroje tuposti a nepravosti.

10. Těmto zákonům naučte se ne tak paměti jako konáním, jako psaním učíme se psáti; z té příčiny bud'tež nejen každé pondělí předčítány a po částkách účinným výkladem doporučovány, ale bud' skromnost života jednoho každého zkoumána, zdali se s nimi srovnává a každý bude přinášeti o některém druhém písemně chválu neb hanu ze zachovaného neb nezachovaného zákona, což podle uznání svého učitel oznámí, aby dal ostatním pobídku a podnět ku cnosti; neboť chvála neb pohanění proměňují v lepší.“

Tato pravidla plná moudrosti, bez vší pochybnosti byla sepsána od učeného a zbožného převora Egidia od sv. Jiljí aneb pod jeho dozorem a vedením.

Seznam použité literatury

Bílek, Tomáš Václav:

Kořán, Ivo: Umění a umělci baroka v Havlíčkově brodě, In Umění - roč. IX. (1963)

Majer, Alois: Dějiny osady Lnářské, Blatná 1923

Petr, František: Dějiny bývalé klášterní budovy v Německém Brodě, Sázavan (list Národní strany svobodomyslné - 33 volebního obvodu, týdeník) II. ročník 1913 - 1914, č. 20 - 22, 24, 27, 31 - 32

Petr, František: K dějinám býv. kláštera v Německém Brodě, In Zprávy městského musea v Německém Brodě - ročník 1916

Poche, Emanuel a kol.: Umělecké památky I, Praha 1977

Solař, Jeroným: Bývalý klášter bosých augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, nyní kollegium premonstrátů želivských a nižší gymnásium v Německém Brodě. In. Památky archeologické a místopisné - 1859

Archivní fond

Klášter augustiniánů bosáků v Havlíčkově (Německém) Brodě 1673 - 1741 - SOA Zámorsk.

KAREL HAVLÍČEK A KATOLICKÁ CÍRKEV NA POČÁTKU 50. LET 19. STOLETÍ

Michal Šimůnek

Stanovisko, které Karel Havlíček během svého života zaujal k náboženství, především pak ke katolické církvi a její hierarchii, bylo v myšlenkovém klimatu české národní pospolitosti 19. století považováno za jedno z důležitých východisek.

Je pochopitelné, že Havlíčkovy názory týkající se náboženské v širším a církevní problematiky v užším slova smyslu doznávaly proměn jak přirozeně evolučních, tak takových, které úzce souvisely s politickým vývojem počátku padesátých let minulého století, v němž právě náboženství, resp. postavení církve ve státu hrálo velice důležitou roli.

Z retrospektivního pohledu téměř sto padesáti let by proto bylo hlubokým omylem chápat Havlíčkův postoj jako jednou pro vždy daný. K tomu může svádět jeho nejucelenější a pravděpodobně také nejznámější pojednání svrchovaně politického charakteru, které o svém vztahu ke katolické církvi, potažmo náboženství vůbec napsal – *Epištoly kutnohorské*.¹ Ty ve své původní podobě poprvé vyšly roku 1851.

Hlavním cílem předkládané studie je tedy pokus o rozbor Havlíčkových názorů na vliv katolické církve v rakouském soustátí tohoto období, a to především v kontextu vývoje tehdejší politické situace a na základě některých méně známých skutečností, bez jejichž znalostí by bylo možno se dopustit poněkud zavádějících zjednodušení.

Snaha o vytvoření „NEUÖSTERREICH“²

Jako charakteristický rys pro politický vývoj v rakouském soustátí ve třech letech následujících po revolučním zemětřesení v roce 1848 je zpravidla uváděn slíci vliv reakce.³

¹ KAREL HAVLÍČEK – BOROVSÝ, *Epištoly kutnohorské*, Kutná Hora 1851; tisk Františka Procházky v Kutné Hoře.

² Jde o dobový, především publicistický a vládní termín. Z politiků v českých zemích jej hojně užíval např. Anton Springer. Jeho český ekvivalent „Nové Rakousko“ se neujal ani v tehdejší české společnosti, ani v pozdější historiografické produkci. Otto Urban hovoří o neoabsolutistické ideji státu rakouského (OTTO URBAN, *Idea státu rakouského jako politická otázka*, in: HO, č. 11–12/ VI./ 1995, s. 264); pro léta 1849–51 pak používá označení prozatímní absolutismus (OTTO URBAN, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982, s. 84–91)

³ Přejídné období 1849 – 1851 je pro české země doposud odborně zpracováno jen marginálně. Patrně největší monografií tak doposud stále zůstává dílo *Die Ära Bach in*

Toto konstatování však již zpravidla není blíže specifikováno stejně jako neposkytuje dostatečnou odpověď na některé základní otázky typu: Co bylo mocenskou základnou reakce? Z jakých politických koncepcí vycházela? Existovala návaznost v postupu v jednotlivých zemích rakouského soustátí? Přitom právě odpovědi na tyto a další otázky nemají význam jen pro následný politický a myšlenkový vývoj v českých zemích v 50. letech a období pozdějším. Jsou pro nás nezbytné i tehdy, chceme-li se pokusit dobrat alespoň částečného pochopení toho, co právě v Havlíčkově případě vyvolalo nutnost, principiálně se vyjádřit k církevní problematice.

Základní nezměnitelnou politickou realitou se na počátku března 1849 stala v rakouském soustátí oktrojovaná ústava (nazývaná někdy též podle svého tvůrce jako Stadionova), jež až do samého konce roku 1851 představovala pro tehdejší české politické síly chtě nechtě výchozí politickou bázi, trpně uznanou za legální.⁴

Ve vnitřním životě Rakouska byla od samého počátku výrazem té vládní politické koncepce, která při zachování vnější demokratické formy usilovala o úspěšný proces „regenerace“ společnosti, jehož konečným produktem mělo být právě vytvoření „Neuösterreich“. Dnes je již možno tvrdit, že tato ústava, která nikdy nedošla svého naplnění, byla od začátku považována svými tvůrci za čistě účelový prostředek v době, kdy „duch revoluce“ ve společnostech rakouských národů byl stále ještě velmi silným. Pro tehdejší politické odpůrce Vídně byla ústava ze 4. března 1849 zcela jasným signálem: nový císař i nová vláda ve Vídni si jsou stále jistější.

Böhmen, které napsal CHRISTOPH STÖLZ a které bylo roku 1971 vydáno v Mnichově.

⁴ K vypracování původního návrhu ústavy přikročil ministr vnitra po údajně zdoluhavých debatách ústavodárného říšského sněmu v Kroměříži „... *během nichž nedošlo dílo ústavní žádného cíle*“. Jeho návrh byl připraven již 25. ledna 1849 a konečné podoby nabyl po připomínkách císaře a některých ministrů patrně kolem 10. února 1849. Po podmíněném souhlasu knížete Windischgrätze schválila její definitivní znění na svém zasedání v Olomouci ministerská rada.

Novou ústavu ze 4. března 1849, která byla „vyhlášena“ dne 7. března 1849, uvozoval císařský manifest ze 4. března 1849 o rozpuštění říšského sněmu. Doprovázely jej ještě dva další dokumenty: patent o základních právech ze 4. března 1849 a zákon robotní z téhož dne.

Platnost ústavy ze 4. března 1849 byla anulována tzv. silvestrovskými patenty Františka Josefa I. z 31. prosince 1851 (formálně rušily všechna politická práva; byla potvrzena rovnost občanů před zákonem, náboženská svoboda státem uznaných církví a zrušení všech poddanských svazků a z nich vyplývajících závazků). Nový státní systém upravovaly Zásady organického zřízení, které byly vypracovány zvláštní komisí v čele s Alexandrem von Bachem a Karlem von Kübeckem (obsahovaly třicet šest paragrafů).

Co tedy bylo hlavní náplní pojmu „Neuösterreich“? Jednalo se o koncepci, jejímž základem bylo stanovení krátkodobých priorit a dlouhodobých cílů. „Neuösterreich“ mělo být silné a konkurenceschopné. Silné politicky a vojensky. Konkurenceschopné ekonomicky. To vše však bylo v březnu roku 1849 stále pouze nereálným přáním.⁵ Z logiky věci vyplývalo, že primárním zájmem vlády pro rok 1849 i léta následující bylo vypořádat se s těmi nejmarkantnějšími výsledky „strašného roku zmatku“, a to pokud možno ve všech oblastech života, a tím dosáhnout kýžené „konsolidace“ uvnitř pestré rakouské společnosti. Na tomto místě ovšem musí být připomenuta skutečnost, že nebyly řešeny pouze otázky politické, ale zároveň i neméně závažné otázky ekonomické a sociální. Dlouhodobým cílem pak mělo být vytvoření politicky homogenního, jednotně a výkonně řízeného společenského organismu na celém národnostně různorodém území rakouského soustátí, plně svrchovaně vystupujícího navenek, zejména vůči státům Německého spolku. Dnes již není pochyb, že tato koncepce nebyla v porovnání s jednotlivými koncepcemi národními či pan-národními úspěšná. V následujících obdobích se postupně proměňovala a čím dále více zužovala v ideologii „národa dvorních radů“, jejíž podstatu a fungování velice výstižně charakterizoval Jiří Kořalka: *„Rakouský císař stál na čele velké a až na malé výjimky dobře fungující pyramidy rakousky smýšlejícího úřednictva a důstojnického sboru, jejichž věrnost císaři byla i v zahraničí hodnocena snad jako nejdůležitější faktor, který držel monarchii pohromadě“*.⁶

Skutečnost, že se vláda Felixe von Schwarzenberga těšila důvěře mladého císaře Františka Josefa I. a jeho matky Žofie, byla sice od samotného počátku evidentní, avšak v tomto období (1849 – 1851) ještě ne zcela rozhodující.⁷

⁵ Je třeba připomenout, že centrální vídeňská vláda mohla své svrchované pravomoci vykonávat v plné míře až téměř do konce roku 1849 pouze zhruba v jedné polovině císařství. „Návrat Uher do lůna habsburského“ se uskutečnil teprve za pomoci expedičního sboru ruského cara po úplné porážce maďarských revolučních vojsk v bitvě u Világose 13. srpna 1849 a po krátkém období tzv. Haynauovy hrůzovlády. Kromě toho se v dlouhodobé krizi ocitla i státní pokladna a stále hrozil podobný státní bankrot jako v roce 1811.

⁶ JIŘÍ KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914*, Praha 1996, s. 26. Pro pojem „národ dvorních radů“ viz poznámka č. 46 tamtéž. Dále srov. WILHELM BÖHM, *Konservative Umbaupläne im alten Österreich. Gestaltungsprobleme eines Vielvölkerstaates*, Wien – Frankfurt – Zürich 1967.

⁷ Kníže Felix von Schwarzenberg byl ministerským předsedou a ministrem zahraničí vlády Jeho apoštolského veličenstva císaře rakouského od 22. listopadu 1848 až do své smrti dne 5. dubna 1852. K 22. listopadu 1848 byla jeho vláda jmenována v následujícím složení:

Zároveň ovšem nesmí být jeho role ani podceňována, zejména když císař našel ve Felixi von Schwarzenbergovi, s nímž se poprvé setkal na severoitalském bojišti, nejen nového ministerského předsedu, nýbrž i učitele.⁸ Výstižně vystihl tehdejší úlohu mladého císaře ve své monografii Otto Urban: „Z hlediska představy o vladařské moci bylo první desetiletí nejúspěšnějším obdobím celé jeho dlouhé vlády. Bez ohledu na veřejné mínění tvrdě sledoval vytčený cíl: jako skutečný pán soustředit ve svých rukou veškerou moc a pak sjednotit a upevnit pořádek uvnitř říše a pak plně obnovit její velmocenské postavení navenek.“⁹ S kým však František Josef I. mohl ve svých zcela jistě ambiciózních plánech počítat?

Představitelů aristokracie, kteří by byli pro uplatnění ve vysokých státních funkcích schopní a akceptovatelní (tedy nebyli přeci jen svými myšlenkami a činy příliš svázáni s konzervativci starého meternichovského ražení) hned na přelomu let 1848 – 1849 bylo poskrovnu.¹⁰ Navíc i pozice šlechty byly během roku 1848 ve společnosti značně otřeseny. Vždyť ještě v roce 1849 probíhala

svobodný pán Alexander BACH – ministr spravedlnosti (od 17. května 1849 do 28. července 1849 provizorně řídil i ministerstvo vnitra; od 28. července 1849 pak natrvalo)

rytíř Anton von SCHMERLING – ministr spravedlnosti od 28. července 1849 do 12. ledna 1851

svobodný pán Karl L. von BRUCK – ministr obchodu, průmyslu a veřejných staveb

hrabě Franz von CORDON – ministr války

baron Philipp von KRAUSS – ministr financí od 22. listopadu 1848 do 17. srpna 1851; od 12. ledna 1851 do 17. srpna 1851 rovněž ministr spravedlnosti

hrabě Franz von STADION – ministr vnitra a vyučování od 22. listopadu 1848 do 17. května 1849

hrabě Ferdinand von THINNFELD – ministr zemědělství a hornictví

hrabě Leo von THUN – ministr vyučování a kultu od 28. července 1849, kdy byla agenda tohoto ministerstva vydělena z působnosti ministerstva vnitra

hrabě Franz von KULMER – ministr bez portfeje

⁸ O významu Felixe von Schwarzenberga pro Františka Josefa I. svědčí i dopis, který zaslal krátce po jeho smrti v roce 1852 své matce. Stojí v něm: „*Budu teď muset pracovat ještě více než dříve, protože se nemohu na nikoho spolehnout tak jako na svého Schwarzenberga ...*“ (citováno podle: OTTO URBAN, **František Josef I.**, Praha 1991, s. 47)

⁹ OTTO URBAN, c. d., s. 45. Srov. také FRANTIŠEK STELLNER, **Císařova matka**. Životní příběh arcivévodkyně Žofie, matky Františka Josefa I., in: HO, č. 5–6, VII./1996, s. 112.

¹⁰ Nejnověji pojednává o významu a postavení šlechty v Čechách v období revoluce německý historik RALPH MELVILLE, **Adel und Revolution im Böhmen**. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts, Mainz 1998.

na říšském sněmu v Kroměříži velice vzrušená debata o zrušení šlechtického stavu jako takového.¹¹ Jako nejúčelnější se tak postupem času ukázala pro novou koncepci vídeňské vlády kombinace podpory ze strany armády, byrokracie a katolické církve.¹²

Bezpochyby nejspolehlivější silou se v krátkodobé perspektivě ukázala armáda, lépe řečeno dynastii téměř úplně loajální důstojnický sbor (výjimku představovali jen někteří císařští důstojníci v Uhrách).¹³ Právě c. k. vojsko počalo od roku 1849 představovat skutečný nervus rerum rakouského soustátí. Dokázalo to ostatně více než zřetelně svými konkrétními činy již v dubnu 1848 Krakově, v květnu 1848 v severní Itálii, v červnu 1848 v Praze, v říjnu ve Vídni a nakonec i v Uhrách na začátku léta 1849. Stálo tak de facto na počátku těch vojensko-politických akcí, které otevíraly dveře porevoluční restauraci rakouského císařství. Proto již na Štědrý večer roku 1849 mohla být ve vídeňské Invalidovně přednášena jímavá, avšak pravdivá báseň, jejíž jedna strofa příznačně zněla: „*Jeden jediný stav se nezpronevěřil právu a nezahlasil, byl to stav, jenž vám dal život, stav vašich otců, dětí vojáků*“.¹⁴ Význam armády v letech 1850 – 1851 byl přitom ještě umocňován zahraničněpolitickým nebezpečím, jímž byl očekávaný válečný konflikt s Pruským královstvím. Co se týče vývoje v Čechách, je úloha rakouské armády zřejmá. Právě jen díky ní a absenci politických a soudních úřadů mohlo dojít k plánované postupné pacifikaci českých politických aktivit.

Druhý základní pilíř představovala pro existenci rakouského soustátí již od josefinských dob vždy loajální byrokracie.¹⁵ Význam spolehlivě fungujícího

¹¹ Probíhala ve sněmovním plénu zejména ve dnech 11. – 13. ledna 1849.

¹² Srov. JOHANN CHRISTOPH ALLMAYER-BECK, **Spectrum Austriae** (kapitola: **Die Träger der staatlichen Macht. Adel, Armee, Bürokratie, Kirche**, Wien – München – Zürich – Innsbruck 1980. Viz také předcházející strana, pozn. č. 7.

¹³ Významu úlohy armády v tehdejším politickém dění si byl vědom již ANTON SPRINGER, jenž mu ve své studii **Österreich nach der Revolution** z roku 1850, která musela být vydána již opět v Lipsku, věnoval obsáhlé pasáže. Ze starší odborné literatury rakouské produkce lze uvést např. ANTON MAYR-WYDE, **Die Entwicklung der österreichisch – ungarische Armee in den letzten fünfzig Jahren**, in: Österreichisch – Ungarische Revue (ÖUR), XXV./ 1899, s. 75–83; dále pak ANTONIO SCHMIDT-BRENTANO, **Die Armee in Österreich. Militär, Staat und Gesellschaft 1848 – 1867**, in: Militärgeschichtlichen Studien 20, Boppard am Rhein 1975, s. 280–335. Nejnověji pak KLAUS KOCH, **Postoj armády k vývoji rakouského ústavního státu**, in: Historický obzor (HO), č. 3–4, VII./ 1996, s. 63–66.

¹⁴ KLAUS KOCH, c. d., s. 63.

¹⁵ Srov. WOLFGANG HEINDL, **Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848**, Wien – Köln – Graz 1991; dále KARL MEGNER, **Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k. k. Beamtentums**, Wien 1985.

správně-dohlížecího aparátu byl v očích současníků umocněn právě během „strašného roku zmatku“. Na počátku padesátých let minulého století jsme tak mohli být svědky vzniku a postupného zavádění nových státních politických, policejních a soudních úřadů nejnižších a středních instancí, které bylo skutečně přelomové.¹⁶ Řečeno spolu s Ottou Urbanem: „... byla to neobyčejně rozsáhlá, plánovitá a cílevědomá reformní činnost ve smyslu a duchu dalšího prohlubování byrokratizované profesionality jako nositele státní vůle a tím také státní ideje. Horizontálně i vertikálně byly jednotně vytvořeny anebo přetvořeny jednotlivé články výkonné a soudní moci a pevně integrovány do jednotného politického systému ... v žádném desetiletí své existence – srovnání snad snese snad pouze desetiletí josefinské – neprošel habsburský absolutistický stát tak významnými reformami změnami a reformami jako právě v 50. letech 19. století“.¹⁷ Rakouská byrokracie, jejíž počty se díky neobyčejně velkému nárůstu úřadů velice rozšířily a tím byla poskytnuta možnost relativně rychlého kariérního vzestupu, se stala jedním z nejspolehlivějších prostředků při prosazování vládních, resp. císařových záměrů v každodenním životě monarchie až do jejího zániku.

Postavení katolické církve v Rakousku krátce před březnovými událostmi roku 1848 lze označit jako poněkud schizofrenní.¹⁸ Na jedné straně přežívaly

¹⁶ Zejména v létě 1849 došlo k vydání celé řady Nejvyšších výnosů JMC, které zaváděly nová zřízení nejen v oblasti politické, soudní či policejní správy, ale též v oblasti hospodářství, školství a vojenství. Z těch nejdůležitějších je třeba jmenovat alespoň:

Nejvyšší výnos JMC o zřízení politických správních úřadů ze dne 26. června 1849 (na návrh prozatímního ministra vnitřních záležitostí ze dne 21. června 1849); pro korunní zemi Českou pak konkrétně nejvyšším výnosem JMC ze 4. srpna 1849.

Nejvyšší výnos JMC o zřízení gendarmerie ze dne 2. června 1849 (na návrh prozatímního ministra vnitřních záležitostí o potřebnosti gendarmerie v celém objemu císařství rakouského ze dne 30. května 1849)

Nejvyšší výnos JMC o stvrzení zřízení soudního a jeho provedení v jednotlivých zemích ze dne 20. června 1849 (na návrh ministra spravedlnosti ze dne 16. června 1849); pro korunní zemi Českou pak konkrétně Nejvyšším výnosem JMC z 26. června 1849.

Nejvyšší výnos JMC o schválení organizace úřadů pro správu přímých daní ze dne 19. července 1849 (na návrh ministra financí ze dne 9. července 1849)

¹⁷ OTTO URBAN, **Idea státu rakouského jako politická otázka**, in: HO, č. 11–12, VI./ 1995, s. 264.

¹⁸ K významu tehdejší evangelické církve v Čechách (a to obou vyznání augšpurského i helvétského) se bohužel nemohu vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku zmínit jinak než ve zkratce. Čeští evangelíci usilovali v roce 1848 především o potvrzení dosažené míry náboženské svobody v podobě zvláštního majestátu. Mezi jejich praktické cíle patřilo např. vytvoření vlastní konzistoře a protestantské fakulty na pražské univerzitě. Slibovali si rovněž vyřešení otázek spojených s evangelickými hřbitovy a sňatky. V mnoha ohledech se roku 1848 zdálo, že by se sjednoceným evangelíkům mohlo

ve vztahu církve a státu zásady státního josefinismu, což v praxi znamenalo především podřízení silnému státnímu dozoru, jenž se staral o to, aby církevní aktivity nepřekračovaly rámec, jenž jim byl vymezen. Na druhé straně ovšem i katolická církev musela již v předbřeznovém období být nutně oporou katolické restaurace. Jejím hlavními představiteli se staly především církevní řády jezuitů a redemptoristů. Řečeno ve zkratce: osvícenstvím zesláblá katolická církev vstoupila do spolku s absolutistickým státem, který se jí „ujmul“ podle svých zásad. Ona povrchnost a polovičatost vedoucí k jakési „zatuchlosti“ předbřeznových poměrů, která byla kolem poloviny století tak charakteristická pro vše politické v Rakousku, platila tedy stejnou měrou i pro situaci církve. Události roku 1848 proto mohly být a také byly přijímány i v církevních kruzích jako naděje. O změny v katolické církvi přitom usilovala jak vysoká církevní hierarchie, tak nižší klérus. Obě tyto skupiny uvnitř církve měly pochopitelně své ochránce a odpůrce v tehdejších politických proudech.

Hlavním dlouhodobým cílem vysokého katolického duchovenstva bylo jednak upevnění své autority uvnitř církevního organismu, jednak vůči státu, což znamenalo především zbavení se zbývajících reliktních osvíceneckého chápání poslání katolické církve. Prvním hmatatelným výsledkem těchto snah bylo shromáždění třiceti pěti biskupů západní části rakouského mocnářství, svolané do Vídně na dny mezi 29. dubnem a 17. červnem 1849.¹⁹ Toto shromáždění

podařit vytvoření takové alternativy, která by byla s to přilákat do svých řad nespokojence z katolické církve. Postupem času se však ukázalo, že jejich síly jsou daleko menšími než ještě sami na počátku roku 1848 předpokládali. Ani jednoho ze zmíněných cílů sice nebylo dosaženo. To však nic nemění na skutečnosti, že mnozí evangeličtí pastoři byli často těmi posledními, kteří se na počátku padesátých let veřejně nebáli přihlásit k ideálům roku 1848. Jejich činnost proto byla podrobena státnímu dozoru a často i pouhé úřední šikaně. Někteří z nich (např. Bedřich Vilém Košut, Josef Procházka, Josef Tadeáš Klejzar, Dr. Jan Novotný) tak raději zvolili odchod do sousedního Pruského království, kde pro svou duchovní činnost našli daleko lepší podmínky. Více k této problematice viz kniha JANA LUKÁŠKA, **Bedřich Vilém Košut a náboženské poměry v revoluční době 1848 a po ní**, která vyšla v Praze roku 1927.

¹⁹ Následující jména a tituly jsou převzaty z dobových materiálů:

Bedřich, kardinál a arcibiskup solnohradský

Vincenc Eduard, kníže arcibiskup vídeňský

Maxmilián Josef, kníže arcibiskup olomoucký

Bernard, biskup brixenský

Antonín Alois, kníže biskup lublaňský

Jan, biskup petikostelecký

Jan Michal, biskup dioklecionapolský in partibus, apoštolský vikář c. k. armády

Karel, biskup královéhradecký

Augustin Bartoloměj, biskup litoměřický

Jiří, biskup záhřebský

vešlo v obecné povědomí jako biskupské konference (něm. též Bischöf-sversammlung). Iniciátorem jejich svolání byl ze strany státu předseda vlády Felix von Schwarzenberg, ze strany katolické církve biskup Joseph Othmar von Rauscher.²⁰ Významnou roli sehrál také Johann Rudolf Kutschker, pozdější generální vikář von Rauscherův. Co se týče von Schwarzenberga šlo víceméně o taktický manévr, když jen oficiálně vyhověl přednesené žádosti biskupů rakouské vládě a nemusel přitom překonávat nějaký zásadní odpor uvnitř své

Antonín Arnošt, biskup brněnský
 Josef Řehoř, biskup tarnovský
 Řehoř, biskup přemyšlský, latinského obřadu
 Tomáš, biskup dubrovnický
 Josef Ondřej, biskup budějovický
 František Xaver, biskup přemyšlský, řeckého obřadu
 Josef Ottomar, biskup sekovský
 Michal, arcibiskup lvovský
 František Xaver, kníže biskup gorický
 Josef, arcibiskup zadarský
 Řehoř Tomáš, arcibiskup linecký
 Antonín, arcibiskup parenzo-pulský
 Štěpán, biskup kotarský
 Filip Dominik, biskup lesinský
 Jan, kníže biskup tridentský
 Antonín, biskup sv. hypolitský
 Bartoloměj, biskup velínský
 Alois Maria, biskup makarsko – splitský
 Jan, biskup šibenický
 Vojtěch Josef, kníže biskup kérkský
 Melchior, kníže biskup vratislavský
 Antonín Martin, kníže biskup kabodský
 Bartoloměj, biskup capodistrijsko – terstský
 František Vilém, biskup satsalský in partibus, světicí biskup a generální vikář pražský
 Lukáš Baraněcki, arcibiskup lvovský, latinského obřadu

²⁰ **RAUSCHER von Joseph Othmar** (1797 – 1875) – od roku 1855 kardinál katolické církve, biskup sekovský a od roku 1853 vídeňský arcibiskup. Nejprve studoval práva a poté teologii ve Vídni. Roku 1823 byl vysvěcen na kněze. O dva roky později se stal profesorem církevních dějin a církevního práva na univerzitě v Salcburku, kde byl jeho žákem i Friedrich von Schwarzenberg. Roku 1832 se stal ředitelem Orientální akademie ve Vídni a zároveň byl povolán jako vychovatel tří synů arciknížete Františka Karla, mezi nimiž byl i pozdější císař František Josef I. . Byl hlavním iniciátorem uzavření konkordátu mezi Vídni a Vatikánem v roce 1855, který se snažil udržet i po roce 1867. V roce 1870 se zúčastnil vatikánského koncilu, na němž se vyslovil proti znění dogmatu o neomylnosti papeže.

vlády.²¹ Mezi nejdůležitější okruhy projednávaných otázek patřily: způsob obsazování uprázdněných biskupských stolců, způsob přidělování kanovníckých důchodů, způsob obsazování jednotlivých venkovských far, nezasahování státu do výkonu biskupské jurisdikce, zavedení nových diecézí, správa náboženského fondu biskupy, rozšíření pravomoci biskupů při výuce atd. Biskupské shromáždění si zvolilo stálý výbor (něm. Permanenzkomitee), v jehož čele stanuli Joseph Othmar von Rauscher a Friedrich von Schwarzenberg.²² Tento stálý výbor byl nejen prostředníkem mezi vládou a katolickou církví, ale pracoval např. pastýřský list ze 17. června 1849 určený veřejnosti a zformuloval také hlavní požadavky, které o roku 1850 vyšly pod titulem *Akta týkající se biskupského shromáždění ve Vídni* (něm. *Aktenstücke, die bischöfliche Versammlung zu Wien betreffend* tiskem).²³ Mezi ně patřilo: odsouzení revolučních událostí roku 1848 a podpora státní autority, odsouzení nacionálních tendencí jako následku hříchu, požadavek volného styku s papežskou stolicí, zesílení církevního vlivu v otázkách výchovy a v manželském řízení. Zároveň biskupové uznali a posílili svůj vliv v Katolickém spolku (něm. Katholikenverein), který byl záhy přejmenován na Severínův spolek (něm. Sewerinverein) a stal se pro jejich snahy důležitým nástrojem.²⁴ Výstižným příměrem charakterizoval způsob svolání i průběh biskupských konferencí sám Havlíček: „*Král lev – jak bajka praví – svolal kdysi, když přestal vládnout absolutně a byl udělil konstituci, všechny kočky na radu, aby ustanovily, čeho zapotřebí jest pro budoucí časné i věčné blaho myši. Co tomu myši řekly, protestovaly-li, aneb nemohly a nesměly protestovat, o tom bajka nic nepraví*“.²⁵ Konkrétní

²¹ Proti jeho záměrům se na zasedání kabinetu dne 4. dubna 1849 vyslovili pouze von Stadion a von Krauss; cit. podle Protokolu ministerské rady ze dne 4. dubna 1849 po č. 1005 M. R. (*Convocationsschreiben an die österreichische Bischöfe zu dem Consilium in Wien*), ANM, fond Pozůstalost Karel Kazbunda, karton č. 16.

²² **SCHWARZENBERG von Friedrich** (1809 – 1885) – kardinál katolické církve a salcburský a pražský arcibiskup. Studoval filosofii a práva ve Vídni a později tři roky teologii v Salcburku. Na kněze byl vysvěcen roku 1832; o dva roky později se stal salcburským arcibiskupem a roku 1842 kardinálem. Roku 1850 jej papež Pius IX. jmenoval arcibiskupem pražským. Roku 1867 vydal pastýřský list proti novým státním zákonům o manželství a škole. Na vatikánském koncilu roku 1870 byl rovněž proti dogmatu o neomylnosti papeže, avšak později se podrobil většině.

²³ Celé jeho znění v českém překladu uveřejnily Havlíčkovy Národní noviny (č. 141) dne 3. července 1849.

²⁴ Katolický spolek (něm. Katholikenverein) byl původně založen roku 1848 bývalým redemptoristou Johannem Emanuele Veithem. Jeho tiskový orgán byl „Vzhůru“ (něm. Aufwärts) - „Časopis pro víru, svobodu a mravnost“.

²⁵ KAREL HAVLÍČEK, **Sjezd biskupský**, in: Národní noviny, č. 83, II./ 1849, 7. 4., s. 1.

důsledky konferencí, které byly první etapou na cestě k uzavření konkordátu mezi rakouským státem a papežskou stolicí, se projeví zhruba za rok, kdy byly vydány dva Nejvyšší výnosy JMC.²⁶ Biskupské konference tak znamenaly první velký ústup katolické církvi na poli státní svrchovanosti. Za to byla státu zaručena „jednota oltáře a trůnu“. Toto vše se přitom od 28. června 1849 dělo za aktivního spolupůsobení bývalého českého guberniálního prezidenta a nyní ministra vyučování a kultu hraběte Leo von Thuna. Ten sice patřil k okruhu předbřeznových rakouských šlechtických reformátorů, avšak veškerá jeho činnost po roce 1848 v církevní oblasti směřovala k „trvalému“ řešení - uzavření konkordátu.²⁷ Příznačné je, že dokonce v praktické rovině o tom Leo von Thun uvažoval již v lednu roku 1850.²⁸ Součástí von Thunova působení v úřadu byla nejen účast na procesu „pacifikace excesů“ v českém politickém prostředí.²⁹ Do jeho působnosti spadala také péče o státní kult, jenž právě v této době začal nabývat jasných kontur. V oficiální rakouské státní ideji mělo dojít k prolnutí od občanů požadované dynastické piety s tezí o božském poslání Františka Josefa I.; po vzoru „pietas eucharistica“ měla být vytvořena „pietas Austriaca“.³⁰ Ferdinand Engel-Jánosi k tomu uvádí: „*Mladý císař se hrál v tomto procesu významnou úlohu. Byl živého přesvědčení, že jeho dynastickému domu bylo Bohem přiděleno zvláštní poslání. Povolání k vykonávání zvláštních povinností, při němž je jako hlava Habsburků obdařen schopností božské prozřetelnosti*“.³¹ Není třeba snad dodávat, že úloha katolické církve měla být významu rozhodujícího.

Události roku 1848 získaly ovšem uvnitř církve z daleka největší upřímnou odezvu u nižšího duchovenstva, jehož nejen hmotné zabezpečení bylo tehdy notně nezáviděníhodné (o naléhavosti potřeby řešit stávající situaci ostatně dobře vypovídá jak množství příspěvků zasílaných do Národních novin, Bla-

²⁶ První Nejvyšší výnos JMC nese datum 18. dubna 1850 a je jím povolen episkopátu přímý styk s papežem, tedy bez zásahu státních rakouských orgánů. Druhý Nejvyšší výnos JMC ze dne 23. dubna 1850 akceptoval právo rakouských biskupů ustavovat bez předchozího svolení vlády veřejné učitele katolického náboženství od nejnižších škol až po bohoslovecké fakulty.

²⁷ Konkordát je označení pro zvláštní smlouvu mezi Vatikánem a vládou daného státu o postavení církve v něm; v praxi jde především o pravomoci.

²⁸ Srov. FERDINAND ENGEL-JÁNOSI, *Österreich und der Vatikan*, Graz 1960, s. 68.

²⁹ Např. v případě Augustína Smetany, Bedřicha Viléma Košuta, Josefa Tadeáše Klejzara či nakonec i samotného Havlíčka.

³⁰ Srov. ANETTE von CORETH, *Pietas Austriaca*, in: *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchives*, ..., Wien 1954.

³¹ FERDINAND ENGEL-JÁNOSI, c. d., s. 67.

hověstu či Časopisu českého katolického duchovenstva, tak i samotné jejich názvy).³² Hlavními představiteli a propagátory byli především pražští bolzanis-

³² Příspěvky otištěné v Národních novinách roku 1848:

Slovo o zkoušce o farní konkurs (č. 7/ 1848, ...)

Slovo v církevních důležitostech pro nyníšek a budoucnost (č. 16/ 1848, ...)

Svobodné slovo sprostického kněze slovnímu Výboru národnímu (č. 16/ 1848, Po-
tocký)

Vyzvání k spolupracovníkům na vinici Páně (č. 18/ 1848, Matoušek – Zbirovský)

Theologická fakulta a semináře (č. 26/ 1848, ...)

Rovnost všech stavů před zákonem (č. 38/ 1848, ...)

Má bezženství katolických kněží ještě dále trvati? (č. 45/ 1848, ...)

Návrh o řádu kapucínů (č. 51/ 1848, ...)

Pojištění pozůstalosti kněžské (č. 53/ 1848, Josef Matoušek)

Příspěvky neotištěné:

Program k poradám katolického duchovenstva v záležitostech politicko-církevních
(1. května 1848, podepsán Karel Müller, kaplan v Římově)

Potřebnost, by se každé obci její vzdělanosti přiměřený kazatel dostal (... , podepsán
František Hollman z Mladé Boleslavi)

Základy národního práva (27. dubna 1848, Jaroslav Rokoš, kaplan v Malšicích)

Venkov ku Praze (28. dubna 1848, Karel Müller, kaplan v Římově)

Mé politické vyznání z ohledu konstituce/ Konstituční šosáctví/ Konstituční otázka
(2. května 1848, podepsán František Čermák, farář)

Kaplan jest na mnohých místech jen o něco víc než domácí pacholek, však ale o mnoho
méně než hospodyně (3. května 1848, Josef Matoušek, kaplan v Lochovicích)

O bezženství katolického duchovenstva uvážením zdravého rozumu (... , Jan D. Malý-
Přibyslavský)

Některé opravy ve stavu duchovním (... , ...)

Snad taky slovo v čas (... , ...)

V záležitosti kněžské (... , ...)

Příspěvky otištěné v Národních novinách roku 1849:

Svoboda církve a základní práva národů rakouských (... , V. V. Tomek)

Obrana p. Tomkova článku od H. B.

Náboženské záležitosti (č. 27, 28, 29/ 1849, ...)

Dobrovský o svobodě církve (č. 30/ 1849, ...)

O sněmech církevních (č. 31/ 1849, šifra P.)

Vědomí církevní (č. 32/ 1849, šifra P.)

Z poslední vůle Bolzanovy (č. 33/ 1849, ...)

Správa jmění církevního a opatření duchovních (č. 35/ 1849, šifra W. T.)

Rozdíl náboženský mezi Slovan (č. 38/ 1849, šifra P.)

O slibech řeholních (č. 52, 53/ 1849, ...)

Volba biskupů (č. 56/ 1849, ...)

O volbě biskupů podle oktrojované ústavy (č. 81/ 1849, podepsán Dr. T.)

té (žáci a přívrženci učení pražského teologa Bernarda Bolzana) jako např. Náhlovský, Vinařický či Štulc, ale i venkovští kněží, dennodenně konfrontování s trudnou realitou svých farností. Co tedy představovalo hlavní podstatu působení oněch „směrů soudobých“ v církvi, o nichž se můžeme dočíst v dobových policejních relacích?

V zásadě šlo především o požadavek reformy katolické církve, a to při zachování přesvědčení nejen o její reformovatelnosti, ale především pokrokovosti. Tato reforma měla mít konstitučně-demokratickou podobu. Jednalo se tak o zavedení též principů do církevního života, které se tehdy i v jiných oblastech zdály jako samospasitelné. Také v církvi tak měly dojít širokého uplatnění spolčovací a tiskové svobody, což v praxi znamenalo především rozšíření institutu volby, subsidiarity a myšlenkové autonomie. Heslo dne znělo - „Svobodná církev ve svobodném státě“. To vše byly ale zpravidla jen plány, které by si vyžádaly mnoho času a vůle nejen za okolností poněkud méně hektických a navíc ne v instituci tak tradičně uspořádané, jakou tehdy katolická církev bezesporu byla. Skutečně realizovatelná dlouhodobá koncepce zmíněné reformy chyběla. Události tomu nechtěly, aby tyto první odvážné pokusy o reformu došly zdárného naplnění v celém svém širokém záběru. Z odvážných plánů ve skutečnosti nebylo dosaženo nic. Pravděpodobně nejvýstižněji nám

Úvahy Dr. Dreye o návrhu p. Náhlovského (č. 82/ 1849, Dr. Drey)

Kosmas o volení biskupa (č. 86/ 1849, ...)

Návrhy k reformám náboženským v Presse (č. 111/ 1849, ...)

Zůstal-li sněm v §. 14. 15. na půdě církevní (č. 118/ 1849, ...)

Vídeň a Praha v ohledu náboženském (č. 25/1849, ...)

Výstraha proti rozdvojení v náboženství (č. 132/ 1849, Karel Havlíček)

Radnoli privátní patronát zrušiti? (č. 140/ 1849, ...)

Hirschrovy návrhy o zvelebení církve (č. 153-156/ 1849, ...)

Církev a národnost dle Dra. Novotného (č. 160, 161/ 1849, ...)

Dosavadní trampoty kaplanů a jich přání (č. 179, 180/ 1849, ...)

O zapravování desátku (č. 181/ 1849, František Plaček)

Církev od církve vyobcovaná z církve (č. 181 – 185/ 1849, František Plaček)

Bolzanovy exhorty (č. 186/ 1849, ...)

Dědictví Sv. janské a rozesílání kněh jeho (č. 187/ 1849, ...)

Odpověď na předešlý článek od p. kan. Pešiny (č. 199/ 1849, Pešina)

Církev evangelická v Čechách (č. 203/ 1849, J.Růžička)

Petice kaplanů diecése Linecké (č. 222/ 1849, ...)

Český kostel ve Vídni (č. 232/ 1849, ...)

Staré kněžské kasty čili cechy (č. 255-257/ 1849, Dr. Novotný)

O slepé poslušnosti (č. 263/ 1849, ...)

O poradách biskupských ve Vídni (č. 306/ 1849, ...)

Slovo o biblických dějích P. Zátky (č. 307/ 1849, ...)

Z kanceláře konsistorního na Moravě (č. 314/ 1849, ...)

může přiblížit vnímání náboženské problematiky v dobovém společenském klimatu „causa Smetana“, tedy případ bývalého řeholníka řádu křížovníků s červenou hvězdou, děkana filozofické fakulty pražské univerzity a filozofa Dr. Augustina Smetany.³³ Ten vystoupil počátkem roku 1850 na základě rozhodného veřejného prohlášení nejen ze svého řádu, nýbrž z katolické církve vůbec. Jelikož šlo o osobu veřejně známou, rozpoutala kolem něj pražská kapitulní konzistoř v úzké součinnosti s vídeňským ministerstvem vnitra a ministerstvem vyučování a kultu odvetnou akci, při níž bylo využito jak kazatelen, tak katolického tisku.³⁴ Jeho pohřeb 1. února 1851 se stal příležitostí, při níž byla vzdána poslední tichá pocta nejen jeho myšlenkovému odkazu, ale především osobní odvaze. Účast překvapila i státní orgány. Na tehdejší koňském trhu se sešlo asi deset tisíc lidí.³⁵

Karel Havlíček a náboženství – původní nebo moderní křesťan?

Jakou úlohu hrál vůbec fenomén náboženství, tedy především víry jako něčeho lidsky bytostného, u Havlíčka? Podle mého názoru více než důležitou. Vždyť náboženství v katolické podobě bylo již od samého dětství integrální součástí jeho myšlenkového obzoru. Až do setkání s tvrdou realitou se chtěl stůj co stůj stát knězem. I systematické vzdělání, z něhož mohl později tolik těžit při své publicistické činnosti, bylo církevní povahy. Stopy, které zanecha-

³³ **SMETANA Augustin** Dr. (1814 – 1851) – český duchovní, filozof a spisovatel. Narodil se v rodině kostelníka u chrámu Sv. Jindřicha v Praze. V letech 1824 – 30 navštěvoval piaristickou školu na Novém Městě pražském. Vstoupil do českého řeholního řádu křížovníků s červenou hvězdou, cestoval po Německu, kde se inspiroval hegelianstvím. Roku 1841 dosáhl doktorské hodnosti, v roce 1848 byl děkanem filozofické fakulty pražské univerzity. Později redigoval také německy psané noviny Union. Přispíval do Bohemie. Roku 1850 vystoupil z řádu i katolické církve, v důsledku čehož byl exkomunikován. Zemřel na tuberkulózu 30. ledna 1851. Jako samostatná díla vydal Význam současného věku (*Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters*) a své nedokončené vzpomínky – obhajobu Vzpomínky jednoho exkomunikovaného. Autobiografie. (*Die Erinnerungen eines Exkommunizierten. Eine Selbstbiographie*). Posmrtně vyšel v Lipsku jeho nedokončený filozofický spis Duch, jeho povstání a zánik (*Der Geist, sein Entstehen und Vergehen*).

³⁴ Exkomunikační listina pražské kapitulní konzistoře, která byla vydána 23. dubna 1850, byla rozeslána na všechny diecéze v Čechách a na Moravě s příkazem, aby byla přečtena během nejbližší neděle po doručení po velké mši. Zároveň byl dán pokyn katolickým novinám, aby o Smetanově případu patřičným způsobem informovaly (jednalo se zejména o Blahověst a Wiener Kirchenzeitung).

³⁵ Příímým důsledkem této „manifestace soucitu“ byl zákaz Pražského večerního listu 1. února 1851, který o Smetanově osudu referoval s otevřenými sympatiemi. Jeho redaktori Prokop Chocholoušek a Ferdinand Čenský byli obžalováni a postaveni před vojenský soud v Praze.

lo v jeho vyjadřování a příměrech by postačilo na samostatnou odbornou studii.³⁶

Rozdíl oproti mnoha jeho současníkům spočíval v tom, že chápání víry u Havlíčka bylo záležitostí evoluční nikoli dogmatickou a že tuto skutečnost byl schopen a často hlavně ochoten veřejně prezentovat. Neměnným však zůstávalo, že jeho víra vždy vycházela z deistického základu původního křesťanství, že věřil v reformovatelnost a pokrokovost katolické církve. Tyto své teze se ovšem snažil aktualizovat a přizpůsobit liberálním idejím své doby v českém prostředí.

Pro to, co v náboženských debatách mohlo a může být vždy označeno za spornou pravdu používal především „kritéria“ zdravého rozumu; podle toho pak také rozlišoval v konečné podobě mezi pravou a nepravou vírou, jež byla podle něj často totožná s pověrou, tedy něčím nelogickým a iracionálním.

Co se týče „mravního“ rozměru náboženství, považoval jej za podmínku pro existence dokonalého člověka. Jako prostředek ke „zkvalitnění“ člověka viděl především osvětu a vzdělání. Havlíčkovým „mravním“ ideálem byl tedy takový člověk, jenž svou bytost vůbec chce pěstovat, pěstuje ji pak všestranně a je proti jakékoli jednostrannosti. Pouze prostřednictvím tohoto upřímného přesvědčení v každém jedinci může být následně dosaženo tolik potřebné větší míry snášenlivosti.

Sám přitom považoval svá stanoviska v konečné fázi za sjednocující a přínosné (tím pádem hodné zveřejnění a rozšíření) a nikoli rozdělující. Přínosné v tom smyslu, že měly být jeho příspěvkem k modu vivendi mezi radikálním klerikalismem (fanatismem) a radikálním ateismem. Obojího se totiž upřímně děsil.

Epištoly kutnohorské³⁷

Epištoly kutnohorské, jedno ze svých nejznámějších a také nejčtenějších děl, vydal Karel Havlíček dvakrát. Poprvé je otiskoval jako sérii sedmnácti kapitol ve svém časopisu Slovan mezi 8. červnem a 29. prosincem 1850. Podruhé je vydal svým nákladem jako samostatnou brožuru v první polovině roku

³⁶ Srov. především ARNE NOVÁK, **Slovesný výraz Havlíčkových Epištol kutnohorských**, in: Naše řeč, č. 6-7, XIX./ 1935, s. 245-256.

³⁷ Epištoly (řec.) byly původně v křesťanském písemnictví literárním druhem, jenž formou listu zpracovává některé konkrétní i obecnější otázky a je určen širšímu okruhu osob. Obvykle je jejich obsah nabádavý nebo poučující.

V minulém století byly Epištoly kutnohorské vydány celkem ještě dvakrát. Roku 1896 redakcí Času v Praze ke čtyřicátému výročí úmrtí Karla Havlíčka (**Epištoly kutnohorské. Sepsané od H. B.**) a o rok později v Jilemnici (**Epištoly kutnohorské. Sepsané od H. B. Dle druhého rozmnoženého vydání z roku 1851**).

1851. K tomuto kroku přistoupil jednak na základě opakovaných žádostí svých přátel, jednak kvůli skutečnosti, že bylo úředně zabaveno mnoho čísel Slovana, které se tak nedostaly ke svým čtenářům. Obě vydání se od sebe liší jak formálně, tak obsahově.

Zatímco první vydání mělo sedmnáct kapitol, druhé jich mělo třicet dva. Druhé vydání je navíc rozšířeno o některé další články, které Havlíček uveřejnil již dříve ve Slovanu, a dále pak o odstavce a kapitoly, které byly napsány zcela nově. Část článku *Náboženství* ze Slovana dne 15. března 1851 tvoří v druhém vydání kapitolu druhou a třetí; část článku *Mistr Jan Hus* ze Slovana dne 14. a 18. září 1850 kapitolu desátou. Část článku *Spicilegium z Vídeňského Denníka* ze Slovana dne 30. dubna 1851 tvoří část kapitoly devatenácté; část článku *Duchovenstvo v konstituci* ze Slovana dne 24. srpna 1850 je v druhém vydání kapitolou dvacátou čtvrtou a dvacátou pátou. Část článku *Neznabohové* ze Slovana dne 27. listopadu 1850 tvoří kapitolu třicátou. Zcela původní jsou v druhém vydání tyto části: Motto, předmluva, úvod ke kapitole desáté, dvanácté, třinácté a dvacáté čtvrté a kapitoly čtvrtá, pátá, dvacátá a třicátá první. Druhé vydání mělo být zakončeno doslovem, jenž se však dochoval pouze v rukopisu.³⁸

³⁸ „Uvedl jsem všechno, o čem myslím, že by v nynější době potřebno a užitečno bylo, svědom sobě býti v náboženských záležitostech. Že účel mého spisu nebyl pojednávati po pořádku o všech jednotlivých sadách katolické víry, jest patrnó již na prvý pohled: chtěl jsem jenom pozornost rodáků svých obrátiti na jisté v nynější době důležité okolnosti.

Co se mého osobního stanoviska týče, uznávám za potřebí podotknouti, že jsem v celém spisu sice nic neřekl, co by nebylo mé opravdivé a upřímné přesvědčení, že jsem ale také nepřednesl celé a úplné své přesvědčení. Neřekl jsem žádnou nepravdu, ale neřekl jsem celou pravdu. Neštítím se toto vyznání zde veřejně učiniti: neboť se držím té zásady, že každý jednotlivý myslící člověk své zvláštní náboženství má, pročez také užitečné ani potřebné není, aby každý své osobní mínění celému světu ohlašoval o věcech, které s jistotou vypátrati posud není dáno člověku. Jsouť v náboženství věci, které jsou předmětem jen vnitřního srdečného tušení člověka, jsouť zase jiné, které sahají hluboce do občanského veřejného života a mají veliký vplyv na praktický život. Jen o těchto druhých jednal jsem, o kterých také myslím, že veřejně jednati a rozmýšleti užitečné a potřebné jest, ano že každý povinnost máme nedati v tomto ohledu vzniku škodlivým náhledům.

Mocnou mezi sebou těsně spojenou a s velikým dobře vypočteným plánem vždy jednající stranu vyzval jsem tímto spiskem svým co nepřítelkyni svou k úhlavnímu boji: vím, že mi nikdy neodpustí, že jsem tak srozumitelně, tak bez obalu řekl mnohé věci veřejně na hlas, na náměstí, které se dříve jen mezi stěnami, jen mezi dobrými známými pronášely, aneb dokonce jen ve vší skrytosti v hlavách jednotlivců ukrývaly. Slabí rozumové omámení vplyvem zastaralým obchodníků s nebeskými blaženostmi budou mne snad držeti za nepřítele náboženství: tenli, jenž ke všem nešvarám mlčí, třeba by věděl, že

Epištoly kutnohorské byly pro Havlíčka především prostředkem. Prostředkem k „boji proti hierarchickým absolutistům“, proti církevní hierarchii jak katolické, tak protestantské, jejichž existence a především působení považoval nejen za zhoubné, ale hlavně v rozporu z původními idejemi křesťanství, k nimž se otevřeně hlásil.³⁹ Nejdůležitější okruh Havlíčkem nastíněných problémů tak souvisí s institucionalizací církve jako organizace.⁴⁰ Havlíčkovými hlavními požadavky byly v tomto ohledu především: zrušení krásných ornátů a složitých ceremonií v nesrozumitelném jazyku (latinský ritus), zrušení ustanovení iracionálního celibátu, jenž podle něj vytváří z duchovních uzavřenou kastu. Tedy především ta opatření, která se přičítají „zdravému rozumu“.

Pro tehdejší dobu asi velice působivě používá k potvrzení svých slov Husův příklad.⁴¹ V tomto místě se nám jeho výklad rozpadá do několika tématicko-účelových rovin, které se vyznačují velkou mírou aktualizace. Jakousi primární rovinu představuje především otázka míry svobody uvnitř církve a otázka národní, sekundární pak i Husův význam pro český národ (snad také odkaz) a v souvislosti s tím i úloha pobělohorské rekatolizace.

Za nejzávažnější důsledek zmíněných „nešvarů“ v církvi považuje „zatemňování“ lidských myslí, jež v konečném důsledku vede k náboženskému indiferentismu a intoleranci.⁴² Jako řešení proti tomuto negativnímu působení církevní despotie vidí především opravdovost v konání každého člověka, osvětu a vzdělání.⁴³ Havlíčkův postoj k úloze osvěty, resp. škol a působení církve při výchově byl nejen druhým důležitým okruhem problému probíraných v Epištolách, ale v neposlední řadě, jak se ukázalo o mnoho let později, konstruktivním národně-politickým programem. Havlíček se přitom vyslovoval nikoli pro zrušení úlohy církve ve vzdělání, tedy pro laicizované školy, nýbrž pro smíšený systém, v němž by katecheté byli zároveň učiteli a naopak. Za

skrže ně konečně znemravněn bude svět aneb ten, který se neštítí navzdor všemu kaceřování a tupení říci pravdu veřejně, kterou si mnozí jen po taji myslí, říci tuto pravdu proto, aby množství jiných upozorněno bylo na záhubný vplyv jistých osob a jistých věcí, a aby se připravovaly nevyhnutelné opravy. Jak daleko by to došlo s náboženstvím konečně, kdyby se nechali hospodařiti bezsrdeční hierarchové? Víc a víc by mizela z náboženství pravá upřímnost a srdečnost a stalo by se pouhou ceremonií. Pozorujme jen, co jest náboženství již za našich časů.“ (cit. podle ZDENĚK VÁCLAV TOBOLKA, *Karla Havlíčka Epištoly kutnohorské*, Praha 103, s. IX – X.)

³⁹ Srov. KAREL HAVLÍČEK-BOROVSKÝ, c. d., s. 7-8; Předmluva.

K otázce původního křesťanství tamtéž, s. 10; Kapitola I. a s. 25; Kapitola VII.

⁴⁰ Tamtéž, s. 41; Kapitola XI.

⁴¹ Tamtéž, s. 34-41; Kapitola X.

⁴² Tamtéž, s. 20; Kapitola II.

⁴³ Tamtéž, s. 24; Kapitola VI.

tímto účelem navrhuje zřízení zvláštní pedagogicko-teologické fakulty.⁴⁴ Úloha škol a vzdělaného katolického duchovenstva odvozuje i od jeho úlohy v obrození.

Jaká měla být tedy církev podle Havlíčkem vyslovených názorů v Epištolách? Podle mého soudu především snášenlivá, bez předsudků, nositelka vzdělanosti – tedy moderní. Moderní ve smyslu co možná nejvíce možné míry adekvátnosti modernímu člověku a státu.

Zabavování Epištol kutnohorských

Stejně jako Slovan ani Epištoly kutnohorské se nevyhnuly úřední konfiskaci. Jelikož však byly po formální stránce považovány za jinou tiskovinu, vztažoval se na ně i jiný úřední postup. A právě toho se Havlíček rozhodl využít, když bez předběžného úředního schválení nechal vytisknout a z Kolína rozeslat čtyři tisíce kusů. Teprve poté nechal dotisknout tři tisíce dalších, které ohlásil u c. k. podkrajského úřadu v Kutné Hoře jako ony předem inzerované.⁴⁵ Jejich zabavení mu bylo následně ohlášeno přípisem téhož úřadu ze dne 17. července 1851.⁴⁶ Úřední komise pak však ani po dvoudenním úmorném hledání (17. a 18. červenec 1851) nenašla nic jiného než onen pouhý druhý dotisk.⁴⁷ Je více než pravděpodobné, že c. k. úřadům rozličných ministerských příslušností a instancí musely být v této souvislosti vydány jednotné instrukce, neboť po 20. červenci 1851 se Epištoly začaly zabavovat tak vehementně, že tehdejší situace často mohla připomínat honbu na kacířské knihy. Běžně byly bez jakéhokoli zákonného podkladu prováděny domovní prohlídky a došlo dokonce i k několika soudním procesům. „Hon“ na Epištoly kutnohorské se přitom nekonal pouze v Kutné Hoře či Praze, nýbrž po celých Čechách.⁴⁸ Ostatně sám

⁴⁴ Tamtéž, s. 101-103; Kapitola XXVIII.

⁴⁵ Svůj záměr vytisknout Epištoly kutnohorské jako samostatnou brožuru totiž Havlíček již předem sám avizoval, takže c. k. úřady byly nejen informovány, ale ihned se snažily i o adekvátní postup. Již 27. června 1851 se proto obrátil ministr vyučování kultu von Thun na ministra spravedlnosti Bacha a žádal ho, aby jeho podřízení nezpustili celou věc ze zřetele a ihned po vydání zahájili nezbytná úřední protiopatření, což také Bach opravdu učinil. V Čechách tak byl upozorněn nejen c. k. zemský místodržitel, ale i c. k. vojenský prokurátor, c. k. vojenské velitelství a c. k. policejní ředitelství v Praze. Dokonce i všichni pražští knihkupci museli pod pohrůžkou uzavření živnosti podepsat prohlášení, že nebudou Epištoly kutnohorské ani prodávat ani distribuovat.

⁴⁶ Přípis c. k. podkrajského úřadu v Kutné Hoře ze dne 17. července 1851 Karlu Havlíčkovi, Literární archiv PNP, Pozůstalost Havlíčka Borovského Karla, K2/ 14/ A/ 20.

⁴⁷ MILOSLAV NOVOTNÝ, *Život s pochodní v ruce*, Praha 1946, s. 239.

⁴⁸ Pravděpodobně jedinou odbornou studií stále zůstává práce FRANTIŠKA KUTNARA, *Vliv Havlíčkovy novinářské činnosti na český venkov v období jeho*

Havlíček proto začal již v následujících číslech Slovana poučovat své čtenáře o zákonné situaci. Koneckonců vždyť i oficiální žaloba, podaná na Havlíčka v této věci dne 20. července 1851, nebyla c. k. okresním sborovým a porotním soudem v Kutné Hoře shledána zcela v pořádku.⁴⁹

Příznačně skončily i ony úředně zabavené výtisky, které byly uloženy v zapečetěném pytlí na půdě c. k. podkrajského úřadu v Kutné Hoře. Nedlouho poté jej měl údajně místní vězeňský dozorce Scheppe rozpárat a i tyto výtisky rozdat, čímž se nakonec stejně dostaly ke svým čtenářům.⁵⁰

Kampaň proti oběma vydáním Epištol probíhala i na stránkách provládního tisku. Polemikami byl pověřen především Vídeňský deník.⁵¹ V listopadu 1850 v něm bylo publikováno šest rozsáhlých článků pod názvem *Výklady k Epištolám kutnohorským*, které však v Čechách nezaznamenaly širší ohlas.⁵² Následu-

kutnohorského pobytu, in: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia, č. 4, I./ 1956, s. 44–45. Pro srovnání můžeme použít především memoárové příspěvky jako např. JAN HERBEN, **Kdy brali českým sedlákům knihy?**, in: Čas, č. 102, XXII./ 1908, s. 2–4; EMIL TŠÍDA, **Pronásledování Havlíčkových Epištol**, in: Plzeňsko, č. 2, VII./ 1925, s. 25–27; F. T. (šifra), **Konfiskace Kutnohorských epištol na Benešovsku**, in: Pod Blaníkem, č. ..., XII./ 1932–33, s. 81–82; RUDOLF RICHARD HOFMEISTER, **Jak bojovali staří proti tisku**, in: Národní politika, č. 274, L./ 1932, s. 1–2 či ANTAL STAŠEK, **Vzpomínky**, Praha 1925, s. 36–48 nebo např. v beletristické reflexi srov. TEREZIE NOVÁKOVÁ, **Děti čistého živého**, Praha 1966, s. 68–69.

⁴⁹ Z původní obžaloby, která se opírala o § 25 a § 26 pís. a et b tento soud nakonec uznal pouze oprávněnost § 26 pís. b tiskového zákona.

⁵⁰ JAROSLAV ČERVENÝ, **Havlíčкова Kutná hora 1850 – 1851**, Kutná Hora 1932, s. 67.

⁵¹ „Vídeňský Denník“ byl česky psaný provládní deník založený na popud von Thuna (jeho program připravil Dr. Antonín Beck a Josef Jireček) v roce 1850. Vycházel do roku 1852. Bližší srovnání viz HUGO TRAUB, **Více Havlíčka! Nejúhlavnější odpůrce Havlíčkova Slovana**, in: Československá republika, č. 301, ../ 1931, s. 252; JAROMÍR DOLEŽAL, **Vídeňský denník v letech 1850–51 a Havlíčkův Slovan**, in: Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912, Vídeň 1913, s. 13–32; OSKAR BUTTER, **Nové prameny k dějinám „Vídeňského denníku“**, in: Duch novin č. 1–2, IV./ 1931, s. 16–32, č. 3–6/ IV./ 1931, s. 126–167. Ke způsobu vedení polemik srov. STANISLAV BUDÍN (pseud.), **Karel Havlíček – polemik**, in: Novinářský sborník, č. 2, I./ 1956, s. 196–201.

⁵² „Vídeňský Denník“, č. 109/ 1850, 13. listopadu, s. 433–434
 č. 111/ 1850, 16. listopadu, s. 451–452
 č. 113/ 1850, 19. listopadu, s. 459–460
 č. 114/ 1850, 20. listopadu, s. 463
 č. 115/ 1850, 21. listopadu, s. 467–468
 č. 116/ 1850, 22. listopadu, s. 471–472

jícího roku byla vydána i samostatná brožura.⁵³ Jejich autorem byl tehdy kaplan v Bohdalicích na Moravě František Xaverius Škorpík.⁵⁴

Závěrem

Nejvýznamnějším Havlíčkovým dílem, v němž se agitační formou v brožurkové podobě vyjádřil k tehdejší náboženské a církevní situaci v Rakousku, je druhé vydání Epištol kutnohorských z roku 1851. Ty představují shrnutí Havlíčkových názorů v období, kdy bylo zřejmé, že vliv na příslušných církevních místech již získali stoupenci vzájemné spolupráce mezi světským neoabsolutismem a katolickou církví.

Pro vyjádření svého zásadního stanoviska, jehož důsledků pro svou osobu si byl dobře vědom, použil formu, která mohla nejlépe splňovat jeho záměr. Tím bylo rozšíření jeho názorů mezi co největší počet čtenářů - potenciálních sympatizantů. Co je zvláště důležité, byl přitom ochoten využít i nedokonalostí v zákonných předpisech.

Pro obsah jeho myšlenek je charakteristický především návrat k ideám původního křesťanství, které se však Havlíček snažil silně aktualizovat a především pak skloubit s liberálními požadavky své doby v intencích starší české, především husitské tradice. Přitom se mu ovšem nepodařilo vyhnout některým nekritickým a zjednodušujícím historizujícím závěrům, které někdy nepostrádaly demagogického příděchu. Pro formu podání pak srozumitelnost (velice účinným se jeví časté používání příměrů a podobenství; jednoduché formulace) a logika výkladu.

Reakce z katolické strany se dostavila záhy a v takové podobě, v níž ji Havlíček předpokládal. Šlo především o koordinovanou akci, za níž stálo ministerstvo vyučování a kultu a v níž své nezastupitelné místo sehrál především Vídeňský deník. Argumentaci svých protivníků však Havlíček dokázal

Přímá polemika Škorpíkovými texty tvoří v Havlíčkových Epištolách Kapitulu XIII. – XVIII.; jedná se o kapitoly ze Slovanu pod názvem *Proti vykladačům od Hané a Aj! mudrci od východu slunce přijeli. Math. II. 1. .*

⁵³ FRANTIŠEK XAVERIUS ŠKORPÍK, **Proti Epištolám kutnohorským Havlíčkovým**, Vídeň 1851; tisk Mechitaristů; 34 stran.

⁵⁴ **ŠKORPÍK František Xaverius** /pseud. Zhorský/ (1813 - 1890) – katolický duchovní a spisovatel. Studoval na gymnasiu v Jihlavě a v Brně, kde vstoupil do teologického semináře. Roku 1836 byl jmenován kaplanem bučovického viakriátu. Poté působil jako kaplan v Bohdalicích a od roku 1859 byl farářem v Kučerově na Hané. Jako spisovatel byl činný především v oboru filosofie a lingvistiky. Psal četné články do Časopisu katolického duchovenstva, Cyrila a Methoda, Blahověstu, Časopisu českého musea, Týdnu a brněnského Hlasu. Vydal **Mluvnictví a zjevení** (Brno 1846) a **Misie Tichomořské** (Brno 1854).

v satirizující a často silně ironické podobě použít proti jim samým, čímž se mu dařilo zvýšit přitažlivost svých vlastních tezí.

Epištoly kutnohorské tak nejenže stále zůstávají důležitou součástí českého literárního dědictví, ale jsou i po sto padesáti letech především interesantním příkladem praktické české politické persuaze, která si bezpochyby zaslouží adekvátní pozornosti.

Bibliografie

Prameny

1) Archivní prameny

Archiv národního muzea v Praze (ANM); fond: pozůstalost Karel Kazbunda

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (LA PNP); fond: pozůstalost Havlíčka Borovského Karla, pozůstalost Ferdinand Čenský,

Státní oblastní archiv Děčín; fond: pozůstalost Thun-Hohenstein (Leo Graf von Thun)

Státní okresní archiv v Kutné Hoře (SOA KH); fond: policejní úřad města Kutné Hory, pozůstalost Josef Jaromír Štietka, pozůstalost Karel Havlíček Borovský, pozůstalost Petr Miloslav Veselský

2) Vydané prameny

TŮMA, K.: Vybrané spisy Karla Havlíčka Borovského. Kutná Hora 1886.

TOBOLKA, Z. V.: Karla Havlíčka Epištoly kutnohorské. Praha 1903.

3) Noviny a časopisy

Constitutionelles Blatt aus Böhmen (1849)

Národní noviny (1849)

Blahověst (1850)

4) Korespondence

QUIS, L.: Korrespondence Karla Havlíčka. Praha 1903.

5) Paměti

BARÁK, J.: Vzpomínky z mého života. Praha 1904.

KRÖPFL, O.: Mé vzpomínky na pražské události roku 1848 a v letech následujících. Praha 1898.

SMETANA, A.: Osudy kněze vyobcovaného z církve. Praha 1926.

STAŠEK, A.: Vzpomínky. Praha 1925.

VESELSKÝ, P. M.: Karla Havlíčka kutnohorský pobyt a porotní soud odbývaný 12. listopadu 1851. Kutná Hora 1886.

6) *Edice dokumentů*

HAJN, A. (ed.): Národ o Havlíčkovi. Praha 1936.

II.. Literatura

ENGEL-JÁNOSI, F.: Österreich und der Vatikan 1846 – 1918. Graz 1960.

CHALUPNÝ, E.: Havlíček. Praha 1929.

CHARMATZ, R.: Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1895 (I.díl). Leipzig 1918.

JEŘÁBEK, D.: Václav Vladivoj Tomek a Karel Havlíček v letech bachovské reakce. Brno 1979.

KOŘÁLKA, J.: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914. Praha 1996.

KRYŠTŮFEK, F.: Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských (1740 – 1898). Praha 1898- 1899.

KŘIVSKÝ, P.: Augustin Smetana. Praha 1989.

LUKÁŠEK, J.: Bedřich Vilém Košut a náboženské poměry v revoluční době 1848 a

po ní. Praha 1927.

MASARYK, T. G.: Karel Havlíček. Praha 1896.

MORAVA, J.: C. k. disident Karel Havlíček. Praha 1991.

NOVOTNÝ, M.: Život s pochodní v ruce. Praha 1946.

STICH, A.: Havlíček kontra Sabina v letech 1848 – 1849 a v pozdější tradici (některé textologické problémy a jejich axiologické souvislosti), in: Sborník Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu, Lito-myšl 1998.

STÖLZ, Ch.: Die Ära Bach in Böhmen. München – Wien 1971.

ŠIK, H. a LAISKE, M.: K. H. Borovský. Soupis hlavní literatury o jeho životě a díle. Praha 1967.

URBAN, O.: Česká společnost 1848 – 1918. Praha 1982.

URBAN, O.: František Josef I.. Praha 1991.

URBAN, O.: Kroměřížský sněm 1848 – 1849. Praha 1998.

WINTER, E.: Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum. Das religiöse Ringen zweier Völker. Salzburg – Leipzig 1938.

HLAVNÍ „BRAMBORÁŘSKÉ“ ORGANIZACE A JEJICH PŘÍNOS K ROZVOJI ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁVODŮ NA NĚMECKOBRODSKU¹

Pavel Novák

Pokrok v zemědělství a vůbec v jakékoli lidské činnosti se neuskutečňuje samozřejmě. Vždy ho musí někdo uskutečňovat v nějaké organizační a institucionální formě. Pro horské zemědělství a obzvláště bramborářství měly za celé škály zemědělských institucí rozhodující význam dobrovolné specializované bramborářské instituce svým širokým programem zasahujícím i do ostatních odvětví zemědělství. Jedná se především o Ústřední svaz pěstitelů zemáků, o Hospodářské družstvo pěstitelů zemáků a o Svaz družstevního průmyslu bramborářského. Ostatní byť bramborářské či přesněji lihovarské a podobné organizace přicházely s horským zemědělcem do styku zprostředkovaně, zpravidla právě prostřednictvím výše jmenovaných organizací.²

Nedůležitější z nich byl Ústřední svaz pěstitelů zemáků, který byl v systému agrárnických institucí srovnatelný pouze s Ústřední jednotou řepářů.³ ÚSPZ vznikl roku 1908 na podnět Antonína Švehly a u jeho zrodu stáli agrární poslanci J. Hyrš a F. Stašek, K. Sáblíka a F. Šmirous.⁴ Protože Českomoravská vrchovina leží na území dvou zemí, musely být stanovy Svazu předloženy ke schválení místodržitelstvím v Praze a v Brně. Po jejich schválení 23/9. 1908 vznikly dvě organizačně samostatné, ale programově jednotné organizace. Čtyři roky nato byl Svaz sídlící mimo bramborářskou oblast v Praze a Brně v rozkladu. Za této situace se těžiště práce přeneslo přímo na Vysočinu, kde se organizační práce ujali mladí pracovníci E. Sova a A. Chroustovský. V roce 1913 byl v Německém Brodě založen první okresní odbor Svazu a záhy následovaly odbory v Příbyslavi, Polné, Humpolci a Pelhřimově. Do práce se zapojili další pracovníci jako Dr. J. Zadina a J. Honsl. Za války byla po udání obchodníků odňata SPZ možnost obchodování, a proto bylo pro obchodní činnost

¹ Pozn. red.: Tato stat' je částí (II. kapitola) rozsáhlejšího díla jmenovaného autora, které bylo předloženo k obhajobě na FF UK Praha v roce 1992 jako kandidátská disertační práce s názvem "Zemědělské závody obilnářsko-bramborářské oblasti českých zemí v meziválečném období".

² Jednalo se především o Družstvo hospodářských lihovarů, Ochranný svaz lihovarů soukromých a Společnost pro zpeněžení lihu.

³ Srovnej: D. Uhlíř, Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu, Praha 1988.

⁴ Srovnej: J. Nožička, O počátcích organizace pěstitelů zemáků, in: Bramborářství a průmysl, str. 89-90, 108-110.

zřízeno Družstvo pěstitelů zemáků. Po prvé dva válečné roky byl Svaz v rozkladu, ale poté společný boj proti rekvizicím upevnil svazovou organizaci.⁵

Po válce se začal Svaz rozrůstat do šířky. V jednotlivých okresech Čech a Moravy začaly vznikat okresní odbory, takže v roce 1920 již Svaz pokrýval 45 českých a 12 moravských okresů.⁶ V roce 1921 přistoupil Svaz k decentralizaci a vytvořili krajské odbory jako střední článek organizační struktury. Tyto odbory vznikly v Německém Brodě, Táboře a Klatovech a v Bratislavě se zemskou působností. Zastřešovalo je ústředí v Německém Brodě. V následujícím roce byl Svaz organizačně upevněn vydáním legitimací a ÚSPZ se začal snažit o vybudování organizační základny i v oblastech, kde se pěstovalo jen málo brambor. Do té doby Svaz fungoval ještě jako odborová organizace bez placených funkcionářů. V roce 1922 byl přijat první zaměstnanec - tajemník pro odbočku 1923 založenou v Praze, který měl na starosti i Tábořsko. Od roku 1925 byly krajské sekretariáty, které nevyvíjely téměř žádnou činnost, vybaveny stálými pracovníky. V této době se také rozpadala i část okresních odborů mimo Vysočinu.⁷ Jedním z hlavních důvodů byla i určitá beznaděj při neúspěšném umísťování přebytků brambor počátkem 20. let.

V roce 1924 prodělal Svaz vnitřní krizi, neboť s bývalým předsedou A. Chrostovským odešlo do nového vzorového na Havlíčkověbrodu asi 1% zemědělců. A. Chrostovský spolupracoval s konzervativním křídlem agrární strany kolem K. Práška, který měl v Košetických velkostatek.⁸ V témže roce byl likvidován již neaktuální vztah Svazu k ÚJHD vyplývající z válečného subkomisionářství.⁹ V druhé polovině 20. let začal ÚSPZ v součinnosti s ostatními bramborářskými organizacemi budovat oblastní či v některých případech i okresní sekretariáty vybavené hospodářskými konzultanty. V roce 1926 byl zřízen sekretariát v Novém městě na Moravě, který byl přenesen do Třebíče. V roce 1927 byl založen Svaz pěstitelů raných zemáků a zeleniny se sídlem

⁵ Za války český a moravský Svaz zásobovaly přednostně česká města, DHL a ÚJHD kladly důraz na zásobování Vídně. SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, kniha 2, str. 11.

⁶ Přesný počet okresů se v archívním fondu ÚSPZ nezachoval. V Čechách však ÚSPZ nepronikl do okresů sousedících v obilnářsko-bramborářské oblasti s Rakouskem, zato ale zakotvil na obilnářském Tábořsku, i v obilnářském a pšicínářském Pošumaví.

⁷ Okresní odbory bez organizační podpory z krajů vyvíjely jen nepatrnou činnost. V roce 1925 měl Svaz místo 57 již jen 43 okresních odborů. Naše snahy 1928, valná hromada 17. 5. 1924.

⁸ K vývoji konzervativního křídla v agrární straně srovnej: D. Uhlíř, Dva směry v československém agrárním hnutí a rozchod Karla Práška s Republikánskou stranou, in: Sborník historický 1971.

⁹ Vztahy s ÚJHD bývaly často napjaté. Po válce chtěla ÚJHD jmenovat komisionáře židovské obchodníky a stavěla se rovněž proti snaze ÚSPZ vybudovat na Vysočině regionální družstevní centrálu. SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, kniha 2, str. 45, 194.

v Lysé nad Labem. Měl však samostatný program a byl vždy v korektních vztazích ÚSPZ. V tomto roce byl založen i okresní odbor ve Vysokém nad Jizerou. To byl však pouze jediný průnik do Podkrkonoší bez trvalého charakteru. V roce 1927 byl založen sekretariát v Opavě, který se Slezku trvale zabýdlel. Přechodně působil i sekretariát v Horní Cerekvi. V roce 1928 se svaz rozrostl o okresní odbory v Hrotovicích a Jaroměřicích, který byl zrušen v roce 1933. V roce 1930 byl opět otevřen sekretariát v Novém městě, dále v Telči a v Brně. V roce 1931 byl převzat do krajské delegace zemědělských organizací hospodářský konzulent v Humpolci a v Ledči. Tím byl vnější organizační vývoj ÚSPZ ukončen.

Aparát Svazu neměl úřednický charakter, ale byl složen z hospodářských konzulentů, což byli zemědělské inženýři zabývající se široce zaměřeným poradenstvím. Konzulentů patřili k nejvytříženějším lidem na venkově a byli bezesporu jednou z nejužitečnějších a nejvyužívanějších institucí našeho venkova.¹⁰ Konzulentů financoval Svaz s dalšími organizacemi¹¹ a především s Krajskou delegací zemědělskou, založenou roku 1922 v Německém Brodě jako regionální ústředí zemědělských institucí. Krajská delegace fungovala do jisté míry jako jakési „personální oddělení“ horských organizací. V roce 1926 si potřeba operativního řízení činnosti ÚSPZ vynutila vytvoření užšího předsednictva. Obdobné cíle a činnost bramborářských organizací vedla v roce 1927 k vytvoření Ústřední hospodářské komise bramborářských organizací. V ní se shromažďovaly a řešili aktuální úkoly, které byly přidělovány nekompetentnějším organizacím tak, aby se netřístily síly. Při této příležitosti byly vymezeny kompetence jednotlivých složek Svazu. Ústředí byly přenechány obecné otázce potřeb horských okresů a nově vyskytnuvší bramborářské problémy. Krajské složky si ponechaly dosavadní směry a rozsah činnosti¹² a výkonnými složkami se staly dosavadní směry a rozsah okresních odborů hospodářské lihovary. To byla reakce na skutečnost, že okresní odbory zakotvily pouze na Vysočině a v ostatních oblastech fungovaly pouze krajské odbory. Mezi krajskými odbory měl výsadní postavení Německobrodský odbor, který byl silně personálně propojen s ústředím. Tomu zůstala spíše reprezentativní funkce a pracovní

¹⁰ Srovnej výkaz o činnosti konzulenta Zemědělské jednoty (rozsah se shoduje s konzulentem ÚSPZ) in: F. Junek, Zemědělské odborové hnutí a poslání agronomické služby, str. 423, in: Sborník prací k počtě 60. Narozenin Dr. V. Brdlika, Praha 1939.

¹¹ Na konzulentů počátkem velké hospodářské krize přispíval HDPZ a ÚSPZ požadoval jeho vyloučení z využívání práce konzulentů, SOA Zámrs, fond ÚSPZ, protokoly o schůzích 1939-41.

¹² Programově se ÚSPZ členil na sedm odborů: 1. Odbor pěstitelský a pro záležitosti sadby, 2. Pro konzumní brambory, 3. pro zemědělské otázky, 6. Pro kulturní činnost, 7. Organizační odbor. S nepatrnými vnitřními korekturami se tato struktura ÚSPZ udržela po celé meziválečné období.

otázky často celostátního dosahu se řešily v Německobrodském krajském odboru. Pražská kancelář zajišťovala pouze kontakty s dalšími organizacemi, s agrární stranou, parlamentem a ministerstvy.

Přímé napojení na hospodářské lihovary významně posílilo členskou základnu Svazu. V roce 1926 měl Německobrodský odbor 6000 členů, Klatovský 640 a v roce 1929 1070 členů, mezi tím 16 lihovarů.¹³ propojenost ÚSPZ a SDPB vedla k tomu, že na přelomu 20. a 30. let nebyli prakticky na Německobrodsku zemědělci - nečlenové. V některých oblastech se srůstání členské základny s lihovary protáhlo do 30. let. Obdobně se ÚSPZ snažil upravit členský poměr vzhledem k Ústřednímu svazu chovatelů vepřového dobytka. K dohodě tohoto charakteru však nedošlo, ale i tak členská základna byla silně provázána.

S nástupem krize se zemědělci snažili omezit její dopady mimo jiné i ustanovením zvláštního Svazu horských zemědělců. Starosti o přežití znemožnili jeho ustanovení. Od počátku 30. let se ÚSPZ aktivně podílel na práci regionalistické zemědělské organizace Zemědělského svazu okresů na Horácku¹⁴ a v roce 1931 se podílel na ustanovení Národohospodářského sboru pro Českomoravskou vrchovinu. Svaz stál u zrodu řady dalších organizací, z nichž nejvýznamější snad byl Ústřední svaz chovatelů vepřů. V jižních Čechách založil Svaz řadu chovatelských organizací a družstev. V roce 1924 bylo usneseno v Telči založit Krajskou delegaci všech družstevních zemědělských podniků a v roce 1937 začala jednání s lidovou Ústřední jednotou pěstitelů brambor, která v následujícím roce vyvrcholila sjednáním obou bramborářských organizací.¹⁵

Celá činnost Svazu byla financována z členských příspěvků. Do roku 1926 platili členové 5 Kč z hektaru osázeného brambory později až do konce meziválečného období 1 Kč z hektaru orné půdy. V roce 1938 byly upraveny stanovy a zřízeno zakládající členství. Nešlo o formalitu, ale o závazek po pět let zůstat členem Svazu a smluvně dodávat brambory do škrobáren a zato využívat

¹³ Naše snahy, 1926, str. 89. Dtto 1929, str. 132.

¹⁴ Již v roce 1925 byla mezi ÚSPZ . HDPZ a Zemědělským svazem uzavřena dohoda o společném provádění pěstitelských bramborářských akcí v okresech Žďár nad Sázavou, Nové město na Moravě, Bystřice, Tišnov a Velké Meziříčí. SOA Zámrs, fond ÚSPZ, kartón 3, složka záležitosti podílové účasti.

¹⁵ Lidovecká jednota byla se srovnání s ÚSPZ nevýznamnou organizací s obdobnou činností se moravské straně Vysočiny. Vznikala až po převratu a spolupracovala s některými škrobárnami. Od velké hospodářské krize sdružovala s ÚSPZ ve snaze získat rovnocenné postavení vůči obchodu a zpracovatelům. ÚSPZ nelibě nesl, že v některých okresech lidovci přetáhli i menší část agrárních bramborářů a k jednání přistoupil ÚSPZ až v předvečer okupace, kdy si nemohla Jednota diktovat žádné podmínky. SOA Zámrs, fond ÚSPZ, inv. Č. 6.

všech členských výhod. V letech krize bylo po složitých jednáních dosaženo dohody s ostatními organizacemi o společném financování hospodářských konzultantů. Výrazem finanční síly ÚSPZ byla stavba Rolnického domu v Německém Brodě v roce 1927, v němž našly sídlo všechny důležitější zemědělské organizace Vysočiny.

Tuto sílu měl Svaz mimo jiné i proto, že měl úzké vazby na republikánskou stranu, která byla ovšem přísně organizačně samostatná. Nejznámější osobností Svazu byl v meziválečném období Dr. J. Zadina, jenž se stal v 30. letech i ministrem zemědělství, v ÚSPZ pracoval jako jednatel.¹⁶ Předsedou Svazu byl senátor K. Sáblik, místopředsedou poslanec J. Honsl, táborského krajského odboru poslanec F. Machník. Předsedou bývalého moravského odboru zemského byl exministr F. Daněk, senátor V. Donát byl okresním předsedou v Pelhřimově a poslanec O Bystřický v Jindřichově Hradci. Titíž pánové zasedali v předsednictvech dalších bramborářských organizací a v družstevních centrálách.

Činnost ÚSPZ byla velmi mnohostranná. Lze ji při určité schématičnosti rozdělit do tří směrů. Nejdůležitější činností bylo zajišťování odbytu brambor. S tím souviselo zpeněžování v závodech zpracovatelského průmyslu. Tyto dvě aktivity byly podmíněny třetím směrem činnosti ÚSPZ, a tím bylo povznesení produkce brambor účelovou racionalizací.

Již od první světové války se snažil Svaz zajišťovat odbyt všech brambor. Po válce došlo k určité specializaci a Svaz si vyhradil obchod škrobárenskými brambory, do ostatních oblastí odbytu zasahoval jen zprostředkovaně. Lihovarské brambory spadly do kompetence lihovarských družstev a jejich ústředí - Svazu družstevního průmyslu bramborářského. Obchod konzumními brambory byl přenechán skladištním družstvům a jejich centrálám na Vysočině rovněž Hospodářskému družstvu pěstitelů zemáků. Sadbovými brambory obchodovalo výše uvedené družstvo.¹⁷

Množství brambor zpracovávaných ve škrobárnách tvořilo z celkových sklizní pouze 1 - 2 %. Na Vysočině to však bylo plných 60 % a navíc výroba škrobu se vymkla kontrole agrárnímu kapitálu.¹⁸ Ten se ve škrobárenství jen těžce prosazoval. Pod svoji kontrolu získal jen některé porolnictěné škrobárny, z nichž nejvýznamnější byla německobrodská Dextra. Ronovský Amylon řízený Dr. Malínským a národní demokracií se i přes existenci početné skupiny

¹⁶ K profilu Berana a jeho vazbám k jednotlivým organizacím srovnej: D. Uhlíř, Politika republikánské strany v letech velké hospodářské krize, in: ČaČH 1970.

¹⁷ ÚSPZ uvolnil prostor pro obchod HDPZ a ÚJHD za podíl na jejich zisku. Srovnej: SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, kartón 3, složka podílové účasti a kniha 2. Výborová schůze 30/10 1919.

¹⁸ Naše snahy 1935, str. 97.

zemědělských akcionářů dařilo nejvýše ovlivňovat, ale rozhodně ne ovládat. V boji se škrobárenskými byla nezbytná naprostá jednota zemědělců - proto takový zájem ÚSPZ o škrobárenství. V lihovarství šlo o jednoznačnou svépomoc, kdy si zemědělci zakládali či porolniciovali lihovary, aby si zajistili trvalý finančně výhodný odbyt suroviny.

Do první světové války byli zemědělci odkázáni na libovůli škrobáren. Po válce začali být se škrobárenskými, od roku 1922 hromadně, uzavírány dohody o přejímacích cenách brambor. Šlo o svého druhu o kartelovou dohodu o cenách, kontingentech a částečně i rajónech. Dohody často nebyly dodržovány. ÚSPZ nemohla své členy jako dobrovolná organizace nijak postihnout. Proto se zejména na přelomu 20/30 let prosazovaly snahy o upevnění členského poměru s ÚSPZ právě na základě smluvně kontrahovaného množství škrobárenských brambor. Zemědělci se zavazovali po pět let dodávat do určené škrobárny jimi stanovené množství brambor a současně měli za ně zaručeny vyšší ceny. Členský poměr se podařilo upevnit pouze na Vysočině. S úpadkem škrobárenství ostatně rolníci hledali lukrativnější způsoby zpeněžení brambor. Ceny brambor byly určovány v závislosti na cenách škrobu. Zpravidla se dařilo prosadit, aby 1% škrobnatosti se do cen promítalo 2 korunami. Největším odběratelem škrobu byl textilní průmysl a na jeho situaci byl do značné míry závislý odbyt škrobu. Pohromou pro škrobárenství bylo uvedení do provozu škrobárny v slovenské Bolerazi vybudované za účasti americké firmy Maizena zpracovávající kukuřici. Výrobní náklady kukuřičného škrobu byly výrazně nižší než bramborového, který začal být z trhu rychle vytěšňován.¹⁹ Za velké hospodářské krize byl silně postižen textilní průmysl a tak se stalo, že na prahu 30. let stálo české škrobárenství na pokraji krachu.²⁰ V rámci snah o řízení hospodářství v 30. letech se podařilo zemědělcům prosadit v roce 1932 bramborářský a v roce 1937 škrobárenský syndikát. Na jedné straně pro konzumenty znamenalo zvýšení cen škrobu, ale na druhé straně umožňovalo škrobařům uhrazovat výrobní náklady a podnikat s mírným ziskem. Politickou cestou se tak podařilo upřednostnit národohospodářské hledisko před soukromohospodářským. Argumentace spotřebitelů, že na trhu se prosadí jen ti výrobci, kteří dokáží vyrábět nejlevněji, měla stabilitu. Zrušením nerentabilních škrobáren na Vysočině by vedlo při neexistenci náhradního zemědělského programu k vyhlídnutí venkova a k rozmnožení řad nezaměstnaných ve městech.

¹⁹ Výrobní náklady kukuřičného škrobu činily 201,90 Kč/q, po odečtení oleje a mláta jako vedlejších produktů a krmných odpadů 126,70 Kč/q. Přitom cena kukuřičného škrobu byla 225 Kč/q. SOA Zámorsk, fond Sativa, kartón 11, položka 13.

²⁰ V roce 1935 byly náklady na výrobu škrobu 323 Kč/q a cena 365 Kč/q. OSA Zámorsk, fond Sativa, kartón 11, položka 13.

Ceny brambor byly zemědělcům vypláceny buď jako ceny pevné, nebo jako ceny zálohové, kde k záloze menší než pevná cena byl v případě úspěšné škrobářské sezóny vyplácen ještě doplatek. S ním bývala zálohová cena vyšší než pevná. V roce 1922 v podmínkách vázaného hospodářství se cena škrobářských brambor pohybovala kolem 105 Kč/q. V následujících letech se již ceny dostaly do relace se světovými cenami a jejich výši ukazuje následující tabulka:²¹

Rok	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Cena pevná	105	17	21	33	44	35	43	43	1618
Cena zálohová		1405	24,5	35-37	35-37	38+8	31-32,5	41	15

Stejně ceny platily ve většině případů i pro lihovary. Týkaly se jen kontrahovaných brambor. Nadkontingentní byly oceňovány níže stejně jako brambory nečlenů ÚSPZ. Obvykle rozdíl 1 Kč/q tj. cca 105 - 210 Kč/ha, zatímco členský příspěvek byl 1 Kč/ha orné půdy. Členství v ÚSPZ bylo tedy ekonomicky výhodné. Z této výhodnosti však nejvíce těžily tržně orientované - především velké a střední závody.

Ceny škrobu byly východiskem pro určování cen suroviny. V roce 1922 stál 1 q škrobu 170 Kč, v roce 1925 již 375 - 390 Kč, ale v roce 1928 jen 300 - 260 Kč a později pod vlivem bolezské konkurence šly ceny dolů.²² Bramborová škrob se v roce 1923 vyráběl s náklady 76 Kč/q, a v roce 1922 51 Kč /q a v roce 1925 55 - 60 Kč /q.²³ Kalkulace nákladů kukuřičného škrobu není k dispozici, ale sami bramboráři spatřovali rozdíl ve výrazně nižších nákladech ve výhodnější ceně suroviny - kukuřice, která byla hlavní kalkulační položkou. Amylon, největší a jedna z neúspěšnějších škrobáren na Vysočině, dosahoval v poválečných letech rentability 11,91%, za stabilizace 5,23%, za krize 3,32% a v druhé polovině 30. Let 3,6% rentability.²⁴ Přitom v peněžních ústavech byl

²¹ Sestaveno podle Našich snah 1919 - 1935, Zemědělských snah 1935 - 37 a Bramborářství a průmyslu 1937 - 40.

Rok	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Cena pevná	14,5	17,5	18	20,6	28,5	26,5

²² Naše snahy 1922, 1925, 1928.

²³ Podnikový archiv Škrobárny Havlíčkův Brod, fond Dextra.

²⁴ Tamtéž, fond Amylon: vývoj rentability Amylonu v letech 1918 - 42:

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
%	5,26	12,97	17,49	8,49	6,57		6,05	4,80	3,82	1,25
Rok	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
%	4,97	3,75	2,15	3,01	1,68	1,83	2,52		3,75	3,95

poskytován úrok kolem 4,5%. Pro zemědělce akcionáře však nebyla důležitá fondová rentabilita, ale výše dividendy (odvíjející se od masy, nikoliv od míry zisku), která dosahovala ve 20. letech 9-12,5%, byla tudíž zhruba na stejné úrovni jako rentabilita zemědělské prvovýroby. Pro zemědělce však bylo nejdůležitější výhodné zpeněžení brambor, dividendy byla druhořadá, a proto umísťovali brambory tam, kde to bylo pro finančně výhodnější bez ohledu na dopady pro škrobářský průmysl.

Bramborářský průmysl byl pro horské zemědělce prostředkem pro zušlechťení suroviny v lihu či škrobu a výhodnějším zpeněžením než v naturální podobě. Příležitost k spolurozhodování o bramborářském průmyslu se našlo po válce, kdy v rámci pozemkové reformy byly združstevňovány i velkostatkářské lihovary. U škrobáren byla situace odlišná. Málokdy spadaly pod zábor, ale jejich špatná finanční situace i jednotný postup zemědělců vedly v řadě případů v jejich porolnění či alespoň v případě akcionování k posílení pozice zemědělských skupin. Typickým příkladem porolnění združstevněné škrobárny byla německobrodská Dextra, v níž pravidelně rolníci umísťovali přebytky Brambor. Příkladem akcionované škrobárny je již zmiňovaný Amylon se zemědělskou skupinou akcionářů. V roce 1924 byla porolněna škrobárna ve Zboží a v následujícím roce v Červené Řečici a ve Větrném Jeníkově. Hospodářských lihovarů se dotkl převod do rolnických rukou mnohem podstatněji. K tomu přistupovalo zakládání nových lihovarských družstev a přenášení lihovarských zařízení z jiných oblastí. Vzájemný poměr družstevních a soukromých, převážně velkostatkářských lihovarů v českých zemích ukazuje následující tabulka:²⁵

Rok	Hospodářské lihovary	Družstevní lihovary	Soukromé lihovary
1921/22	486		
1922/23		98	427
1923/24		106	411
1924/25		130	378
1925/26		187	329
1926/27		215	300
1927/28		232	289
1928/29		242	281
1929/30		260	270

Rok	1938	1939	1940	1941
%	4,53	3,80	0,08	0,43

²⁵ M. Tajovský, Družstevní lihovary v českých zemích, in: Konzervárny a lihovary sborník, Praha 1988.

1930/31	270	262
1931/32	287	253
1932/33	287	249
1933/34	291	148
1934/35	292	247
1935/36	296	242
1936/37	300	239
1937/38	304	238

ÚSPZ podnikal i řadu kroků k zajištění kontingentu suroviny pro družstevní lihovary. Propojování členské základny se SDPB byla zajišťována zemědělci účast jak na zušlechťovacích, tak na zpeněžovacích akcích. Rozšiřování výměry členské půdy družstevních lihovarů bylo dosaženo přerozdělováním říšského výrobního čísla lihu na půdě Družstva hospodářských lihovarů ve prospěch družstevních lihovarů.

Po stabilizaci cen brambor a škrobu navrhoval opakovaně ve 20. letech Svaz vybudovat v Německém Brodě centrální skladiště. Destabilizace škrobáren koncem 20. let jeho výstavbu překazila. Dalším opatřením, která přispěla výraznou měrou k udržení alespoň mírné rentability ve škrobárenství, mělo být ustanovení samostatného obchodního ústředí pro prodej škrobu. ÚSPZ se jej pokoušel založit již roku 1926, ale k ustanovení Družstva výrobců škrobu došlo až v roce 1929 pod vlivem bolarazské konkurence a potíží s outsider-skými škrobárnami.²⁶ Družstvo sice mělo určitý vliv na tvorbu cen, ale monopolně obchod škrobem zdaleka neovládalo. V rámci snah o řízenou ekonomiku požadoval ÚSPZ zřízení bramborářského a škrobárenského syndikátu. Zásluhou J. Zadinky se v roce 1932 podařilo založit na dobrovolném základě Zájmové sdružení pro zhodnocení brambor.²⁷ Povinnou syndikaci se však nepodařilo uskutečnit. Pouze v škrobárenském průmyslu byl v roce 1937 vládním nařízením 251 a v průmyslu škrobového sirupu vládním nařízením 252 zave-

²⁶ Mezi nejvýznamnější „neposlušné“ škrobárny patřila lidovecká škrobárna v Batelově. Vývoj rentability škrobárny Batelov v letech 1934-38:

Rok	1934	1935	1936	1937	1938
%	3,99	2,-	5,02	2,57	1,53

PA Škrobárny Havlíčkův Brod, fond škrobárna Batelov.

²⁷ Zájmové sdružení pro zhodnocení brambor bylo zřízeno 7. 9. 1932 a mělo čtyři skupiny: 1. Producentskou se členy: ÚSPZ, Svazem pěstitelů raných zemáků a zeleniny, Jednotu pěstitelů zemáků v Brně, 2. Průmyslovou: s DHL, SDPB, Družstvem továren na bramborový škrob, 3. Obchodní: s obchodními družstevními svazy v Praze, Brně a Bratislavě, Ústřední svaz obchodníků v Praze a 4. Konzumentskou: se Zájmovým sdružením družstevních svazů - které ovšem v době vzniku Zájmového sdružení odmítlo přistoupit.

den povinný škrobárenský syndikát na základě Družstva výrobců škrobu. Ve spolupráci s obilným monopolem připravil ÚSPZ Zásady pro monopolní hospodaření brambory (v roce 1939), ale ustanovení samostatného obchodního ústředí pro brambory pro tuzemsko i zahraničí zabránila okupace a vytvoření okupačního Bramborového svazu.²⁸ Na bramborářský monopol byly ostatně i uvnitř ÚSPZ nejednotné názory a např. Německobrodský krajský předseda poslanec Honsl považoval za nepřijatelné regulovat plochy osázené brambory, byť by tato regulace umožnila stabilizaci cen.

ÚSPZ sledoval i odbyt lihu a škrobu a spolu s ostatními organizacemi prosazoval míchání lihu do benzínu²⁹ a škrobu do mouky pro pečení chleba a bílého pečiva. Hledal pro líh i nová uplatnění např. Při výrobě butanolu v továrně, jež měla být roku 1932 vybudována v Třešti či o pět let později při výrobě syntetického kaučuku.

Velký význam ÚSPZ přikládal družstevním mlékárnám, které umožnily zpeněžit nadbytky mléka získaného zvýšeným zkrmováním brambor zejména v souvislosti se zhoršeným zpeněžením brambor ve škrobárenství a poklesem přejímacích cen lihu. Na přelomu 20 a 30 let vznikla řada mlékáren s či alespoň sběrem mléka, sběrem vajec, byly budovány malé másárny a celé mlékařské distribuční sítě.³⁰ Na Vysočině usiloval zřídít družstevní mlékárnu ÚSPZ již od roku 1927. Velice aktivní v tomto směru byl zejména klatovský, tábořský odbor ÚSPZ. V Německém Brodě bylo zřízeno v Rolnickém domě i družstevní řeznictví a uzenářství - spíše však ojedinělý případ řešení odbytu masa. Omezenou pozornost věnoval ÚSPZ i odbytu obilovin základním družstevním pekárám.

Zájem ÚSPZ o živočišnou výrobu se odvíjel od skutečnosti, že ve výrobě nalézalo odbyt 45% brambor.³¹ Svaz vždy umísťoval v dobách nadúrody přebytky brambor v živočišné výrobě a vždy propagoval krmení. Organickou součástí programu ÚSPZ se však živočišná výroba stala až roku 1928. Souvisele to se dvěma fakty. ČSR nebyla v živočišné výrobě, zejména ve vepřích, soběstačná. Dovoz prudce stlačoval rentabilitu živočišné výroby, neboť české relativně intenzivní dobytkařství produkovalo s vyššími náklady než extenzivní

²⁸ Vyhláška ministerstva zemědělství č. 306/86 z 18. 9. 1940.

²⁹ Míchání lihu do benzínu povoleno tzv. Malým lihovým zákonem č. 86. Ze 7.6. 1932. O významu tohoto opatření srovnej: F. Dudek, Československé lihovarství a konzervárny 1918-38, in: Konzervárny a lihovary - Sborník, Praha 1988.

³⁰ V počtu družstevních mlékáren, másáren a sýráren byla obilnářsko-bramborářská oblast na druhém místě řepaři. J. Dvořák, Mlékárenství v RČS, Praha 1923. V roce 1934 zamýšlel ÚSPZ budovat při krajských odbočkách Krajské mlékárenské svazy. SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, protokol schůze ÚSPZ 10. 7. 1934.

³¹ Anketa 1926-23, str. 117.

Polsko, Uhry či Rumunsko. Zemědělci navíc ovládali jen malou část obchodu živočišnými výrobky. Nástup ÚSPZ do dobytkářství byl součástí celostátních snah zemědělských kruhů o ovládnutí tohoto obchodu, což by umožnilo stabilizovat ceny. K tomuto přistupoval ryze bramborářský důvod - konkurence Maizeny uvolnila značné přebytky brambor. V roce 1928 bylo propočty cen krmné jednotky v různých krmivech dokázáno, že brambory jsou nejlacinější a zpeněží se ve vepřích v ceně 36 Kč/q.³² ÚSPZ se angažoval i v chovatelských otázkách. Zapojil se do kontroly dědičnosti a užitkovosti, pořádal různé dobytkářské kurzy a prováděl krmné pokusy. Zaměřoval se především na chov vepřů. Propagoval jednotlivé způsoby krmení brambory a kalkuloval náklady při paření, silážování a sušení.³³ Vyšší ceny brambor počátkem 30 let vedly k oživení sušárenství. Většího významu však nabylo až v předvečer druhé světové války. Na rozdíl od období po první světové válce, kdy byla provozována celá řada technologií, byly nyní obnoveny pouze nerentabilnější válcové sušárny. Pro rozšíření paření brambor ÚSPZ zakoupil pro své členy před druhou světovou válkou řadu pařáků a devět pojízdných pařících kolon, které zdarma rozmístil v přebytkových oblastech.

S ochranou prosperity živočišné výroby souvisely i požadavky na zavedení dovozních listů na vepře, na celní ochranu a na snížení železničních tarifů. V Příbyslavi a Německém Brodě byly založeny družstevní zpracovatelské podniky. V Táboře byla založena roku 1932 filiálka Svazu pro zpeněžování dobytka a v Klatovech a Telči umístěn pracovník pro výkup dobytka. ÚSPZ prosazoval zařízení živočišného syndikátu a po jeho založení v roce 1933 usiloval o jeho úpravy v prospěch zemědělské skupiny.³⁴

Nejběžnějším použitím brambor byla jejich spotřeba v lidském konzumu. I když později tato sféra činnosti spadala do zájmového okruhu hospodářských družstev, ÚSPZ ho nikdy nespouštěl ze zřetele. Ještě po první světové válce ÚSPZ obchodoval s konzumními brambory a za ztracená vídeňská odbytiště hledal nová především v německých pohraničních městech. V roce 1922 navázal ÚSPZ kontakty s ÚJHD, jejich vztahy nebyly po válce nejlepší a obchodu konzumními brambory se věnovali společně. Část brambor byla na trh uváděna soukromými obchodníky, které se ÚSPZ a ÚJHD úspěšně pokusily vytlačit

³² Naše snahy 1928, str. 27, 80. Ceny jedné krmné jednotky v různých krmivech: žito 8 Kč, ječmen 2,60 Kč, oves 2,50 Kč, otruby 2,50 Kč a brambory 1,30 Kč.

³³ Naše snahy 1931, str. 75. Náklady na přípravu 1 q krmiva: brambory sušené v bubnové sušárně: 8,80 Kč, ve válcové sušárně: 6 - 10 Kč, pařené v pařáku 6,24 - 8,80 Kč.

³⁴ 30. Března 1932 schválila ministerská rada Živočišný syndikát, který byl složen ze tří skupin: Producentů, obchodně - průmyslové a konzumentů. Měl dva odbory, jeden pro dobytek, maso a masné výrobky a druhý pro mléko a mléčné výrobky. Na rozdíl od obilního syndikátu usměrňoval živočišný syndikát i domácí trh i dovoz a vývoz.

alespoň v silně bramborářských oblastech. Jejich společné podnikání skončilo nereálným odhadem nákladů a především poptávky v roce 1924/25 ztrátou 3 miliony Kč.³⁵ Ztráta byla společně uhrazena a od roku 1926 došlo k účelné dělbě práce. Konzumními brambory obchodovala skladištní družstva a průmyslovými výhradně ÚSPZ. To bylo pro ÚSPZ velmi výhodné, neboť Vysočina byla v pěstování konzumních brambor jen okrajovou oblastí, zato v průmyslových centrem. Toto rozdělení vyhovovalo až do krize, kdy náhrada cukrovky brambory a kukuřičná konkurence ve škrobárenství uvolnila velké přebytky brambor, které bylo potencionálně možno umístit v lidském konzumu. Činnost skladištních družstev v obchodu brambory stagnovala o jeho oživení vývozem brambor do přebytkových oblastí neusilovala.³⁶ V roce 1932 jednal ÚSPZ s Kooperativou o vytvoření akčního výboru pro zpeněžení brambor při pražské plodinové burze. O rok později bylo zřízeno již jmenované Zájmové sdružení pro peněžení brambor - svého druhu kartelová dohoda producentů, obchodníků a konzumentů brambor. Pěstitelé raných brambor si vytvořili vlastní syndikát. Aktivní obchodní politika spojená s vývozem brambor do východní části republiky eventuálně do ciziny se začala uplatňovat až v druhé polovině 30. let. Značné množství brambor bylo rovněž dodáváno za cenové intervence státu pro nezaměstnané. Již od začátku krize, kdy bylo nutno zvýšit odbyt brambor, vystupovala do popředí otázka jejich kvality. A ta nebyla valná. Vedle nikdy neuskutečněných snah o rajonování brambor jednotlivých užitkových směrů byla zejména zdůrazňována potřeba vyrovnanosti zásilek - celovagonových co do sort. S tím souvisel i příliš široký sortiment odrůd, z nichž nacházel zaručený odbyt jen nepatrný počet. V českých podmínkách se jen velmi ztěžka prosazovala standardizace, třídění a obchodní úprava brambor, ve světě jež zcela běžná. Navrhovaná úprava burzovních zvyklostí v roce 1937 počítala s prodejem tzv. značkových brambor. Zvážení kvality a prodejnosti brambor napomáhalo i pořádání chuťových zkoušek od roku 1934.³⁷

ÚSPZ sledoval i obecné podmínky obchodu s brambory. K nim patřilo omezení dovozu na minimum odpovídající skutečnému nedostatku. Každoročně byly dováženy nejranější brambory z Itálie a ÚSPZ se snažil co nejvíce zkrátit dobu jejich dovozu, aby mohly být zpeněženy tuzemské rané, zejména slovenské brambory. Dovozu se zemědělci bránili často plným právem, neboť nebyli v našich přírodních podmínkách a cenách mimozemědělských vstupů schopni konkurovat dovozovým bramborám. Československo brambory rov-

³⁵ ÚSPZ uhradil svůj podíl na ztrátě z organizačních prostředků. Naše snahy 1925, str. 91.

³⁶ SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, protokol schůze z 9. 9. 1931.

³⁷ Jako chuťově nejlepší byly vyhodnoceny odrůdy: Věra (Valečov), Keřkovský Ideál, Keřkovské Perly a Německobrodské Ledvinky (Keřkov).

něž v omezené míře vyváželo. Vývoz však působil spíše jako pojistný ventil pro doma nezpenžitelné přebytky. Další oblastí, do níž, ovšem s minimálními úspěchy, ÚSPZ zasahoval, byla jednání o clech, železničních tarifech na dopravu zemědělských výrobků a burzovních uzancích.

Velkou pozornost věnoval ÚSPZ i propagaci konzumu brambor. Vedle bramborové kuchařky, Desatera dobré hospodyně z roku 1937 měly velký vliv zejména každoroční bramborářské expozice na Hospodářské výstavě v Praze. Svaz se tak snažil vychovat si nejen spotřebitele vyžadujícího kvalitní brambory, ale i pěstitele, která by takové brambory na trh dodával.

Prvotním úkolem ÚSPZ byla péče o povznesení rostlinné produkce a obzvláště brambor. Pěstitelská činnost měla mnoho podob. V prvních třech poválečných letech ÚSPZ opatroval a rozděloval sadbu dovezenou z Německa, Holandska, Polska. Vedle toho distribuoval i doma mořenou sadbu.³⁸ Dovožová sadba byla rozdělována do roku 1924, později se již vystačilo s tuzemskou sadbou. V letech 1924-25 v rámci snah o zajištění soběstačnosti v sadbě věnoval Svaz velkou pozornost výměně dovozové sadby za domácí.³⁹ Za malý poplatek tak rolníci dostávali kvalitní sadbu. Touto cestou se rovněž dařilo pomalu zužovat sortiment.

S produkcí kvalitní zdravé sadby souvisel i stav šlechtitelství a množitelství. ÚSPZ vytvářel podmínky k rozvoji těchto činností instruováním členů o provádění negativních, pozitivních, hromadných a individuálních výběrů a především rozsáhlým odrůdovým pokusnictvím u svých členů. Po roce 1925, kdy již bylo pokusnictví zajištěno šlechtitelskými stanicemi, se ÚSPZ zaměřil na výměnu sadby. Velkou péči věnoval Svaz zdravotnímu stavu sadby, Upozorňoval na obcházení fytopatologického zákona v souvislosti se zavlečením rakoviny brambor a věnoval se množení imunní sadby. V roce 1929 prosazoval povinné používání imunní sadby. Narazil však na její nedostatek a tudíž i vyšší cenu. Tuto sadbu však množily tři šlechtitelské stanice, většina hospodářských lihovarů a svépomocně i řada obcí a jednotlivců. To vše umožnilo v roce 1938 vyřazovat z pěstování neimunní odrůdy. ÚSPZ pořádal řadu fytopatologických kursů, kursy pro přehlíže kulture a v roce 1926 i pro kontrolní odborníky pro imunitu sadby. ÚSPZ prosazoval i reformu uznávacího řízení sadby a osiv a ve spolupráci s ostatními organizacemi se mu postupně podařilo na Vysočině vytvořit sadbovou a osivovou komoru.

³⁸ ÚSPZ byl v poválečných letech členem Společnosti pro pěstování sádí s. R. O. v Německém Brodě, která sdružovala především velkostatky. SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, kniha 2, str. 48.

³⁹ V roce 1925 byla sadba vyměňována již v 17 okresech Vysočiny. Naše snahy 1925, str. 149.

Péče o sadbu byla jen malou částí široce koncipovaného ozdravovacího programu. Další částí bylo např. vytvoření bramborářského výzkumu. Ještě s rakouskou vládou jednal ÚSPZ o zřízení bramborářské stanice, ale realizovat se ji podařilo až roku 1921 ve Valečově.⁴⁰ Později byl její program rozšířen i na ostatní plodiny a původnímu poslání byl Valečov navrácen až reorganizací v roce 1933. Značné finanční prostředky si vyžadoval i základní bramborářský výzkum. V letech 1921-23 provozoval ÚSPZ vlastní bramborářský ústav a v roce 1924 byl z iniciativy Svazu v Německém Brodě zřízen Státní výzkumný ústav bramborářský, pro který byla v roce 1928 postavena nová účelová budova. V roce 1937 byl reorganizován a v témže roce bylo posíleno výzkumnictví vytvořením Poradního sboru při SVÚB, na němž participovaly všechny bramborářské organizace.

Stranou péče ÚSPZ nezůstalo obilí, zejména žito a oves. Vedle opatrování kvalitní sadby Svaz zejména testoval v horských podmínkách Degerova žita. Ve druhé polovině 20 let zajišťoval Svaz pro své členy výměnu tržního obilí za uznanou sadbu s příplatkem pouhých 10 Kč/q.⁴¹ Horské obiloviny trpěly řadou chorob, kterým se dalo předejít mořením. ÚSPZ proto nejen, že propagoval moření mokrou a poté suchou cestou, ale prováděl i hromadné nákupy mořidel a zorganizoval i několik soutěží o nejlepší mořící přístroj. Od 30 let se zaměřoval Svaz na budování čistících a mořících stanic. ÚSPZ propagoval rovněž postřiky obilovin za vegetace a zakupoval pro své členy stříkačky a plečky na mechanické hubení ohnice. Součástí péče o zušlechťení obilovin byly i snahy po rajonování žita. I přes dílčí úspěchy se hromadné rajonování neprosadilo.

ÚSPZ se angažoval i v ostatních oborech zemědělské práce. Jeho členové se zapojili do kontroly, prováděli krmivářské pokusy, někteří konzulenti ÚSPZ se účastnili licitací. Svaz zasahoval i do výživy rostlin především nejruznějšími hnojařskými pokusy. Věnoval se i melioracím, ovocnictví a lesnictví. Od bramborářství tak přešel k širokému programu ochrany horského zemědělství.

Další významnou bramborářskou organizací byl Svaz družstevního průmyslu bramborářského. Důležitost této organizace vystoupila do popředí zejména ve 30. letech, kdy rentabilita zemědělské produkce v pohorských oblastech spočívala téměř výlučně na zpracovatelském průmyslu. V této době SDPB zastínil i ÚSPZ, kterému zůstala spíše iniciativní a organizátorská úloha, SDPB sdružoval družstevní lihovary, škrobárny a sušárny či podniky s jinak kombinovanou výrobou, jejichž součástí byly výše jmenované provozy.

Základním cílem zemědělského průmyslu bylo zhodnocení suroviny. Část závodů se svému původnímu účelu již značně vzdálila. To je vidět v případech průmyslových lihovarů. Nutnost hájení společných zájmů hospodářských liho-

⁴⁰ K. Škvor, Dvacet let činnosti bramborářské organizace, Německý Brod 1928, str. 41.

⁴¹ Naše snahy 1927, str. 38.

varů vůči průmyslovým vedlo již v roce 1908 k založení Družstva hospodářských lihovarů. Podobně byla těsně po první světové válce založena Družstva výrobců škrobu a Svaz sušáren.⁴² Jejich společné zájmy je svedly do jedné zájmové organizace. U lihovarů k tomu přistupovala skutečnost, že v DHL měly rozhodující slovo soukromé lihovary. S rozvojem družstevního hnutí od přelomu století začaly vznikat i první družstevní lihovary, škrobárny a sušárny, které až do války nemohly konkurovat soukromým. Zaslouhou pozemkové reformy se situace po válce výrazně změnila.⁴³ Zabrané lihovary velkostatkářské mohly být v zásadě propuštěny ze záboru původními majiteli, prodány novému majiteli, dány státním pozemkovým úřadem do nájmu či združstevněny. Poslední varianta byla nejčastější. Jako družstva podléhaly lihovary a škrobárny svému příslušnému reviznímu ústředí. Ta byla organizována na zemském a národnostním principu, k němuž přistoupilo i politické rozdělení. Ústředí sledovala zájmy svých nesilnějších složek úvěrných v případě skladištních družstev a zájmy bramborářských družstev byly až někde na okraji. Zájmové organizace byly v rukou soukromých podnikatelů, který, u lihovarů je to velmi výrazné, nebyly ochotny respektovat specifiku družstevních závodů.⁴⁴ Tato dvojí podřízenost bez hmatatelných výhod vedla k založení SDPB. Iniciativa vzešla do ÚJHD, která jako jediná družstevní centrála měla založen samostatný odbor bramborářských družstev. Svaz byl ustaven 17. 9. 1920 v Praze za účasti všech družstevních svazů bez rozdílu národnosti.⁴⁵ To byla odlišnost od národnostně českého ÚSPZ. Dalším důvodem pro založení SDPB byly válečné škody a poválečná krize v bramborářském průmyslu, která si vynucovala společný postup. Zejména u lihovarů bylo nutno obnovit a oživit předválečná družstva a dokázat tak veřejnosti možnost družstevního podnikání v lihovarství. To se podařilo, ale i nadále měly v DHL převahu soukromé lihovary a po celé meziválečné období docházelo mezi soukromými a družstevními lihovary ke střetům. Pozemková reforma však rozhodla v prospěch družstevních lihovarů, družstevní lihovary přešli do ofenzívy a ve třicátých letech již měly v DHL rozhodující slovo.

Zatímco v družstevních centrálách byla družstva jako v revizních ústředích povinně, v SDPB jako v zájmovém ústředí byla organizována výhradně dobrovolně na základě ekonomické výhodnosti. Že SDPB skutečně hájil zájmy druž-

⁴² Družstvo výrobců škrobu vzniklo v roce 1921 a bylo likvidováno v roce 1929. Svaz sušáren byl založen již roku 1919, v hospodářském roce 1922-23 byl přeměněn v družstvo a likvidoval v roce 1927.

⁴³ Srovnej: J. Voženílek, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, Země česká a moravskoslezská, Praha 1930.

⁴⁴ Srovnej: Vědy a praxe v selském průmyslu, Praha 1940, str. 8.

⁴⁵ Srovnej: SUA Praha, fond SDPB, stanovy Svazu byly schváleny až 25. 4. 1936.

stevních závodů, dokazuje fakt, že mimo něj stálo pouze devět družstev. SDPB na rozdíl od ÚSPZ sídlil v Praze, kde sídlily ostatní lihovarské orgány jako Družstvo hospodářských lihovarů. Společnost pro zpeněžení lihu, Svaz ochranných lihovarů soukromých aj. V polovině 20. let se ukázalo, že je nutné SDPB decentralizovat. V roce 1926 jmenoval Svaz své krajské konzulenty, kteří zajišťovali práci v regionech. V pozdějších letech byly jmenováni konzulenti společně s ÚSPZ a rovněž byli společně financováni. V 30. letech v souvislosti s prosazováním komplexního bramborářského programu byli jmenováni i konzulenti s vymezenou odbornou způsobilostí např. pouze pro živočišnou výrobu, pro lihovarství apod. Samostatnou skupinu tvořili lihovarští techničtí kontrolori, kterých bylo v roce 1928 již osm, všichni s vysokoškolským vzděláním. Decentralizace spojená s prohlubováním regionální spolupráce pokročila ve 30. letech, kdy začaly být pořádány krajské porady lihovarů, které umožňovaly koordinovat postup lihovarů s ohledem na krajová specifika.

V roce 1928-29 poprvé převýšila výroba družstevních lihovarů výrobu soukromých.⁴⁶ Tomu však neodpovídal vliv družstevních lihovarů v DHL. V kampani 1929-30 si soukromé lihovary vydobýly 50% kontingentu. Družstevní lihovary si chtěly založit vlastní obchodní ústředí a teprve zvláštní dohoda komisi se podařilo rozkol v DHL zažehnat. Napříště byl ovšem kontingent rozdělován podle výměry členské půdy lihovarů. V roce 1931 se do představenstva DHL dostalo 11 družstevníků a tím de facto DHL ovládli. Typické je, že v období rozkolu se s českými družstevními lihovary solidarizovaly i německé.

V některých okresech byly hospodářské lihovary rozhodujícím činitelem výroby. V roce 1934 již půda hospodářských družstevních lihovarů v okrese Žďár nad Sázavou zaujímala 51% zemědělské půdy, v okrese Nové Město 33%, v okrese Bystřice n. P. 28% a v okrese Kunštát 14%.⁴⁷ V některých okresech však již lihovarská družstva nechtěla přijímat další členy, teprve zdůraznění, že přijetím nových členů u lihovarů s menší členskou výměrou jak 1200 ha dostanou tito noví členové zvláštní výrobní oprávnění, které sníží generální režii, z úst jednatele SDPB J. Zadiny, vedlo k přijímání nových členů. V kampani 1928-28 měly družstevní lihovary již 13279 členů, z nich bylo 50% rolníky s nejvýše 40 ha půdy, 30% 10 - 20 ha, 17% s 20 - 50 ha, 2% s 50 -

⁴⁶ F. Dudek, s. d. str. 79.

Výroba lihu v kampani 1928-29:

Zemědělský líh		Průmyslový líh		Droždářský líh	
ČSR	ČZ	ČSR	ČZ	ČSR	ČZ
432	299	146	129	32	30

⁴⁷ Naše snahy 1934, str. 39.

100 ha a 1% s více jak 100 ha půdy.⁴⁸ Rozhodující vliv v správních orgánech lihovarů měli ovšem velcí sedláci, což nepřímě dokazuje i požadavek z 20. let zrušit strop členské výměry 50 ha.

Hospodářské lihovary byly na Vysočině zárukou rentabilního zpeněžení brambor. Určité výhody vyplývající z hospodářského lihovaru byly zákonem vázány na pevně stanovenou maximální členskou výměru půdy a na maximální denní množství vyrobeného lihu.⁴⁹ Přibírání dalších členů by tudíž znamenalo snížení kontrahovaného množství brambor a omezení rozhodovacích pravomocí. Dobrovolně by se asi zajištěného odbytu žádný zemědělec nezřekl. Proto se opakovaly stížnosti na bránění vstupu dalších členů do lihovarských družstev.

V 30. letech zásluhou řízeného hospodářství se zlepšili vztahy s ostatními družstevními organizacemi. Zpracováním ječmene podpořil bramborářský průmysl Obilní monopol. V roce 1936 vstoupili zástupci lihovarských družstev do největší družstevní centrály ÚJHD. Do jisté míry se tak uzavřel vývoj českého družstevnictví, neboť Centrokooperativ si tak prostřednictvím ÚJHD zajistil přístup do jediného významného nečlenského svazu.⁵⁰ Spíše než o vztah podřízenosti však šlo o vztah kooperace a koordinace. A naopak SDPB si tak zajistil přístup nejvyšší zemědělské družstevní organizace. Při prosazování svých záměrů se SDPB opíral o vliv svých členů v republikánské straně. Předsedou SDPB byl poslanec a později ministr zemědělství Dr. J. Zadina, místopředsedou poslanec J. Pelíšek, jednatelem významný odborník a organizátor Dr. Ing. E. Sova. Ve všech krajích úzce spolupracoval s dalšími zemědělskými organizacemi, zejména se ÚSPZ a rovněž s místními organizacemi republikánské strany.

Činnost SDPB se týkala tří hlavních oblastí. Jednak zajištění dostatečného množství kvalitní suroviny, dále racionálního lihovarského, škrobářského a sušárenského provozu po stránce technickotechnologické a později i organizačněekonomické a konečně využitkování odpadů bramborářského průmyslu v živočišné výrobě.

Základem pro zajištění dostatečného množství kvalitní sadby byly množitelské akce SDPB. Od roku 1925 opatroval pro své členy sadbu, ale dostatek

⁴⁸ Expose ministra zemědělství Srdínka v parlamentu dne 9. 12. 1927. Citováno podle K. Škvor, 20 let činnosti bramborářské organizace. Německý Brod 1928, str. 79.

⁴⁹ Zákon č. 86 sb. z. a n. ze dne 7. 6. 1933: Průměrná denní výroba v jednom měsíčním období nesměla činit více jak 10 hl alkoholu a celková roční výroba více jak 2400 hl alkoholu, výroba na jeden pracovní den na 1 hektar započítaných polí, luk a pastvin 4 litry alkoholu. Započtená plocha nesměla překročit 2000 ha.

⁵⁰ Bund der landwirtschaftlichen Genossenschaftsbände byl koordinacním orgánem německých družstevních svazů a Svaz lesních družstev byl ve srovnání s ostatními družstevními svazy jen málo významnou organizací.

sadby bylo možno zajistit jen jejím dalším množením. Celá akce byla plánována na 4 roky a měla se týkat jen nově zakládaných lihovarů. Rozšířila se však i na stávající lihovary a škrobárny. V roce 1926 bylo množeno již 62 vagonů bramborové sadby a SDPB hledal vhodný objekt pro množení ve velkém.⁵¹ V následujícím roce Svaz zvýhodnil podmínky pro množitele tím, že hradil vícenáklad na osivo. Současně bylo rozhodnuto o zrušení uznávacího řízení, které bylo nahrazeno jednoduššími přehlídkami sadby okresními a krajskými konzulenty. Množitelská praxe se pak ustálila na cca 100 q sadby na jeden družstevní podnik, která byla rozdělena mezi 4 - 6 členů. Veškeré sledování sadby během vegetace bylo zaznamenáno v pěstitelských knihách. Vyhovující odrůdy byly ponechány v dalším množení a předávány dalším členům. Kontinuita množení byla zaručena smluvním závazkem k odběru dohodnutého množství sadby na dobu 10. let. v roce 1936 množilo sadbu 29 lihovarů, v roce 1937 71 lihovarů, o rok později 96 lihovarů a po okupaci 80 lihovarů. v roce 1938 se tak rozšířila množená sadba na 7080 ha.⁵² Množení umožnilo i vyřazení neimunních odrůd a zúžení sortimentu. Zvýšila se rovněž škrobnatost a výnosy brambor a u konzumních brambor, které lihovary pro své členy rovněž množily, i jejich konzumní hodnota. Zlepšil se i zdravotní stav kultur.

Množitelské akce od počátku provázelo srovnávací pokusnictví. Každoročně bylo zakládáno kolem 10 pokusů u družstevních a koncem 30. let u soukromých lihovarů. Testování odrůd trvalo několik let a výrazně přispělo k poznání a rozšíření osvědčených odrůd především domácího šlechtění. Zásluhou pokusnictví a šlechtění se podařilo na Vysočině dosáhnout soběstačnosti v sadbě a těsně před druhou světovou válkou usiloval SDPB s ostatními organizacemi o dosažení soběstačnosti i mimo bramborářskou oblast a aspiroval dokonce na vývoz namnožené sadby do Německa.

Nejrozšířenější sférou činnosti SDPB byl vlastní průmyslový provoz, především lihovarský. Nejdůležitější otázkou byly především ceny a výrobní oprávnění. Ceny byly na základě kalkulací jednak DHL a jednak ministerstva zemědělství určovány ministerstvem financí a SDPB je nemohl ovlivnit.⁵³ Výrobní oprávnění však byla rozdělována ve Společnosti pro zpeněžení lihu a dále v DHL, a to již mohl Svaz ovlivnit. Zásluhou nejednotnosti jak politické, tak i příslušnosti ke kapitálovým skupinám se dařilo pravidelně snižovat kon-

⁵¹ Naše snahy 1926, str. 119.

⁵² Věda a praxe v selském průmyslu, Německý Brod 1940, str. 10.

⁵³ Po vzniku Společnosti pro zpeněžování lihu dne 1. 9. 1923 na základě vládního nařízení 173/23 Sb. z. a n. byly na tuto soukromou společnost se státní účastí přeneseny pravomoci státního lihového monopolu. Na její půdě byly určovány přejímací ceny lihu. Prostřednictvím svých zástupců mohl ovlivňovat rozhodování Společnosti i stát. Bližší údaje: viz. F. Dudek, c. d. str. 62 - 63.

tingent hospodářských lihovarů, jejichž počet na rozdíl od průmyslových trvale rostl. Na půdě DHL byly družstevní lihovary podstatně méně úspěšné. DHL byla tradičně velkostatkářská organizace, která družstevní skupinu jen trpěla a ustoupila jí jen ve věcech, které již byly evidentně neudržitelné. To byl i případ střetu dvou koncepcí rozdělení výrobního oprávnění. Soukromé lihovary prosazovaly rozdělení podle počtu lihovarů, eventuelně půl na půl. Družstevní požadovaly přiděl podle výměry sdružené členské půdy. Již zmíněný spor v kampani 1929 - 1930 měl příčinu ve výrobním oprávnění 111 litrů na hektar u soukromých a 97 litrů u družstevních lihovarů.⁵⁴ Při stejných přejímacích cenách to znamenalo vyšší zisk pro soukromé lihovary. V roce 1931 se konečně SDPB podařilo v DHL prosadit hektarový princip rozdělení výrobního oprávnění a realizovat tak v podstatné části Zásady pro rozdělování kontingentu, za něž SDPB bojoval od roku 1923. V tomto roce (1931) již družstevní lihovary vyráběly 52% zemědělského lihu a z celkového počtu lihovarů tvořily 51%.⁵⁵ Producentenské ceny lihu podléhaly státní regulaci. Pro zemědělské výrobce to znamenalo, že jim cenu určilo ministerstvo financí, později Společnost pro zpeněžování lihu a to zpravidla až někdy v průběhu kampaně. Do poslední chvíle tudíž byl výtěžek kampaně nejistý. Výše přejímacích cen byla do určité míry ovlivnitelná v rámci koaliční politiky. Stát si zajistil různými daněmi a přírážkami jistý příjem ve výši až dvojnásobku přejímací ceny, bez podnikatelského rizika. Aby líh vůbec byl prodejní, měl trvalou snahu snižovat přejímací ceny. Těsně po válce některé lihovary vskutku nadsazovaly své kalkulace výrobní ceny lihu a ministerstvo si oprávněně dělalo vlastní kalkulace.⁵⁶ Po otevření československé ekonomiky světu však pokleslo hospodářské lihovarnictví až na hranici ztrátovosti. Tuto skutečnost zastírá lukrativnost lihovarnictví (včetně průmyslových lihovarů) pro státní klasu a mimořádné těsně poválečné zisky hospodářských lihovarů.

Hospodářským lihovarům bylo nejčastěji vyčítáno nadhodnocení suroviny a neohodnocení výpalků. K. Kubata odhadoval, že touto cestou by bylo možno snížit náklady hospodářských lihovarů až o 20%.⁵⁷ Tento přístup ovšem ignoroval podstavu hospodářského lihovarnictví, a tou bylo svépomocné zhodnocení suroviny v zajištěném odbytu. Lihovar nebyl zemědělci chápán jako zdroj zisku, ale jako služba zajišťující výhodný odbyt, uhrazující výrobní náklady.⁵⁸

⁵⁴ Naše snahy 1930, str. 43.

⁵⁵ Konzervárny a lihovary - Sborník, Praha 1988, F. Dudek, c. d. a M. Tajovský c. d.

⁵⁶ B. Černý, Vývoj československého lihovarnictví, in.: ČsČH 1957, str. 707.

⁵⁷ K. Kubata, Politická historie lihu, Praha 1936, str. 60.

⁵⁸ PA škrobárny Havlíčkův Brod, fondy hospodářských lihovarů Okrouhlice, Košetice, Lučice.

Výpalky byly v lihovaru odpadem. Po krmné stránce velmi výživnými, ale pouze se zlomkem původní krmné hodnoty brambor. Zemědělci je dostáli z lihovaru buď zdarma, nebo za symbolickou cenu 1 Kč/q. Jejich tržní ocenění by vedlo k naprostému nezájmu o ně. Nahradily by je brambory. Ministerstvo financí kalkulovalo ceny brambor podle poměrů na burze. Na tamější vývoj cen neměly zemědělci vliv a vyvíjely se pro ně nejnepříznivěji. V roce 1923

Vývoj rentability hospodářských lihovarů Okrouhlice, Košetice, Lučice:

Rok	Okrouhlice	Košetice	Lučice
1912	0,65	-	-
1913	- 4,28	-	-
1914	29,17	-	-
1915	14,6	-	-
1916	- 12,48	-	-
1917	- 12,44	-	-
1918	- 37,66	-	-
1919	- 48,56	-	-
1920	- 46,04	-	-
1921	- 49,41	-	-
1922	- 44,90	-	- 1,73
1923	- 7,03		- 1,06
1924	- 4,03		- 1,03
1925	- 19,67		- 2,82
1926	0,01		0,001
1927	- 0,39		0,001
1928	6,39		0,001
1929	27,52	0,19	0
1930	7,-	-	-
1931	11,64	0,15	0,52
1932	5,32	0,05	1,02
1933	0,97	0,01	0
1934	1,31	0,21	0,05
1935	0,8	0,15	0
1936	0,26	0,17	0,04
1937	0,04	0,26	0
1938	0,19	0,05	0,05
1939	3,72	0,17	0
1940	10,26	1,51	0

kalkulovalo MF cenu brambor 7,50 Kč/q. přitom náklady na výrobu 1q brambor byly v rolnických závodech v tomto roce 24,12 Kč.⁵⁹

Přejímací ceny bramborového lihu se v období vázaného hospodářství zvedly ze 490 Kč na 1300 Kč za hl absolutního alkoholu. Při ustavení Společnosti pro zpeněžování lihu v roce 11923 byl rovněž dohodnut klíč, podle kterého se určovaly ceny hospodářského, průmyslového lihu a rafinační mzda.⁶⁰ Tento klíč byl odvozen od výrobních nákladů. Nejvyšší přejímací ceny dostávaly hospodářské lihovary, což bylo na jedné straně výsledkem síly republikánské strany, ale na druhé straně i odrazem reálné ekonomické situace těchto závodů. Hospodářské lihovary byly závody mladé s ještě - neodepsaným zařízením a budovami a jejich výrobní náklady byly o odpisy vyšší než náklady zavedených průmyslových lihovarů. Ty také odpisovaly, ale odpisy sloužili k legálnímu vytváření finanční rezervy. Tak byly nepřímou formou dotovány. Navíc hospodářské lihovary omezeny maximální denní výrobou vyráběly v malém a náklady na výrobu byly tudíž vyšší.⁶¹ Vysoké přejímací ceny lihu v poválečném období kontrují se ztrátovým hospodářstvím řady hospodářských lihovarů. Je to důsledek stanovení cen suroviny na samou hranici rentability lihovarského provozu a spíše až za ní. Pěstování brambor bylo v letech 1919-21 abnormálně ziskové.

Pak přišel náraz. Zrušení vázaného hospodářství spolu s absencí celní ochrany vystavily Československo působení světového trhu. A na něm se ceny lihu pohybovaly v této době kolem 200 Kč/hl. Tyto ceny nepokrývaly ani výrobní náklady a veškerý vývoz byl iluzorní.⁶² Ministerstvo financí se snažilo rozdělit hospodářské lihovary do třech velikostních skupin a podle nich odstupňovat ceny lihu. To by znevýhodnilo větší družstevní lihovary. Nakonec si SDPB s dalšími organizacemi vymohl jednotnou cenu. V kampani 1923-24 525 Kč/hl, v následující 530 Kč/hl. Kolem hranice 500 Kč oscilovaly ceny po

⁵⁹ SUA, fond ZÚÚS, inv. č. 325/1, 2, 329.

⁶⁰ Rozdělení probíhalo podle klíče: Hospodářské lihovary 73%, průmyslové lihovary 23% a rafinérie 4%.

⁶¹ K. Kubata, Politická historie lihu, str. 60. Autor odhaluje možnou úsporu racionalizací na úroveň průmyslových lihovarů na 10%.

⁶² PA škrobárny Havlíčkův Brod, fondy hospodářských lihovarů Okrouhlice a Lučice, Vývoj výrobních nákladů lihu:

Rok	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Okrouhlice	549	574	390	405	417	390	321	288	276
Lučice	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Okrouhlice	321	360	373	370	346	320	404	536	-
Lučice	-	-	423	381	354	326	372	471	582

celé meziválečné období.⁶³ Tuto pro hospodářské lihovary konečnou cenu dostávaly částečně zálohově předem a zbytek byl doplacen po vyúčtování sezóny. K této ceně je třeba připočítat 3-4% jako provize DHL. Samotnými zemědělci byl tento členský příspěvek hospodářských lihovarů často kritizován jako příliš vysoký. Provize společnosti pro zpeněžení lihu 8 Kč/l se odečítala již z daně, kterou platil spotřebitel. I přes nízké přejímací ceny se však situace hospodářských lihovarů postupně lepšila, což bylo důsledkem stabilizace cen brambor na nižší úrovni kolem 30 Kč/q a především racionalizace provozu hospodářských lihovarů. Rekonstrukční akce lihovarů byla v této době existenční nutností.

Odbyt lihu byl do značné míry závislý na výši zdanění. Pro stát byl líc stálým zdrojem příjmu a vzhledem k pověsti lihu jako černého moru byly v případě potřeby daně z lihu zvyšovány jako první. Pitný líc stál v roce 1918 1050 Kč/hl, 1919 1250 Kč, 1920 2800 Kč, 1921 3920 Kč, 1922 4120 Kč. 1923-31 3510 Kč a od roku 1932 3750 Kč/hl.⁶⁴ Až do roku 1932 byl základem spotřeby lihu právě pitný líc. Za krize jeho spotřeba ovšem prudce klesala. V tzv. malém lihovém zákoně se agrárníkům podařilo prosadit povinné míchání lihu do benzínu a tím výpad v odbytu nahradit. Odbyt lihu po zavedení lihobenzinové motorové směsi výrazně vzrostl. Motoristický líc však byl přejímán za ceny 10 - 15% pod úrovní výrobních nákladů.⁶⁵ Těsně před druhou světovou válkou bylo podle SDPB hospodářské lihovarství nejztrátovějším z pěti odbytových směrů brambor.⁶⁶ Ohromné zisky Společnosti pro zpeněžování lihu vedly v 30. letech po dvakrát ke zvýšení daní, které byly rozpočítány až na jednotlivé lihovary. Tomuto snižování rentability se hospodářské lihovary bránily a snažily se prosadit diferenciaci cen lihu podle suroviny (každé z nich příslušely jiné výrobní náklady, u brambor byly nejvyšší). To se však hospodářským lihovarům nepodařilo prosadit a diferenciaci se dočkaly až za okupace po přijetí říšského

⁶³ Přejímací ceny lihu podle Hospodářského lihovarníka:

1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
75	110	140	210			1100	1049	530	-	575

1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
550	555	500	546	485			445	356	372	350

1936	1937	1938	1939	1940
375	374			

⁶⁴ Lihovarská ročenka 1937, str. 128.

⁶⁵ Zemědělské snahy 1935/36, str. 58.

⁶⁶ SUA Praha fond SDPB, kalkulace cen lihu v kampani 1935-36. Průměr nákladů 10 namátkově vybraných lihovarů činil 439 Kč/hl.

lihovarského zákona.⁶⁷ Příslušným podílem ze zisku Společnosti pro zpeněžování luhu disponovalo DHL, ale jednotlivé lihovary z něj, alespoň po finanční stránce, nic neměly. Tyto peníze byly investovány (i na úrovni společnosti) do stavby skladišť, do lihovarského školství, do výzkumu, šlechtění i na uplácení koaličních partnerů. SPZL i DHL fungovaly vůči lihovarům jako (draze) placená služba. Bez jejich existence by ovšem jednotlivé lihovary dosahovaly ještě nižších nemonopolistických cen.

Velmi důležitou aférou činnosti SDPB bylo prosazování združstevnění hospodářských lihovarů v rámci pozemkové reformy či zakládání nových lihovarských družstev. Již v roce 1921 zahájil SDPB rozsáhlou akci budování vzorových lihovarských družstev a v následujícím roce pro ně vypracoval vzorové stanovy. Výkonnou složkou při provádění pozemkové reformy byl Státní pozemkový úřad ovládaný republikánskou stranou. Ač přímo SDPB do pozemkové reformy nezasahoval, měl možnost pomoci agrárních poslanců apod. činnost SPÚ ovlivňovat. Současně SDPB vytvářel příznivé podmínky pro činnost združstevněných lihovarů a to bylo neméně důležité. Vedle připomínkového řízení k legislativním úpravám vymezující mantinely činnosti hospodářských a obzvláště družstevních lihovarů zajišťoval SDPB především technické a finanční zabezpečení lihovarů ve formě poradenství, technické či účetní kontroly nebo výrobních zařízení, surovin a pomocných látek. Oproti soukromým lihovarům neměly družstevní žádný školený personál, Proto SDPB pořádal každoročně řadu specializovaných lihovarských kursů.

Průběh pozemkové reformy v lihovarnictví mohl mít několik forem. Z tzv. velkého programu SPÚ, který zahrnoval 109 lihovarů, mělo být 31 ponecháno původním majitelům, 42 přeal SPÚ a 36 jich mělo být združstevněno v rámci dohod.⁶⁸ Pozemková reforma byla v hrubých rysech dokončena do začátku 30. let. Neprobíhala bez problémů. Bývalí majitelé se často chtěli zbavit nerentabilních provozů. Proto SDPB prosazoval vypracovat před združstevněním technické a finanční dobrozdání a při ministerstvu zřídit politicko odborné komise pro združstevňování. Svaz průmyslníků se snažil ponechávat lihovary u zbytkových statků a stejně jako bývalí soukromí majitelé se snažil bránit vzniku nové družstevní konkurence. Združstevňování lihovarů bylo prováděno zakládáním nových lihovarnických družstev. Jejich vznikání bylo v podstatě ukončeno do počátku 30. let. I ve 30. letech vznikl omezený počet družstevních lihovarů, ale tehdy jež šlo o budování sítě hospodářských lihovarů. Vždy šlo o výsledek složitých úvah a jednání a družstevní lihovary byly často budovány

⁶⁷ Říšský zákon o lihovém monopolu byl přijat 16. 9. 1940 vládním nařízením o clech, spotřebních daních a monopolech a rozlišoval cenově lihovary zpracovávající brambory a melasu.

⁶⁸ Naše snahy 1924, str. 172.

jako protiváha buď soukromých nebo průmyslových lihovarů vždy s ohledem na konkrétní regionální podmínky.

Zatím co lihovary byly stále ve středu pozornosti SDPB, škrobárny stály na jejím okraji. Bylo to jednak dáno jejich počtem a jednak i tím, že zájmy zemědělců vůči nim zastupoval ÚSPZ. Na SDPB zůstaly ryze technické záležitosti, družstevní otázky, stanoviska k legislativě apod. V roce 1921 bylo již 50% škrobáren v rolnických rukách. U některých se často objevovaly jiné formy účasti zemědělců než družstevní podíly. Především šlo o různě velkou část kapitálové účasti nejčastěji ve formě akcií. SDPB sledoval výrobu škrobáren a občas využíval jimi nevyužívaných výrobních oprávnění ve prospěch lihovarů. SDPB neměl nařizovací pravomoc, což se projevilo např. v roce 1923, kdy nejednotným postupem škrobáren klesly katastrofálně ceny škrobu.⁶⁹ Kolem poloviny 20. let prožívaly škrobárny slušnou konjunkturu. Škrobáren se pozemková reforma týkala jen ve velmi omezené míře - Združstevněno bylo jen několik málo škrobáren. V polovině 30. let se škrobárny prostřednictvím SDPB dožadovaly nucené syndikace, která by jim umožnila ovládnout tzv. divoké (tj. neorganizované) škrobárny, které nepříznivě svým pružným, ale i podbízivým způsobem ovlivňovaly cenovou hladinu škrobu. Současně požadovaly zákaz stavby nových škrobáren a opatření proti kukuřičné konkurenci z Bolerazi. V roce 1937 konečně vznikl při ministerstvu obchodu škrobárenský syndikát, který měl rozhodující vliv na stabilizaci cen škrobu a tím i škrobárenských brambor. Základem syndikátu bylo Družstvo výrobců škrobu, které získalo 2/3 výroby. Celkem sdružoval syndikát 79 suchých, 30 vlhkých škrobáren a 20 syrobáren.⁷⁰

Zcela na periferii zájmu SDPB stály sušárny. Z činnosti SDPB se týkalo sušáren především rozdělování kontingentů, cenová jednání a obecně nejrůznější intervence. Speciální akce pro sušárny Svaz nepodnikal. Sušárny pracovaly těsně po prvé světové válce, kdy jim způsobilo značné problémy MNO, které neodebralo úsušky pro erární koně. V tomto období se v nich sušila především cukrovky a škrobové odpady. Jejich provoz byl na samé hranici rentability. V polovině 20. let pozvolna sušárny umlkly, neboť nebyly schopny konkurovat levnějším obilovinám. Částečně sušárny ožili během velké hospodářské krize, kdy zpracovávaly přebytky brambor. Skutečné oživení však v tomto oboru nastalo až těsně před druhou světovou válkou, kdy začaly být úsušky nejen zkrmovány, ale i jako sušené bramborové vločky používány i v lidském konzumu. Změnou technologie se podařilo snížit výrobní náklady. V roce 1938 poskytlo DHL tříprocentní úvěr v hodnotě 1,5 milionu korun na oživení sušá-

⁶⁹ Naše snahy 1923, str. 41. Cena škrobu klesla z 260 Kč na 170 Kč/q.

⁷⁰ S nucenou syndikací nesouhlasilo pouze pět škrobáren a jediná syrobárna. Bramborářství a průmysl 1937, str. 3-4.

ren.⁷¹ Svůj vliv měl i vzor ciziny a zejména potřeba zásoby dlouho uchovatelných potravin v případě války.

Družstevní lihovary usilovaly i o zařízení některých dalších příbuzných provozů. Především se jednalo o rafinérie. Jejich budování v zemědělských oblastech požadoval SDPB již v druhé polovině 20. let. Až do druhé světové války se však žádnou rafinérii nepodařilo na Vysočině vybudovat. Jedním z důvodů byla zřejmě i vysoká investiční nákladnost těžce pokrýitelná družstevními podíly.

Velmi důležitou sférou činnosti SDPB bylo zajištění technické kontroly členských podniků. Technickou kontrolou byly pravidelně zajišťovány nedostatky a poskytovány odborné porady, jak je odstranit. Tím se zvyšovala efektivita práce v lihovarech a tím i jejich zisky. Technická kontrola začala být prováděna od kampaně 1922-23. Prováděli ji nejprve dva konzulenté. Zásadou bylo aby každý závod byl alespoň jednou do roka zkontrolován. Technická kontrola se zprvu týkala jen lihovarů převzatých z pozemkové reformy, ale později byla rozšířena i na ostatní lihovary, od roku 1924 i na škrobárny a poté i na sušárny. V roce 1925 byl tento systém osobní kontroly shledán jako málo účinný a byl reorganizován. Základem nového systému byla pravidelná čtrnáctidenní hlášení. Současně byl rozšířen počet technických kontrolorů, kterých bylo v roce 1928 osm a v roce 1931 deset. Všichni vysokoškolsky vzdělaní. Kontroly však shledávaly stále tytéž závady. Odhad z roku 1929 předpokládal při jejich odstranění zvýšení výtěžnosti suroviny z 60 l na 62 - 63%.⁷² Technická kontrola si udržela stále velmi důležitou pozici v lihovarském a škrobárenském provozu a v druhé polovině 30. let byla rozšířena o laboratorní kontrolu surovin a odpadů. Technická kontrola byla od roku 1924 doplněna i administrativní a účelovou kontrolou a technické nedostatky výroby začaly být vyčíslovány nejen v naturální, ale i v peněžní podobě. Od krize na přelomu 20. - 30. let začala kontrola sledovat i rentabilitu podnikání kalkulací výrobních cen lihu a škrobu. Samotná kontrola však pouze upozorňovala na nedostatky, neodstraňovala je.

Avšak již v polovině 20. let bylo jasné, že má-li se provoz lihovarů a škrobáren racionalizovat, a to bylo nezbytným předpokladem udržování rentability, je nutno většinu lihovarů rekonstruovat. V SDPB byla v roce 1926 ustavena zvláštní stálá technická komise řídící rekonstrukce družstevních lihovarů a začala rozsáhlá rekonstrukční akce. Jejím cílem bylo uvést hospodářské lihovary do souladu s poznatky soudobé vědy a techniky. V roce 1926 se rozběhla rekonstrukce v 51 lihovarech. V roce 1927 v 82 a další lihovary následovaly v příštích letech. Celá akce vyvrcholila v roce 1931, kdy byla také v hrubých

⁷¹ Bramborářství a průmysl 1938, str. 18 - 19.

⁷² Naše snahy 1931, str. 133.

rysech dokončena. V roce 1930 se rekonstrukce rozšířily i na vodní, vodovodní a tepelné otázky a celá akce přišla na více jak 60 milionů korun, z nichž bylo 20% dotací státu.⁷³ Další průběh rekonstrukcí se pod vlivem krize zaměřil spíše na detaily významné pro dosahovanou rentabilitu. Tak se hospodářské lihovary dostaly v 30. letech na úroveň srovnatelnou s průmyslovými lihovary. Hlavní rozdíl spočíval v jejich kapacitě a v absenci zařízení na výrobu vysokoprocentního lihu. Výstavbu prvních pěti závodů na výrobu vysokoprocentního lihu prosadil SDPB v roce 1940. I bez nich však v mezích svého účelu byly hospodářské lihovary v 30. letech na úrovni doby.

SDPB pravidelně sledoval i řadu obecnějších otázek podmiňujících rentabilitu bramborářských výrob. Pravidelně intervaloval ohledně cel, železničních tarifů, aktivně zasahoval do jednání o lihovém zákoně, o míchání lihu do benzínu, o zpracování obilí v lihovarech apod. SDPB byl rovněž i distributorem prostředků určených pro sanaci lihovarských či škrobárenských družstev ze státních prostředků jak v těsně poválečné době, tak i za velké hospodářské krize.

Poslední významnou činností, jíž se SDPB zabýval, bylo zajišťování krmivové základny pro členy družstevních lihovarů ve formě výpalků, u škrobáren mokřích či sušených zdrteků. První krmné pokusy, později i vyhodnocování výpadků se objevily v činnosti SDPB již v polovině 20. let, ale systematicky byla věnována péče živočišné výrobě až od poloviny 30. let.⁷⁴ Tehdy dozrálo v zemědělských kruzích přesvědčení, že další rozvoj zemědělské výroby není možný bez povznesení živočišné výroby. V SDPB byla ustanovena krmě technická sekce, která sestavovala pro hospodářství členů krmné plány využívající statková krmiva vedla zemědělské závody k soběstačnosti v krmivech. Sestavovala i jednotlivé krmné dávky podle druhů krmiv, zvířat a užitkových směrů tak, aby byla co nejrationálněji využita jejich krmná hodnota. Tato úzce spolupracovala s chovatelskými organizacemi. Určitým vyvrcholení práce krmě technické sekce bylo zavádění orientační chlévní užitkové kontroly zaměřenou především na krmení a užitkovost. V roce 1938-39 se týkala 60 lihovarů s 487 závodů a 4112 dojnícemi.⁷⁵ Část takto kontrolovaných stád přešla do vyššího stupně - úřední kontroly užitkovosti a dědičnosti. Od roku 1937, kdy byla v Německém Brodě zařízena lihovarská laboratoř, prováděla krmě technická sekce pravidelné rozborů výpalků. SDPB podporoval i budování sítí sběren mléka z lihovarských hospodářství a malých mlékáren či sýráren a másáren, které by pomáhaly zpeněžit mléko ze závodů napojených na lihovary a další

⁷³ Naše snahy 1928, str. 62.

⁷⁴ SUA Praha, fond SDPB. Jako jediná organizace prováděl SDPB laboratorní rozbor sen.

⁷⁵ Věda a praxe v zemědělském průmyslu, Praha 1940, str. 63.

zpracovatelské podniky. V roce 1939 byla při SDPB zřízena i drůbežnická sekce. Krmně technická sekce se věnovala i plemenářské problematice, zaváděla pěstování meziplodin, prováděla rozbory sena apod. Rozsáhlá poradenská činnost se týkala především konzervace krmiv - především vhodných způsobů sušení a silážování zelené píce a bramborů. K rozšíření silážování bramborů přispěl SDPB zakoupením rychlopařících kolon. Rozšířením činnosti SDPB i na otázky krmiv došlo k logickému završení programu Svazu, který takto kontroloval uceleně koloběh látek mezi půdou, rostlinou, zvířectvem a mezi zemědělským závodem a podnikem zpracovatelského průmyslu.

Poslední specializovanou bramborářskou organizací, která bezprostředně zasahovala do každodenního života zemědělců na Vysočině bylo Hospodářské družstvo pěstitelů zemáků. Od dvou předchozích organizací se lišilo tím, že nešlo o centrálu, ale o jednotlivé družstvo a také tím, že svoji mnohostrannou činností stálo na přechodu od skladištních družstev k specializovaným šlechtitelským institucím.

Hospodářské družstvo pěstitelů zemáků bylo založeno roku 1915 pěti průkopníky jako družstvo specializované na pěstitelskou a šlechtitelskou činnost zaměřeno na brambory a horské obiloviny. Běžnou obchodní činností jako ostatní hospodářská družstva na Vysočině se v této době nezabývalo. V průběhu první světové války se však stalo subkomisionářem válečné obilní ústředny.⁷⁶ Po válce byla řada družstev v zoufalém finančním stavu. HDPZ patřilo k těm družstvům, která přežila válku bez velkých ztrát a během poválečné krize se právě zásluhou výrobní činnosti, kterou obchodně zaměřená družstva neměla, zotavilo z válečného útluhu. Skladištní družstva Střížkov, Nová Ves, Humpolec, Polná se dostala z války silně oslabena a poválečná krize je přivedla na okraj likvidace. Na přání jejich členů a současně centrály těchto družstev ÚJHD byla tato družstva v letech 1924-25 převzata HDPZ.⁷⁷ Současně HDPZ přijalo i nové stanovy, v kterých již byla vedle šlechtitelské a pěstitelské činnosti zahrnuta i činnost prodejní a nákupní. Tím se HDPZ přijalo po bok ostatním skladištním družstvům organizovaným v německobrodské a českobudějovické župě. Na rozdíl od nich však zůstala rovnocennou složkou produkční činnost. V pozdějších letech se HDPZ podařilo vybudovat ve filiálkách Humpolec, Rantířov, Polná a Žďárec nová skladiště a HDPZ se tak stalo nejsilnějším družstvem na Vysočině. Další rozšíření činnosti HDPZ nastalo v roce 1938, kdy byly přijaty nové stanovy. Vedle názvu, který byl rozšířen o slovo výrobní a především o firemní značku Sativa, bylo podstatné, že Sativa rozšíři-

⁷⁶ Komisionářem se stalo GDPZ po četných intervencích v roce 1915 a tok pouze pro brambory a 25 obcí okresu Německý Brod. Každoročně muselo být komisionářství obnovováno. SOA Zámorsk, fond Sativa, kniha 2. str. 2.

⁷⁷ Osivo a sadba 11941, č. 2, str. 4. Též Osivo a sadba 1939, č. 5, str. 1.

la svoji působnost i o zpracovatelskou činnost. Angažování se v potravinářském průmyslu nebylo náhodně. Bylo jen výsledkem úvah zemědělců o nutnosti mít pod kontrolou zemědělskou výrobu od šlechtění, množení osiva a sadby, pěstování horských plodin, obchod s nimi až po jejich zpracování včetně odchodu zušlechtěnými produkty. To vše v regionálním měřítku, přičemž pro jednotlivé regiony byly vytypovány typické regionální plodiny či chovy, které se měly přednostně rozvíjet. Tyto úvahy byly součástí snah o řízení hospodářství, které bylo reakcí na hospodářskou krizi.⁷⁸

Po záboru pohraničí v roce 1938 nebyla Sativa nijak výrazně oslabena. Po okupování zbytku území Československo bylo v roce 1939 přijato vládní usnesení o slučování družstev.⁷⁹ Nejprve se měly sloučit jednotlivé centrály a poté i jednotlivá družstva. Pro agrární družstevnictví to znamenalo výhru, ale tato výhra byla vykoupena úhradou ztrát lidoveckých družstev. Na Vysočině byla lidovecká družstva v Chotěboři, které mělo několik filiálék v okresech Chotěboř a Habry. Humpolecké družstvo mělo rovněž několik filiálék a třetím lidoveckým družstvem bylo družstvo v Želivi. Tato družstva měla dohromady 136 570 Kč podílového kapitálu a 19 707,70 Kč rezervních fondů.⁸⁰ Humpolecké družstvo bylo 114 000 Kč ztrátové. V téže době měla Sativa v podílech 1 409 000 korun a na rezervách 1 201 087,83 Kč, tj. desetkrát více podílů a šedesátkrát více rezerv. Sativa měla tehdy 4760 členů a lidovecká asi jednu třetinu. Sativa disponovala sklady na 510 vagónů obilí a 540 vagónů ostatního zboží. Lidovecká skladiště pojmul celkem 270 vagónů. Celková tržba lidoveckých družstev činila 9 171 000 korun. Sativy 33 198 399,45. Sativa se tak stala po skutečném sloučení k 1. lednu 1942 zdaleka nesilnějším družstvem na Vysočině. Slučování neprobíhalo bez problémů, lidovecká družstva si chtěla udržet, když ne samostatnost, tak alespoň vnitřní samosprávnost. Agitace lidovců měla odezvu i u agrárních družstev. Sativa v této době již byla regionálním družstevním kolosem s centrálou v Rolnickém domě v Německém Brodě do značné míry již vzdáleným běžným starostem družstevníků. Řada družstevníků požadovala samostatnost na úrovni okresních družstev, Úředníkům Sativy dalo hodně starostí, aby přesvědčili valnou hromadu, že je nevýhodné se vzdávat výhod velkého hospodářského celku, který umožňuje vydržovat šlechtitelskou stanici, zaměstnávat specialisty apod. Navíc spádové oblasti se neohlížely na

⁷⁸ Srovnej: K. Bachrach, *Náš zemědělský plán v zemědělské praxi od roku 1934*, *Zemědělský plán v produkci rostlinné s některými vztahy k výrobě živočišné v ČSR*, Praha 1934.

⁷⁹ V. Král, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích*, Praha 1957-59, str. 438-439.

⁸⁰ Osivo a sadba 1939, č. 5. str. 2. Zde i další údaje o slučování agrárních a lidoveckých družstev.

hranice okresů. Sativa přišla s protinávrrhem: zachovat velký celek a postupně všem filiálkám poskytnout samostatnost. Filiálky by pouze dotovaly rezervní fond Sativy, jinak by byly samostatné. Specializovaných služeb by mohly filiálky využívat i nadále.⁸¹ Stav pramenů neumožňuje říci, do jaké míry se filiálky osamostatnili. Lze předpokládat, že došlo nanejvýš k vnitřní samosprávě. Samostatnosti ostatně ani podmínky zglajchšaltování veřejného života za okupace příliš nepřály.

Rozvíjející se činnost družstva nacházela odraz ve vzrůstajícím počtu členstva. V roce 1915 to bylo jen 5 nadšenců, v roce 1921 již 204, o pět let později 771, začátkem 30. let 1210, roku 1936 již 2444 a poté počet členů pravidelně stoupal, takže v prvním roce okupace to bylo již 4819 členů a po sloučení s 1220 lidovci v roce 1942 7318 členů.⁸² Pozoruhodný je nárůst členské základny během jednání o slučování a lze souhlasit s dobovým názorem, že nárůst členů agrárních družstev je výrazem družstevního plebiscitu. V roce 1921 mělo HDPZ jen tři úředníky a o deset let již padesát. Od roku 1922 HDPZ vydávalo pro své členy 1000 výtisků Osiva a sadby, začátkem 30. let již v nákladu 100 000 kusů. Později ho rozšířilo o německou mutaci a zasílalo ho i nečlenům.⁸³

Sativa měla své pobočky v Německém Brodě, Humpolci, Chotěboři, Želivi, Polné, Poličce, Senožatech, Trhové Kamenici, Štokách, Nové Vsi, Střížkově, Uhelné Příbrami, Třemošnici, Herálci, Žďárce, Rantířově a od roku 1926 i v Praze. Vnitřně byla členěna na oddělení merkantilní, osivové, strojní, pojišťovací, stavební, organizační a účetní. Ve své činnosti HDPZ úzce spolupracovalo s ÚSPZ a SDPB a na rozdíl od nich i s ÚJHD a Kooperativou. HDPZ bylo do značné míry osamostatněnou součástí těchto centrál. Některé akce Družstvo zajišťovalo i v součinnosti s Domovinami a za okupace i s německými hospodářskými družstvy v Jihlavě.⁸⁴

Nejstarším oborem činnosti HDPZ bylo šlechtění a množení sadby brambor, osiva žita, ovesa a případně dalších plodin. V širším měřítku se tato činnost rozeběhla až po ukončení první světové války⁸⁵ a skutečný mezník znamenalo až získání pozdější šlechtitelské stanice Keřkov z pozemkové reformy, v roce

⁸¹ Tamtéž. Podle Osiva a sadby 1941, č. 2, str. 2, měly již filiálky samosprávné sbory.

⁸² Sestaveno ze zpráv o činnosti HDPZ každoročně uveřejňovaných v Osivu a sadbě.

⁸³ Německá verze Saat und Pflanzenzucht - Berichte vycházela od roku 1930. Obě mutace byly rozesílány na školy, obecní úřady, hospodářské instituce apod., takže se dodaly opravdu do každé vesnice.

⁸⁴ Osivo a sadba, č. 2, str. 2.

⁸⁵ Po válce existovala na Vysočině velkostatkářská Společnost pro pěstování sádí. ÚSPZ pomýšlel na zřízení osivového družstva, nakonec však bylo přijato rozhodnutí přikročit k přetvoření HDPZ v osivové družstvo. SOA Zámorsk, fond ÚSPZ, kniha 2, str. 141, fond Sativa kniha 2, schůze 10/7. 1920.

1923.⁸⁶ Program této stanice byl zaměřen zprvu na šlechtění konzumních brambor. Později byl rozšířen i na průmyslové brambory, ale i na žito, oves a koncem meziválečného období i na len. Postupem doby se Keřkov z řadové stanice vypracoval na největší a nejlepší stanici svého druhu v republice. Dopracoval se 12 originálů brambor, což bylo nejvíce mezi bramborářskými šlechtitelskými podniky. Keřkov byl ve stálém smluvním poměru s nejlepšími tuzemskými šlechtitelskými závody a měl vazby na řadu zahraničních šlechtitelů. Po válce pracoval jednak s dovozovým materiálem, a jednak krajovými sortami. Záhy keřkovští šlechtitelé zjistili, že domácí šlechtitelé pracují lépe než zahraniční, V roce 1932 bylo zreformováno uznávací řízení a uznávací komise pro osiva a sádě při zemědělských radách začaly uznávat sadbu nejvýše od třetího přesázení od originálu. Tím byla definitivně vyražena nespolehlivá zahraniční především německá, polská a holandská sadba. Keřkovská šlechtění se pravidelně objevovala na vítězných místech v soutěžích vyhlašovaných ministerstvem zemědělství, keřkovské a neněmeckopolské ledvinky vyhrály roku 1932 v chuťových a kuchařských zkouškách Svazu ústavů zemědělských na přehlídkách průmyslových brambor vyhrály rovněž keřkovské odrůdy. Na rozdíl od cukrovky, kde se mezi válkami udržoval značně stabilní výnos i obsah cukru, u brambor se výnosy v tomto období zvýšili ze 125 - 150 q/ha na 200 - 250, výjimečně 300 i 400q/ha při vzestupu škrobnatosti o 2 - 3% při stejné kvalitě škrobu.⁸⁷ Poválečné lahůdkové žampiony a zelenáče by v 30. letech již nikdo nejedl a nahradili je ledvinky, keřkovské perly, viktorky aj. Na pokroku bramborářství měl Keřkov lví podíl.

Šlechtěním péče o rozvoj rostlinné výroby pouze začínala. Její mladší fázi bylo množení. Zde se již vedle Keřkova uplatňovala především vlastní množitelská síť, případně množitelé při lihovarech nebo členové ÚSPZ, kterým dodávala HDPZ sadbu či osivo k množení. Počet množitelů neustále vzrůstal a na přelomu roku 1941/42 dosáhl u členů HDPZ počtu 2000 a spolu s nečleny 4000. Sadba a osiva se množila na členské ploše 5000 ha, přičemž celková plocha, která byla k dispozici pro množení činila až 10 000 ha.⁸⁸ HDPZ nemnožila pouze produkty vlastního šlechtění, ale i výpěstky cizích šlechtitelských stanic. Počátkem 20. let to byla nutnost, neboť nebyl dostatek domácích kvalitních sadby, později HDPZ systematicky testoval úspěšné sorty světového sortimentu a v případě úspěšnosti v podmínkách Vysočiny je předával k množení. Počátkem okupace množil i německou sadbu. Množení bylo ekonomicky

⁸⁶ Srovnej: 25 let šlechtitelské stanice Sativy v Keřkově, Praha 1947.

⁸⁷ Jde o výnosy u šlechtitelů a množitelů u konkrétních odrůd šlechtitelské sadby, výnosy uváděné v kapitole III. jsou průměrem nejruznějších, často velmi málo kvalitních odrůd. Osivo a sadba 1935, č. 1 -2, str. 2.

⁸⁸ Osivo a sadba 1943, č. 2, str. 2.

výhodné, vyšší náklady na originální sadbu bohatě nahradil vyšší naturální výnos při zpravidla vyšší kvalitě, neboť u obilovin se výnos zvyšoval o 5 - 10 q/ha, u brambor až dvojnásobně.

Namnoženou sadbu distribuovalo HDPZ mezi zájemce po celé republice.⁸⁹ Jenom ve dvacátých letech prodalo Družstvo 2000 vagónů horských osiv a 4000 vagónů bramborové sadby. Jen v roce 1931 mělo HDPZ 70 000 stálých odběratelů. V roce 1939 Sativa dodala 788 vagónů bramborové sadby a 181 vagónů osiv obilí a semene většinou keřkovského šlechtění. V roce 1940 poklesl obchod osivem sádí na 531 vagónů.⁹⁰ Akční rádius HDPZ se neomezoval na Vysočinu a družstvo dodávalo osiva a sádě do celé republiky, včetně Podkarpatské Rusi.⁹¹ Za okupace dodávalo Družstvo na kompenzačním základě sadbu i do Německa.

O osivo a sadbu bylo nutno pečovat. HDPZ již v roce 1922 jako první v republice pořídilo speciální čistící stanici a do roku 1931 jich mělo již sedm - všechny patřili k nejdokonalejším v republice. V téže roce jen na zařízení čistících stanic vynakládalo HDPZ půl milionů korun. Čistící a mořící stanice byly vybudovány při všech filiálkách a malé mořící přístroje dodávalo Družstvo do všech obcí, kde mělo členy. Za úplaty 5 Kč/q dodávalo HDPZ osivo již čištěné na hektolitrovou váhu 60 - 59 kg. Vydalo i brožuru o moření a kalkulovalo náklady na moření, které při rozšířeném mokřém moření činily 1 - 5 Kč/q.⁹² HDPZ dodávalo i již namořené osivo a pečovalo o osivo a sadbu i za vegetace. Disponovalo školeným týmem selekcionářů, kteří prováděli negativní výběry, a na postřiky mělo na počátku okupace již 65 potahových postřiků, které bezplatně zapůjčovalo členům. Řada šlechtitelských a množitelských akcí měla i širší rozsah pro celou rostlinnou výrobu jako byly akce výměny osiv, dodávky osiv za vymrzlé ozimy apod. Velký význam mělo i zavádění omezeného počtu odrůd do množení. U ovsa to byly v roce 1939 jen dvě odrůdy. Tím HDPZ výrazně napomáhalo rajonizaci. V rámci snah po soběstačnosti ve statkových krmivech začalo HDPZ od roku 1936 pokusně pěstovat i některé píceiny, neboť v části zemědělských kruhů zvítězilo přesvědčení, že vhodné pícniny dokonale nahradí krmnou ovesnou slámu. Ve šlechtění ovsa totiž Československo zaostávalo za Evropou a krmné slámě bylo obětováno i 6 - 10 q výnosu

⁸⁹ Sativa často narážela na konkurenci ÚJHD, která rovněž obchodovala se sadbou a osivem. Nemohla proti ní však nic dělat. SOA Zámorsk, fond Sativa protokoly o schůzích 1927, str. 99.

⁹⁰ Osivo a Sadba 1931, str. 1, 4. 3. 1939, č. 3, str. 4, 1940, č. 3, str. 2.

⁹¹ V roce 1937 rozhodlo HDPZ zřizovat množitelské stanice i na Podkarpatské Rusi. SOA Zámorsk, protokoly o schůzích 1937, str. 169.

⁹² Suché moření se začalo ve větší míře používat ve druhé polovině 30. let. Požívala ho především ÚJHD ve svých družstvech.

zrna. Běžné výnosy ovsa 52 q/ha nemohly konkurovat hodnotě slámy žita a ječmene. Konkurovat těmto plodinám by mohl oves až při výnosech 30 q/ha.⁹³ Šlechtění se tudíž na jedné straně zaměřilo na vyšlechtění ovsa s vysokým výnosem zrna a slámy současně a vedle toho na šlechtění píce. Pro své množitele organizovalo HDPZ řadu školení a kurzů a zajišťovalo jim zpravedlivou službu o stavu kultur.

Co do objemu finančních prostředků byla nejvýznamnější sférou činnosti HDPZ nákupní a prodejní činnost. Tuto činnost v podstatě HDPZ převzalo od družstev přiřazených v letech 1924 - 1925. Do té doby obchodovalo jen s osivem a sadbou. Merkantilní oddělení si vytvořili filiálky v Herálci, Humpolci, Choděboři, Polné, Rantířově, Štokách, Třešňovicích a Žďárci. Jestliže v šlechtitelské a množitelské činnosti bylo HDPZ na špičce, tak v obchodní činnosti se řadilo na čelné místo mezi hospodářskými a skladištními družstvy. V roce 1937 bylo HDPZ v rámci 94 skladištních družstev organizovaných v ÚJHD v tržbě s 28 361 282 Kč na šestém místě.⁹⁴ Průměrná tržba byla necelá polovina - 12 787 230 Kč. V naturálním objemu bylo HDPZ s 3342 vagóny prodaného zboží na 5. místě, ve vykoupném obilí, kdy v průměru připadalo na družstvo 515 vagónů, bylo HDPZ s 1155 vagóny na 6. místě. V obchodu brambory z celkových 5434 vagónů, jež podalo všech 94 družstev, připadlo na HDPZ 1235, tj. 23%. Navíc v této době vyvezlo jako jedno z mála 500 vagónů brambor do Německa a za netříděné brambory platilo HDPZ o 2 Kč/q více než soukromí obchodníci za tříděné.⁹⁵ Tato významná pozice mezi hospodářskými družstvy v celé republice byla podmíněna rozsáhlou investiční činností probíhající od převzetí filiálek až do druhé světové války včetně krizového období. Převzatá skladiště byla modernizována, k skladištím byly dovedeny železniční vlečky, v 30. letech byla ustavována síť skladišť a byly budovány odlehčovací sklady.⁹⁶ V roce 1938 byla zřízena i polní sušička obilí. V tomto roce činil náklad na investice 1 454 890,85 Kč a v roce 1942 již 2 331 422,50 Kč.⁹⁷

⁹³ Osivo a sadba, 1937, č. 2, str. 1.

⁹⁴ tamtéž, str. 4.

⁹⁵ Vývozy do Německa málem ztroskotaly na přístupu Kooperativy, která neměla pochopení pro nezávislý postup jednotlivých družstev. V roce 1939 navrhovalo HDPZ revizi komisionářské provize Kooperativy a dožadovalo se vytvoření fungující družstevní župy pro Českomoravskou Vysočinu, v níž by byla družstva zastoupena podle členů a obrátu.

SOA Zámorsk, fond Sativa, protokoly o schůzích 1937, str. 159, 1939, str. 270.

⁹⁶ Sativa se dostávala do střetu s některými hospodářskými družstvy - členy ÚJHD. V roce 1927 např. s Rolnickým družstvem v Německém Brod, které si vybudovalo skladiště v Rozsochatci, kam přetáhlo část zákazníků Sativy. SOA Zámorsk, fond Sativa, protokoly o schůzích 1927, str. 86.

⁹⁷ Osivo a sadba 1942, č. 2, str. 2, 1939 č. 2, str. 4.

V letech před druhou světovou válkou provedla skladištní družstva vnitřní racionalizaci, která snížila režii HDPZ, což se promítlo v mírném zvýšení cen, které dostávali zemědělci za svoje výrobky. Současně přistoupilo HDPZ k mechanizaci prací ve skladištích pomocí elevátorů, výtahů, pytlovacích zařízení, vah apod. Hlavním obchodním artiklem, který HDPZ vykupovalo, bylo obilí a brambory. Jejich množství až do války trvale vzrůstalo. Po okupaci začalo klesat, ale HDPZ úbytek tržeb kompenzovala zvýšeným prodejem stavebnin a především strojů.

Prodejní stránka činnosti HDPZ byla od roku 1924 budována jako služba družstevníkům. Ti si mohli v HDPZ nakoupit vedle již zmíněných osiv i hnojiva, obchodní krmiva, hospodářské potřeby apod. V roce 1928 bylo zřízeno strojní oddělení, které členům HDPZ zprostředkovávalo nákup strojů. Nejvíce se zde prodávaly stroje z německobrodské družstevní strojírný, ale toto oddělení mělo odchodní zastoupení po celé ČSR. V roce 1938 bylo vytvořeno oddělení pro obchod dobyt看 a na počátku okupace i oddělení stavebních hmot. Některé filiálky organizovaly hromadné dodávky do vzdálených obcí, jiné zřizovaly sběry ovoce, zeleniny, lesních plodů vajec apod. Těsně před válkou HDPZ zřídilo i dvě prodejny a po sloučení s lidovci jich od nich šest převzalo. V druhé polovině 30. let organizovalo HDPZ přímé dodávky konzumních brambor do Prahy, kde mělo svoji filiálku. Těmito dodávkami se podařilo HDPZ zvýšit celkový konzum, což umožnilo zvýšit rozsah pěstování konzumních brambor na Vysočině. Za účasti ranných bramborářů, velkostatkářů a státních statků byla v Praze zřízena pro obchod jejími brambory společnost Prinago. Pod vlivem války byly v jednotlivých filiálkách zřízeny sklady potravin a životních potřeb. Během války, kdy ceny byly stabilizovány a vyhlašovány Nejvyšším cenovým úřadem, se obchodní resp. nákupní činnost omezovala na řádné provádění výkupu a na uchování kvality zemědělských produktů během skladování.⁹⁸

Pod vlivem neutěšeného cenového vývoje v živočišné výrobě se začalo HDPZ v 30. letech vážněji, tak jako i ostatní organizace, zabývat otázkou zpeněžení živočišných výrobků. Hospodářská družstva obecně začala v druhé polovině 30. let organizovat dodávky dobytka. U HDPZ si svoje odbory pro zpeněžování dobytka vybudovaly filiálky v Humpolci, Chotěboři, Herálci, Žďírce, Plně, Rantířově, Třemošnici, Štokách a pochopitelně v Brodě. S těmito pobočkami spolupracovali i zemědělci z ostatních výrobních oblastí s Vysočinou sousedících. HDPZ prodávalo dobytek na jatkách komisionelně, tj. rolník dostal po malé srážce cenu skutečně na jatkách utrženou. Nejnepříjemnější pro něj bylo, že ji dostal až po uskutečnění prodeje. I tak mu HDPZ zaručil, že

⁹⁸ K změně situace československého družstevnictví srovnej: L. Špírk, *Zemědělské družstevnictví v kapitalistické a lidově demokratické ČSR*, Praha 1958.

utrží nejméně 5 Kč za kilogram živé váhy.⁹⁹ Situace v obchodu s živým dobyt-
kem byla oproti plodinám o to složitější, že zvířata nešlo skladovat. Příhon
dobytka byl regulován podle situace na trhu, což sice rolníkům hospodařícím
daleko od skladišť činilo problémy, ale zato měli značnou záruku poměrně
úspěšného zpeněžení. Takto organizovaný prodej i přes všeobecně nepříznivé
podmínky na trhu živočišnými výrobky ukazoval, že např. vepří o váze 75 - 90
kg a pak sádelní vepří jsou dobře zpeněžitelní. Některé filiálky organizovaly
přímé dodávky pražským spotřebitelům. I přes poměrně slušné výsledky se
družstevní zpeněžování dobytka rozjíždělo jen velmi pomalu a např. v roce
1939 bylo zpeněženo 99 kusů skotu, 15 koní a 111 vepřů.¹⁰⁰ Obchod jatečným
dobyt看em se počátkem okupace rozšířil i na obchod chovným dobyt看em. Ně-
které filiálky vybudovaly i sběrný vejec. Péče HDPZ šla však i dál za obchod.
HDPZ pořídilo pro své členy sedm pařících kolon pro přípravu krmiv. Počát-
kem války se HDPZ podílelo i na kontrolní a poradenské činnosti na Polensku.
HDPZ se rovněž angažovalo při zpeněžování mléka a na Chotěbořsku prosa-
zovalo zřízení malých sýráren.

Poslední sférou činnosti, která se však již po vypuknutí druhé světové války
namohla rozvinout - bylo průmyslové zpracování brambor. HDPZ až od roku
1939 brambory - jedlými a sadbovými - pouze obchodovalo. V dobách pro
škrobárny nouzových obchodovalo i škrobem, ale k vlastnímu zpracování při-
stoupilo až těsně před válkou. Zpracovatelská činnost se týkala pouze přebytků
brambor a HDPZ je zpracovávala na škrob, bramborové vločky a válcovanou
bramborovou moučku. Tímto způsobem HDPZ zajišťovalo svým členům kom-
pletní odbyt veškerých vyprodukovaných brambor a dostalo se tak vlastně
nejdál ze všech sledovaných organizací.

Na Vysočině respektive v bramborářské výrobní oblasti působila i celá řada
dalších organizací. Z organizací majících bezprostřední vztah k bramborářství
to bylo již zmiňované Družstvo hospodářských lihovarů,¹⁰¹ s nímž se ovšem
dostávaly jednotlivé družstevní lihovary do kontraktu prostřednictvím Svazu
družstevního průmyslu bramborářského. Z jeho činnosti mělo pro lihovary
význam pouze to, že od něj dostával vyplaceny peníze za líh. Další stránkou
jeho činnosti s určitým významem pro jednotlivé závody byly půjčky, které
lihovarům DHL za úrok jen nepatrně nižší než ve veřejných peněžních ústa-
vech poskytovalo. Pravidelný kontrakt mezi DHL a jednotlivými závody nee-

⁹⁹ Osivo a sadba 1939, č. 3, str. 4.

¹⁰⁰ tamtéž

¹⁰¹ Družstvo hospodářských lihovarů vzniklo v roce 1908 na spolkovém základě, roku
1910 bylo přeměněno v družstvo a jako jedna z mála institucí bylo až roku 1949 začle-
něno do Ústředí pro hospodaření zemědělskými výrobky. Srovnej: D. Uhlíř: Republi-
kánská strana venkovského a maloroľnického lidu, Praha 1986.

xistoval a nahrazoval ho kontrakt se SDPB. Totéž platí o Společnosti pro zpeněžení lihu.¹⁰² Mezi ní a lihovarem stáli dokonce dva prostředníci - DHL a SDPB.

Obdobou SDPB pro skupinu velkostatkářských lihovarů byl Ochranný svaz lihovarů soukromých.¹⁰³ Jeho založení bylo reakcí na ustavení SDPB v roce 1921. Vzhledem k malé váze velkostatku v zemědělské výrobě v meziválečném období se velkostatkem nezabývám. SDPB se s Ochranným svazem každoročně dostával do konfliktů ohledně kontingentů a cen. Jednotlivé družstevní lihovary, tím méně jednotliví zemědělci s ním nepřišly do styku.

Pro Vysočinu měly určitý význam i další organizace, již nespecializované na bramborářství. Byla to především Krajská delegace zemědělská ustanovená v roce 1922 v Německém Brodě jako ústředí všech zemědělských spolků, družstev a institucí v českých okresech Vysočiny. Ve 20. letech je ojedinělým pokusem o soustředění zemědělského spolkového a družstevního života. Delegace zřídila tři komise - pojišťovací, meliorační a elektrifikační. Z její činnosti se postupně rodil hospodářský plán pro celý kraj. Jeho jednotlivé směry byly zajišťovány zcela samostatně jednotlivými zúčastněnými organizacemi. Obzvláště slabší organizace využívaly Delegace, která svými úředníky zajišťovala jejich agendu. Do jisté míry působila KDZ jako společné „personální oddělení“ většiny organizací na Vysočině, které tak společně a levněji mohly vydržovat odborný personál.

Již v roce 1921 byl na Vysočině založen Krajský svaz pěstitelů lnu. Len měl ve vyšších polohách Vysočiny poměrně významné postavení. Z iniciativy některých členů tohoto svazu bylo v Polné roku 1924 založeno Družstvo pro zpracování lnu, sdružující pěstitelé z několika okresů. Družstvo vlastnilo tři tírny a provazárnu.

Již od předválečného období pracovala v jednotlivých okresech Okresní sdružení hospodářského zvířectva, která se na Vysočině těsně po válce sdružila v Krajský svaz v Německém Brodě. Vedle něj působilo i Družstvo pro chov a zpeněžení dobytka. původní účel - působit na zvýšení užitkovosti dobytka - byl záhy doplněn i o obchodní činnost. Tomuto účelu sloužila od roku 1924 družstevní mlékárna v Přibyslavi a od roku 1927 i v Německém Brodě. K ní přibýlo v roce 1928 v Německém Brodě i družstevní uzenářství.

¹⁰² Společnost vznikla roku 1923 a její existence byla po pěti letech, obvykle po průtazích v parlamentu, prodlužována. Po okupaci zbytku ČSR nebyla Společnost pro lihu obnovena a lihovarský průmysl byl řízen Hospodářskou skupinou průmyslu lihového.

¹⁰³ Ochranný svaz soukromých lihovarů vznikl v roce 1924 a úzce spolupracoval se svazem velkostatkářů. Likvidován byl roku 1941. Srovnej: A. Kubáček, Činnost svazu Československých velkostatkářů v letech 1919 - 45, in. SAP 1987.

Vysočina je krajem lesů, ale i holých neplodných strání, které si dal za cíl zalesnit Zalesňovací spolek pro Českomoravskou vrchovinu založený roku 1924. Vedle toho prosazoval i racionální hospodaření v selských lesích. Pro lesnictví měla velký význam lesní družstva, z nichž nejvýznamnější sídlilo v Příbyslavi. V roce 1924 byla v Německém Brodě založena Zemědělská pojišťovna požární, pojišťující zemědělský majetek za výhodnějších podmínek než nespecializované pojišťovny. Velkou důležitostí pro Vysočinu měla i expozitura technické kanceláře Českého odboru Zemědělské rady pro Čechy, která prováděla zejména meliorační a vodohospodářské práce.

Velmi významnou institucí byly i Státní výzkumné ústavy bramborářské, jež vznikly v roce 1924 ze soukromého výzkumného ústavu ÚSPZ. Po reorganizaci v roce 1938 v něm vznikla čtyři oddělení: Ústav pro pěstování a využití brambor, Lihovarský ústav, Ústav pro škrobářství a sušárství a Ústav pro ochranu rostlin. Řadu bramborářských problémů od roku 1921 řešila i Státní výzkumná stanice ve Valečově a Šlechtitelská stanice Družstva hospodářských lihovarů ve Slapech u Tábora. V roce 1928 byla z Prahy do Německého Brodu přenesena poslední významná bramborářská instituce - Nýdrleho lihovarnická škola.

STARÝ LEDEČSKÝ HŘBITOV

František Pleva

Starý ledečský hřbitov vznikl zřejmě krátce po postavení kostela Nejsvětější Trojice na jihovýchodní straně Ledče (nad Sázavou) v roce 1585. Svým nákladem tento kostel postavili ledečští měšťané. Do té doby se v Ledči užíval hřbitov, který se rozprostíral kolem dolního kostela sv. Petra a Pavla, a jenž již zřejmě nevyhovoval jak rozlohou, tak i z hygienických důvodů.

Na novém hřbitově bylo pohřbeno mnoho významných i obyčejných lidí z města i okolí. Životní pout každého z nich byla jedinečná, pro nás však většinou neznámá, zapomenutá, zasutá časem, všedností. Přesto můžeme zaznamenat ještě jména alespoň některých nebožtíků, jejichž rov zůstal zachován a označen, a kteří se podle dnešního místního historického povědomí zapsali alespoň něčím do dějin Ledče n. S., případně i do širší historie.

Na hřbitov vejde z ulice Z. M. Kuděje kovanou branou, která je ukázkou umu místních kovářů. Pokud se dáme doprava, přijdeme k hrobům knihaře Josefa Růžičky (1847-1909) a Karla Škvora (1898-1984) a hned vedle odpočívá stavitel ing. František Brož (1868-1908). Dodnes má po něm město památku - vilu „Brožovku“ v Horní Ledči, kterou postavil v roce 1903.

Na kostele se v omítce zachovalo několik náhrobních desek. Nápis nám oznamuje, že je zde pochován lékárník Jan Hlaváč (1819-1889) se svou ženou Leopoldinou (1816-1901). Jsou to rodiče významného ledečského rodáka, hudebního skladatele a dirigenta carského orchestru v Rusku - Vojtěcha Ivanoviče Hlaváče. Na dalších deskách jsou zaznamenáni: děkan P. Václav Jedlička, jenž zemřel v roce 1850 a P. Antonín Štika, ledečský vikář a děkan (1802-1886). Naproti vchodu do kostela jsou uloženy ostatky P. Václava Vačkáře - ledečského vikáře a děkana (1866-1937). Byl autorem brožurky o historii kostela sv. Petra a Pavla, vydané v roce 1931. Dále je zde hrob dalšího kněze P. Josefa Šimka (1878-1945).

Horní hřbitovní cestou přijdeme k hrobům: Vojtěcha Nosakoviče (1868-1934), majitele letohrádku v Horní Ledči, MUDr. Františka Zeleného (1865-1916), který byl celý svůj život lékařem v Ledči a v letech 1913-1918 dokonce starostou města. Hrob Jana Šádka, významného městského notáře (1850-1911) je hned opodál. Odpočívá zde i hostinský Jan Hereš (1840-1917), ten byl rovněž v letech 1899-1913 starostou města. Další hrob nám připomíná známou obchodnickou rodinu Loukotkovu. Velký pomník patří významnému českému politikovi Ing. Eustachu Neubertovi (1856-1907), rytíři c. k. železného řádu koruny, poslance sněmu Českého království a náměstka primátora Prahy. Je zde pochován i jeho syn Dr. Karel Neubert (1890-1927), československý konzul v USA.

Krásný pomník od táboorského sochaře Rudolfa Kabeše má rodina Vese-
lých. Je zde pochována Anna Veselá (1897-1920), neteř profesora MUDr.
Arnolda Jiráska, známého českého a světového chirurga. V těchto místech je
pochován i hoteliér Jan Hradecký (1893-1939), dlouholetý majitel hotelu Sá-
zava. Umělecký pomník od sochaře J. V. Škody nás přivádí ke hrobu spoluzá-
kladatele Červené sedmy, akademického malíře a majitele ledečské papírny v
Podolí Míly Beránka (1888-1937) a jeho synů - Radana a Tomáše. Hned vedle
je polozničený hrob Terezie Brychové, roz. Hlaváčové (1883-1906), jež byla
manželkou lékárníka Františka Brycha a neteří hudebníka V. I. Hlaváče. Karel
Kolář (1901-1988) byl známým ledečským cukrářem. Svůj obchod měl na
náměstí Svobody. Na protilehlé straně je hrob Karla Kosa (1877-1946), jenž
vlastnil obchod s textilem na náměstí. Další umělecký pomník se sochou Kris-
ta, od sochaře Č. Vosmíka, patří ledečskému děkanu P. Vojtěchu Kamešovi
(1866-1908). Hrob rodiny Novopackých, majitelů hotelu Koželužna, najdeme
opodál. Odpočívá zde ještě Jan Novák (1887-1942), ledečský řezník, který měl
obchod na náměstí Svobody a děkan z Herálce P. Jan Ráček (1844-1933).

Na křižovatce cest stojí na kamenném podstavci vysoký litinový kříž
s Kristem. Na spodní části podstavce je deska, připomínající, že zde jsou ulo-
ženy ostatky děkana Studeneckého (1821-1902). Opodál je pohřben Karel
Schmidt (1870-1951), ministerský rada a lovcí prezidenta T. G. Masaryka.
Další náhrobek nám připomíná, že zde odpočívá Jan Hintnaus (1882-1940),
majitel obchodu se železářstvím na náměstí. Pochována je zde i rodina Šebo-
vých. Ferdinand Šeba (1850-1923) byl barvířem a spoluzakladatelem ledeč-
ského Sokola. S ním zde odpočívá i jeho syn, slavný ledečský rodák Jan Šeba
(1886-1953), legionář, spolupracovník T. G. Masaryka a M. R. Štefánika,
vyslanec Československé republiky.

Jiným obchodníkem se železářským zbožím na náměstí byl Rudolf Havel
(1888-1973), vedle jehož hrobu odpočívá rodina Reitmayerova. Antonín Reit-
mayer (1857-1940), řídící učitel v Pavlově, byl zakladatelem hasičské župy
ledečské (Reitmayerovy), která v roce 1937 sdružovala třicet pět hasičských
sborů z celého Leděska. S ním zde leží jeho syn Antonín Reitmayer (1885-
1950), dlouholetý ředitel měšťanské školy v Ledči n. S., a jeho dcera Jindřiška
(1887-1967), řídící učitelka dívčí školy.

Při pohledu na další pomník nelze nevzpomenout hereckých úspěchů slavné
ledečské divadelní ochotnice Boženy Baklové (1886-1965) a jejího muže Voj-
těcha. S oběma je spjata historie ochotnického divadla ve městě. Blízko jejich
hrobu jsou pochováni Uhlířovi a Dymákovi, jejichž potomci pečou dodnes
kvalitní chléb i pečivo. V prostřední řadě přijdeme k hrobu známého ledečské-
ho fotografa a redaktora Miroslava Reichmanna (1938-1986).

Deska na novogotickém sloupu nám připomíná, že na tomto místě byl pochován ledečský děkan P. Josef Pacák (+1862). Na vedlejším sloupu si přečteme, že zde odpočívá skelmistr a statkář z Pavlova Jan Vágner (1811-1879) a jeho tragicky zemřelý syn Adolf Vágner (1837-1868). Ten se zamiloval do své sestry, se kterou se chtěl oženit. Otec ale záměr překazil a on si vzal život. Tato tragédie měla vliv na sklárnu. Otec už o ní neměl zájem a ta pomalu chřadla až došlo na její zrušení. Vedle bývalé márnice je pochován nadporučík Rudé armády Leonid Nikolajevič Zelencev. Zahynul v roce 1945 v Podhájí při lovu ryb pomocí granátů.

Vzpomínkou na zaniklé mlynářské řemeslo je hrob Františka Seidla (1814-1896), mlynáře ve „spodním“ ledečském mlýně. Dalším děkanem, který zde odpočívá, je P. František Vorlíček (1821-1894). Převážnou část života zasvětil duchovní práci ve městě. Prvním ledečským lékařem byl MUDr. Maxmilián Růžička (1814-1890). Za svoji práci byl vyznamenán mnoha řády a vyznamenáními. Ve stejném hrobě je pochován i jeho příbuzný, vrchní lesní rada Vladimír Hořejší (1856-1938), dlouholetý ředitel velkostatku Leděč-Vrbice. Nad oběma ční jeden z nejvýznamnějších pomníků na hřbitově, dílo Stanislava Suchardy. O kousek dál naproti je hrob továrníka Antonína Vorlíčka (1893-1971), majitele dvou továren na obuv, a jeho tchána, ševce Stanislava Littmana (1864-1950). Vedle je hrob ředitele školy a dlouholetého ledečského starosty, Emila Čecha (1885-1949). Byl starostou v letech 1931-1940 a 1945-1948.

Opodál najdeme hrob obětavého učitele a dlouholetého kustoda muzea v Ledči, Eduarda Doubka (1897-1967) a jeho syna, RNDr. Eduarda Doubka (1922-1994), profesora na ledečském gymnáziu a autora několika historiografických knih. Jmenovaný byl též příznivcem sportu, turistiky a ochotnického divadla. Za zmínku stojí i hrob rodiny Richarda Prokeše (1878-1943). On a jeho syn Oldřich (1911-1980), který zde také odpočívá, byli ledečskými kominíky.

Spodní řadu započíná hrob rodiny Hruškovy. Josef Hruška (1900-1971) byl vynikajícím hercem ochotnického divadla a příznivcem Sokola. Ve vedlejším hrobě odpočívá ředitel nadačního velkostatku Leděč-Vrbice, italský legionář Jan Žák a jeho snacha, dlouholetá ředitelka městské knihovny v Ledči Věra Žáková (1922-1994). Opodál je pochován Alois Škarvada (1867-1941), dědeček současného titulárního biskupa litomyšlského a generálního vikáře pražského ThDr. Jaroslava Škarvady. Naproti mají svá místa posledního odpočinku spolumajitelé sklárny továrník Čeněk František Císař (1885-1945) a jeho bratři.

Dále přijdeme ke hrobům Františka Fiedlera (1913-1991), redaktora a ledečského literáta a P. Josefa Hoke (1873-1940), konsistorního rady a biskupského notáře. Opodál odpočívají známý ledečský bohém, ochotnický herec

a sportovní činitel Jaroslav Minařík (1905-1957) a Jan Vostatek (1863-1949), majitel první ledečské tiskárny v Hrnčířích, s nímž sdílí místo posledního odpočinku i jeho příbuzný, bývalý tajemník městského úřadu František Katzer, spoluzakladatel parku na Šeptouchově a dlouholetý kronikář města.

Další hroby zde mají Josef Bašta (1882-1945), ledečský obchodník a starosta města Ledče v letech 1930-31 a 1940-45, Jan Rutter (1886-1922), hodiňář na náměstí, jenž zaváděl i různé technické novinky. Zhotovil i první hromosvod na věži kostela sv. Václava v Chřenovicích. Jeho syn, Jan Rutter (1905-1968) byl velkým přítelem spisovatele Z. M. Kuděje. Odpočívá zde i hostinský Josef Škvor (1879-1946), jemuž patřila hospoda u nádraží v Lipové ulici. Nejvyšší vojenskou hodnost mezi pochovanými na hřbitově u N. Trojice má plukovník Zdeněk Vltavský (1894-1963), ruský legionář, vojenský atašé v Paříži a Londýně, velitel tankových vojsk v Milovicích. Zde byl také nedávno pohřben Josef Macháček (1945-1997), hospodský, fotograf a redaktor Novin Vysočiny.

Tím se uzavírá výčet významných i méně známých osobností z Ledče a okolí, pochovaných na hřbitově u kostela N. Trojice. Zájemci o historii Ledče nad Sázavou a zdejší rodáci, si o nich mohou udělat alespoň malou představu. Není pochopitelně vyloučeno, že byl někdo opomenut - v tom případě autor tohoto článku uvítá příslušná upozornění doložená údaji.

Poznámka:

Autor čerpal některá doplňující data v matrikách Ledče na Sázavou vedených od roku 1860 a uložených na Městském úřadu v Ledči nad Sázavou.

Z DĚJIN SOKOLA GOLČŮV JENÍKOV (1899 - 1996)¹

Jaroslav Holý

V roce 1862 byla z iniciativy Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera založena Tělocvičná jednota pražská, v r. 1864 přejmenovaná na Sokol pražský. Po jejím vzoru se pak ustavovaly sokolské jednoty v dalších místech Čech a Moravy. Tyto jednoty se v 80. letech sdružily do žup a v r. 1889 byla vytvořena Česká obec sokolská jako sdružení jednot a žup. V této době vznikaly sokolské jednoty i v městech Golčovu Jeníkovu blízkých, především v Kolíně a v Čáslavi.

1899 - 1904

Návštěva čáslavské jednoty v r. 1893 a zejména veřejné cvičení sokolů z Kolína r. 1897 vzbudily zájem o založení Sokola i v Golčově Jeníkově. Ustavující schůzi svolal na 13. září 1899 tehdejší starosta města Jan Thon, který byl také zvolen prvním starostou Tělocvičné jednoty Sokol Golčův Jeníkov. První cvičení se konalo již 18. října. Cvičilo se tehdy ve školní tělocvičně. I. valná hromada 14. ledna 1900 konstatovala, že jednota má již 94 členy. Sídlo spolku bylo v hostinci U Lehkých (na Podskalí), kde byla zřízena i letní tělocvična. Vznikla knihovna a hrálo se také divadlo. 27 členů jednoty cvičilo na IV. všesokolském sletu. Do Sokola vstoupil klub cyklistů a 9. října 1904 se konala ustavující schůze ženského odboru.

1905 - 1909

Tělocvičná jednota Sokol v Golčově Jeníkově dovršila úspěšně pět let své činnosti. V r. 1905 se konalo v Golčově Jeníkově veřejné okrskové cvičení, řada vycházek a šest přednášek. Nezapomeňme, že Sokol byl nejenom tělovýchovnou, ale i kulturní a vzdělávací organizací. Jak konstatuje pamětní kniha TJ, konaly se dne 7. ledna 1906 první sokolské šibřinky. V témže roce se uskutečnila opět řada přednášek, přednášelo zde také několik universitních profesorů, mezi nimi i Jaroslav Vrchlický. Jednota měla v r. 1906 40 členů činných a 60 přispívajících, ženský odbor měl 20 členek činných a 20 přispívajících. Starostou jednoty byl i nadále J. Thon, místostarostou J.A. Chvála, ve funkci náčelníka vystřídal R. Stýbla J. Junek. V r. 1907 se zúčastnilo 34 muži a 16 žen V. všesokolského sletu. Před ním se konala na tržišti župní zkouška, jejíž výtěžek byl prvním příspěvkem do fondu na stavbu sokolovny. V říjnu 1907 odešel z města J. Thon a v čele jednoty ho vystřídal J.A. Chvála. V sále hotelu Slunce bylo vybudováno jeviště a hrálo se pak i divadlo. 14. srpna 1909 se

¹ Autor ve své práci čerpal výhradně z pramenů z provenience TJ Sokol, uvedených v závěru článku. Vzhledem k analistickému pojetí příspěvku nebylo třeba doplnit ho poznámkovým aparátem.

konaly oslavy 10. výročí založení jednoty, spojené s veřejným okrskovým cvičením, na kterém se účastnil již dorost i žactvo.

1910 - 1913

V roce 1910 měla jednota již 103 členy (z toho 43 činné). V tomto roce konala mimo jiné 5 přednášek, okrskový výlet do Pařížova a pravidelná cvičení. Počet svazků knihovny stoupl na 546. Novým náčelníkem byl zvolen Josef Nauč. V roce 1911 se spolkové sídlo jednoty přesunulo z hostince U Lehkých do hotelu Slunce. Vedle přednášek jednota uspořádala také 3 koncerty. V roce 1912 se VI. všesokolského sletu zúčastnilo z Golčova Jeníkova 41 členů. Pamětní kniha jednoty v úvodu k zápisu z r. 1913 konstatuje, že se urovnalo nedorozumění mezi mladšími a staršími členy, vzniklé pořádáním zábav mladšími členy, a svornost byla obnovena. Cvičení se konala pravidelně, např. průměrně docházelo 78 žáků. Novým náčelníkem se stal Karel Freibauer, poprvé byla zvolena náčelnice ženského odboru, kterou se stala Božena Čálková.

1914 - 1919

Také v r. 1914 se v tělocvičné jednotě pilně cvičilo. Měla již 118 členů. Konečně si pořídila vlastní prapor, který poprvé zavlál na slavnosti 12.7.1914. Krátce na to vypukla I. světová válka a jednota záhy ztratila všechny cvičící muže a později i další své členy. V roce 1915 cvičily v omezeném rozsahu ženy a dorost, zatímco cvičení žactva bylo dle nařízení z Vídně zakázáno. Dne 29.11.1915 byla rozpuštěna Česká obec sokolská (ČOS) a jednoty, jejichž činnost ustala, byly rovněž rozpuštěny. Proto se sešla v r. 1916 alespoň valná hromada, na které však bylo přítomno pouze 18 členů. Na jaře cvičily jenom ženy, dorost se zabýval podle nařízení vojenským cvičením. Od poloviny prosince nebyl k dostání ani petrolej a v jednotě nastal smutný a úplný klid.

Odvody v r. 1917 zasáhly už i muže starší padesáti let. Ženy a dorostenky cvičily a snažily se udržet jednotu. Nekonala se žádná schůze a jak uvádí Pamětní kniha „členové - muži jsou rozprášeni po Evropě“. V druhé polovině roku 1918 nastalo oživení, mezi členy koloval oběžník vyzývající k účasti na župní akademii v Německém Brodě. 16. srpna se konal pamětní večer Dr. Tyrše, dne 25. srpna se sešla výborová schůze, aby řešila další činnost jednoty. Začalo se cvičit a zájem dále roste. 3. listopadu se konala slavnost vzkříšení národa a průvod v čele se sokoly, opět po letech v sokolských krocích.

Oběti I. světové války z řad TJ Sokol : Josef Urx, Jan Beneš, Karel Pochman, Josef Kořínek, Václav Chalupa. Jak se píše v pamětní knize „Sokol se ukázal při převratu spolehlivou oporou našich vůdců“, konal zejména pořádkové hlídky. Brzy bylo obnoveno pravidelné cvičení. Řízení sokolských záležitostí se ujalo staronové vedení jednoty v čele se starostou J.A. Chválou, místostarostou MUDr. J. Sedláčkem, náčelníkem A. Součkem a náčelnicí B. Čálkovou. Dne 2. února 1919 konstatuje XVII. valná hromada stav 121 členů.

Jmění jednoty převedené na počátku války z obav před úplným zrušením převážně na Řemeslnickou besedu se vrátilo zpět. Z iniciativy Sokola byla na náměstí zasazena lípa svobody. 15. srpna se na paměť 20. výročí založení jednoty konalo v Jeníkově okrskové cvičení. Na župním sletu získala jednota 6 diplomů. Byl dán podnět ke získání pozemku pro stavbu sokolovny. Jednota získala louku u Frýdnavy, kterou mínila vyměnit za pozemek vhodný pro stavbu sokolovny. Novým starostou se stal r. 1919 MUDr. J. Sedláček, náměstkem starosty J. Nauč.

1920 - 1925

V roce 1920 se jednota zúčastnila župního sletu a 32 členů dokonce i VII. všesokolského sletu v Praze. 28. října se konal štafetový běh proti Sokolu Vilémov. Byla sehraána 3 divadelní představení a konalo se 7 přednášek. V roce 1921 měla jednota 316 členů (z toho 46 z Vlkanče), což byl počet do té doby rekordní. Konalo se několik zábav a divadelních představení, jednota se účastnila veřejných cvičení a zaznamenala i úspěchy na závodech. Souček, Ročovanský a Raková se stali dokonce okrskovými náčelníky. Novou náčelnicí žen byla ustanovena E. Krenková. Dorost pod vedením Feuersteina založil v r. 1921 hudbu. V r. 1922 byl však dorost rozpuštěn, Feuerstein ze Sokola vystoupil a jednota soubor ztratila. Bylo schváleno založení stavebního odboru a výměna pozemku pro stavbu sokolovny. Přípravné práce na staveništi byly zahájeny již v r. 1922, současně se získávaly další peníze na stavbu, takže stav fondu činil koncem roku již 73.982 Kč. Přicházely také příspěvky z ciziny, přispěl i Karel M. Prchal, jeníkovský rodák (nar. 20.1.1895 v budově radnice) a čelný představitel Americké obce sokolské (v letech 1934 - 1965 její předseda). Jednota měla v r. 1922 250 členů. V r. 1923 se vlkaněčská odbočka stala samostatnou jednotou. Ve dnech 14. a 15. června se konala slavnost 25. výročí založení Sokola v Golčově Jeníkově.

Jmění fondu na stavbu sokolovny dosáhlo v r. 1924 hodnoty 112.449 Kč. Rok 1925 znamenal v jednotě zvýšené úsilí o uskutečnění stavby sokolovny. Byl sestaven nový stavební odbor v čele se starostou města F. Pochmanem, který také daroval část pozemku. Stavební plány nabídli Čeněk Kruml, Josef Čepek, Josef Hemelík a také tvůrce pražského Tyršova domu František Krásný. Po delší úvaze se jednota rozhodla pro plány Č. Krumla, podle jehož projektu se sokolovna skutečně stavěla a jehož firmě byly zadány i některé práce. Členům jednoty byla uložena pracovní povinnost 50 hodin ročně nebo 75 Kč.

1926 - 1931

Základní kámen ke stavbě sokolovny byl slavnostně položen 25. července 1926 za účasti župního starosty a dalších hostů. Vlastní stavební práce však byly započaty již v květnu a 1. listopadu byla sokolovna pod střechou. Finanční prostředky z fondu samozřejmě nestačily, a proto byla uzavřena půjčka ve výši

200.000 Kč. Příspěvek poskytly i okolní obce, kuriozní je snad pouze to, že příspěvek odmítlo dát jeníkovské městské zastupitelstvo. V tomto roce byla Sokolu povolena biografická licence a a v jednotě byl zřízen bio odbor. Kino se prozatímně hrálo v hotelu Slunce. Na 25. valné hromadě byl potvrzen starostou MUDr. Sedláček. Jednota se zúčastnila VIII. všesokolského sletu, na němž Česenek získal v závodech věnec a medaili. Sokolovna byla slavnostně otevřena 25. června 1927, slavnosti Sokolských dnů (25. a 26.6) s bohatým programem se zúčastnilo mnoho významných hostů. Byla vydána i publikace „Pamětní list města Jeníkova Golčova, těl. jednoty Sokol, stavebního odboru jednoty v Golčově Jeníkově“. Správcem sokolovny (sokolníkem) se stal Josef Nauč. V Bratčicích byla zřízena pobočka jednoty. Jednota měla v tomto roce 235 členů. Sokolovna byla půjčována také místní Dělnické tělocvičné jednotě (DTJ). V r. 1928 bylo upraveno okolí sokolovny (např. vysazeno 24 lip) a tělocvična vybavena potřebným náradím. Zvýšila se pochopitelně návštěvnost cvičení a s tím stoupl i počet členů na 297. Dorost upravil za sokolovnou letní cvičiště, byla přistavěna dílna, zřízen plot a vybudováno tenisové hřiště. Konaly se výlety, divadla, šibřinky, velkou činností vykazuje odbor biografický. Dluh jednoty činil 309.000 Kč. V r. 1930 neměla valná hromada klidný průběh, objevily se 2 kandidátní listiny a konaly se 2 valné hromady. Nakonec byl zvolen starostou MUDr. J. Sedláček, I. náměstkem F. Pochman, II. náměstkem A. Souček, náčelníkem Pechar a náčelnicí Chválová. Jednota měla 253 členů, z toho 70 žen. V r. 1931 u příležitosti stého výročí Tyršova narození byl před sokolovnou zasazen balvan s nápisem „Památce Dr. M. Tyrše“. V téže roce bylo upraveno jeviště, tenisový odbor upravil hřiště a byl zřízen i krojový odbor. Jednota se zúčastnila župního sletu ve Žďáru nad Sázavou.

1932 - 1936

V r. 1932 se konal župní slet v Golčově Jeníkově. V knihovně bylo instalováno vybavení pro stolní tenis, které bylo hojně užíváno. Na náměstí byla zřízena světelná reklama na sokolské kino. V tomto roce rezignoval na funkci starosty MUDr. J. Sedláček, kterého vystřídal Fr. Pochman, náměstky byli zvoleni Č. Novotný a A. Souček. Jednota se zúčastnila IX. všesokolského sletu v Praze. Počet členů vzrostl na 372 a registrováno bylo i 78 káňat (žáků). V roce 1933 uspořádal Sokol zajímavou přednášku K. Krenka, Čechoameričana a jeníkovského rodáka, o USA. Dluh za stavbu sokolovny činil v tomto roce 290.902 Kč. V r. 1934 byly zřízeny v sokolovně nové schody z podzemního sálu a byla pořízena zvuková aparatura. Pěvecko ochotnická beseda Václav oslavila v sokolovně 7.4.1934 své padesáté výročí založení. Konaly se opět zájezdy, zábavy, akademie, byly sehrány 4 divadelní hry. Jednota se zúčastnila župního sletu. V r. 1935 byl zřízen branný odbor, který ale protestoval proti zatahování politiky do sokolských jednot. Kladně byla hodnocena dlouholetá

práce A. Kropáčkové v kuchyni. Byly sehrány 3 divadelní hry, prosperoval i bio odbor. Jednota se opět zúčastnila župního sletu. Byla opravena střecha a plot sokolovny. V r. 1936 byla zřízena odbočka jednoty ve Zvěstovicích. Byl zřízen menší hudební kroužek. Organizační struktura i činnost TJ vyplývá nejlépe z tištěné pozvánky na 38. valnou hromadu (29.1.1936). Byly zde předneseny zprávy náčelníka, náčelnice, vzdělavatele, zdravotníka, jednatele, pokladníka, přehližitele účtů, knihovníka a novináře, matrikáře, správce budov, správce jeviště. Jednota měla kromě cvičicích oddílů dospělých, dorostu a žactva ještě odbor biografický, hostinský, tenisový, lyžařský, divadelní a zábavní.

1937 - 1945

Také v r. 1937 se cvičilo, konaly se zábavy i jiné formy pravidelné činnosti. Aktivní byl divadelní odbor, který sehrál např. Čapkovu hru Bílá nemoc. V tomto roce byl rozpuštěn lyžařský kroužek. V sokolovně oslavila zdejší měšťanská škola 50 let svého trvání. V r. 1937 zemřel bývalý dlouholetý starosta jednoty (1920 - 1932) MUDr. J. Sedláček, 11.srpna 1938 postihla Sokol další ztráta, zemřel Fr. Pochman, starosta jednoty (1932 - 1937) a starosta města (1923 - 1937). Novým starostou jednoty byl zvolen PhMr. Štěpán Rybka. Byla skutečně sbírka na obranu státu. Jednota se zúčastnila aktivně X. všesokolského sletu v Praze. Pohnuté události r. 1938 dokumentuje v pamětní knize poděkování uprchlíků z českého pohraničí (Litoměřic) za poskytnuté přístřeší. V r. 1939 se z jednoty odhlašují Židé. Místnosti sokolovny byly dočasně obsazeny německým vojskem, což výrazně omezilo činnost jednoty. V čele jednoty byli PhMr. Š. Rybka, I. náměstek L. Šatoplet, II. náměstek E. Valtr, jednatel A. Sommer, náčelník V. Mazal a náčelnice B. Štiková.

V r. 1940 se kupodivu zvýšil počet členů z 238 (v r. 1939) na 261. Před Němci se začalo ukrývat nářadí, něco bylo půjčeno škole, některé věci ukryli soukromníci nebo byly převedeny na jejich jméno. V r. 1941 měla jednota 241 dospělých členů. Poslední valná hromada za okupace se konala 26. ledna 1941, potom se ještě sešly dvě výborové schůze. Po nich následovalo již jenom „zlopověstné ticho“, jak konstatuje pamětní kniha. Starostou jednoty zůstal PhMr. Rybka, ale činnost Sokola se pohybovala jenom v úzkých mezích povolení, byl jmenován zmocněnec pro správu a udržování zajištěného majetku jednoty. Podle úředního nařízení musely být odstraněny všechny památky na Sokol, Tyršův památník byl zakopán a sokolský znak na budově zazděn. Poslední výborová schůze se konala 21.srpna 1941. Práva zmocněnce jednoty byla dále omezována, již ani opravy sokolovny se nesměly provádět. Dne 12. dubna 1942 byl jmenován zmocněncem pro správu sokolského majetku Němec A. Knösch a sokolská správa přestala úplně existovat. Až do května 1945 byla veškerá činnost Sokola zastavena.

1945 - 1955

Již v květnu 1945 obnovila jednota po tříleté odmlce svoji činnost, první výborová schůze se konala 31. května. Brzy na to se začalo pravidelně cvičit. Hlavní náplní života jednoty byla základní tělesná výchova doplňovaná rekreačními sporty. Jednota měla v té době velký počet členů, nejvíce mládeže zvláště žákovského věku. Pro většinu mladých do 15 let se stalo hlavní náplní volného času dvakrát týdně tzv. „chození do Sokola“. Počínaje r. 1947 se cvičenci všech kategorií již připravovali na slet. Tohoto v pořadí XI. všesokolského sletu v r. 1948 účastnila z Golčova Jeníkova početná skupina cvičenců i dalších návštěvníků, do kroku účastníkům sletového průvodu hrála jeníkovská dechová hudba.

Vedle činnosti tělovýchovné navázal Sokol na tradice činnosti vzdělávací, osvětové a zábavné. Konaly se plesy, taneční zábavy a zvláště populární šibřinky, jejichž ráz můžeme zjistit z dochovaných záznamů („Každý po svém“ r. 1946, „Od rovníku k točnám“ r. 1947, „Svět tančí a zpívá“ r. 1948).

Vzhledem k budoucí činnosti jednoty je třeba připomenout, že fotbalový oddíl nebyl v této době ještě součástí Sokola, ovšem právě tehdy bylo vybudováno a otevřeno fotbalové hřiště za Obecním rybníkem a Valchou, tedy již v současné poloze.

Po Únoru 1948 bylo 31. března vyhlášeno sjednocení všech tělovýchovných, sportovních a turistických organizací do jednotné organizace Sokol, která si ponechala svůj tradiční oficiální název Československá obec sokolská. V Jeníkově to prakticky znamená nucené spojení fotbalového klubu (AFK) a Klubu českých turistů (KČT) se Sokolem, když svoji činnost po válce neobnovily ani křesťansky zaměřený Orel ani sociálně demokraticky orientovaná Dělnická tělocvičná jednota (DTJ). Sokol se tak stal jednak obětí a jednak i nástrojem nedobrovolného sjednocení. Postupně se v letech 1949 - 1951 prosazoval vliv komunistické strany do ideologie, pak do metodiky a konečně i do odborně technické stránky tělovýchovy, odpadly tradiční sokolské demokratické principy, ale je nutno konstatovat, že se v Jeníkově obešlo sjednocení bez perzekucí a bez zásadnější výměny vedoucích funkcionářů.

Výbor jednoty v r. 1945 navazuje na výbor z doby před násilným ukončením činnosti v r. 1942. V období 1945 - 1950 bychom mohli jmenovat desítky obětavých funkcionářů, za mnohé je třeba uvést PhMr. Štěpána Rybku, ing. Čeňka Krumla, Annu Semerádovou, Václava Mazala. K větším změnám ve výboru došlo kolem r. 1951 kdy byl do čela jednoty zvolen Karel Zlata, který pak v této funkci setrval rekordních 30 let, nepatrně déle působil jako jednatel Bohumil Volný.

Vedle aktivní činnosti na úseku základní a rekreační tělesné výchovy byl život jednoty zpestřen a Jeníkov výrazně propagován zejména v letech 1949 - 1952 úspěchy lehkooatletického dorosteneckého oddílu, četná atletická utkání

na hřišti za sokolovnou měla početné diváky a byla inspirací zejména mládeži. Některé výsledky jeníkovských atletů měly výbornou úroveň, Jan Sýkora, Milan Starý a Josef Šafránek patřili mezi nejlepší v kraji a Karel Štrobl byl několik let v absolutní republikové špičce zejména v bězích na 60, 100 a 200 m. V republikových atletických tabulkách z r. 1949 je uvedena řada jmen z Jeníkova, v novinách z této doby lze nalézt mnoho zpráv z atletických utkání a to nejenom v okolí. Návrat atletických dorostenců z utkání proti Orlové, Frýdku a Ostravě byl událostí, která hnula městem a Jeníkov figuroval v r. 1950 v tabulkách atletického víceboje hned za Spartou Praha a Nitrou. Atletická utkání byla doplňována i zápasy v házené.

Kolem r. 1952 se začal úspěšně prosazovat i oddíl šachu. Sloučením s fotbalovým klubem získala jednota aktivní oddíl, který zajišťoval, že se nejméně 2 x měsíčně hrál v Jeníkově „mistrák“ na okresní či krajské úrovni, doplňovaný i zápasy žáků a dorostenců. Sloučením s KČT měla jednota i odbor turistiky, ten se např. staral o ubytovnu v sokolovně. Později se občas objevil i oddíl košíkové.

V r. 1953 došlo k reorganizaci tělesné výchovy v Československu, podle zákona č. 71/1952 Sb. vznikly jednotlivé dobrovolné sportovní organizace (DSO), z té doby pocházejí ony různé názvy jako Spartak, Dynamo, Tatran, Baník a pod. Obyvatele na venkově měla sdružovat DSO Sokol. Byla zrušena Československá obec sokolská a jako ústřední orgán byl zřízen Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport se svými výbory při KNV a ONV. V Golčově Jeníkově, kde se jednota začlenila do DSO Sokol, nedošlo k žádné změně názvu, a byla to tedy stále TJ Sokol a to i později, když TSO (tělovýchovná a sportovní organizace) nahradily dřívější DSO.

V letech 1953 - 1955 pravidelnému cvičení v odboru základní tělesné výchovy dominoval nácvik na I. celostátní spartakiádu, které se jeníkovští v r. 1955 v Praze zúčastnili.

V této době byl v jednotě výrazně nejúspěšnější oddíl šachu, který reprezentoval (družstvo i jednotlivci) v okresních či vyšších přeborech. Největším úspěchem oddílu byl postup mezi nejlepšími 8 oddílů v přeboru DSO Sokol v šachu a pak utkání s Bohuslavicemi (okr. Náchod), kde se bojovalo o postup mezi nejlepšími čtyři v republice. Z velmi dobrých šachistů možno uvést Milana Starého, Luboše Čálka, Josefa Kopačku, Jana Holého a Jaroslava Hertla a zejména pak vynikajícího šachistu Bohumila Hůlku, který byl vždy oporou na I. šachovnici. Patřil mezi nejlepší korespondenční šachisty v republice a reprezentoval ČSR i na šachové olympiádě.

1955 - 1975

Kolem r. 1955 měla tělovýchovná jednota úspěšné oddíly kopané a šachu a několik pravidelně cvičících oddílů odboru základní tělesné výchovy (ZTV).

V r. 1957 došlo v československé tělovýchově k další reorganizaci. Vznikla jednotná tělovýchovná a sportovní organizace Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV), jehož základními články byly tělovýchovné jednoty, jež si mohly volit své vlastní názvy. Jeníkovští zůstali u tradičního názvu TJ Sokol.

Fotbalisté hráli střídavě krajské a okresní soutěže, krajskou soutěž Pardubického kraje či okresní přebor okresu Čáslav. V r. 1959 hráli ještě krajskou soutěž, ale v r. 1960 došlo k územní reorganizaci (Golčův Jeníkov připadl do Východočeského kraje a do okresu Havlíčkův Brod) a pak se hrál převážně okresní přebor. Samozřejmě vedle A mužstva byl Golčův Jeníkov zastoupen v soutěžích svými žákovskými a dorosteneckými družstvy, případně B mužstvem.

V r. 1960 se konala II. celostátní spartakiáda. Přípravu na ni zahájila jednotka prakticky již dva roky předem. Početná skupina z Jeníkova cvičila v Praze na Strahově, daleko větší počty cvičenců bylo možno zaznamenat na spartakiádách místních a regionálních.

Oddíl šachu postupně zanikl, několik jednotlivců pak ještě hrálo v okolních oddílech, nejvýše se výkonostně dostal Josef Kopačka. Tělovýchovná jednotka měla na počátku šedesátých let dvě hlavní součásti: odbor ZTV a oddíl kopané, pomineme-li občasné pokusy o založení oddílů jiných sportů. Kopaná se hrála v Jeníkově bez přestávky celá desetiletí, což představuje stovky a stovky hodin tělesné aktivity i úsilí dobrovolných funkcionářů, trenérů. Vystřídali se zde desítky fotbalistů a celá řada funkcionářů a je nad rozsah tohoto pojednání alespoň stručně zhodnotit jejich činnost. Snad je možno dodat, že v letech 1966 - 1981 stáli v čele oddílu Jiří Hlína, Jan Turek, Václav Vobořil a Jiří Kořínek. Nelze podcenit ani společenskou stránku věci, vždyť „chození na fotbal“ bylo tehdy pro řadu občanů vítanou náplní nedělního odpoledne.

Pravidelnou činnost jednoty zajišťoval výbor oddílu kopané a výbor jednoty, který vlastně zahrnoval i vedení odboru ZTV. Členové výboru jednoty řídili činnost obětavě a možno říci, že i rozumně, takže i když v době vlády KSČ tělovýchovné hnutí v centru hodně ustoupilo od demokratických sokolských principů, v jeníkovských podmínkách se to příliš neprojevovalo. Výboru patří v těchto i pozdějších letech dík za to, že zajišťoval údržbu a provoz sokolovny. Vzhledem k tomu, že se město nezmohlo ani na školní tělocvičnu či na kulturní nebo společenský dům - místo toho se řadu let dosti nesmyslně budovalo pak jen krátce fungující koupaliště - byla sokolovna jedinou veřejnou budovou použitelnou pro kulturu, sport i akce společenské. A tak tedy v sokolovně ve všední dny probíhala tělesná výchova zdejší školy, v průběhu roku se zde konaly všechny větší schůze, řada tanečních zábav, všechny plesy a starosti s tím spojené padaly na hlavy funkcionářů jednoty. Městské orgány měly samozřejmě právo určit kterému spolku musí TJ sokolovnu který den půjčit na ples, ale

při větších požadavcích na součinnost městských orgánů se tělovýchovným funkcionářům dostalo poučení, že přece jednota je vlastníkem a je to tedy její problém.

Vedle toho, že jednota půjčovala sokolovnu řadě spolků na plesy, pořádala i známé a slavné plesy sama. Nejznámější byly v té době ještě šibřinky, tradiční maskarní ples. Pro dokreslení lze uvést ráz šibřinek v některých letech: Polkou dokolečka r. 1951, Cirkus Humberto r. 1952, Včera a dnes r. 1953, V záři reflektorů r. 1954, Muziky, muziky r. 1955, Jako v pohádkách r. 1956, Kouzelný mlýn r. 1957, Za kouzelnou oponou r. 1958, Karneval ve vesmíru r. 1959, Co tu ještě nebylo r. 1960, Jaro, léto, podzim, zima r. 1961, Setkání pod Olympem r. 1962, Na pouti r. 1963. Průvody masek se opakovaly někdy i následující dny pro veřejnost a plesová sezona končila tradičními sokolskými Dozvuky.

Jednota měla v těchto letech velmi dobrou spolupráci s místní školou, čemuž napomáhalo zejména to, že dlouholetý předseda jednoty Karel Zlata byl na místní škole řadu let učitelem tělesné výchovy a větší část let šedesátých i ředitelem školy. To také umožňovalo, že ve stavu jakési personální unie mnohé školní tělovýchovné aktivity obohacovaly jednotu a naopak. V šedesátých letech patřila TJ Sokol mezi nejaktivnější místní organizace a počet členů se pohyboval kolem 300, což znamenalo, že jednota s výjimkou některých formálních politických organizací byla v místě největším spolkem. Třeba dodat, že kromě branných sportů (Svazarm), požárního sportu a občasných akcí rekreačního sportu a tábornických akcí (ČSM) byla v té době jedinou tělovýchovnou organizací.

ZTV se v r. 1965 aktivně zúčastnila III. celostátní spartakiády, spartakiád místních, regionálních i cvičení na Strahově.

Demokratizace společnosti v r. 1968 bohužel pro svou krátkou dobu nestáčila výrazněji ovlivnit organizační strukturu tělovýchovného svazu, natož pak TJ v místních podmínkách.

Spartakiáda v r. 1970 se nekonala, byla nahrazena v místním a regionálním měřítku tělovýchovnými slavnostmi a sportovními vystoupeními, jichž se jednota též aktivně účastnila.

Do 70. let vstoupila jednota s oddílem kopané a odborem ZTV. Později se začal užívat název základní a rekreační tělesné výchovy (ZRTV), což lépe charakterizovalo náplň činnosti, neboť již nešlo jen o klasická prostná a cvičení na náradí, ale i o další formy rekreačního cvičení. Občas se v Jeníkově objevila nová sportovní odvětví, ale založení nových oddílů se nedařilo. A tak jediným novým organizačním článkem byl odbor turistiky, který navazoval na 1 - 2 roky působící kroužek turistiky při místní organizaci SSM a který se stal součástí jednoty v r. 1975.

V čele výboru TJ stál předseda Karel Zlata, jako jednatel působil Bohumír Volný, trojici pak doplňoval pokladník Alois Kubizňák. Výbor byl v jednotlivých letech doplňován různými zástupci oddílu kopané či odboru ZRTV, avšak uvedeným třem se v délce působení, aktivitě a obětavé práci nemohl nikdo vyrovnat.

1975 - 1996

V letech 1975 - 1983 měla tělovýchovná jednota 2 odbory a jeden oddíl. Ve fotbalovém oddílu hrála v letech 1975 - 1981 dvě až tři mužstva, A mužstvo se pohybovalo mezi okresní soutěží a okresním přeborem, až v r. 1982 trvaleji zakotvilo v okresním přeboru. Dorostenci hráli v té době i soutěž krajskou. V r. 1982 měl oddíl 4 mužstva a 122 členů. Oddíl obohacoval život města i jinými akcemi, zejména tradičními turnaji či exhibičními zápasy. V roce 1982 se na místním hřišti konalo utkání jeníkovských fotbalistů s internacionály Dukly Praha a slavný Ivo Viktor tu dostal dokonce gól.

Oddíl ZRTV se orientoval na pravidelná cvičení zejména žactva a žen a 1 - 2 roky před rokem jubilejním na nácvik spartakiádních skladeb, s nimiž vystoupil na spartakiádách v r. 1975 a 1980. Vrcholem v tomto směru byla spartakiáda v r. 1985. Tehdy se v Jeníkově nacvičovaly skladby 8 kategorií, velmi zdařilá byla místní spartakiáda, cvičící všech kategorií se zúčastnili okrskových a okresní spartakiády a 13 žen cvičilo dokonce v Praze na Strahově. K pozdějším argumentacím o povinné účasti na spartakiádách je třeba objektivně připomenout, že třeba ty nejúspěšnější skladby jako např. rodičů s dětmi či žen byly nacvičovány zcela dobrovolně.

Odbor turistiky se kromě základní a rekreační turistiky začal orientovat i na turistiku výkonnostní, členové se účastnili dálkových a turistických pochodů a organizovali i 5 - 6 denní zápočtové cesty. Těch bylo v letech 1978 -1985 celkem 13, za mnohé možno uvést v r. 1976 „Jindřichohradecko a Jihlavsko“, v r. 1982 „Okolo Brna“, v r. 1983 „Slovácko“, v r. 1984 „Kolem Bratislavy“ a v r. 1985 „Písecko a Rokycansko“. Turisté začali také pravidelně organizovat vlastní akce, od r. 1976 „Jeníkovská triatřicítka“, od r. 1982 dálkový pochod „Napříč okresem“, od r. 1983 „Jeníkovská jedenáctka“. Ve spolupráci s TJ Slavoj Čáslav má od r. 1978 v Jeníkově start „Čáslavská padesátka“ a od r. 1983 „Čáslavská pětadvacítká“. Členové odboru se orientovali také na získání výkonnostních odznaků a výkonnostních tříd, brzy měla desítku turistů výkonnostní třídu, Ladislav Vlasák dokonce I. VT. V r. 1978 měl odbor 4 cvičitele III. třídy. Řady úspěchů dosáhli turisté v soutěžích Nejvýkonnější turista na okresní i krajské úrovni. Dr. J. Holý, předseda odboru, zpracoval prospekt Golčův Jeníkov (vydán r. 1982), pravidla, propozice a záznamník OTO Havlíčkovobrodsko.

V r. 1981 došlo ve výboru jednoty k úplnému střídání stráží, odešli dlouholetí funkcionáři Karel Zlata (předseda), Bohumil Volný (jednatel) a Alois Kubizňák (pokladník). Výbor byl výrazně omlazen a předsedou se stal Petr Pánek, který byl však v r. 1982 vystřídán Františkem Pochmonem.

Jedním z nejdůležitějších a nejtěžších úkolů jednoty byla péče o údržbu sokolovny, přičemž pomoc místních orgánů byla stále menší. Výbor musel zajistit úpravy a rekonstrukci sokolovny včetně náročné generální opravy střechy. Starostí se sokolovnou přesto neubývalo, často se měnili její správci. V r. 1987 bylo v sokolovně instalováno nové topení, v r. 1988 byla postavena přička ve vestibulu, bylo provedeno obložení vestibulu a malého sálu i úprava schůzovní místnosti. V těchto letech byly realizovány také úpravy suterénu pod jevištěm a pod malým sálem (tzv. hasičský sál, později tzv. ponorka), okna velkého sálu byla nahrazena skleněnými cihlami. Na hřišti byla vybudována tenisová zeď. Dlouho kritizované položení asfaltového povrchu na hřišti za sokolovnou v r. 1985 se ukázalo nejlepším řešením. Jednota se v r. 1990 stala mobilnější opatřením vlastního autobusu.

Od r. 1984 byla obohacena činnost jednoty o další sporty, vznikl oddíl stolního tenisu (předseda Václav Řepa), oddíl šachu (předseda Karel Čálek). V r. 1986 vznikl oddíl atletiky (předseda MUDr. Václav Provazník, současně předsedou po delší době znovu ustaveného výboru ZRTV). V této době vznikl také oddíl odbíjené.

Počínaje r. 1986 se jednota každoročně výrazně podílí na organizaci Běhu městem Jarmily Kratochvílové, který se poprvé konal z iniciativy členů svazu mládeže v r. 1985. Běh se stal nejvýznamnější sportovní akcí roku ve městě, je to závod republikového významu a pravidelně mu věnuje svou pozornost i celostátní televize.

K zajímavému obohacení kulturního života města i okolí přispěly koncerty, které ve Vilémově pořádá převážně oddíl atletiky. Od r. 1986 do r. 1991 se zde vystřídaly hvězdy českého interpretačního umění. V jeníkovské sokolovně pak oddíl uspořádal 2 koncerty Komorního souboru J.V. Stamice z Havlíčkova Brodu a besedu s J. Kratochvílovou a ing. Kváčem.

Činnost jednoty byla v této době opravdu velmi bohatá. Fotbalové A mužstvo hrálo střídavě v okresním přeboru či soutěži. Šachisté a stolní tenisté hráli okresní přebor, od r. 1988 se šachisté účastnili i přeboru ČSSR v korespondenčním šachu. Atleti se účastnili i celorepublikových závodů (např. maratonu v Košicích) a zejména Kubeš a Vosyka úspěšně reprezentovali i v cizině (např. v Berlíně, Vratislavi, Řezně, Celji, na závodech Praha - Vídeň). Volejbalisté se dostali v r. 1989 dokonce i na slavný turnaj v Dřevěnicích. Odbor turistiky plnil populární FIT odznaky a odznaky zdatnosti, tři z prvních nositelů Diamantového odznaku zdatnosti na okrese byli z Golčova Jeníkova. Rozšířil také

svou nabídku pro veřejnost pochodem Ve stopách Běhu městem Jarmily Kratochvílové a podílel se i na populárních pochodech Dikobrazu na Lipnici. V roce 1988 byl založen turistický oddíl mládeže (vedoucí Věra Holá). V r. 1989 uspořádala jednota zdařilou výstavu „90 let Sokola v Golčově Jeníkově“. V letech 1989 - 1990 se začalo nacvičovat na spartakiádu.

V čele jednotlivých oddílů a odborů byli v r. 1985: Oldřich Vaňouček (fotbal), Zlatuše Špitálníková (ZRTV), Dr. Jaroslav Holý (turistika), MUDr. Václav Provazník (atletika), Karel Čálek (šachy), Pavel Procházka (volejbal), Alois Veselý (stolní tenis), Oldřich Veselý (tenis). Vedle předsedů nelze zapomenout ani na obětavou práci některých dalších členů v oddílech fotbalu (Václav Řípa), atletiky (ing. Břetislav Oliva), volejbalu (Petr Ševčík), odborech turistiky (Věra Holá), ZRTV (Eliška Pánková).

Rok 1990 byl rokem významných změn i v tělovýchově, jednotlivé odbory a oddíly se stávají členy svých obnovených svazů (např. Českomoravský fotbalový svaz, Klub českých turistů), které pak na konfederálním principu vytvářejí sdružení, jež si ponechalo z mnoha logických důvodů značku či logo ČSTV, i když jde politicky, právně a metodicky o odlišnou organizaci. Sokol Golčův Jeníkov jako první na okrese se dne 18.6.1990 stal samostatným občanským sdružením zaregistrovaným ministerstvem vnitra a k červnu 1990 se podařilo získat do vlastnictví jednoty majetek ČSTV, tedy především sokolovnu.

Po celou dobu existence bylo hlavním úkolem jednoty údržba a zajištění provozu sokolovny a lze říci, že díky péči jednoty vydržela ta sokolovna opravdu hodně. Vždyť to byl jediný místní společenský, kulturní i sportovní sál a na podobnou budovu by leckde bylo několik stálých pracovníků, zatímco v Jeníkově provoz, údržbu a opravy sokolovny zajišťovali obětaví funkcionáři jednoty bezplatně po řadu let sami. V r.1987 a 1988 pak začalo být zcela zřejmé, že situace v sokolovně se neobejde bez radikálního řešení. Proto výbor došel k závěru, že by nejvhodnější bylo, aby se vedle školy postavila nová tělocvična a ze sokolovny byl zřízen kulturní dům. Pro tuto myšlenku byli získání funkcionáři města i okresu, v r. 1988 byla k dispozici kompletní dokumentace, ONV přislíbil a ještě v r. 1990 potvrdil dva a půl milionu Kčs, ústředí ČSTV bylo ochotno poskytnout příspěvek jeden milion Kčs. Okresní úřad bohužel nebyl schopen závazek být. ONV převzít a poté, co vedení ČSTV slib splnilo, měla jednota na účtu jeden milion Kčs. Nové vedení města záměr výstavby tělocvičny vedle školy neakceptovalo a pak by tedy bylo nejvhodnější investovat onen milion do sokolovny, za to se v r. 1991 dalo ještě dost postavit. Vznikla ale další komplikace. Několik jednotlivců založilo novou jednotu. Tato Tělocvičná jednota Sokol po začlenění do Československé obce sokolské (ČOS) žádá 27. května 1991 vydání sokolovny. Dohoda se nepodařila, rozumnou alternativu ideálního spoluvlastnictví sokolovny ČOS od-

mítla a ježto Tělovýchovná jednota Sokol nevolí cestu soudního sporu, je přinucena Tělocvičnou jednotou Sokol na základě protokolu ze dne 20.10.1991 sokolovnu opustit.

Tělovýchovná jednota Sokol nemá kde cvičit, ale má milion Kčs. Když však město odmítá poskytnout k ničemu dosud nepotřebný pozemek u koupaliště a nevyšly ani jiné alternativy (např. na náměstí, na tržišti či zcela absurdní v Podmokách), kupuje jednota dne 13.2.1992 dům čp. 263, ze kterého míní vybudovat dům s tělocvičnou, posilovnou, malým bazénkem, spolkovou místností a několika místnostmi na ubytování.

Tělovýchovná jednota tedy opouští sokolovnu, což znamená okamžitý rozchod oddílu stolního tenisu, pak i tenisu a zakrátko i odbíjené. Když se pak osamostatňuje a brzy potom v Jeníkově končí činnost oddíl atletiky a z jiných důvodů končí činnost oddíl šachu, má jednota již jen dva odbory a jeden oddíl. V čele oddílu fotbalu je v této době Jarmil Nigrin, jednotlivá mužstva vedou B. Zelinger, J. Pospíšil, J. Běhounek. Fotbalová mužstva žáků, dorostu a mužů hrají okresní a krajské soutěže. Turisté pokračují v tradiční činnosti a jsou známí především svým aktivním oddílem mládeže, který úspěšně reprezentuje v turistickém závodě mládeže. V. Holá, P. Šveřepová, V. Provazníková, J. Holý a M. Šveřepa patří v letech 1992 - 1996 mezi republikovou špičku. Vynikajícího ocenění dosahují za svoji celoživotní činnost Věra Holá a Dr. Jaroslav Holý, kterým byl v r. 1994 udělen titul „mistr turistiky“. Odbor ZRTV se snaží i po odchodu ze sokolovny cvičit, ale bez vlastní tělocvičny to prostě není ono a tak v letech 1995 - 1996 cvičí již podstatně méně. V r. 1990 se konala v Golčově Jeníkově místo neuskutečněné spartakiády tělovýchovná slavnost. V letech 1992 - 1994 působil v rámci jednoty i oddíl ledního hokeje, který však svá utkání hrál mimo Golčův Jeníkov.

A jaká je dnes v Golčově Jeníkově situace v tělovýchově a sportu? Jsou zde nyní dvě sokolské jednoty, Tělovýchovná jednota Sokol (předseda František Pochmon) se sídlem na fotbalovém hřišti a v rozestavěném objektu u Rochotníku a Tělocvičná jednota Sokol (starosta ing. Pavel Kopecký) se sídlem v sokolovně. V sokolských jednotách je více než 200 členů a doufejme, že zájem o tělovýchovu, ale i o společenské sdružování bude v blízké budoucnosti větší a že snad i obě sokolské jednoty se buď spojí, nebo alespoň sejdou při společné činnosti a že tedy Sokol bude v Golčově Jeníkově jako v uplynulých 100 letech výrazně obohacovat sportovní, kulturní i společenský život města.

Prameny a literatura

Pamětní list města Jeníkova Golčova, Těl. jednoty Sokol, stavebního odboru jednoty v Golč. Jeníkově, vyd. TJ Sokol Golčův Jeníkov, 1927

Pamětní kniha TJ Sokol Golčův Jeníkov, 1907 - 1942, retrospektivní zápisy od r. 1899, opis, originál vážně poškozen při požáru v r. 1944, archiv Tělovýchovné jednoty Sokol Golčův Jeníkov

Kniha zápisů ze schůzí výboru TJ Sokol, 1966 - 1981, tamtéž

Kronika TJ Sokol, 1981 - 1987, tamtéž

Kronika TJ Sokol, 1987 - 1990, tamtéž

Kronika TJ Sokol, 1990 - 1996, tamtéž

VEGETAČNÍ A FLORISTICKÉ POMĚRY PŘÍRODNÍ REZERVACE HAVRANKA (OKRES HAVLÍČKŮV BROD)

Luděk Čech

Úvod, historie botanického průzkumu

Místní název Havranka označuje komplex vlhkých luk a mokřadů v údolí Jiříkovského potoka východně od Jiříkovského rybníka, cca 1,5 km Z od obce Jiříkov na okrese Havlíčkův Brod, v katastrálním území Jiříkov a Sedletín. Nařízením Okresního úřadu Havlíčkův Brod o zřízení PR Havranka ze dne 13.11. 1998 bylo území vyhlášeno jako zvláště chráněné území v kategorii přírodní rezervace (ve smyslu zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) o celkové výměře 41,8498 ha.

Lokalitu lze zařadit mezi několik nejzachovalejších fragmentů původních lučních a mokřadních ekosystémů, v minulosti tak typických pro krajinu Českomoravské vrchoviny. Jen šťastnou shodou okolností toto území uniklo velkoplošným pozemkovým úpravám, které silně pozměnily okolní krajinu a určitým způsobem se negativně projeví i zde. Význam území je posílen nejen charakterem zachovaných společenstev, ale také jejich značnou plošnou rozlohou.

Ačkoliv se jedná o přírodovědně hodnotnou a zajímavou lokalitou, existuje k ní jen velmi málo publikovaných pramenů. S výjimkou rukopisné práce tehdejšího studenta chotěbořského gymnázia Tomáše Polívky - nyní absolventa PřF UK (POLÍVKA 1987) a syntetických a rukopisných prací RNDr. Vladimíra Faltyse (FALTYS 1990, FALTYS in litt.), které se vztahují k nejbližšímu okolí území, nejsou autorovi k této lokalitě známy žádné další literární prameny. Lokalita není uvedena v přehledu významných přírodovědných lokalit okresu Havlíčkův Brod (FALTYSOVÁ 1991), ani v rozšířeném přehledu významných krajinných prvků (HLAVÁČ et al. 1992). Je však třeba podotknout, že prozatím nebyla provedena úplná exerpce všech existujících regionálních floristických prací (BUREŠ 1994).

Metodika

Botanický inventarizační průzkum probíhal nepravidelně v rozmezí let 1995 - 1998. V zájmovém území byl pořízen floristický seznam cévnatých rostlin a rámcově vymapována aktuální vegetace. V rámci průzkumu bylo pořízeno 10 fytocenologických snímků. Pro snímkování bylo použito sedmičlenné Braun-Blanquetovy stupnice abundance a dominance.

K označení popisovaných rostlinných společenstev byla použita publikovaná nomenklatura (MORAVEC et al. 1995). Názvy cévnatých rostlin až po čeleď *Dipsacaceae* jsou uvedeny dle již vyšlých svazků Květeny ČR (HEJNÝ

et SLAVÍK [eds.] 1988, 1990, 1992; SLAVÍK [eds.] 1995, 1997), od čeledi *Apocynaceae* pak bylo použito názvů z práce HADAČ, JIRÁSEK et BUREŠ (1994).

Mechové patro nebylo sledováno, tato složka bioty zájmového území vyžaduje samostatnou studii. Během průzkumu bylo sebráno několik položek cévnatých rostlin, doklady jsou uloženy v herbáři autora a zčásti také v herbáři Muzea Vysočiny v Jihlavě (MJ). Herbářové doklady jsou vyznačeny ve floristickém seznamu.

Charakteristika přírodních poměrů

a) Geografické vymezení a geomorfologie

Zeměpisná poloha lokality je přibližně určena souřadnicemi 49°44'40" severní šířky a 15°33'20" východní délky. V systému mapovacích polí středoevropského fyto geografického mapování je lokalita určena kvadrantem 6259/c.

Z geomorfologického hlediska náleží území do provincie Česká vysočina, subprovincie II Česko-moravská soustava, oblast II C Českomoravská vrchovina, celek II C 2 Hornosázavská pahorkatina, podcelek II C 2 C Havlíčkobrodská pahorkatina, okrsek II C 2 C a Chotěbořská pahorkatina (DEMEK et al. 1987).

Nadmořská výška území se pohybuje v rozmezí 482 až 491 m. Značná část území se nachází ve velmi ploché údolní nivě Jiříkovského potoka a jeho dvou bezejmenných levostranných přítoků od obce Sedletín, na bývalém dně dávno zaniklého rozsáhlého rybníka. Západní hranice území je tvořena zbytkem hráze tohoto rybníka. Poněkud výrazněji je modelováno mělké údolí Vepříkovského potoka, přítékajícího ze severu.

b) Geologická, pedologická a hydrologická charakteristika

Geologické podloží tvoří sillimanit-biotitické a biotitické pararuly, místy slabě migmatizované, místy s granátem a muskovitem (ŠTĚPÁNEK et FIŠERA 1997). Jihovýchodním směrem blízko hranice PR se nachází malé amfibolitové těleso. V nivách vodních toků jsou uloženy kvartérní fluvialní hlinito-písčité náplavy, na navazujících velmi mírných svazích pak deluviální hlíny a sutě.

V závislosti na charakteru půdotvorného substrátu a hydrických poměrech se v území vytvořila obvyklá série půdních typů. Na trvale zamokřených místech jsou vytvořeny gleje, na místech s periodicky kolísající hladinou podzemní vody pseudogleje, přecházející na sušších místech ke kambizemím, obvykle písčitohlinitým.

Lokalitou protéká střední tok Jiříkovského potoka pramenícího 0,5 km Z od obce Klouzovy, do kterého se v dolní části území vlévá pravostranný přítok –

Vepříkovský potok. Horní úsek Jiříkovského potoka byl v minulosti zregulován. V zájmovém území má vodní tok částečně charakter meandrujícího potoka, část toku je upravena.

c) Klimatické podmínky

Území se nachází přibližně na rozhraní mírně teplých oblastí MT 2 a MT 3. Průměrná roční teplota je 6°C. Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje okolo 700 mm (QUITT 1970).

Fytogeografická charakteristika, geobotanická rekonstrukce

Z hlediska regionálně fytogeografického členění ČR (SKALICKÝ 1988) patří studované území do fytogeografické oblasti Mezofytikum (Mesophyticum), fytogeografického obvodu Českomoravské mezofytikum (Mezophyticum Massivi bohemicum), okresu Hornosázavská pahorkatina (66).

Mapa rekonstruované přirozené vegetace (MIKYŠKA et al. 1968, 1970) předpokládá v území výskyt olšin z rámce svazu *Alnion incanae*, na plochách mimo vlastní potoční nivy pak acidofilní doubravy sv. *Genisto germanicae-Quercion*. Acidofilní doubravy tvoří v této oblasti přechod mezi bikovými bučinami svazu *Luzulo-Fagion* v chladnějších a vlhčích oblastech s vyšší nadmořskou výškou na jih od studovaného území a habřinami sv. *Carpinion* v teplejším a sušším úvalu Doubravy severně zkoumaného území.

Charakteristika současného vegetačního krytu

Vegetace zkoumaného území byla v minulosti výrazně formována různými vlivy lidské činnosti. Za nejdůležitější lidský zásah můžeme považovat založení, existenci a zánik velkého rybníka, jehož plocha zabírala podstatnou část dnešního chráněného území. Po zrušení rybníka byla lokalita využívána jako louky, v sušší JV části se nacházela orná půda. Tento stav je zachycen v mapě pozemkového katastru z první poloviny 20. století. Lze předpokládat, že tato situace přetrvávala ještě do období po 2. světové válce. S postupujícími změnami v zemědělství bylo postupně upouštěno od sklízění a ošetřování nejvlhčích a nejhůře přístupných ploch. Jen šťastnou shodou okolností unikla lokalita zkáze v podobě tzv. náhradních rekultivací v 80. letech, těm však neunikly rozsáhlé plochy rašelinných luk podél Jiříkovského potoka východně od nynějšího chráněného území, které byly systematicky odvodněny, zorány a převedeny na druhově chudé kulturní louky. Ve zkoumaném území byl v rámci těchto úprav pouze zčásti napřímen vodní tok.

Dnešní stav dlouhodobě hospodářsky nevyužívaného území charakterizují především rozsáhlé porosty vysokých ostríc a terestrických rákosin na stanovištích alespoň po část roku zaplavených vodou. Tyto formace jsou obklopeny

částečně degradovanými vlhkými pcháčovými a bezkolencovými loukami, na sušších místech přecházejícími k loukám kostřavovým a k suchomilným tráv-níkům. Charakter lokality podtrhují roztroušené solitéry a skupiny dřevin, převážně vrb a olší. Bývalé plochy orné půdy, v nedávné minulosti zřejmě zatrávněné, se vyznačují relativně chudým druhovým složením. Blízkost roz-sáhlejších ploch orné půdy (zvláště při SV hranici území) se projevuje postup-ným pronikáním některých rudérálních druhů a polních plevelů do přilehlých okrajových částí lokality.

Přehled zastoupených vegetačních jednotek:

Třída *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941

řád *Phragmitetalia* Koch 1926

svaz *Phragmiton communis* Klika 1926

řád *Magnocaricetalia* Pignatti 1953

svaz *Caricion gracilis* Neuhäusl 1959 em. Balátová-Tuláčková 1963

Třída *Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen 1937

řád *Arrhenatheretalia* Tüxen 1931

svaz *Arrhenatherion* Koch 1926

řád *Molinetalia* Koch 1926

svaz *Calthion* Tüxen 1937 em. Lebrun et al. 1949

svaz *Molinion* Koch 1926

Třída *Nardo-Callunetea* Preising 1949

řád *Nardetalia* Oberdofer ex Preising 1949

svaz *Violion caninae* Schwickerath 1944

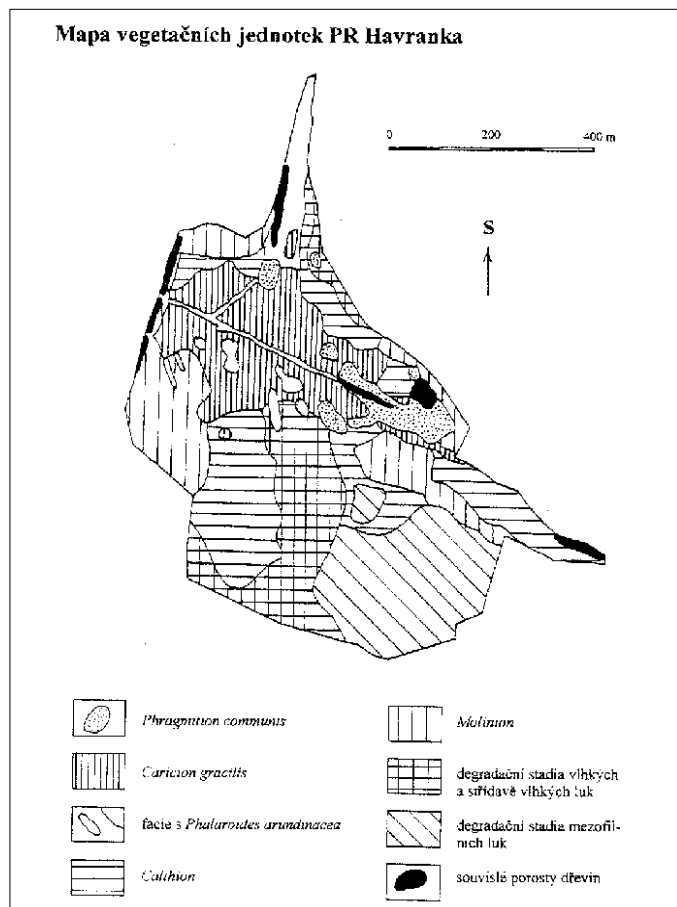
Třída *Alnetalia glutinosae* Tüxen 1937

řád *Salicetalia auritae* Doing 1962

svaz *Salicion cinereae* Th. Müller et Görs ex Passarge 1961

a) Společenstva rákosin svazu *Phragmiton communis*

Jedná se o druhově velmi chudá, monodominantní společenstva vysokých bylin na stanovištích trvale, nebo alespoň po část roku zaplavených vodou. Na lokalitě je tento svaz zastoupen porostem *Phragmites australis* v okolí vodního toku. Nejde o typické společenstvo asociace *Phragmitetum communis*, rostoucí v sublitorální zóně vodních nádrží, ale o rákosové porosty v zamokřené terénní depresi, na okrajích přecházející do terestrických rákosin, pronikajících do nekosených vlhkých luk z rámce svazů *Calthion* a *Molinion*.

b) Společenstva vysokých ostřic svazu *Caricion gracilis*

Společenstva vysokých ostřic na eutrofních stanovištích, která jsou alespoň po část roku zaplavena vodou, zaujímají rozsáhlou plochu v centrální části území. Porosty s dominací *Carex gracilis* odpovídají asociaci *Caricetum gracilis*, z dalších typických druhů jsou zde s nižší pokryvností zastoupeny *Carex vesicaria*, *Lysimachia vulgaris*, *Lythrum salicaria* a další. Vzhledem k přítomnosti některých diagnostických druhů svazu *Calthion* (*Angelica sylvestris*, *Caltha palustris*) lze uvažovat o postupném vývoji porostů vysokých ostřic degradací a zamokřováním původně sklizených pcháčových luk po ukončení jejich pravidelného obhospodařování. Místa jsou rovněž vytvořeny

facie s dominující *Phalaroides arundinacea*, které odpovídají asociaci *Phalaridetum arundinaceae*. Viz fytocenologický snímek č. 1.

1) Porost *Carex gracilis* na pravém břehu potoka.

4.8.1996, s.m. 482 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 100 %, E₁ 100 %, E₀ 0 %.

E₁: *Carex gracilis* 5, *Carex vesicaria* 1, *Phalaroides arundinacea* r, *Lysimachia vulgaris* +, *Angelica sylvestris* +, *Lythrum salicaria* +, *Filipendula ulmaria* r, *Caltha palustris* r.

c) Společenstva mezofilních luk z rámce svazu *Arrhenatherion*

Společenstva kostřavových luk blízkých sv. *Arrhenatherion* se v území nacházejí jen velmi okrajově, na sušších (čerstvě vlhkých) stanovištích při JZ a SZ okraji lokality. Jedná se o porosty blízké as. *Trifolio-Festucetum rubrae*, ve kterých se však v poměrně značné míře vyskytují vlhkomilnější druhy svazů *Calthion* a *Molinion*. Jistou představu o složení těchto porostů dává fytocenologický snímek č. 10, zařazený ve stati o střídavě vlhkých loukách sv. *Molinion*.

Zatravněné bývalé plochy orné půdy v JV části území, stanovištně rovněž odpovídající kostřavovým loukám, nejsou nyní využívány. Většinu těchto ploch pokrývají monotónní formace s dominujícími druhy *Hypericum maculatum* a *Elytrigia repens*.

d) Společenstva vlhkých pcháčových luk svazu *Calthion*

Vlhké pcháčové louky na eutrofních stanovištích, ovlivněné trvale zvýšenou hladinou podzemní vody a víceméně pravidelně kosené, zaujímaly v minulosti zřejmě na lokalitě prostor větší části potoční nivy. Upuštění od hospodaření v nejvlhčích částech území vedlo k postupnému hromadění organické hmoty v horní části půdního profilu, které mělo za následek zvýšení vlhkosti a postupnou změnu původních druhově pestrých společenstev v porosty s převahou *Carex gracilis*, *Phalaroides arundinacea* resp. *Phragmites australis*. Poněkud jiný charakter měla degradace pcháčových luk v okolí levostranného přítoku od obce Sedletín a zčásti také u Vepříkovského potoka. Zvýšená eutrofizace a zamokření vedlo ke vzniku vysokobylinných formací s chudým druhovým složením, s dominancí *Angelica sylvestris*, *Cirsium palustre* a *Deschampsia cespitosa* a prezencí některých nežádoucích druhů s širokou ekologickou valencí jako *Calamagrostis epigejos* a *Cirsium arvense*. V území se relativně málo vyskytuje *Filipendula ulmaria* a nejsou zde v podstatě vyvinuta společenstva z rámce podsvazu *Filipendulenion*.

Několik zachovalých fragmentů pcháčových luk lze nejspíše zařadit k as. *Polygono-Cirsietum palustris*, vzhledem k dominanci *Bistorta major* a *Cirsium palustre* a přítomnosti dalších indikačních druhů jako *Deschampsia cespitosa*, *Caltha palustris*, *Alopecurus pratensis*, *Lychnis flos-cuculi* aj. Zapsané fytoceologické snímky (č. 2 a 3) však nelze považovat za typické ukázky tohoto společenstva, vždy se ve značné míře vyskytují diagnostické druhy jiných svazů, především svazu *Molinion* (*Laserpitium pruthenicum*, *Selinum carvifolia*). Některé porosty (snímek č. 4) vykazují jistou příbuznost i ke sv. *Caricion fuscae*. Zařazení těchto porostů do rámce svazu *Calthion* bylo provedeno na základě dominance diagnostických druhů svazu jako *Angelica sylvestris*, *Cirsium palustre*, *Deschampsia cespitosa*, *Alopecurus pratensis*, *Lysimachia vulgaris* a *Bistorta major*. Posledně jmenovaný druh se v území vykytuje relativně hojně, ale v porostech obvykle nevykazuje příliš velkou pokrývnost. Některé formace s pohledovou dominantou *Angelica sylvestris* vytržené z okolního kontextu tak spíše budí dojem as. *Angelico-Cirsietum palustris*, vikarianta as. *Polygono-Cirsietum palustris* na územích bez výskytu *Bistorta major*. Za zmínku stojí i poměrně monotónní porost *Calamagrostis canescens* na pravém břehu Jiřkovského potoka, který lze rovněž považovat za zarůstací stadium pcháčových luk. Jako pozoruhodný typ rostlinného společenstva je zachyceno složení ojedinělého mokřadního porostu s výskytem *Comarum palustre*, *Carex rostrata* a *Menyanthes trifoliata* (snímek č. 5), vykazující řadu vazeb na vlhkomilná společenstva ostřicových luk třídy *Scheuchzerio-Caricetea fuscae* a v tomto oddíle je zařazen víceméně z nouze. Charakter porostu, jeho velmi malá rozloha a umístění v těsném okolí prameniště však ztěžuje přesnější zařazení.

2) Luční porost mezi keři *Salix aurita* v JZ části území.

4.8.1996, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 16 m².

pokrývnost celková 100%, E₁ 100 %, E₀ 15 %.

E₁: *Angelica sylvestris* 3, *Festuca rubra* 2, *Deschampsia cespitosa* 2, *Juncus conglomeratus* 2, *Nardus stricta* 2, *Laserpitium pruthenicum* 2, *Succisa pratensis* 2, *Lathyrus pratensis* 2, *Achillea ptarmica* 2, *Valeriana dioica* 2, *Anthoxanthum odoratum* 1, *Briza media* 1, *Carex nigra* 1, *Carex panicea* 1, *Alopecurus pratensis* 1, *Holcus lanatus* 1, *Selinum carvifolia* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Galium uliginosum* 1, *Potentilla erecta* 1, *Myosotis nemorosa* 1, *Mentha arvensis* 1, *Juncus articulatus* +, *Agrostis canina* +, *Vignea echinata* +, *Equisetum fluviatile* +, *Scutellaria galericulata* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Ranunculus auricomus* +, *Ranunculus acris* +, *Equisetum arvense* +, *Equisetum palustre* +, *Juncus filiformis* +, *Bistorta major* +, *Dactylorhiza majalis* r, *Danthonia decumbens* r.

- 3) Mokřadní louka na levém břehu potoka.
4.8.1998, s.m. 483 m, sklon 0°, plocha 16 m².
pokryvnost celková 95 %, E₁ 95 %, E₀ 5 %.
E₁: *Carex nigra* 3, *Deschampsia cespitosa* 2, *Juncus conglomeratus* 2, *Alopecurus pratensis* 2, *Angelica sylvestris* 2, *Lysimachia vulgaris* 2, *Bistorta major* 1, *Vigna leporina* 1, *Lathyrus pratensis* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Equisetum fluviatile* 1, *Galium palustre* 1, *Cirsium palustre* 1, *Ranunculus repens* 1, *Agrostis canina* +, *Poa palustris* +, *Carex gracilis* +, *Mentha arvensis* +, *Caltha palustris* +, *Epilobium palustre* +, *Galeopsis bifida* +, *Selinum carvifolia* +, *Achillea ptarmica* +.
- 4) Mokřadní ostricový porost při okraji rákosiny.
4.8.1996, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 25 m².
pokryvnost celková 100 %, E₁ 100 %, E₀ 0 %.
E₁: *Carex nigra* 5, *Deschampsia cespitosa* 1, *Juncus conglomeratus* 1, *Achillea ptarmica* 1, *Angelica sylvestris* 1, *Stellaria graminea* +, *Sanguisorba officinalis* +, *Potentilla erecta* +, *Bistorta major* +, *Galeopsis bifida* +, *Laserpitium prutenicum* r, *Epilobium palustre* r.
- 5) Luční mokřad ve zvodnělé depresi.
4.8.1996, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 4 m².
pokryvnost celková 100 %, E₁ 85 %, E₀ 35 %.
E₁: *Comarum palustre* 3, *Molinia caerulea* 2, *Carex nigra* 2, *Angelica sylvestris* 2, *Lysimachia vulgaris* 2, *Lathyrus pratensis* 2, *Valeriana dioica* 2, *Viola palustris* 2, *Potentilla erecta* 2, *Calamagrostis epigejos* 1, *Agrostis canina* 1, *Carex rostrata* 1, *Vigna cinerea* 1, *Menyanthes trifoliata* 1, *Galium uliginosum* 1, *Caltha palustris* 1, *Carex panicea* +, *Juncus conglomeratus* +, *Achillea ptarmica* +, *Galium palustre* +, *Ranunculus auricomus* +, *Stellaria graminea* +, *Bistorta major* +, *Stellaria graminea* +, *Lythrum salicaria* +, *Equisetum fluviatile* r, *Vigna echinata* r.

e) Společenstva střídavě vlhkých bezkolencových luk svazu Molinion

Na stanovištích, kde dochází během roku k výraznému kolísání hladiny podzemní vody v půdním profilu, tj. k většímu vysychání v letním období, se vyvinuly bezkolencové louky sv. *Molinion* s výskytem řady diagnostických druhů tohoto svazu - *Laserpitium prutenicum*, *Selinum carvifolia*, *Succisa pratensis*, *Molinia caerulea*, *Galium boreale*, *Sanguisorba officinalis* a dalších charakteristických druhů jako např. *Achillea ptarmica* a *Crepis mollis* ssp. *succisifolia*. Tyto louky se oproti porostům z rámce sv. *Calthion* zachovaly

nepoměrně lépe. Tato skutečnost vychází jednak z faktu, že mechanizačně lépe dostupné porosty střídavě vlhkých luk se ještě nedávno sklízely (popř. se stále ještě sklízely), jednak z předpokladu, že sukcesní změny vlivem ukončení hospodaření na bezkolencových lukách probíhají poněkud pomaleji.

Zachovalé, druhově bohaté porosty bezkolencových luk s výskytem řady ohrožených rostlinných taxonů lze nejspíše zařadit k as. *Sanguisorbo-Festucetum commutatae*. Tato asociace je považována za přechodný typ ke svazům *Calthion* resp. *Arrhenatherion*, což vcelku odpovídá situaci v území. Nápadnou dominantou těchto porostů v pozdně letním aspektu jsou kvetoucí exempláře *Laserpitium prutenicum*, doplněné *Selinum carvifolia*. Ačkoliv jsou tyto porosty delší dobu nekosené, nejsou zde zatím znatelné výraznější známky degradace. Nízkostébelný typ s *Nardus stricta* a *Festuca ovina* (fytocenologické snímky č. 6 a 7) je doplněn typem s dominancí *Molinia caerulea* a *Galium boreale* (snímek č. 8). Náznaky přechodů k vlhkomilnějším formacím vykazuje snímek č. 9 s výskytem druhů jako *Parnassia palustris*, *Vignea pulicaris*, *Angelica sylvestris* a blízkým výskytem *Trollius altissimus* a *Salix rosmarinifolia* již mimo plochu snímku. Jako typ přechodný ke svazu *Arrhenatherion* je uveden snímek č. 10.

6) Louka na levém břehu Jiřkovského potoka.

4.8.1996, s.m. 483 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 90 %, E₁ 85 %, E₀ 10 %.

E₁: *Nardus stricta* 3, *Deschampsia cespitosa* 2, *Laserpitium prutenicum* 2, *Potentilla erecta* 2, *Festuca ovina* 1, *Holcus lanatus* 1, *Juncus conglomeratus* 1, *Carex pilulifera* 1, *Bistorta major* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Briza media* +, *Danthonia decumbens* +, *Carex panicea* +, *Anthoxanthum odoratum* +, *Juncus filiformis* +, *Luzula multiflora* +, *Agrostis canina* +, *Achillea ptarmica* +, *Ranunculus acris* +, *Ranunculus auricomus* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Crepis mollis* ssp. *succisifolia* +, *Centaurea jacea* +, *Stellaria graminea* +, *Galium uliginosum* +.

7) Louka na levém břehu potoka, poblíž snímku č. 6.

4.8.1996, s.m. 483 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 90 %, E₁ 85 %, E₀ 15 %.

E₁: *Nardus stricta* 3, *Molinia caerulea* 2, *Deschampsia cespitosa* 2, *Potentilla erecta* 2, *Briza media* 1, *Danthonia decumbens* 1, *Carex pilulifera* 1, *Succisa pratensis* 1, *Achillea ptarmica* 1, *Laserpitium prutenicum* 1, *Luzula multiflora* +, *Festuca ovina* +, *Juncus conglomeratus* +, *Carex nigra* +, *Vignea leporina* +, *Pedicularis sylvatica* +, *Bistorta major* +, *Calluna vul-*

garis +, *Ranunculus auricomus* +, *Juncus filiformis* r, *Lysimachia vulgaris* r, *Lychnis flos-cuculi* r.

8) Louka na levém břehu potoka ve V části území.

4.8.1996, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 95 %, E₁ 95 %, E₀ 0 %.

E₁: *Molinia caerulea* 4-5, *Galium boreale* 3, *Selinum carvifolia* 2, *Juncus conglomeratus* 1, *Angelica sylvestris* 1, *Succisa pratensis* 1, *Achillea ptarmica* 1, *Bistorta major* 1, *Carex nigra* +, *Agrostis canina* +, *Laserpitium prutenicum* +, *Potentilla erecta* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Carex panicea* r, *Ranunculus acris* r, *Ranunculus auricomus* r, *Sanguisorba officinalis* r, *Valeriana dioica* r.

9) Vlhká louka u mysliveckého posedu v JZ části území.

4.8.1996, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 95 %, E₁ 95 %, E₀ 5 %.

E₂: *Salix caprea* juv.

E₁: *Nardus stricta* 2, *Juncus articulatus* 2, *Laserpitium prutenicum* 2, *Angelica sylvestris* 2, *Lathyrus pratensis* 2, *Succisa pratensis* 2, *Carex gracilis* 1, *Carex nigra* 1, *Carex panicea* 1, *Anthoxanthum odoratum* 1, *Holcus lanatus* 1, *Deschampsia cespitosa* 1, *Briza media* 1, *Juncus conglomeratus* 1, *Selinum carvifolia* 1, *Potentilla erecta* 1, *Epilobium palustre* 1, *Achillea ptarmica* 1, *Bistorta major* 1, *Caltha palustris* 1, *Valeriana dioica* 1, *Cirsium palustre* 1, *Myosotis nemorosa* 1, *Lysimachia nummularia* 1, *Galium uliginosum* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Vigna pulicaris* +, *Molinia caerulea* +, *Parnassia palustris* +, *Dactylorhiza majalis* +, *Veronica chamaedrys* +, *Scutellaria galericulata* +, *Ranunculus repens* +, *Equisetum palustre* +.

10) Sušší, dříve pravidelně kosená louka u lesa při JZ okraji území.

4.8.1998, s.m. 484 m, sklon 0°, plocha 25 m².

pokryvnost celková 95 %, E₁ 95 %, E₀ 10 %.

E₁: *Deschampsia cespitosa* 3, *Alopecurus pratensis* 2, *Dactylis glomerata* 2, *Festuca pratensis* 2, *Sanguisorba officinalis* 2, *Bistorta major* 2, *Alchemilla monticola* 1, *Laserpitium prutenicum* 1, *Stellaria graminea* 1, *Cirsium palustre* 1, *Ranunculus repens* 1, *Acetosa pratensis* 1, *Lotus corniculatus* 1, *Achillea ptarmica* 1, *Succisa pratensis* 1, *Galium uliginosum* 1, *Agrostis capillaris* 1, *Holcus lanatus* 1, *Festuca rubra* 1, *Juncus conglomeratus* 1, *Vigna leporina* 1, *Holcus mollis* +, *Galium verum* +, *Viola canina* +, *Achillea millefolium* +, *Potentilla erecta* +, *Veronica chamaedrys* +, *Centaurea jacea* +, *Galeopsis bifida* +.

f) Společenstva suchomilných trávníků sv. *Violion caninae*

V území jsou jen velmi maloplošně vyvinuta, především v okolí polní cesty a hráze bývalého rybníka při Z hranici chráněného území. Vedle svazových druhů *Campanula rotundifolia*, *Danthonia decumbens*, *Galium pumilum*, *Pimpinella saxifraga*, *Polygala vulgaris*, se zde vyskytuje řada dalších typických druhů jako *Carlina acaulis*, *Dianthus deltoides*, *Agrostis capillaris*, *Cerastium arvense* a *Viola canina*.

g) Porosty dřevin

Dlouhodobě nevyužívané vlhké louky zarůstají na některých místech společenstvy křovitých vrb z rámce svazu *Salicion cinereae*. Ve zkoumaném území zatím ještě nedošlo ke vzniku zapojených typů těchto společenstev, představujících vývojové stádium mokřadních olšin. V druhovém složení porostů křovitých vrb dominuje *Salix aurita*, doplněná *Salix cinerea* a *S. pentandra*.

Vodní tok je zčásti lemován vrbou křehkou (*Salix fragilis*) a olší lepkavou (*Alnus glutinosa*). Porosty náletových dřevin na mezofilních stanovištích jsou tvořeny převážně vrbou jívou (*Salix caprea*).

Lesní porost na hrázi bývalého rybníka je uměle založen, převažuje zde smrk a dub letní (*Quercus robur*). Charakteristický je výskyt některých diagnostických druhů acidofilních doubrav sv. *Genisto germanicae-Quercion* v prosvětlené J části hráze s významným zastoupením dubu: *Avenella flexuosa*, *Genista tinctoria*, *Luzula pilosa*.

Floristický seznam zjištěných druhů cévnatých rostlin

Během průzkumu bylo na území přírodní rezervace zjištěno celkem 221 druhů cévnatých rostlin. Následující přehled obsahuje mimo latinské a české názvy druhů též základní informaci o významu druhu pro ochranu fytoгенofundu:

Druhy zvláště chráněné zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění vyhlášky MŽP č. 395/1992 Sb.:

§§ v kategorii silně ohrožený

§ v kategorii ohrožený

Druhy uvedené v seznamu vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČR (HOLUB, PROCHÁZKA et ČEŘOVSKÝ 1979):

C2 silně ohrožený taxon

C3 ohrožený taxon

C4 vzácnější taxon vyžadující pozornost

Symbol ! za jménem druhu znamená, že na lokalitě byl sebrán doklad, který je uložen v herbáři autora, symbol !! označuje doklad uložený v Muzeu Vysočiny v Jihlavě.

Seznam druhů:

Acetosa pratensis Mill. - šťovík kyselý
Acetosella multifida (L.) Á. et D. Löve - kyselka obecná
Aegopodium podagraria L. - bršlice kozí noha
Achillea millefolium L. - řebříček obecný
Achillea ptarmica L. - řebříček bertrám
Agrostis canina L. - psineček obecný
Agrostis capillaris L. - psineček obecný
Agrostis stolonifera L. - psineček výběžkatý
Alchemilla monticola Opiz - kontryhel pastvinný
Alnus glutinosa L. - olše lepkavá
Alopecurus aequalis Sobol. - psárka plavá
Alopecurus pratensis L. - psárka luční
Anagallis arvensis L. - drchnička rolní
Anemonoides nemorosa (L.) Holub - sasanka hajní !
Angelica sylvestris L. - děhel lesní
Anthoxanthum odoratum L. - tomka vonná
Anthriscus sylvestris (L.) Hoffm. - kerblík lesní
Arrhenatherum elatius (L.) J. et C. Presl - ovsík vyvýšený
Artemisia vulgaris L. - pelyněk černobýl
Avenula pubescens (Huds.) Dum. - ovsíř pýřitý
Avenella flexuosa (L.) Druce - metlička křivolaká
Batrachium aquatile (L.) Dumort. - lakušník vodní !
Bellis perennis L. - sedmikráska obecná
Betula pendula Roth - bříza bělokorá
Bistorta major S. F. Gray - hadí kořen větší
Briza media L. - třeslice prostřední
Calamagrostis canescens (Web.) Roth - třtina šedavá
Calamagrostis epigejos (L.) Roth - třtina křovištní
Calluna vulgaris (L.) Hull - vřes obecný
Caltha palustris L. - blatouch bahenní
Campanula patula L. - zvonek rozkladitý
Campanula rotundifolia L. - zvonek okrouhlostý
Capsella bursa-pastoris (L.) Med. - kokoška pastuší tobolka
Carex gracilis Curt. - ostřice řízná
Carex hirta L. - ostřice srstnatá
Carex nigra (L.) Reichard - ostřice obecná
Carex panicea L. - ostřice prosová
Carex pilulifera L. - ostřice kulkonosná

- Carex rostrata* Stokes - ostřice zobánkatá
Carex vesicaria L. - ostřice puchýřkatá
Carex x alsatica Zahn. (*Carex demissa* x *C. flava*)
Carlina acaulis L. - pupava bezlodyžná
Centaurea cyanus L. - chrpa polní
Centaurea jacea L. - chrpa luční
Cerastium arvense L. - rožec rolní
Cerastium holosteloides Fries - rožec obecný
Cerasus avium (L.) Moench - třešeň ptačí
Cirsium arvense (L.) Scop. - pcháč rolní
Cirsium oleraceum (L.) Scop. - pcháč zelinný
Cirsium palustre (L.) Scop. - pcháč bahenní
C3 *Comarum palustre* L. - zábělník bahenní
Corylus avellana L. - líška obecná
C4 *Crepis mollis* ssp. *succisifolia* (All.) Jávorka - škarda čertkusolistá
Dactylis glomerata L. - srha laločnatá
§ C3 *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) Hunt et Summerh. - prstnatec májový
Danthonia decumbens (L.) DC. - trojzubec poléhavý
Deschampsia cespitosa (L.) P. Beauv. - metlice trsnatá
Dianthus deltoides L. - hvozdík kropenatý
Elytrigia repens (L.) Desv. - pýr plazivý
Epilobium ciliatum Rafin. - vrbovka žláznatá
Epilobium palustre L. - vrbovka bahenní !
Equisetum arvense L. - přeslička rolní
Equisetum fluviatile L. - přeslička mokřadní
Equisetum palustre L. - přeslička bahenní
Eriophorum angustifolium Honck. - suchopýr úzkolistý
Fallopia convolvulus (L.) Á. Löve - opletka obecná
Festuca pratensis Huds. - kostřava luční
Festuca ovina s.l. - kostřava ovčí
Festuca rubra L. - kostřava červená
Ficaria bulbifera (Marsden - Jones) Holub - orsej jarní
Filaginella uliginosa (L.) Opiz - protěženka bahenní
Filipendula ulmaria (L.) Maxim. - tužebník jilmový
Fragaria vesca L. - jahodník obecný
Frangula alnus Mill. - krušina olšová
Fraxinus excelsior L. - jasan ztepilý
Galeopsis bifida Boenn. - konopice dvouklanná
Galeopsis speciosa Mill. - konopice velkokvětá
Galeopsis tetrahit L. - konopice polní

- Galinsoga ciliata* (Rafin.) S. F. Blake - pět'our kopřivolistý
Galium album Mill. - svízel bílý
Galium aparine L. - svízel přítula
Galium boreale L. - svízel severní !
Galium palustre L. - svízel bahenní
Galium pumilum Murr. - svízel nízký
Galium uliginosum L. - svízel močálový
Galium verum L. - svízel syřišťový
Genista tinctoria L. - kručinka barvířská
Glechoma hederacea L. - popenec obecný
Glyceria fluitans (L.) R. Br. - zblochan vzplývavý
Gnaphalium sylvaticum L. - protěž lesní
Gnaphalium sylvaticum L. - protěž lesní
Heracleum spondylium L. - bolševník obecný
Hieracium laevigatum Willd. - jestřábník hladký
Hieracium lachenalii C. C. Gmel. - jestřábník obecný
Hieracium murorum L. - jestřábník zední
Holcus lanatus L. - medyněk vlnatý
Holcus mollis L. - medyněk měkký
Hypericum maculatum Crantz - třezalka skvrnitá
Hypericum perforatum L. - třezalka tečkovaná
Chamomilla recutita (L.) Rauschert - heřmánek pravý
Chamerion angustifolium (L.) Holub - vrbka úzkolistá
Chrysaspis dubia (Sibth.) Desv. – dětel pochybný
Impatiens noli-tangere L. - netýkavka nedůtklivá
Impatiens parviflora DC. - netýkavka malokvětá
Juncus articulatus L. - sítina článkovaná
Juncus bufonius L. - sítina žabí
Juncus conglomeratus L. - sítina klubkatá
Juncus effusus L. - sítina rozkladitá
Juncus filiformis L. - sítina nit'ovitá
§§ C2 *Laserpitium prutenicum* L. - hladýš pruský !, !!
Larix decidua Mill. - modřín opadavý
Lathyrus pratensis L. - hrachor luční
Lemna minor L. - okřehek menší
eontodon autumnalis L. - podzimka obecná
ucanthemum vulgare s. l. - kopretina bílá
§ C2 *Leucojum vernum* L. - bledule jarní
Linaria vulgaris Mill. - lnice obecná
Lolium perenne L. - jflek vytrvalý

- Lotus corniculatus* L. - štírovník růžkatý
Luzula campestris (L.) DC. - bika ladní
Luzula multiflora (Ehrh.) Lej. - bika mnohokvětá
Luzula pilosa (L.) Willd. - bika chlupatá
Lycopus europaeus L. - karbinec evropský
Lychnis flos-cuculi L. - kohoutek luční
Lysimachia nummularia L. - vrbina penízková
Lysimachia vulgaris L. - vrbina obecná
Lythrum salicaria L. - kyprej obecný
Matricaria perforata Mérat - heřmánkovec nevonný
Mentha arvensis L. - máta rolní
§ C3 *Menyanthes trifoliata* L. - vachta trojlistá
Molinia caerulea s.l. - bezkolenec modrý
Mycelis muralis (L.) Dum. - mléčka zední
Myosotis arvensis (L.) Hill - pomněnka rolní
Myosotis nemorosa Bess. - pomněnka hajní
Nardus stricta L. - smilka tuhá
Oxalis acetosella L. - šťavel kyselý
Padus avium Mill. - střemcha obecná
§ C3 *Parnassia palustris* L. - tolije bahenní !, !!
§§ C3 *Pedicularis sylvatica* L. - všivec mokřadní !
Persicaria amphibia (L.) S. F. Gray - rdesno obojživelné
Peucedanum palustre (L.) Moench - smldník bahenní !
Phalaroides arundinacea (L.) Rauschert - chrastice rákosovitá
Phleum pratense L. - bojínek luční
Phragmites australis (Cav.) Trin. - rákos obecný
Picea abies (L.) Karsten - smrk obecný
Pilosella officinarum F. W. et C. H. Schultz - chlupáček zední
Pimpinella saxifraga L. - bedrník obecný
Pinus sylvestris L. - borovice lesní
Plantago lanceolata L. - jitrocel kopinatý
Plantago major L. - jitrocel větší
Poa compressa L. - lipnice smáčknutá
Poa nemoralis L. - lipnice hajní
Poa palustris L. - lipnice bahenní
Poa pratensis L. - lipnice luční
Polygala vulgaris L. - vítod obecný
Potentilla anserina L. - mochna husí
Potentilla erecta (L.) Räuschel - mochna nátržník
Prunella vulgaris L. - černohlávek obecný

- Prunus spinosa* L. - slivoň trnitá
Quercus robur L. - dub letní
Quercus rubra L. - dub červený
Ranunculus acris L. - pryskyřník prudký
Ranunculus auricomus L. - pryskyřník zlatožlutý
Ranunculus flammula L. - pryskyřník plamének
Ranunculus repens L. - pryskyřník plazivý
Rorippa palustris (L.) Besser - rukev bahenní
Rosa sp. - růže
Rubus idaeus - maliník obecný
Rubus sp. - ostružiník
Rumex obtusifolius L. - šťovík tupolistý
Salix aurita L. - vrba ušatá
Salix caprea L. - vrba jíva
Salix cinerea L. - vrba popelavá
Salix fragilis L. - vrba křehká
Salix pentandra L. - vrba pětimužná
 § C3 *Salix rosmarinifolia* L. - vrba rozmarýnolistá !
Sambucus racemosa L. - bez červený
Sanguisorba officinalis L. - krvavec toten
Scirpus sylvaticus L. - skřípina lesní
Scrophularia nodosa L. - krtičník hlíznatý
Scutellaria galericulata L. - šišák vroubkovaný
Selinum carvifolia (L.) L. - olešník kmínolistý
Senecio aquaticus Hill - starček vodní
Senecio fuchsii C. C. Gmel. - starček Fuchsův
Sisymbrium officinale L. - hulevník lékařský
Sonchus arvensis L. - mléč rolní
Sorbus aucuparia L. - jeřáb ptačí
Spergula arvensis L. - kolenec rolní
Stachys palustris L. - čistec bahenní
Stachys sylvatica L. - čistec lesní
Stellaria graminea L. - ptačinec trávovitý
Stellaria media (L.) Vill. - ptačinec prostřední
Stellaria nemorum L. - ptačinec hajní
Stellaria uliginosa Murray - ptačinec mokřadní
Succisa pratensis Moench - čertkus luční
Symphytum officinale L. - kostival lékařský
Tanacetum vulgare L. - vratič obecný
Taraxacum sect. *Erythrosperma* Dahlst.

- Thlaspi arvense* L. - penízek rolní
Tithymalus cyparissias (L.) Scop. - pryšec chvojka
Trifolium hybridum L. - jetel švédský
Trifolium pratense L. - jetel luční
Trifolium repens L. - jetel plazivý
Typha latifolia L. - orobinec širolistý
 § C2 *Trollius altissimus* Crantz - upolín nejvyšší !, !!
Urtica dioica L. - kopřiva dvoudomá
Vaccinium myrtillus L. - borůvka černá
 C3 *Valeriana dioica* L. - kozlík dvoudomý
Veronica arvensis L. - rozrazil rolní
Veronica beccabunga L. - rozrazil potoční
Veronica chamaedrys L. - rozrazil rezekvítek
Veronica officinalis L. - rozrazil lékařský
Veronica scutellata L. - rozrazil štítkovitý
Vicia angustifolia L. - vikev úzkolistá
Vicia cracca L. - vikev ptačí
Vigna cinerea (Poll.) Dostál - tuřice šedavá
Vigna echinata (Murr.) Fourr. - tuřice ježatá
Vigna leporina (L.) Reichenb. - tuřice zaječí
 § C3 *Vigna pulicaris* (L.) Reichenb. - tuřice blešní !
Viola arvensis Murray - violka rolní
Viola canina L. - violka psí
Viola palustris L. - violka bahenní
Viola reichenbachiana Boreau - violka lesní

Komentář k vybraným druhům cévnatých rostlin

a) Zvláště chráněné druhy rostlin:

Laserpitium prutenicum - hladýš pruský

Významný diagnostický druh střídavě vlhkých luk sv. *Molinion*. Ve fytogografickém okrese Hornosázavská pahorkatina (66) se tento silně ohrožený druh vyskytuje roztroušeně na několika lokalitách (cf. FALTYS 1990, ČECH in litt.). V území se vyskytuje ve velmi bohaté populaci, čítající několik tisíc exemplářů. Na základě dosavadních znalostí lze tuto populaci označit za nejpočetnější v regionu.

Pedicularis sylvatica - všivec mokřadní

Světlomilný poloparazitický druh s dvouletým životním cyklem, silně ohrožený. Obvykle se vyskytuje ve vlhkých typech krátkostébelných společenstev svazu *Violion caninae*, vzhledem k ekologickým nárokům z porostů obvykle ustupuje po ukončení kosení, resp. opakovaného mírného narušování půdního

povrchu. Na lokalitě v malé populaci na jediné mikrolokalitě, složení porostu viz fytocenologický snímek č. 7.

Dactylorhiza majalis - prstnatec májový

Jeden z relativně hojnějších druhů orchidejovitých (*Orchidaceae*), v regionu však již vcelku vzácný vlivem antropicky podmíněných změn lučních biotopů. Desítky až stovky exemplářů se vyskytují v zachovalejších vlhkých lukách na obou březích Jiřkovského potoka.

Leucojum vernum - bledule jarní

Ohrožený druh vlhkých luk a olšin. Ve vlastním chráněném území se vyskytuje jen ojediněle v okolí potoka ve V části. Velmi bohaté populace zůstaly zachovány v okolí bezejmenných levostranných přítoků Jiřkovského potoka od Sedletína.

Menyanthes trifoliata - vachta trojlistá

Dříve poměrně hojný druh s těžištěm výskytu na stanovištích trvale ovlivněných vodou (společenstva vysokých ostřic, ostřicovomechová rašeliništní společenstva a zamokřené louky). Na lokalitě se vyskytuje ve vitální populaci v okolí prameniště na levém břehu Jiřkovského potoka spolu s druhy jako *Comarum palustre*, *Carex rostrata*, *Viola palustris*. Lokalita je zachycena snímkem č. 5.

Parnassia palustris - tolíje bahenní

Světlomilný a konkurenčně nepříliš silný druh s těžištěm výskytu v krátkostébelných ostřicovomechových společenstvech. V regionu velmi roztroušeně na několika málo zachovalejších lokalitách. V území jedna mikrolokalita v pozoruhodném typu vlhké louky z rámce svazu *Molinion*, zachyceném fytocenologickým snímkem č. 9.

Salix rosmarinifolia - vrba rozmarýnolistá

Ve fytogeografickém okrese Hornosázavská pahorkatina velmi vzácně (dosud jen Číhošť), údaje o výskytu v tomto fyt. okrese chybí např. i v Květeně ČR (HEJNÝ et SLAVÍK [eds.] 1990). Na lokalitě byla vrba rozmarýnolistá nalezena v několika menších populacích ve vlhkých lukách svazu *Molinion*.

Trollius altissimus - upolín nejvyšší

Typický druh extenzivně využívaných vlhkých luk, dle dřívějších údajů v regionu nepoměrně hojnější než dnes. Z nejbližších recentních lokalit lze jmenovat PP Hroznětínská louka a nově zřízenou PP Louka pod Kazbalem

u Jarošova (ČECH in litt.). V území se vyskytuje v menší populaci, roztroušeně v zachovalých vlhkých lukách na levém břehu Jiříkovského potoka.

Vignea pulicaris - tuřice (ostřice) blešní

V regionu relativně vzácný druh krátkostébelných ostřicovomechových společenstev. Nález menší populace doplňuje novější údaje o recentním rozšíření tohoto druhu ve fytogeografickém okrese Hornosázavská pahorkatina (ČECH 1994, ČECH in litt.). Viz fytoocenologický snímek č. 9.

b) Další významnější druhy:

Comarum palustre - zábělník bahenní

Charakteristický druh ostřicovomechových rašeliništních společenstev a společenstev vysokých ostřic, na lokalitě relativně vzácně.

Crepis mollis ssp. *succisifolia* - škarda čertkusolistá

Vzácnější druh zachovalých vlhkých luk, v oblasti Českomoravské vrchoviny s ostrůvkovitým výskytem, na lokalitě relativně hojně ve střídavě vlhkých lukách sv. *Molinion*.

Peucedanum palustre - smldník bahenní

Fytogeograficky pozoruhodný druh, ve fyt. okrese Havlíčkobrodská pahorkatina velmi vzácný. V území se vyskytuje v ostřicových mokřadech v okolí Vepřkovského potoka.

Valeriana dioica - kozlík dvoudomý

V regionu ještě relativně hojný druh zachovalých vlhkých luk a olšin, ohrožený však postupnými změnami mokřadních biotopů.

Zhodnocení území a návrh ochrannářského managementu

Přírodní rezervace Havranka je tvořena plošně rozsáhlým a relativně zachovalým souborem druhově pestrých lučních a mokřadních společenstev. Významná z botanického hlediska jsou především zachovalá ohrožená společenstva vlhkých a střídavě vlhkých luk z rámce svazů *Calthion* a *Molinion*. Tato společenstva byla v nedávné minulosti na území celé ČR postižena a z velké části zcela zlikvidována velkoplošnými odvodňovacími zásahy a dalšími negativními vlivy lidské činnosti. Během průzkumu bylo ve zkoumaném území nalezeno 9 druhů zvláště chráněných rostlin (ve smyslu zák. č. 114/1992 Sb.) a celkem 12 druhů z tzv. Červeného seznamu ČR, z nejvýznamnějších lze jmenovat *Laserpitium pruthenicum*, *Trollius altissimus*, *Pedicularis sylvatica*, *Salix rosmarinifolia*, *Menyanthes trifoliata*, *Vignea pulicaris*, *Parnassia palustris*, *Leucojum vernum* a *Dactylorhiza majalis*.

Druhově pestrá společenstva vlhkých luk s výskytem zvláště chráněných druhů jsou v současnosti nejvíce ohrožena především nežádoucími sukcesními pochody na dlouhodobě nesklízených plochách. Sukcesní změny, vedoucí ve většině případů k vymizení ohrožených rostlinných druhů či celých společenstev, jsou dále urychleny eutrofizací prostředí. V území se projevuje především šíření některých vzrůstných druhů bylin jako *Phragmites australis*, *Phalaroides arundinacea*, *Calamagrostis epigejos*, *C. canescens* a zčásti i *Carex gracilis*. Nálet dřevin není v území zatím příliš patrný, vážné ohrožení však představuje pronikání některých polních plevelů (*Cirsium arvense*, *Elytrigia repens*) či nitrofilních druhů (*Urtica dioica*, *Rumex obtusifolius*) do lučních společenstev.

Zásahy a činnosti, potřebné k zachování ohrožených a rostlinných společenstev a významných druhů, jsou v podstatě obsaženy v plánu péče PR Havranka pro období 1998 – 2007, zpracovaného střediskem Agentury ochrany přírody a krajiny ČR v Havlíčkově Brodě. Jedná se především o zajištění pravidelného kosení zachovalých druhově pestrých fragmentů květnatých vlhkých luk, u porostů z rámce svazu *Calthion* jednou ročně, porosty střídavě vlhkých luk svazu *Molinion* obvykle postačuje kosit jednou za dva roky. Mechanizačně dostupné plochy mezofilních luk je nanejvýš žádoucí pravidelně extenzivně obhospodařovat, část sušších a mírně degradovaných ploch je využitelná i k šetrné pastvě. Určité zásahy vyžaduje i narušený vodní režim lokality, v plánu péče jsou obsaženy návrhy na obnovení původních koryt vodních toků a vytvoření několika drobných vodních ploch na vybraných místech.

Značné přírodovědné a ekologické hodnoty území vedly k jejímu zařazení jako regionálně významného mokřadu „Jiříkovský rybník a Havranka“ do připravovaného aktualizovaného Přehledu vodních a mokřadních biotopů České republiky. Lokalitou rovněž prochází lokální biokoridor systému ekologické stability. Z řady hledisek se tedy jedná o jednu z nejvýznamnějších mokřadních lokalit havlíčkobrodského regionu.

Použitá literatura

- BUREŠ P. (1994): Dějiny botanického výzkumu a základní floristická bibliografie Havlíčkobrodsko. - Havlíčkobrodsko, Vlastiv. Sborn., Havlíčkův Brod, 9: 9-29.
- ČECH L. (1994): Výsledky botanického inventarizačního průzkumu přírodní památky „Hroznětínská louka“ u Číhoště v letech 1992 - 1993. - Havlíčkobrodsko, Vlastiv. Sborn., Havlíčkův Brod, 9: 29-48.
- DEMEK J. (1987): Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. - Academia, Praha.
- FALTYS V. (1990): Přehled květeny vyšších rostlin okresu Havlíčkův Brod. - Havlíčkobrodsko, Vlastiv. Sborn., Havlíčkův Brod, 2: 34-49 et fig. 4-32.

- FALTYSOVÁ H. (1991): Významné přírodovědecké lokality okresu Havlíčkův Brod. - Havlíčkobrodsko, Vlastiv. Sborn., Havlíčkův Brod, 3: 29-46.
- HADAČ E., JIRÁSEK J. et BUREŠ P. (1994): Květena Železných hor. - Železné hory, Sborn. Prací, Nasavrky, 1: 1-212.
- HEJNÝ S. et SLAVÍK B. [eds.] (1988): Květena České socialistické republiky 1. - Praha.
- HEJNÝ S. et SLAVÍK B. [eds.] (1990, 1992): Květena České republiky 2 a 3. - Praha.
- HLAVÁČ V., FALTYS V., HAUSVATEROVÁ S. et DUNDYCHOVÁ I. (1992): Významné krajinné prvky východních Čech dle zákona č. 114/92 Sb. O ochraně přírody a krajiny. Okres Havlíčkův Brod. - Pardubice.
- HOLUB J., PROCHÁZKA F. et ČEŘOVSKÝ J. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR [1. verze]. - Preslia, Praha, 51: 213-237.
- MIKYŠKA R. et al. (1968): Geobotanická mapa ČSSR 1. České země. - In: Vegetace ČSSR, ser. A2: 1 – 204. – Praha [text].
- MIKYŠKA R. et al. (1970): Geobotanická mapa ČSSR 1. České země. - In: Vegetace ČSSR, ser. A2. – Praha [mapy].
- MORAVEC J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení, 2. ed. - Severočes. Přír., Litoměřice, suppl. 1995, 1: 1-206.
- POLÍVKA T. (1987): Lokalita Jířkovský potok. - ms [Depon. in: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Havlíčkův Brod]
- QUITT E. (1970): Klimatické oblasti Československa. - Studia geographica 16. - Geografický ústav ČSAV Brno, 84 p. + mapa 1:500.000.
- SKALICKÝ V. (1988): Regionálně fytogeografické členění ČSR. - In: HEJNÝ S. et SLAVÍK B. [eds.] (1988): Květena České socialistické republiky 1, p. 103-121, Praha.
- SLAVÍK B. [eds.] (1995, 1997): Květena České republiky 4 a 5. - Praha.
- ŠTĚPÁNEK P. et FIŠERA M. [eds.] (1997): Geologická mapa ČR. List 13-43 Golčův Jeníkov. – Kutná Hora.

Adresa autora:

Ing. Luděk Čech, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Havlíčkův Brod, Husova 2115, 580 01 Havlíčkův Brod

FAUNA MOTÝLŮ (LEPIDOPTERA) PŘÍRODNÍ REZERVACE „HAVRANKA“ NA OKRESE HAVLÍČKŮV BROD

Jan Šumpich

Úvod

V letech 1996 - 1998 proběhlo na vlhkých loukách u obce Jiříkov na okrese Havlíčkův Brod intenzivní sledování fauny motýlů. Tato lokalita byla na základě výsledků botanických pozorování navržena k vyhlášení přírodní rezervace. Smyslem této práce bylo kvalitativně zmapovat faunu motýlů a dle ekologické valence vybraných druhů odhadnout stupeň přirozenosti tohoto navrhovaného chráněného území. Ekosystém vlhkých luk je na Českomoravské vrchovině v posledních letech intenzivně studován a předkládané výsledky tyto znalosti obohacují a doplňují. Těsně před dokončením této práce bylo zájmové území vyhlášeno Okresním úřadem v Havlíčkově Brodě přírodní rezervací (PR) „Havranka“.

Stručné zhodnocení entomologického poznání regionu

V širším pojetí Českomoravské vrchoviny (DEMEK et al. 1987) lze konstatovat poměrně uspokojivý vývoj entomologického poznání v posledních cca 10ti letech. Zatímco historických údajů je velmi poskrovnu (až na výjimky nebylo území ČMV pokryto ani „Prodromem.“ Skaly (SKALA 1911-12, 1936) ani „Prodromem.“ Sternecka (STERNECK 1929), příp. Sternecka a Zimmermanna (STERNECK et ZIMMERMANN 1931)), v posledních letech vznikla řada prací, a to jak ryze faunistických (např. SCHMÖGER et al. 1990, 1995, ŠUMPICH 1993), tak účelově ekologicky zaměřených (např. LAŠTŮVKA 1990, ŠUMPICH 1995a, 1995b).

Okres Havlíčkův Brod byl po léta neprávem entomologicky opomíjen, v současnosti je k dispozici již řada faunistických dat. Publikálně byla zpracována fauna motýlů Horní Krupé (ŠUMPICH 1995b) a Pavlova u Ledče nad Sázavou (ŠUMPICH 1998a). Obě tyto práce přinesly řadu zajímavých a pozoruhodných nálezů, a to jak faunisticky, tak ekologicky. Sledování fauny motýlů PR Havranka je však v regionu prvním výzkumem určitého typu biotopu, a z tohoto důvodu ekologický význam práce převyšuje význam faunistický.

Přímo z PR Havranka byl publikován výskyt několika druhů předeivek (ŠUMPICH 1998b).

2. Charakteristika území z hlediska přírodních podmínek (L.Čech)

Komplex vlhkých luk a rákosin ve velmi plochem údolí Jiříkovského potoka, na místě dávno zaniklého rybníka, cca 1,5 km Z od obce Jiříkov, 15 km SSZ od Havlíčkova Brodu. Zeměpisná poloha lokality je přibližně určena sou

řadnicemi 49°44'40" severní šířky a 15°33'20" východní délky, nadmořská výška je v rozmezí 482 - 491 m.

Území patří do provincie Česká vysočina, subprovincie Česko-moravská soustava, oblast Českomoravská vrchovina, celek Hornosázavská pahorkatina, podcelek Havlíčkobrodská pahorkatina, okrsek Chotěbořská pahorkatina.

Geologický podklad tvoří biotitické a sillimaniticko-biotitické pararuly, místy migmatitické. Na trvale zamokřených místech jsou vytvořeny gleje, na střídavě vlhkých místech pak pseudogleje, přecházející na sušších místech k podzolovaným kambizemím, obvykle písčitohlinitým.

Oblast, ve které se území nachází, je řazena do mírně teplé, vlhké, vrchovinné oblasti. Průměrná roční teplota je 6°C. Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje okolo 700 mm. Lokalitou protéká střední tok Jiříkovského potoka pramenícího 0,5 km Z od obce Klouzovy, do kterého se v dolní části vlévá levostranný přítok pramenící u obce Vepříkov. Horní úsek Jiříkovského potoka byl v minulosti zregulován. V zájmovém území má vodní tok charakter meandrujícího vysočinného potoka, jen část toku je upravena.

Geobotanická mapa přirozené vegetace rekonstruuje v popisovaném území přípotoční a lužní olšiny svazu Alno-Ulmion, přecházející na sušších místech v acidofilní doubravy sv. Genisto-Quercion a bikové bučiny sv. Luzulo-Fagion. Přirozená lesní vegetace se v území nezachovala. Významnou změnou na lokalitě bylo vybudování a zánik velkého rybníka, na jehož dně vytvořily následné sukcesní pochody a lidská činnost podmínky pro vznik současné velmi pestré mozaiky mokřadních a lučních společenstev. Místa s hladinou vody trvale na povrchu půdy, resp. trvale zaplavená jsou pokryta plošně rozsáhlými formacemi rákosin a vysokých ostřic z rámce svazů Phragmition communis a Caricion gracilis. Menší trvale podmáčené plochy v blízkosti bývalých odvodňovacích stružek, nezasazené eutrofizací, odpovídají svým složením společenstvům svazu Caricion rostratae. Společenstva eutrofních trvale zamokřených luk svazu Calthion se nalézají jen místně a obvykle již přecházejí k vysokobylinným formacím podsvazu Filipendulenion. Velmi pěkně se zachovaly vlhké louky na stanovištích se silně kolísající hladinou podzemní vody z rámce svazu Molinion, místy s přechody náznaků ke svazu rašelinných luk Caricion fuscae. Na některých místech se začíná projevovat nálet dřevin (iniciální olšiny) a estetický dojem významně posilují solitery a skupiny dřevin, zvláště vrby křehké, ušaté a pětimužné (*Salix fragilis*, *S. aurita*, *S. pentandra*) aj.

Z významných a ohrožených rostlinných druhů se zde vyskytuje např. silně ohrožený hladýš pruský (*Laserpitium pruthenicum* - velmi bohatá populace), všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*), z ohrožených druhů ostřice blešní (*Carex pulicaris*), vrba rozmarýnolistá (*Salix rosmarinifolia*), vachta trojlistá (*Menyanthes trifoliata*), prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), bledule jarní

(*Leucojum vernum*), tolíje bahenní (*Parnassia palustris*), upolín evropský (*Trollius altissimus*) a další významné druhy jako škarda čertkusolistá (*Crepis succisifolia*), smldník bahenní (*Peucedanum palustre*), olešník kmínolistý (*Selinum carvifolia*), svízel severní (*Galium boreale*), zábělník bahenní (*Comarum palustre*), kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), vrbovka bahenní (*Epilobium palustre*) atd.

Lokalita představuje významný biotop živočichů, z ptačích druhů se zde pravidelně vyskytuje např. bekasína otavní (*Gallinago gallinago*), bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) a bylo zde zaznamenáno hnízdění motáka pochopa (*Circus aeruginosus*). Území je často navštěvováno vydrou říční (*Lutra lutra*).

V současnosti leží téměř celé území ladem, hospodářsky se využívají pouze okrajové části luk. Vlivem ukončení hospodaření (sklizení luk) a eutrofizace (v okolí toků) probíhají na většině území nežádoucí sukcesní změny, negativně ovlivňující dochovanou biodiverzitu území.

3. Metodika

Průzkum řádu Lepidoptera v přírodní rezervaci probíhal od roku 1996 do roku 1998 z podnětu Agentury ochrany přírody a krajiny ČR a Okresního úřadu v Havlíčkově Brodě. Území bylo navštěvováno v nepravidelných intervalech přibližně od poloviny měsíce března do poloviny listopadu. Materiál byl získán odchycem imag na zdroje umělého světla. K tomuto účelu bylo používáno výbojek Tesla RVLX 125 W, které byly napájeny vlastním zdrojem energie (elektrocentrála). Společenstva motýlů s denní aktivitou byla registrována individuálním lovem do sítě. Nebyly sledovány ty skupiny motýlů, které vyžadují speciální a časově velmi náročné metody sběru, např. sběr vaků, min apod.. Veškerý materiál byl průběžně determinován a zapsán, významnější nálezy byly sebrány, preparovány a jsou deponovány ve sbírkách autora a spolupracujících osob.

Výsledky

Druhy jsou řazeny dle katalogu (LAŠTŮVKA et al. 1993) s přiřazením českého jména dle NOVÁK et al. (1992).

Přehled zjištěných druhů

Hepialidae - Hrotnokřídlecovití

Hepialus humuli (Linnaeus, 1758) - hrotnokřídlec chmelový

Hepialus hecta (Linnaeus, 1758) - hrotnokřídlec lesní

Incurvariidae - Kovovníčkovití

Incurvaria oehlmanniella (Hübner, 1796) - kovovníček

Tineidae - Molovití

Morophaga choragella (Den.et Schiff., 1775) - mol horský

Nemapogon granellus (Linnaeus, 1758) - mol obilní

Nemapogon clematellus (Fabricius, 1781) - mol houbomilný

Monopis laevigella (Den.et Schiff., 1775) - mol

Gracillariidae - Vzpřímenkovití

Caloptilia syringella (Fabricius, 1794) - vzpřímenka šeříková

Yponomeutidae - Předivkovití

Yponomeuta evonymellus (Linnaeus, 1758) - předivka zhoubná

Yponomeuta padellus (Linnaeus, 1758) - předivka ovocná

Yponomeuta cagnagellus (Hübner, 1813) - předivka brslenová

Swammerdamia compunctella (Herrich-Schäffer, 1855) - předivka

Argyresthia goedartella (Linnaeus, 1758) - molovka olšová

Argyresthia conjugella Zeller, 1839 - molovka jablečná

Ypsolophidae - Ypsolophinae

Ypsolopha asperella (Linnaeus, 1761) - člunkovec dřevobarvý

Ypsolopha ustella (Clerck, 1759) - člunkovec

Plutellidae

Plutella xylostella (Linnaeus, 1758) - záředník polní

Oecophoridae - Krásenkovití

Agonopterix ocellana (Fabricius, 1775) - plochuška

Agonopterix liturosa (Haworth, 1811) - plochuška

Agonopterix hypericella (Hübner, 1817) - plochuška

Agonopterix heracliana (Linnaeus, 1758) - plochuška bolševníková

Agonopterix arenella (Den.et Schiff., 1775) - plochuška lopuchová

Depressaria badiella (Hübner, 1796) - plochuška

Ethmia funerella (Fabricius, 1787) - skvrnuška lesní

Schiffermuelleria similella (Hübner, 1796) - krásněnka

Schiffermuelleria stipella (Linnaeus, 1758) - krásněnka

Tichonia tinctella (Hübner, 1796) - krásněnka

Borkhasenia minutella (Linnaeus, 1758) - krásněnka

Bisigna procerella (Den.et Schiff., 1775) - krásněnka

Oecophora bractella (Linnaeus, 1758) - krásněnka skvostná

Endrosis sarcitrella (Linnaeus, 1758) - krásněnka skvrnitá

Pleurota bicostella (Clerck, 1759) - krásněnka dvoulemá

Diurnea fagella (Den.et Schiff., 1775) - šedivěnka jarní

Diurnea lipsiella (Den.et Schiff., 1775) - šedivěnka podzimní

Gelechiidae - Makadlovkovití

Isophrictis striatella (Den.et Schiff., 1775) - makadlovka

Eulamprotes atrella (Den.et Schiff., 1775) - makadlovka

Exoteleia dodecella (Linnaeus, 1758) - makadlovka borová
Teleiodes proximellus (Hübner, 1796) - makadlovka
Teleiodes decorellus (Haworth, 1812) - makadlovka
Teleiodes luculellus (Hübner, 1813) - makadlovka měsíčitá
Bryotropha galbanella (Zeller, 1839) - makadlovka
Chionodes tragicellus (Heyden, 1865) - makadlovka
Aproaerema anthyllidaella (Hübner, 1813) - makadlovka
Acanthophila latipennella (Rebel, 1837) - makadlovka
Acompsia cinerella (Clerck, 1759) - makadlovka popelavá
Anacampsis populella (Clerck, 1759) - makadlovka
Brachmia refescens (Haworth, 1828) - makadlovka
Cossidae - Drvopleňovití
Zeuzera pyrina (Linnaeus, 1761) - drvopleň hrušňový
Limacodidae - Slimákovcovití
Apoda limacodes (Hufnagel, 1766) - slimákovec dubový
Choreutidae - Molovenkovití
Prochoreutis myllerana (Fabricius, 1794) - molovenka
Tortricidae - Obalečovití
Pandemis cerasana (Hübner, 1786) - obaleč rybízový
Argyrotaenia ljunghiana (Thunberg, 1797) - obaleč semenáčkový
Archips podanus (Scopoli, 1763) - obaleč zahradní
Syndemis musculana (Hübner, 1799) - obaleč
Dichelia histrionana (Fröhlich, 1828) - obaleč skvrnitý
Ptycholomoides aeriferanus (Herrich-Schäffer, 1851) - obaleč žlutopásný
Clepsis spectrana (Treitschke, 1830) - obaleč prýšcový
Adoxophyes orana (Fischer v.R., 1834) obaleč zimolézový
Ptycholoma lecheanum (Linnaeus, 1758) - obaleč stříbročarý
Capua vulgana (Fröhlich, 1828) - obaleč
Pseudargyrotoza conwagana (Fabricius, 1775) - obaleč
Eulia ministrana (Linnaeus, 1758) - obaleč stínovaný
Cnephasia communana (Herrich-Schäffer, 1851) - obaleč
Cnephasia stephensiana (Doubleday, 1849) - obaleč jitrocelový
Tortricodes alternellus (Den. et Schiff., 1775) - obaleč předjarní
Exapate congelatella (Clerck, 1759) - obaleč podzimní
Aleimma loeflingianum (Linnaeus, 1758) - obaleč dubinový
Tortrix viridana (Linnaeus, 1758) - obaleč dubový
Croesia bergmanniana (Linnaeus, 1758) - obaleč lemovaný
Croesia forsskaleana (Linnaeus, 1758) - obaleč javorový
Acleris laterana (Fabricius, 1794) - obaleč azalkový
Acleris notana (Donovan, 1806) - obaleč

Acleris variegana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč borůvkový
Acleris logiana (Clerck, 1759) - obaleč bělavý
Acleris rufana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč
Acleris lipsiana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč
Trachysmia schreibersiana (Frölich, 1828) - obaleč
Agapeta hamana (Linnaeus, 1758) - obalečík žlutý
Eupoecilia angustana (Hübner, 1799) - obalečík pestrý
Eupoecilia ambiguella (Hübner, 1799) - obalečík jednopásný
Aethes cnicana (Westwood, 1854) - obalečík
Aethes margaritana (Haworth, 1811) - obalečík řebříčkový
Aethes smeathmanniana (Fabricius, 1781) - obalečík
Celypha striana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč pampeliškový
Olethreutes bifascianus (Haworth, 1811) - obaleč
Olethreutes lacunanus (Den.et Schiff., 1775) - obaleč jahodníkový
Olethreutes olivanus (Treitschke, 1830) - obaleč
Olethreutes rivulanus (Scopoli, 1763) - obaleč
Pseudohermenias abietana (Fabricius, 1787) - obaleč
Hedya pruniana (Hübner, 1799) - obaleč střemchový
Hedya dimidioalba (Retzius, 1783) - obaleč jabloňový
Hedya salicella (Linnaeus, 1758) - obaleč vrbový
Hedya atropunctana (Zetterstedt, 1839) - obaleč
Pseudosciaphila branderiana (Linnaeus, 1758) - obaleč
Apotomis turbidana Hübner, 1825 - obaleč
Apotomis capreana (Hübner, 1817) - obaleč
Apotomis betuletana (Haworth, 1811) - obaleč březinový
Apotomis sororculana (Zetterstedt, 1839) - obaleč
Apotomis sauciana (Fröhlich, 1828) - obaleč
Endothenia quadrimaculana (Haworth, 1811) - obaleč čtveroskvrnný
Bactra lanceolana (Hübner, 1799) - obaleč sítinový
Ancylis laetana (Fabricius, 1775) - obaleč
Ancylis mitterbacheriana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč hnědoskvrnný
Ancylis upupana (Treitschke, 1835) - obaleč
Ancylis geminana (Donovan, 1806) - obaleč
Ancylis badiana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč vikvový
Ancylis unculana (Haworth, 1811) - obaleč
Epinotia brunnichiana (Linnaeus, 1767) - obaleč
Epinotia subocellana (Donovan, 1806) - obaleč
Epinotia ramella (Linnaeus, 1758) - obaleč
Epinotia tetraquetra (Haworth, 1811) - obaleč
Epinotia tedella (Clerck, 1759) - obaleč smrkový

Epinotia nisella (Clerck, 1759) - obaleč
Zeiraphera isertana (Fabricius, 1794) - obaleč žlabatkový
Gypsonoma dealbana (Fröhlich, 18288) - obaleč
Epiblema cynosbatellum (Linnaeus, 1758) - obaleč trojtečný
Epiblema uddmannianum (Linnaeus, 1758) - obaleč ostružníkový
Epiblema foenellum (Linnaeus, 1758) - obaleč skobovitý
Epiblema scutulanum (Den.et Schiff., 1775) - obaleč
Epiblema hepaticanum (Treitschke, 1835) - obaleč
Eucosma cana (Haworth, 1811) - obaleč bodlákový
Eucosma campoliliana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč
Spilota laricana (Heinemann, 1863) - obaleč
Rhyacionia pinicolana (Doubleday, 1849) - obaleč
Rhyacionia pinivorana (Lienig & Zeller, 1846) - obaleč sosnový
Lathronympha strigana (Fabricius, 1775) - obaleč třezalkový
Cydia penkleriana (Den.et Schiff., 1775) - obaleč ořechový
Cydia illutana (Herrich-Schäffer, 1851) - obaleč
Cydia pomonella (Linnaeus, 1758) - obaleč jablečný
Cydia jungiella (Clerck, 1759) - obaleč
Epermeniidae - Zoubkovníčkovití
Epermenia illigerella (Hübner, 1813) - zoubkovníček bršlicový
Pterophoridae - Pernatuškovití
Platyptilia nemoralis (Zeller, 1841) - pernatuška starčková
Platyptilia pallidactyla (Haworth, 1811) - pernatuška řebříčková
Pterophorus pentadactylus (Linnaeus, 1758) - pernatuška trnková
Emmelina monodactyla (Linnaeus, 1758) - pernatuška svlačcová
Pyralidae - Zavíječovití
Aphomia sociella (Linnaeus, 1758) - zavíječ
Sciota rhenella (Zincken, 1818) - zavíječ
Phycita roborella (Den.et Schiff., 1775) - zavíječ
Dioryctria abietella (Den.et Schiff., 1775) - zavíječ smrkový
Dioryctria sylvestrella (Ratzeburg, 1840) - zavíječ
Metriostola betulae (Goeze, 1778) - zavíječ
Conobathra repandana (Fabricius, 1798) - zavíječ
Assara terebrella (Zincken, 1818) - zavíječ šiškový
Hypsopygia costalis (Fabricius, 1775) - zavíječ senomilný
Crambidae - Travaříkovití
Acentria ephemerella (Den.et Schiff., 1775) - vílenka bílá
Elophila nymphaeata (Linnaeus, 1758) - vílenka nymphaeata
Cataclysta lemnata (Linnaeus, 1758) - vílenka okřehková
Donacaula mucronellus (Den.et Schiff., 1775) - travařík lemovaný

Chrysoteuchia culmella (Linnaeus, 1758) - travařík zahradní
Crambus pratellus (Linnaeus, 1758) - travařík luční
Crambus lathoniellus (Zincken, 1817) - travařík obecný
Crambus perlellus (Scopoli, 1763) - travařík perleťový
Agriphila straminella (Den.et Schiff., 1775) - travařík pastvinný
Catoptria pinella (Linnaeus, 1758) - travařík metlicový
Catoptria falsella (Den.et Schiff., 1775) - travařík
Scoparia basistrigalis Knaggs, 1866 - šedovníček
Scoparia ambigualis (Treitschke, 1829) - šedovníček rašelinný
Scoparia ancipitella (La Harpe, 1855) - šedovníček
Eudonia truncicolella (Stainton, 1849) - šedovníček hojný
Evergestis forficalis (Linnaeus, 1758) - zavíječ zelný
Evergestis pallidata (Hufnagel, 1767) - zavíječ
Pyrausta purpuralis (Linnaeus, 1758) - zavíječ purpurový
Pyrausta ostrinalis (Hübner, 1796) - zavíječ
Ostrinia nubilalis (Hübner, 1796) - zavíječ kukuřičný
Eurrhpara hortulata (Linnaeus, 1758) - zavíječ zahradní
Perinephela lancealis (Den.et Schiff., 1775) - zavíječ úzkokřídlý
Phlyctaenia coronata (Hufnagel, 1767) - zavíječ
Phlyctaenia perlucidalis (Hübner, 1809) - zavíječ
Phlyctaenia stachydalis (Zincken, 1821) - zavíječ
Udea lutealis (Hübner, 1809) - zavíječ žlutavý
Udea olivalis (Den.et Schiff., 1775) - zavíječ běloskvrnný
Nomophila noctuella (Den.et Schiff., 1775) - zavíječ stěhovavý
Pleuroptya ruralis (Scopoli, 1763) - zavíječ kopřivový

Lasiocampidae - Bourovcovití

Macrothylacia rubi (Linnaeus, 1758) - bourovec ostružníkový
Dendrolimus pini (Linnaeus, 1758) - bourovec borový
Euthrix potatoria (Linnaeus, 1758) - bourovec trávový
Cosmotriche lobulina (Den.et Schiff., 1775) - bourovec měsíčitý

Endromidae - Strakáčovití

Endromis versicolora (Linnaeus, 1758) - strakáč březový

Sphingidae - Lišajovití

Sphinx pinastri Linnaeus, 1758 - lišaj borový
Mimas tiliae (Linnaeus, 1758) - lišaj lipový
Laothoe populi (Linnaeus, 1758) - lišaj topolový
Deilephila elpenor (Linnaeus, 1758) - lišaj vrbkový

Saturniidae - Martináčovití

Saturnia pavonia (Linnaeus, 1758) - martináč habrový

Hesperiidae - Soumračníkovití

Thymelicus sylvestris (Poda, 1761) - soumračník metlicový
Ochlodes venatus (Bremer et Grey, 1853) - soumračník rezavý

Pieridae - Běláskovití

Gonopteryx rhamni (Linnaeus, 1758) - žlutásek řešetlákový

Nymphalidae - Babočkovití

Inachis io (Linnaeus, 1758) - babočka paví oko

Vanessa cardui (Linnaeus, 1758) - babočka bodláková

Argynnis paphia (Linnaeus, 1758) - perleťovec stříbropásek

Brenthis ino (Rottemburg, 1775) - perleťovec kopřivový

Boloria selene (Den. et Schiff., 1775) - perleťovec dvanáctitečný

Satyridae - Okáčovití

Melanargia galathea (Linnaeus, 1758) - okáč bojínkový

Maniola jurtina (Linnaeus, 1758) - okáč luční

Ayphantopus hyperanthus (Linnaeus, 1758) - okáč prosíčkový

Coenonympha pamphilus (Linnaeus, 1758) - okáč pohánkový

Coenonympha glycerion (Borkhausen, 1788) - okáč třeslicový

Lycaenidae - Modráskovití

Lycaena hippothoe (Linnaeus, 1761) - ohniváček modrolemy

Polyommatus amandus (Schnaider, 1792) - modrásek ušlechtilý

Polyommatus icarus (Rottemburg, 1775) - modrásek jehlicový

Drepanidae - Srpokřídlecovití

Falcaria lacertinaria (Linnaeus, 1758) - srpokřídlec březový

Drepana falcatoria (Linnaeus, 1758) - srpokřídlec vrbový

Watsonalla binaria (Hufnagel, 1767) - srpokřídlec dubový

Thyatira batis (Linnaeus, 1758) - můrice očkovaná

Habrosyne pyritoides (Hufnagel, 1766) - můrice bělopásná

Tethea or (Den. et Schiff., 1775) - můrice obecná

Tetheella fluctuosa (Hübner, 1803) - můrice březová

Ochropacha duplaris (Linnaeus, 1761) - můrice dvojtečná

Achlya flavicornis (Linnaeus, 1758) - můrice jarní

Geometridae - Pídalkovití

Alsophila aescularia (Den. et Schiff., 1775) - hedvábnice jarní

Geometra papilionaria (Linnaeus, 1758) - zelenoplátník březový

Cyclophora albipunctata (Hufnagel, 1767) - očkovec olšový

Cyclophora linearia (Hübner, 1799) - očkovec bukový

Timandra griseata Petersen, 1902 - žlutokřídlec šťovíkový

Scopula immorata (Linnaeus, 1758) - vlnopásník kostkovaný

Scopula immutata (Linnaeus, 1758) - vlnopásník pětipásný

Idaea dimidiata (Hufnagel, 1767) - žlutokřídlec měsíčekový

Idaea serpentata (Hufnagel, 1766) - žlutokřídlec hlinožlutý

Idaea biselata (Hufnagel, 1767) - žlutokřídlec čtverotečný
Idaea emarginata (Linnaeus, 1758) - žlutokřídlec zejkovaný
Idaea aversata (Linnaeus, 1758) - žlutokřídlec kručinkový
Scotopteryx chenopodiata (Linnaeus, 1758) - vlnočárník sveřepový
Orthonama vittata (Borkhausen, 1794) - píďalka vachtová
Xanthorhoe biriviata (Borkhausen, 1794) - píďalka netýkavková
Xanthorhoe designata (Hufnagel, 1767) - píďalka dvouzubá
Xanthorhoe spadicearia (Den.et Schiff., 1775) - píďalka jitrocelová
Xanthorhoe ferrugata (Clerck, 1759) - píďalka hojná
Xanthorhoe quadrifasciata (Clerck, 1759) - píďalka prvosenková
Xanthorhoe montanata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka šťovíková
Xanthorhoe fluctuata (Linnaeus, 1758) - píďalka křenová
Epirrhoe tristata (Linnaeus, 1758) - píďalka povázková
Epirrhoe alternata (Müller, 1764) - píďalka obecná
Campogramma bilineatum (Linnaeus, 1758) - píďalka kopřivová
Anticlea badiata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka šípková
Mesoleuca albicillata (Linnaeus, 1758) - píďalka maliníková
Cosmorhoe ocellata (Linnaeus, 1758) - píďalka očkovaná
Eulithis testata (Linnaeus, 1761) - píďalka mokřadní
Eulithis populata (Linnaeus, 1758) - píďalka osiková
Ecliptopera silaceata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka hnědohlavá
Ecliptopera capitata (Herrich-Schäffer, 1839) - píďalka žlutohlavá
Chloroclysta siterata (Hufnagel, 1767) - píďalka lipová
Chloroclysta citrata (Linnaeus, 1761) - píďalka jahodníková
Chloroclysta truncata (Hufnagel, 1767) - píďalka borůvková
Plemyria rubiginata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka dvoubarvá
Thera firmata (Hübner, 1822) - píďalka borovicová
Thera obeliscata (Hübner, 1787) - píďalka sosnová
Thera variata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka proměnlivá
Thera juniperata (Linnaeus, 1758) - píďalka jalovcová
Electrophaes corylata (Thunberg, 1792) - píďalka lísková
Colostygia pectinataria (Knoch, 1781) - píďalka zelená
Hydriomena furcata (Thunberg, 1784) - píďalka jívová
Hydriomena impluviata (Den.et Schiff., 1775) - píďalka olšová
Rheumaptera undulata (Linnaeus, 1758) - píďalka vlnkovaná
Euphyia unangulata (Haworth, 1809) - píďalka jednozubá
Epirrita autumnata (Borkhausen, 1794) - šedikřídlec vrbový
Operophtera brumata (Linnaeus, 1758) - píďalka podzimní
Perizoma alchemillatum (Linnaeus, 1758) - píďalka konopíková
Perizoma flavofasciatum (Thunberg, 1792) - píďalka žlutopásná

Perizoma parallelolineatum (Retzius, 1783) - píďalka pampelišková
Eupithecia linariata (Den. et Schiff., 1775) - píďalička květelová
Eupithecia pusillata (Den. et Schiff., 1775) - píďalička čárkovaná
Eupithecia abbreviata Stephens, 1831 - píďalička jarní
Eupithecia virgaureata Doubleday, 1861 - píďalička zlatobýlová
Eupithecia tripunctaria Herrich-Schäffer, 1852 - píďalička běloskvrnná
Eupithecia lariciata (Freyer, 1842) - píďalička modřínová
Eupithecia tantillaria Boisduval, 1840 - píďalička borová
Eupithecia lanceata (Hubner, 1825) - píďalička smrčinová
Eupithecia selinata Herrich-Schäffer, 1861 - píďalička děhelová
Eupithecia centaureata (Den. et Schiff., 1775) - píďalička smrková
Eupithecia vulgata (Haworth, 1809) - píďalička obecná
Eupithecia assimilata Doubleday, 1856 - píďalička chmelová
Eupithecia satyrata (Hubner, 1813) - píďalička hořcová
Eupithecia absinthiata (Clerck, 1759) - píďalička pelyňková
Eupithecia trisignaria Herrich-Schäffer, 1848 - píďalička bolševníková
Eupithecia subumbrata (Den. et Schiff., 1775) - píďalička hlaváčová
Eupithecia subfuscata (Haworth, 1809) - píďalička hojná
Eupithecia exigua (Hubner, 1813) - píďalička dříšťalová
Eupithecia succenturiata (Linnaeus, 1758) - píďalička diviznová
Chloroclystis v-ata (Haworth, 1809) - píďalička zelená
Rhinoprora debiliata (Hübner, 1817) - píďalička
Aplocera praeformata (Hübner, 1826) - píďalka třezalková
Hydrelia flammeolaria (Hufnagel, 1767) - píďalka ohnivá
Euchoeca nebulata (Scopoli, 1763) - šedokřídlec olšový
Lobophora halterata (Hufnagel, 1767) - šedokřídlec osikový
Trichopteryx carpinata (Borkhausen, 1794) - šedokřídlec habrový
Acasis viretata (Hübner, 1799) - šedokřídlec zelenavý
Lomaspilis marginata (Linnaeus, 1758) - skvrnopásník lískový
Semiothisa notata (Linnaeus, 1758) - kropenatce březový
Semiothisa alternaria (Hübner, 1809) - kropenatce dubový
Semiothisa signaria (Hübner, 1809) - kropenatce jedlový
Semiothisa liturata (Clerck, 1759) - kropenatce sosnový
Semiothisa clathrata (Linnaeus, 1758) - kropenatce jetelový
Plagodis pulveraria (Linnaeus, 1758) - kropenatce vrbový
Plagodis dolabraria (Linnaeus, 1767) - kropenatce žňhaný
Petrophora chlorosata (Scopoli, 1763) - kropenatce hasivkový
Opisthograptis luteolata (Linnaeus, 1758) - zejkovec hlohový
Cepphis advenaria (Hübner, 1799) - kropenatce borůvkový
Selenia dentaria (Fabricius, 1775) - zejkovec řešetlákový

Selenia tetralunaria (Hufnagel, 1767) - zejkovec čtyřměsíční
Odontopera bidentata (Clerck, 1759) - zejkovec dvouzubý
Ourapteryx sambucaria (Linnaeus, 1758) - zejkovec bezový
Angerona prunaria (Linnaeus, 1758) - zejkovec trnkový
Apocheima pilosarium (Den.et Schiff., 1775) - drsnokřídlec hrušňový
Biston betularius (Linnaeus, 1758) - drsnokřídlec březový
Agriopis leucophaearia (Den.et Schiff., 1775) - tmavoskvrnák dubový
Agriopis marginaria (Fabricius, 1776) - tmavoskvrnák tečkovaný
Erannis defoliaria (Clerck, 1759) - tmavoskvrnák zhoubný
Peribatodes secundarius (Den.et Schiff., 1775) - různorožec jalovcový
Deileptenia ribeata (Clerck, 1759) - různorožec jedlový
Alcis repandata (Linnaeus, 1758) - různorožec vrbový
Alcis bastelbergeri (Hirschke, 1908) - různorožec černopásý
Hypomecis roboraria (Den.et Schiff., 1775) - různorožec dubový
Hypomecis punctinalis (Scopoli, 1763) - různorožec ovocný
Ectropis crepuscularia (Den.et Schiff., 1775) - různorožec orlíčkový
Paradarisa consonaria (Hübner, 1799) - různorožec lipový
Aethalura punctulata (Den.et Schiff., 1775) - různoružec olšový
Ematurga atomaria (Linnaeus, 1758) - tmavoskvrnák vřesový
Bupalus piniarius (Linnaeus, 1758) - tmavoskvrnák borový
Cabera pusaria (Linnaeus, 1758) - světlokřídlec obecný
Cabera exanthemata (Scopoli, 1763) - světlokřídlec osikový
Lomographa bimaculata (Fabricius, 1775) - tmavoskvrnák dvouskvrnný
Lomographa temerata (Den.et Schiff., 1775) - tmavoskvrnák zahradní
Campaea margaritata (Linnaeus, 1767) - běločárník habrový
Hylaea fasciaria (Linnaeus, 1758) - běločárník smrkový
Siona lineata (Scopoli, 1763) - bělokřídlec luční

Notodontidae - Hřbetozubcovití

Furcula bicuspis (Borkhausen, 1790) - hranostajník březový
Stauropus fagi (Linnaeus, 1758) - hranostajník bukový
Notodonta dromedarius (Linnaeus, 1767) - hřbetozubec březový
Drymonia dodonaea (Den.et Schiff., 1775) - hřbetozubec hnědý
Drymonia ruficornis (Hufnagel, 1766) - hřbetozubec dubový
Pheosia gnoma (Fabricius, 1776) - hřbetozubec běloskvrnný
Pterostoma palpinum (Clerck, 1759) - hřbetozubec dvouzubý
Eligmodonta ziczac (Linnaeus, 1758) - hřbetozubec vrbový
Clostera curtula (Linnaeus, 1758) - vztyčenořitka rudoskvrnná

Lymantriidae - Bekyňovití

Calliteara pudibunda (Linnaeus, 1758) - štětconoš ořechový
Calliteara abietis (Den.et Schiff., 1775) - štětconoš smrkový

Euproctis chrysorrhoea (Linnaeus, 1758) - bekyně zlatořitná

Leucoma salicis (Linnaeus, 1758) - bekyně vrbová

Lymantria monacha (Linnaeus, 1758) - bekyně mniška

Arctiidae - Přástevníkovití

Thumatha senex (Hübner, 1808) - lišejníkovec mokřadní

Cybosia mesomella (Linnaeus, 1758) - lišejníkovec bělavý

Eilema lutarellum (Linnaeus, 1758) - lišejníkovec hlínožlutý

Eilema complanum (Linnaeus, 1758) - lišejníkovec vroubený

Eilema lurideolum (Zincken, 1817) - lišejníkovec obecný

Eilema deplanum (Esper, 1787) - lišejníkovec žlutokrajný

Arctia caja (Linnaeus, 1758) - přástevník medvědí

Diacrisia sannio (Linnaeus, 1758) - přástevník chrastavcový

Spilosoma lubricipeda (Linnaeus, 1758) - přástevník mátový

Spilosoma luteum (Hufnagel, 1766) - přástevník bezový

Phragmatobia fuliginosa (Linnaeus, 1758) - přástevník šťovíkový

Callimorpha dominula (Linnaeus, 1758) - přástevník hluchavkový

Noctuidae - Můrovití

Trisateles emortualis (Den.et Schiff., 1775) - žlutavka běločárná

Herminia tarsicrinalis (Knoch, 1782) - žlutavka vějířová

Herminia grisealis (Den.et Schiff., 1775) - žlutavka šedavá

Rivula sericealis (Scopoli, 1763) - hnědavka drobná

Hypena crassalis (Fabricius, 1787) - zobonosec borůvkový

Hypena proboscidalis (Linnaeus, 1758) - zobonosec kopřivový

Scoliopteryx libatrix (Linnaeus, 1758) - sklepnice obecná

Catocala nupta (Linnaeus, 1767) - stužkonostka olšová

Catocala fulminea (Scopoli, 1763) - stužkonostka švestková

Tyta luctuosa (Den.et Schiff., 1775) - tmavoskvrnka svlačcová

Laspeyria flexula (Den.et Schiff., 1775) - hnědopáska lišejníková

Nycteola revayana (Scopoli, 1772) - můrka listová

Pseudoips faganus (Linnaeus, 1758) - zeleněnka buková

Panthea coenobita (Esper, 1785) - běloskvrnka smrková

Colocasia coryli (Linnaeus, 1758) - běloskvrnka lísková

Acronicta megacephala (Den.et Schiff., 1775) - šípověnka velkohlavá

Acronicta alni (Linnaeus, 1758) - šípověnka olšová

Acronicta psi (Linnaeus, 1758) - šípověnka trnková

Acronicta auricoma (Den.et Schiff., 1775) - šípověnka jívová

Acronicta rumicis (Linnaeus, 1758) - šípověnka hojná

Craniophora ligustri (Den.et Schiff., 1775) - šípověnka jasanová

Cryphia algae (Fabricius, 1775) - šípověnka

Deltote bankiana (Fabricius, 1775) - světlopáska stříbřitá

Deltote uncula (Clerck, 1759) - světlopáska bahenní
Protodeltote pygarga (Hufnagel, 1766) - světlopáska ostružníkovitá
Deltote deceptor (Scopoli, 1763) - světlopáska ostricová
Plusia putnami (Grote, 1873) - kovolessklec západní
Diachrysia chrysis (Linnaeus, 1758) - kovolessklec šedivkový (v případě opodstatněné existence druhu *Diachrysia tutti* byly na lokalitě zjištěny oba druhy)
Autographa gamma (Linnaeus, 1758) - kovolessklec gamma
Autographa pulchrina (Haworth, 1809) - kovolessklec brusnicový
Autographa bractea (Den. et Schiff., 1775) - kovolessklec jestřábníkový
Abrostola trigemina (Werneburg, 1864) - kovolessklec černočárný
Abrostola triplasia (Linnaeus, 1758) - kovolessklec žahavkový
Elaphria venustula (Hübner, 1790) - blýskavka narůžovělá
Hoplodrina octogenaria (Goeze, 1781) - blýskavka ptačincová
Hoplodrina blanda (Den. et Schiff., 1775) - blýskavka pampelišková
Dipterygia scabriuscula (Linnaeus, 1758) - blýskavka šťovíková
Rusina ferruginea (Esper, 1785) - blýskavka opencová
Euplexia lucipara (Linnaeus, 1758) - blýskavka ostružníková
Phlogophora meticulosa (Linnaeus, 1758) - blýskavka mramorovaná
Ipimorpha retusa (Linnaeus, 1758) - blýskavka vrbová
Ipimorpha subtusa (Den. et Schiff., 1775) - blýskavka topolová
Enargia paleacea (Esper, 1788) - blýskavka žlutá
Parastichtis ypsilon (Den. et Schiff., 1775) - blýskavka lužní
Cosmia trapezina (Linnaeus, 1758) - blýskavka dravá
Agrochola helvola (Linnaeus, 1758) - polnice hnědá
Agrochola litura (Linnaeus, 1758) - polnice vrbková
Eupsilia transversa (Hufnagel, 1766) - zimovnice dravá
Conistra vaccinii (Linnaeus, 1761) - zimovnice brusnicová
Conistra rubiginosa (Scopoli, 1763) - zimovnice
Conistra rubiginea (Den. et Schiff., 1775) - zimovnice rezavá
Brachyonychia nubeculosa (Esper, 1785) - dřevobarvec jarní
Brachylomia viminalis (Fabricius, 1777) - jasnobarvec vrbový
Lithophane socia (Hufnagel, 1766) - dřevobarvec stromový
Xylota vetusta (Hübner, 1813) - dřevobarvec luční
Dichonia convergens (Den. et Schiff., 1775) - pestroskvrnka hnědošedá
Antitype chi (Linnaeus, 1758) - pestroskvrnka orlíčková
Blepharita satura (Den. et Schiff., 1775) - pestroskvrnka zimolézová
Apamea monoglyph (Hufnagel, 1766) - šedavka trávová
Apamea lithoxylea (Den. et Schiff., 1775) - šedavka žlutavá
Apamea sublustris (Esper, 1788) - šedavka žlutá

Apamea crenata (Hufnagel, 1766) - šedavka lemovaná
Apamea lateritia (Hufnagel, 1766) - šedavka rudá
Apamea rubrivena (Treitschke, 1825) - šedavka rudoskvřinná
Apamea remissa (Hübner, 1809) - šedavka mnohotvárná
Apamea unanimitis (Hübner, 1813) - šedavka bahenní
Apamea sordens (Hufnagel, 1766) - šedavka obilná
Apamea scolopacina (Esper, 1788) - šedavka třeslicová
Apamea ophiogramma (Esper, 1794) - šedavka hnědoskvřinná
Oligia strigilis (Linnaeus, 1758) - šedavka kroužkovaná
Oligia latruncula (Den. et Schiff., 1775) - šedavka menší
Mesapamea secalis (Linnaeus, 1758) - šedavka žitná
Mesapamea didyma (Esper, 1788) - šedavka přehlížená
Hydraecia micacea (Esper, 1789) - šedavka luční
Gortyna flavago (Den. et Schiff., 1775) - šedavka diviznová
Celaena leucostigma (Hübner, 1808) - šedavka pobřežní
Chortodes minima (Haworth, 1809) - travička nejmenší
Chortodes pygmaea (Haworth, 1809) - travička bažinná
Discestra trifolii (Hufnagel, 1766) - můra jetelová
Lacanobia oleracea (Linnaeus, 1758) - můra kapustová
Lacanobia contigua (Den. et Schiff., 1775) - můra pestrá
Lacanobia thalassina (Hufnagel, 1766) - můra březová
Hada nana (Hufnagel, 1766) - můra pampelišková
Melanchra persicaria (Linnaeus, 1761) - můra černá
Melanchra pisi (Linnaeus, 1758) - můra hrachová
Mamestra brassicae (Linnaeus, 1758) - můra zelná
Polia nebulosa (Hufnagel, 1766) - můra jitrocelová
Leucania obsoleta (Hübner, 1803) - plavokřídlec pobřežní
Mythimna turca (Linnaeus, 1761) - plavokřídlec
Mythimna ferrago (Fabricius, 1787) - plavokřídlec bledoskvřinný
Mythimna albipuncta (Den. et Schiff., 1775) - plavokřídlec bělotečný
Mythimna pudorina (Den. et Schiff., 1775) - plavokřídlec ostřicový
Mythimna straminea (Treitschke, 1825) - plavokřídlec šedožlutý
Mythimna impura (Hübner, 1808) - plavokřídlec luční
Mythimna pallens (Linnaeus, 1758) - plavokřídlec stepní
Orthosia incerta (Hufnagel, 1766) - jarnice březnová
Orthosia gothica (Linnaeus, 1758) - jarnice ovocná
Orthosia cruda (Den. et Schiff., 1775) - jarnice menší
Orthosia opima (Hübner, 1809) - jarnice šedá
Orthosia cerasi (Fabricius, 1775) - jarnice lipová
Orthosia gracilis (Den. et Schiff., 1775) - jarnice hladká

Panolis flammea (Den.et Schiff., 1775) - sosnokaz borový
Egira conspicillaris (Linnaeus, 1758) - můra trávová
Cerapteryx graminis (Linnaeus, 1758) - můra luční
Axylia putris (Linnaeus, 1761) - osenice žlutavá
Ochropleura plecta (Linnaeus, 1761) - osenice čekanková
Diarsia mendica (Fabricius, 1775) - osenice lesní
Diarsia brunnea (Den.et Schiff., 1775) - osenice hnědá
Diarsia rubi (Vieweg, 1790) - osenice luční
Diarsia florida (Schmidt, 1859) - osenice
Noctua pronuba (Linnaeus, 1758) - osenice šťovíková
Noctua comes Hübner, 1813 - osenice prvosenková
Noctua fimbriata (Schreber, 1759) - osenice zemáková
Eurois occulta (Linnaeus, 1758) - osenice velká
Opigena polygona (Den.et Schiff., 1775) - osenice jižní
Graphiphora augur (Fabricius, 1775) - osenice ptačí
Xestia c-nigrum (Linnaeus, 1758) - osenice černé C
Xestia ditrapezium (Den.et Schiff., 1775) - osenice obecná
Xestia triangulum (Hufnagel, 1766) - osenice trojúhlá
Xestia baja (Den.et Schiff., 1775) - osenice rulíková
Xestia rhomboidea (Esper, 1790) - osenice hluchavková
Xestia sexstrigata (Haworth, 1809) - osenice stínovaná
Xestia xanthographa (Den.et Schiff., 1775) - osenice žlutoskvrnná
Cerastis rubricosa (Den.et Schiff., 1775) - osenice jarní
Cerastis leucographa (Den.et Schiff., 1775) - osenice jívová
Anaplectoides prasinus (Den.et Schiff., 1775) - osenice travní
Agrotis exclamationis (Linnaeus, 1758) - osenice vykřičníková
Agrotis segetum (Den.et Schiff., 1775) - osenice polní
Agrotis ipsilon (Hufnagel, 1766) - osenice ipsilonová

Přehled součtů druhů dle jednotlivých čeledí

Během studia fauny motýlů přírodní rezervace „Havranka“ na okrese Havlíčkův Brod v letech 1996-1998 bylo zjištěno 452 druhů motýlů. Vzhledem k faktu, že nebyly aplikovány speciální metody sběrů, lze konstatovat, že suma zjištěných druhů je úměrná přírodním poměrům regionu a inverzním podmínkám lokality.

Tabulka 1: Sumy druhů motýlů dle jednotlivých čeledí zjištěných na studiní ploše během let 1996 - 1998

Hepialidae	2
Incurvariidae	1
Tineidae	4
Gracillariidae	1
Yponomeutidae	6
Ypsolophidae	2
Plutellidae	1
Oecophoridae	17
Gelechiidae	13
Cossidae	1
Limacodidae	1
Choreutidae	1
Tortricidae	80
Epermeniidae	1
Pterophoridae	4
Pyalidae	9
Crambidae	29
Lasiocampidae	4
Endromidae	1
Sphingidae	4
Saturniidae	1
Hesperiidae	2
Pieridae	1
Nymphalidae	5
Satyridae	5
Lycaenidae	1
Drepanidae	9
Geometridae	116
Notodontidae	9
Lymantriidae	5
Arctiidae	12
Noctuidae	104
C e l k e m	452

Souhrnný komentář k faunisticky a ekologicky nejzajímavějším druhům

Není-li uvedeno jinak, veškerý dokladový materiál je uložen ve sbírce autora.

Prochoreutis myllerana (Fabricius, 1794)

Materiál: 5.6.1998 1 ex., coll.

Široce rozšířený eurosibiřský druh s trofickou preferencí na *Scutellaria*, *Lamium*. Z Českomoravské vrchoviny je známo několik faunistických dat, především ze severní části regionu.

Acleris lipsiana (Den. et Schiff., 1775)

Materiál: 23.4.1998 1 ex., coll.

Olyfágní druh, který preferuje borůvku (*Vaccinium* sp.) a břízu (*Betula* sp.). Z Českomoravské vrchoviny dosud nebyl uváděn.

Trachysmia schreibersiana (Frölich, 1828)

Materiál: 5.6.1998 1 ex., coll.

Polyfágní druh, housenka žije na listnatých dřevinách (*Ulmus* sp., *Populus* sp.). První nález pro Českomoravskou vrchovinu.

Apotomis sauciana (Frölich, 1828)

Materiál: 7.6.1998 1 ex., coll.

Tyrfofilní druh, housenka žije na borůvce (*Vaccinium* sp.). V regionu ČMV byl zjištěn na významných rašeliništích a v jehličnatém lese vyšších poloh (ŠUMPICH 1997 [ms], ŠUMPICH 1998 [ms]).

Ancylis upupana (Treitschke, 1835)

Materiál: 7.6.1998 2 ex., coll.

Zřejmě lokální a nehojný druh obaleče, který dosud nebyl na ČMV pozorován. Housenka je polyfágní na listnatých dřevinách (*Betula* sp., *Ulmus* sp.).

Ancylis geminana (Donovan, 1806)

Materiál: 5.6.1998 2 ex., coll.

Bažinný druh, který bývá na Českomoravské vrchovině pozorován zejm. na rašeliništích. V PR Havranka patří k nejvýznamnějším nálezům.

Platyptilia nemoralis (Zeller, 1841)

Materiál: 20.7.1998 1 ex., coll.

Stenoekní druh pernatušky vázané na *Senecio* sp.. Tato vazba předurčuje stanovištní preferenci druhu na vlhké louky, lesní světliny, apod.

Brenthis ino (Rottemburg, 1775)

Materiál: 27.6.1998 5 ex., coll.

V České republice velmi lokální druh, přičemž severní a střední část Českomoravské vrchoviny patří k územím, kde bývá lokálně velmi hojný. V době svého výskytu patří na lokalitě k nejhojnějším druhům diurnálního společenstva. Housenka žije na *Filipendula* sp. a *Sanguisorba* sp.. Typizační druh přirozených vlhkých luk.

Orthonama vittata (Borkhausen, 1794)

Materiál: 6.6.1996 1 ex.

Bažinný druh píďalky, který nikde nebývá hojný. Housenka je potravně specializována na *Galium palustre*, dle některých autorů přijímá i jiné rostliny, např. vachtu (*Menyanthes* sp.). Významný nález z hlediska typizace biotopu.

Eulithis testata (Linnaeus, 1761)

Materiál: 4.9.1996 1 ex.

Tyrfofilní druh, který na rašeliništích dosahuje vysoké abundance. V navrhované PR Havranka byl druh zjištěn pouze v jednom exempláři, přesto je nález důkazem značné druhové diversity území a vysokého stupně přirozenosti i přilehajícího jehličnatého lesa, kde se housenka vyvíjí na borůvce (*Vaccinium* sp.).

Thera juniperata (Linnaeus, 1758) - píďalka jalovcová

Materiál: 3.11.1996 1 ex.

Eupithecia pusillata (Den. et Schiff., 1775)

Materiál: 4.9.1996 1 ex.

Oba druhy jsou úzce vázány na přítomnost jalovce (*Juniperus*) a z tohoto důvodu velmi často doprovází šlechtěné konifery, čímž jejich trofická vyhraněnost ztrácí v obydlených enklávách bioindikační význam. Oba nálezy jsou zajímavé především faunisticky.

Acasis viretata (Hübner, 1799)

Materiál: 6.6.1996 1 ex., coll.

Velmi vzácný druh listnatého lesa, resp. křivinného patra. Na Českomoravské vrchovině byl zjištěn na řadě lokalit, avšak vždy jednotlivě a velmi vzácně. Housenka je polyfágní na *Ligustrum* sp., *Frangula* sp., *Crataegus* sp. a dalších).

Calliteara abietis (Den.et Schiff., 1775)

Materiál: 14.7.1996 1 ex., coll.

Druh bývá obecně uváděn jako vzácný a lokální, na Českomoravské vrchovině patří k typickým prvkům přirozeného jehličnatého lesa a na mnohých lokalitách nebývá vzácný. Housenka žije na smrku a jedli (*Picea* sp. a *Abies* sp.).

Thumatha senex (Hübner, 1808)

Materiál: 20.7.1998 2 ex., coll.

Charakteristický druh bažin, hojný bývá i na rašeliništích. Typický druh sledovaného území. Housenka je polyfágní na mechách a lišejnících.

Deltote uncula (Clerck, 1759)

Materiál: 27.6.1998 1 ex.

Podobně jako předchozí druh preferuje *Deltote uncula* bažiny a vlhké louky. Troficky je vázán na *Carex* sp., *Cyperus* sp.. Bioindikační druh sledovaného typu stanoviště.

Plusia putnami (Grote, 1873)

Materiál: 3.7.1996, 14.7.1996, 25.6.1997 2 ex., coll.; 3.7.1997

Vlhlomilný druh kovolessklece, který v posledních cca 20 letech z lokalit zcela vytlačil habituálně velmi podobný druh *P.festuae*. Oba druhy se vyznačují obdobnými ekologickými nároky, housenka žije na travách, ale i na *Alisma* sp. Na sledované lokalitě je velmi hojným druhem.

Autographa bractea (Den.et Schiff., 1775)

Materiál: 8.8.1997 1 ex., coll.

V posledních letech velmi vzácný kovolessklec, přičemž příčiny jeho mizení jsou nejasné. Housenka je polyfágní na různých bylinách. Z hlediska vertikálního rozšíření preferuje vyšší vegetační stupně (5-6), v nížinách chybí.

Dichonia convergens (Den.et Schiff., 1775)

Materiál: 8.10.1996 1 ex., coll.

Teplomilný druh autumnnálního aspektu, troficky vázaný na dub (*Quercus* sp.). Na lokalitě, podobně jako řada dalších, má své útočiště na staré původní a dnes nefunkční hrázi, kde vedle dubu roste i několik dalších druhů dřevin, které se významně podílejí na druhové diversitě motýlů (např. trnka, růže, apod.)

Brachyonycha nubeculosa (Esper, 1785)

Materiál: 7.4.1996 1 ex., coll., 1.4.1998 2 ex., coll.

Nápadný druh praevernálního aspektu, který v regionu není příliš hojný. Ve sledovaném území byl zjištěn opakovaně. Housenka je polyfágní na dřevinách (*Betula* sp., *Ulmus* sp., *Quercus* sp. a dal.).

Apamea rubrivena (Treitschke, 1825)

Materiál: 14.7.1996 1 ex., coll.

Horský druh vlhkých luk, okrajů lesů, lesních světlín. Housenka žije na travách. *A. rubrivena* nebývá nikde příliš hojná. Patří k typickým, chorologicky významným nálezům.

Apamea unanimes (Hübner, 1813)

Materiál: 3.7.1996, 3.7.1997, 5.6.1998 2 ex., coll.

Typický druh vlhkých luk, na lokalitě byl zjištěn velmi hojně. Housenka je oligofágní na travách, preferuje *Phalaroides* sp..

Chortodes minima (Haworth, 1809)

Materiál: 14.7.1996, 28.7.1996, 20.7.1998 1 ex., coll.

Chortodes pygmaea (Haworth, 1809)

Materiál: 30.9.1996, 6.9.1997

Oba druhy se vyznačují obdobnou ekologickou valencí a svojí abundancí na lokalitě indikují stupeň přirozenosti sledované lokality. V PR Havranka byly pozorovány pravidelně a v příhodných termínech velmi hojně. Housenky jsou oligofágní na travách.

Leucania obsoleta (Hübner, 1803)

Materiál: 5.6.1998 1 ex., coll.

Charakteristický druh litorálu a velkých porostů rákosu. Zjištění tohoto druhu indikuje přítomnost rákosin i na této na lokalitě. Housenka žije na *Phragmites* sp..

Mythimna straminea (Treitschke, 1825)

Materiál: 20.7.1998 1 ex., coll.

Poměrně teplomilný druh můry obdobných ekologických nároků jako předchozí. Na Českomoravské vrchovině byl dosud zjištěn pouze v jednom exempláři v NPR Radostínské rašeliniště (okres Žďár nad Sázavou). Významný nález ekologicky i faunisticky.

Orthosia opima (Hübner, 1809)

Materiál: 22.4.1996 1 ex., coll.

Bioindikační druh vlhkých a podmáčených luk, kde mnohdy dosahuje značné početnosti.

Rozbor synuzie motýlů dle ekologických nároků

Zhodnocení synuzie motýlů z hlediska nároků na klima

Tabulka 3: Přehled vybraných druhů se specifickými nároky na klima zjištěných na Havrance

druhy charakteristické pro nižší vegetační stupně (1 - 2) = teplomilné (stepní) druhy	druhy charakteristické pro vyšší vegetační stupně (5 a více) = horské (lesní) druhy
<i>E.congelatella</i> <i>A.loeflingianum</i> <i>A.hamana</i> <i>O.nubilalis</i> <i>A.badiata</i> <i>B.nubeculosa</i> <i>D.convergens</i> <i>E.abbreviata</i>	<i>C.lobulina</i> <i>T.fluctuosa</i> <i>A.bractea</i> <i>A.rubrireana</i> <i>E.oculta</i> <i>O.bracteella</i> <i>S.signaria</i> <i>H.crassalis</i> <i>A.sauciana</i>
m i g r a n t i	
<i>P.xylostella</i> <i>A.gamma</i> <i>P.meticulosa</i> <i>A.ipsilon</i>	

Českomoravská vrchovina nepatří k typickým horským útvarům, přesto oplývá vhodnými podmínkami pro řadu horských druhů motýlů. Souvislost klimatu s nadmořskou výškou využil ZLATNÍK (1963) k stanovení základních vegetačních stupňů, které jsou pak charakterizovatel-né měřitelnými atributy, především roční sumou teplot, průměrnou teplotou vzduchu a průměrnými srážkami. Navrhovaná přírodní rezervace patří do 5. - jedlobukového - vegetačního stupně.

Z pohledu nároků motýlů na klima je možno stanovit tři základní skupiny druhů, a to:

1) druhy, jejichž těžiště výskytu leží v nižších polohách a pro některé z nich leží lokalita na horní hranici jejich výskytu

2) druhy, které se vyskytují a rozmnožují v široké škále vegetačních stupňů; sem se řadí i druhy, které jsou pro 5.vegetační stupeň zcela typické a jejichž nároky na klima jsou mnohdy vyhraněné (vrchovinné druhy)

3) druhy, pro něž leží lokalita na spodní hranici výskytu (horské druhy)

V souvislosti s nadmořskou výškou a teplo- (chladno-) milností motýlů je nutno neopomenout význam typu stanoviště, kde např. izolovaný stepní biotop v nadmořské výšce 500 - 600 m n. m. může obývat podstatně více druhů typic-

kých pro 1. - 2. veg. stupeň než např. severně exponovaný biotop v nadmoř. výšce 100 - 200 m n. m. (tzv. azonálie, azonální biotopy ve smyslu KRÁLÍČEK et POVOLNÝ 1978).

Zhodnocení synuzie motýlů z hlediska nároků na živnou rostlinu

Potravní specializace jednotlivých druhů je velmi rozmanitá. Zatímco některé druhy jsou na živnou rostlinu zcela nevyhranění a jejich housenky požírají různé druhy bylin až po širokou škálu dřevin, a to jak jehličnanů, tak listnatých stromů a keřů, pak některé se neobejdou bez konkrétního rostlinného druhu. Obecně známé kategorie dle trofické náročnosti jsou tři, jejich přesné charakteristiky se dle různých autorů však mohou lišit. Mezi monofágy se řadí druhy, které jsou vázány na jeden druh, dle některých autorů na skupinu druhů jednoho rodu (tohoto názoru se drží toto hodnocení), oligofágové požírají skupinu rostlin v rámci jedné čeledě, polyfágové jsou vesměs nevyhranění (euryekie). Hodnocení druhů dle vazby na živnou rostlinu vychází nutně ze znalostí ekologie jednotlivých druhů. Specializované práce na vybranou skupinu motýlů si kladou za cíl podat vyčerpávající přehled dosud známých živných rostlin k jednotlivým druhům motýlů, z nichž mnohdy vyplne skutečnost, že druh po léta považovaný za monofága vlastně monofágem není, příp. se vykryštalizuje skupina druhů, u nichž není živná rostlina známa dosud a tudíž jsou tyto druhy (mnohdy i taxonomicky velmi komplikované) k ekologickému hodnocení zcela nepoužitelné (c.f. LAŠTŮVKA 1989, a dal.). Studie zaměřené na širokou škálu skupin motýlů se proto musí oprostít od detailního trofického rozboru jednotlivých druhů a využívají již známých závěrů. Pro konkrétní hodnocení fauny motýlů se autor přidržel shrnující práce Kocha (KOCH 1988), doplněné údaji z KRAMPL (1973), RAZOWSKI (1987) a někt. dalších. Botanická nomenklatura je převzata z HADAČ, JIRÁSEK et BUREŠ (1994).

Z hlediska trofické vyhraněnosti jsou charakteristickými druhy PR Havranka luční druhy vázané na trávy a *C. obsoleta* a *M. straminea* vázané na rákos.

Tab. 4: Přehled monofágních a oligofágních druhů s přiřazením k živné rostlině

Polyfágové	274	
Oligofágové	106	Monofágové 72
Musci (Lichenes): (<i>S. ambigalis</i>)		
(<i>S. basistrigalis</i>)		
(<i>S. ancipitella</i>)		
(<i>T. senex</i>)		

Lichenes:	<i>E.lutarellum</i> <i>E.complanum</i> <i>E.lurideolum</i> <i>E.deplanum</i>	
Hypolepidaceae:		Pteridium: <i>P.chlorosata</i>
Pinaceae:	<i>D.abietella</i> <i>A.terebrella</i> <i>C.lobulina</i> <i>S.pinastri</i> <i>E.tantillaria</i> <i>S.signaria</i> <i>S.liturata</i> <i>P.secundarius</i> <i>C.abietis</i> <i>P.coenobita</i> <i>P.flammea</i> <i>D.histrionana</i> <i>D.pini</i> (<i>E.tedella</i>)	Pinus: <i>E.dodecella</i> <i>R.pinivorana</i> <i>R.pinicolana</i> <i>H.fasciaria</i> <i>T.firmata</i> <i>T.obeliscata</i> <i>B.piniarius</i> <i>O.bifascianus</i> <i>D.sylvestrella</i>
		Picea: <i>E.lanceata</i> <i>A.latipennella</i> (<i>T.variata</i>)
		Larix: <i>P.aeriferanus</i> <i>S.laricana</i> <i>E.lariciata</i> <i>Ch.tragicellus</i>
		Abies: <i>P.abietana</i>
Cupressaceae:		Juniperus: <i>T.juniperata</i> <i>E.pusillata</i>
Berberidaceae:		Berberis: (<i>E.exiguata</i>)
Urticaceae:		Urtica: <i>A.trigemina</i> <i>A.triplasia</i> (<i>E.hortulata</i>) (<i>H.proboscidalis</i>) (<i>I.io</i>)
Fagaceae:	<i>A.mitterbachiana</i>	Quercus: <i>A.loeflingianum</i> <i>Z.isertana</i> <i>E.abbreviata</i>

			<i>D.ruficornis</i> (<i>T.viridana</i>) (<i>W.binaria</i>) (<i>P.roborella</i>) (<i>C.repandana</i>) (<i>A.leucophaearia</i>)
		Fagus:	(<i>Y.ustella</i>) (<i>S.fagi</i>)
Betulaceae:	<i>A.goedartella</i> <i>T.proximellus</i> <i>F.bicuspis</i> <i>F.lacertinaria</i> <i>D.falcataria</i> <i>E.nebulata</i> <i>A.punctulata</i> <i>A.sororculana</i> <i>E.tetraquetrana</i>	Betula:	<i>A.flavicornis</i> <i>T.fluctuosa</i> <i>P.gnoma</i> <i>A.logiana</i> <i>A.betuletana</i> <i>M.betulae</i> (<i>A.lipsiana</i>) (<i>A.upupana</i>) (<i>E.ramela</i>)
Caryophyllaceae:		Alnus:	<i>P.rubiginata</i>
Polygonaceae:	<i>T.griseata</i> <i>L.hippothoe</i>	Silene:	<i>P.flavofasciatum</i>
Hypericaceae:		Hypericum:	<i>A.liturosa</i> <i>E.atrella</i> <i>L.strigana</i> <i>A.hypericella</i> <i>A.praeformata</i>
Violaceae:		Viola:	<i>B.selene</i>
Salicaceae:	<i>H.salicella</i> <i>P.brandariana</i> <i>A.capreana</i> <i>A.laetana</i> <i>E.nisella</i> <i>S.libatrix</i> <i>L.populi</i>	Populus:	<i>S.rhenella</i> <i>I.subtusa</i> (<i>E.populata</i>) (<i>T.schreibersiana</i>)
		Salix:	<i>B.viminalis</i> <i>A.ocellana</i> <i>E.subocellana</i>

	<i>T.or</i>		
	<i>E.ziczac</i>		
	<i>C.curtula</i>		
	<i>L.salicis</i>		
	<i>A.megacephala</i>		
	<i>C.nupta</i>		
	<i>P.ypsillon</i>		
Ericaceae:		Calluna:	<i>P.bicostella</i>
Vacciniaceae:		Vaccinium:	<i>A.sauciana</i>
			<i>I.oehlmanniella</i>
			<i>R.debiliata</i>
			(<i>H.crassalis</i>)
			(<i>E.testata</i>)
			(<i>E.ministrana</i>)
			(<i>A.lipsiana</i>)
Brassicaceae:	<i>P.xylostella</i>		
	<i>E.forficalis</i>		
	<i>X.designata</i>		
	<i>X.fluctuata</i>		
Grossulariaceae:		Ribez:	(<i>E.assimillata</i>)
Amygdalaceae:		Padus:	<i>Y.evonymellus</i>
		Prunus:	(<i>C.fulminea</i>)
Malaceae:	(<i>Y.padellus</i>)	Malus:	(<i>C.pomonella</i>)
		Sorbus:	<i>S.compunctella</i>
Rosaceae:	<i>B.ino</i>	Rubus:	<i>M.albicillata</i>
			<i>E.uddmannianum</i>
			<i>T.batis</i>
			<i>H.pyritoides</i>
		Rosa:	<i>A.badiata</i>
			(<i>C.bergmanniana</i>)
			(<i>E.cynosbatellum</i>)
			(<i>C.forsskaleana</i>)
Fabaceae:	<i>A.anthyllidella</i>		
	<i>S.chenopodiata</i>		

	<i>S.clathrata</i>	
	<i>P.amandus</i>	
	<i>P.icarus</i>	
	<i>C.jungiella</i>	
	(<i>A.badiana</i>)	
Balsaminaceae:		Impatiens: <i>E.capitata</i>
		<i>X.biriviata</i>
Apiaceae:	<i>E.selinata</i>	Aegopodium: <i>E.illigerella</i>
	<i>D.badiella</i>	
	<i>E.trisignaria</i>	
	(<i>A.heracliana</i>)	
Celastraceae:		Euonymus: <i>Y.cagnagellus</i>
Oleaceae:	<i>C.ligustri</i>	Syringa: <i>C.syringella</i>
Rubiaceae:		Galium: <i>O.vittata</i>
		<i>E.tristata</i>
		<i>E.alternata</i>
		<i>C.ocellata</i>
Convolvulaceae:	<i>P.pentadactylus</i>	Convolvulus: <i>T.luctuosa</i>
Boraginaceae:	<i>E.funerella</i>	
Scrophulariaceae:		Linaria: <i>E.linariata</i>
Lamiaceae:	<i>P.alchemillatum</i>	
	(<i>P.purpuralis</i>)	
	(<i>P.ostrinalis</i>)	
Asteraceae:	<i>A.arenella</i>	Achillea: <i>P.pallidactylla</i>
	<i>A.cnicana</i>	Artemisia: <i>E.foenellum</i>
	<i>A.smeathmanniana</i>	Senecio: <i>E.hepaticanum</i>
	<i>E.cana</i>	<i>P.nemoralis</i>
	<i>A.margaritata</i>	<i>E.campoliliana</i>
	<i>E.succenturiata</i>	Tanacetum: <i>I.striatella</i>
	<i>E.absinthiata</i>	
	<i>E.scutulanum</i>	
	<i>P.perlucidalis</i>	
Cyperaceae:	(<i>D.bankiana</i>)	Carex: <i>D.mucronellus</i>
		(<i>D.uncula</i>)

Poaceae:	<i>C.pratellus</i>	Phragmites:	<i>L.obsoleta</i>
	<i>C.lathoniellus</i>		<i>M.straminea</i>
	<i>C.perlellus</i>		
	<i>E.straminella</i>		
	<i>R.sericealis</i>		
	<i>D.pygarga</i>		
	<i>D.deceptoria</i>		
	<i>A.lithoxylea</i>		
	<i>A.monoglypha</i>		
	<i>A.crenata</i>		
	<i>A.lateritia</i>		
	<i>A.unanimis</i>		
	<i>A.sublustris</i>		
	<i>A.rubrireana</i>		
	<i>A.remissa</i>		
	<i>A.sordens</i>		
	<i>A.scolopacina</i>		
	<i>A.ophiogramma</i>		
	<i>O.strigilis</i>		
	<i>O.latruncula</i>		
	<i>M.secalis</i>		
	<i>M.didyma</i>		
	<i>Ch.minima</i>		
	<i>Ch.pygmina</i>		
	<i>M.ferrago</i>		
	<i>M.albipuncta</i>		
	<i>M.impura</i>		
	<i>M.pudorina</i>		
	<i>C.graminis</i>		
	<i>T.sylvestris</i>		
	<i>O.venatus</i>		
	<i>M.galathea</i>		
	<i>M.jurtina</i>		
	<i>A.hyperanthus</i>		

C.pamphilus
C.glycerion
(B.rufescens)
(P.casta)
(E.potatoria)
(D.bankiana)
(P.sagittigera)
(X.rhomboidea)
(X.sexstrigata)
(X.xanthographa)

Lemnaceae:

Lemna:

C.lemnata

Pozn.: v závorce jsou uvedeny polyfágové (oligofágové) s výraznou trofickou preferencí k dané skupině rostlin (rostlinnému druhu)

Zhodnocení synuzie motýlů z hlediska nároků na stanoviště

Vyhodnocení stanovištních nároků zjištěných druhů je závislé na míře poznání jejich celkové ekologické valence. U některých druhů je detailně známa jejich bionomie, rozšíření, potažmo vzato zoogeografický původ, atd., o některých taxonech nevíme takřka nic. Z toho pro účely obdobného hodnocení vyplývá vhodnost a samozřejmě i nevhodnost některých celých skupin motýlů. Z tohoto důvodu jsou pro účely obdobných hodnocení vybírány pouze relativně dobře poznané skupiny motýlů (cf. ŠUMPICH 1995a).

Stanovištní nároky motýlů navrhované PR Havranka byly posuzovány dle individuálního hodnocení jednotlivých druhů a následující tabulka tyto výsledky shrnuje a poukazuje pouze na druhy s nejvýraznějšími nároky na různé biotopy.

Tabulka 5: Přehled vybraných druhů motýlů dle preference k určitému typu biotopu

ekosystém		druh
nelesní	louky	mezofilní
		<i>Olethreutes olivanus</i> <i>Euthrix potatoria</i> <i>Hada nana</i> <i>Mythimna turca</i> <i>Cerapteryx graminis</i>
		vlhké
		<i>Hepialus hecta</i> <i>Prochoreutis myllerana</i> <i>Eulia ministrana</i> <i>Platyptilia nemoralis</i> <i>Brenthis ino</i> <i>Lycaena hippothoe</i> <i>Scopula immutata</i> <i>Orthonama vittata</i> <i>Diacrisia sannio</i> <i>Apamea unanims</i> <i>Plusia putnami</i> <i>Rivula sericealis</i> <i>Apamea ophiograma</i> <i>Celaena leucostigma</i> <i>Chortodes minima</i> <i>Chortodes pygmina</i> <i>Mythimna pudorina</i> <i>Orthosia opima</i> <i>Ancylis geminana</i>
	bažiny	<i>Cataclysta lemnata</i> <i>Elophila nymphaeata</i> <i>Donacaula mucronellus</i> <i>Deltote uncula</i>

		<i>Thumatha senex</i>
	rákosiny	<i>Leucania obsoleta</i> <i>Mythimna straminea</i>
lesní	listnatý les rozptýlená zeleně	<i>Acleris</i> sp. <i>Ancylis laetana</i> <i>Apotomis sororculana</i> <i>Brachylomia viminalis</i> <i>Clostera curtula</i>
	hráz bývalého rybníka	<i>Ancylis mitterbachiana</i> <i>Conobatra repandana</i> <i>Agriopsis leucophaearia</i> <i>Acasis viretata</i> <i>Drymonia ruficornis</i> <i>Pseudoips faganus</i>
	jehličnatý les	<i>Pseudohermenias abietana</i> <i>Apotomis sauciana</i> <i>Rhinoprora debiliata</i> <i>Hypena crassalis</i> <i>Semiothisa signaria</i> <i>Petrophora chlorosata</i> <i>Calliteara abietis</i> <i>Panthea coenobita</i>

Shrnutí

V letech 1996 - 1998 byl v okolí Jiříkovského rybníka u obce Jiříkov na okrese Havlíčkův Brod realizován kvalitativní výzkum fauny motýlů za účelem zjištění druhového spektra jako podkladový materiál státní správy k záměru vyhlásit sledované území za přírodní rezervaci.

Sledovány byly veškeré čeledě řádu, jejichž zástupci reagují na UV médium. Nebyly sledovány skupiny motýlů vyžadující speciální metody sběru.

Celkově byl v PR Havranka prokázán výskyt 452 druhů motýlů náležejících do 32 čeledí.

Byly vyhodnoceny potravní nároky, nároky na klima a stanoviště vybraných druhů.

Slovně byl komentován výskyt 26 faunisticky a ekologicky nejzajímavějších druhů. K nejzajímavějším faunistickým nálezům patří *P.myllerana*,

T.scheibersiana, *A.upupana* a *D.convergens*, k ekologicky významným patří *A.geminana*, *E.testata*, *A.viretata*, *M.straminea* a *O.opima*.

Na základě zjištěného druhového spektra motýlů lze konstatovat vysoký stupeň přirozenosti sledované lokality s výskytem velkého počtu druhů motýlů s výraznými bioindikačními vlastnostmi. Z hlediska ochrany přírody je zákonná ochrana této lokality žádoucí a opodstatněná.

Poděkování

Autor si dovoluje poděkovat ing. L.Čechovi za zpracování oddílu věnovaného přírodním podmínkám.

Použitá literatura

- DEMEK J. et al., 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Academia, Praha.
- DVOŘÁK M., ŠUMPICH J., 1995: Fauna vybraných čeledí motýlů NPR Zhejral v Jihlavských vrších (Lepidoptera). Vlast. sbor. Vysočiny, 13: 109 - 124.
- HADAČ E., JIRÁSEK J. et BUREŠ P., 1994: Květena Železných hor. Železné hory, sborník prací, 1 - 212.
- KOCH M., 1988: Wir bestimmen Schmetterlinge. 2. Auflage. Neumann Verlag, Leipzig - Radebeul, 792 pp.
- KRÁLÍČEK M. et POVOLNÝ D., 1978: Versuch einer Charakteristik der Lepidopteren- synuzien als primären Konzumenten in den Vegetationssstufen der Tschechoslovakei. Věšt. Českoslov. spol. zool., 42 (4): 273 - 288.
- KRAMPL F., 1973: Taxonomische Kriterien für die Arten *Thera variata* (Den. et Schiff.), *T.stragulata* (Hb.) und *T.albonigrata* (Höfer) (Lepidoptera, Geometridae). Acta ent. bohemoslov., 70: 272 - 281.
- LAŠTŮVKA Z., 1989: Eine übersicht der Futterpflanzen der europäischen Glasflügler (Lepidoptera, Sessidae). Acta Univ. Agric., Fac. agron., 37 (1 - 2): 153 - 162.
- LAŠTŮVKA Z., 1993: Ergebnisse des synökologischen Studiums einiger Lepidopterenfamilien auf der Experimentalfläche bei Kameničky, II-III. Acta univ. agric. agron. fac., 39 (1991), (1 - 4): 195 - 206, 207 - 213.
- LAŠTŮVKA Z. et DVOŘÁK M., 1990: Výsledky synekologického studia některých čeledí řádu Lepidoptera na experimentální ploše Kameničky. Přehled zjištěných druhů. Acta Univ. Agric. Brno, Fac. agron., 38: 205 - 216.
- MAŘAN J., 1958: Zoogeografické členění Československa. Sbor. Českosl. spol. zeměpisné, 63 (2): 89 - 110.

- NOVÁK I. a kol., 1992: Česká jména motýlů. Zpr.Českosl.spol. entomol. při ČSAV, 28 (1): 1 - 54.
- NOVÁK I. et SPITZER K., 1972: Výsledky faunisticko - ekologického studia Lepidopter (Noctuidae a Geometridae) rašeliniště Mrtvý luh u Volar a okolí. Sbor. Jihočes. Muzea v Čes. Budějovicích, Přír. vědy, 12 (Supl.1): 1 - 63.
- ŠUMPICH J., 1993: Některé nálezy motýlů (*Lepidoptera*) v severní části Českomoravské vrchoviny s ohledem na jejich ekologickou valenci I. Vlastivěd. sbor. Vysočiny, odd. přír. věd, XI: 261 - 272.
- ŠUMPICH J., 1995a: Synekologické hodnocení synuzie motýlů podmáčených luk u Hlinska na Českomoravské vrchovině (*Lepidoptera*). Acta Mus. Reginaehradecensis, Ser. A, 24: 71 - 134.
- ŠUMPICH J., 1995b: Zpráva o faunisticko - ekologickým výzkumu motýlů (*Lepidoptera*) v intravilánu obce Horní Krupá na Českomoravské vrchovině (okres Havlíčkův Brod). Vlastivěd. sbor. Vysočiny, odd. věd přír., XII: 137 - 166.
- ŠUMPICH J., 1997 [ms]: Fauna motýlů NPR Radostínské rašeliniště. Depon: Správa CHKO Žďárské vrchy.
- ŠUMPICH J., 1998 [ms]: Výsledky faunisticko - ekologického studia motýlů lesního komplexu Stražiště. Depon.: OÚ Pelhřimov, ref.životního prostředí.
- ŠUMPICH J., 1998a: Výsledky kvantitativního sledování fauny motýlů na monitorovací ploše Pavlov u Ledče nad Sázavou. Havlíčkobrodsko, vlastivědný sborník, 14: 145 - 166.
- ŠUMPICH J., 1998b: Příspěvek k výskytu předivek (*Lepidoptera*: Yponomeutinae) na Českomoravské vrchovině. Vě. sb. přír. - Práce a studie. V tisku.
- ŠUMPICH J. et DVOŘÁK M., 1998: Motýli (*Lepidopter*) údolí řeky Brtnice (Českomoravská vrchovina, okr. Jihlava). Vlastivěd. sbor. Vysočiny, odd. věd přír., XIII: 111 - 153.
- ŠUMPICH J., DVOŘÁK I. et DVOŘÁK M., 1997: Některé nálezy motýlů z Českomoravské vrchoviny s ohledem na jejich ekologickou valenci II. Vlastivěd. sbor. Vysočiny, odd. přír. věd, XIII (v tisku).
- ZLATNÍK A., 1963: Die Vegetationsstufen und deren Indikation durch Pflanzenarten am beispiel der Wälder der ČSSR. Preslia, 35: 31 - 51.

Adresa autora

Ing. Jan Šumpich, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Husova 2115, 580 01 Havlíčkův Brod

O B S A H

Z historie kláštera v Pohledu	
Helena Hloušková	5
Paměti kantora Jelínka	
Ladislav Macek (ed.)	70
Hudebník z Havlíčkobrodská Jiří Čart (1708 - po 1778)	
Stanislav Václav Klíma	109
Příspěvek k poznání dějin řádu bosých augustiniánů v Čechách - Konvent Svaté rodiny v Havlíčkově Brodě (1674 - 1807)	
Michal Pehr	149
Karel Havlíček a katolická církev na počátku 50. let 19. století	
Michal Šimůnek	161
Hlavní „bramborářské“ organizace a jejich přínos k rozvoji zemědělských závodů na Německobrodsku	
Pavel Novák	182
Starý ledečský hřbitov	
František Pleva	218
Z dějin Sokola Golčův Jeníkov (1899 - 1996)	
Jaroslav Holý	222
Vegetační a floristické poměry přírodní rezervace Havranka (okres Havlíčkův Brod)	
Luděk Čech	236
Fauna motýlů (Lepidoptera) přírodní rezervace „Havranka“ na okrese Havlíčkův Brod	
Jan Šumpich	257

Havlíčkobrodsko

Vlastivědný sborník, svazek č. 15

(Nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971)

Foto na obálce: Titulní list tzv. Paměti kantora Jelínka (SOKA Havlíčkův Brod)
Vydaly Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod
v roce 1999.

Sazba, mutace obálky, grafická úprava: Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Vytiskl: TISK HERMANN & SPOL.

Náklad: 250 výtisků

Cena: 150,- Kč